

МАТИЦА СРПСКА
Темишварски одбор

The Timișoara Committee of the Matica Srpska

MATICA SRPSKA
Comitetul Timișoara

Фотографија на корицама

Српска саборна црква и Владичански двор у Темишвару

YU ISSN 0354-6721

ТЕМИШВАРСКИ ЗБОРНИК
THE TIMIȘOARA REVIEW
CULEGERE DE STUDII – TIMIȘOARA

9

Главни и одговорни уредник / Editor in-Chief /
Redactor șef și responsabil
Стеван Буџарски

Уредништво / Editorial Board / Redacția
*Академик Иван Алексејевич Чароџа (Белорусија), проф. др Ђорђе Ђурић,
др Бранка Кулић, проф. др Миља Радан*

Главни уредници

др Божидар Ковачек (1991–2000), *др Миодраг Јовановић* (2000–2005),

др Душан Појов (2005–2012), *Стеван Буџарски* (2012–)

НОВИ САД
2017

САДРЖАЈ
CUPRINS
CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ
ARTICOLE ŞI STUDII
ARTICLES AND TREATISES

- Миодраг Турушкин, *Очима жандармерије: Срби у Тамиш-џоронџалској жупанији у Румунији 1941. године* [Prin ochii jandarmeriei: Sârbii din judeţul Timiș-Torontal, România, în anul 1941 – Through the Eyes of the Gendarmerie: The Serbs in the Timiș-Torontal County, Romania, in 1941] 7
- Љиљана И. Пузовић, *Парохијско свешћенство Тамишварске епархије средином XVIII века* [Clerul parohial al Episcopiei Ortodoxe a Timișoarei la mijlocul secolului XVIII – Parochial Clergy of the Eastern Orthodox Diocese of Timișoara in the Middle of the 18th Century] 19
- Стеван Бугарски, *Монашка школа у манастиру Бездину 1922/23. године* [Școala Monahală de la Mănăstirea Bezdin în anul 1922/23 – The Monastic School in the Bezdin Monsatery in the year 1922/23] 41
- Душан Ј. Попов, Дејан Попов, *Српска вероисповедна школа у Нађвали 1919–1946.* [Școala Confesională Sârbă din Satu Mare (Arad) 1919–1946 – The Serbian Confessional School in Satu Mare (Arad) 1919–1946] 61
- Пона Миклосик, *Un profesor de școală de la mijlocul secolului XIX din Timișoara, Henrik Ágost Dunaiszky* [Школски наставник у Темишвару средином XIX века Хенрик Августин Дунајски – Henrik Ágost Dunaiszky, A School Teacher in the Middle of the 19th Century in Timișoara] 91
- Николета Демиан, Зоран Марков, *Србин особењак у међурајном Темишвару: Франц Бранислав Мирчејић (1897–1983)* [O persoană sârbă interesantă din Timișoara interbelică: Francisc Branislav Mircsetics (1897–1983) – An Interesting Serbian Person in inter-war Timișoara: Francisc Branislav Mircsetics (1897–1983)] 107

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА
NOTE ŞI DOCUMENTE
CONTRIBUTION AND MATERIALS

- Дејан Попов, *Свешћенство Епархије темишварске 1797. године (2)* [Statistica preoţilor din Episcopia Timișoarei în anul 1797 (2) – The clergy of the Diocese of Timișoara in 1797 (2)] 127

Дејан Јакшић, <i>Биографија Дионисија (Живоиновића) ириком његовог иосиављења за иџумана манасџира Бездина</i> [Biografia lui Dionisije Živoinović cu ocazia numirii lui ca stareț al mănăstirii Bezdin – The biography of Dionisije Živoinović on the Occasion of his Nomination as Hegumen of the Bezdin Monastery]	149
Дејан Попов, <i>Из ирејиске епископа иемишварског Николаја (Димитријевића)</i> [Din corespondența episcopului Nikolaj Dimitrijević al Timișoarei – From the Correspondence of Bishop Nikolaj Dimitrijević of Timișoara]	155
Уредништво, <i>Срби у Темишвару ире два века</i> [Sârbii din Timișoara în urmă cu două secole – The Serbs in Timișoara Two Centuries Ago]	167
Стеван Бугарски, <i>Библиотека манасџира Свејгоџа Георгџа на Брзави. I. књиџе на словенским језицима</i> [Biblioteca Mănăstirii Sfântul Gheorghe de pe Bârzava. 1. Cărțile în limbile slavone – The Library of the Saint George Monastery on the Bârzava. 1. Books in Slavic Languages]	175
Стеван Бугарски, <i>Прилоџ завичајној библиоџрафији Срба из Румуније</i> [Contribuții la bibliografia retrospectivă a sârbilor din România – Contributions to the Retrospective Bibliography of the Serbs in Romania]	193
Адриана Сида Мањеа, <i>Издавачки иодоухвај Савеза Срба у Румунији 2015/16.</i> [Activitatea editorială a Uniunii sârbilor din România 2015/16. – The publishing activity of the Union of Serbs in Romania 2015/16]	221

СВЕДОЧАНСТВА
MĂRTURII
TESTIMONIES

Дан срџског језика у Румунији [Ziua limbii sârbe în România – The Day of Serbian Language in Romania]	229
Горан Мракић, <i>Банай, иросџор инџерейничке хармоније – миџ или истџина?</i> [Banatul, spațiu al armoniei interetnice – mit sau adevăr? – Banat, a Space of Interethnic Harmony – Myth or Truth?]	231

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ
CRITICĂ ȘI RECENZII
CRITIQUES AND REVIEWS

Марија Јованцаји, Стеван Бугарски, <i>Срџска иериодика на иџлу данаџње Румуније: иреџлед и библиоџрафија</i> , Нови Сад 2014.	237
Михаило Фјодорович Олејников, <i>Значајан прилог проучавању духовног живота Срба у дијаспори: Стеван Бугарски, Живко Милин, Лексикон Срба књижевника са данаџње иерџијорије Румуније</i>	239
Стеван Бугарски, <i>Утисци уз рукопис Милана Миџића Невидљива сеоба</i>	240
Сарадници у овом броју Зборника – Colaboratorii din prezentul număr al periodicolului – Collaborators in this issue of the Collection of Papers	243
Именски регистар – Indice de nume – Name Index	247
Географски регистар – Indice geografic – Geographic Index	255

Миодраџ Ђурушкин

ОЧИМА ЖАНДАРМЕРИЈЕ: СРБИ У ТАМИШ-ТОРОНТАЛСКОЈ ЖУПАНИЈИ У РУМУНИЈИ 1941. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: Када је почео Други светски рат, Румунија и Југославија нашле су се на супротстављеним странама. У таквим приликама обично се припази на мањине. Тако је било и у Румунији 1941. године. Темишварски жандармеријски инспекторат обратио се жупанијским легијама – доставио им је упитник и захтевао подношење релевантних података о српском становништву са тог подручја. У Тамишкој служби Државнога архива Румуније сачувани су о томе подаци у фонду Жандармеријске легије Тамиш-Торонтал, на чијем се подручју налазило приближно три четвртине српског живља у Румунији. У раду су приказани одговори добијени од подручних жандармеријских секција.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Банат, Срби у Румунији, Тамиш-торонталска жупанија, Други светски рат.

Приступ. Својевремено, када је у току Великога рата 1914–1918. постало очевидно да ће Аустроугарска пропасти, постојеће националне државе су меркале територије које би им могле припасти. Јабука раздора између Краљевине Румуније и Краљевине Србије током рата, а онда између Краљевине Румуније и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца после рата, био је Банат. Међутим, одмах после потписивања Париског мировног уговора обе стране су прихватиле поделу какву су одредиле велике силе. Колико су страсти спласле доказ је да је 1923–1924. могло доћи и до договорне размене неких територија као исправка граничне линије.

Банањани су затим у Румунији мирно орали, сејали и жњели. Децу су школовали, о празницима су ишли у цркву (који у православну, који у католичку, који у лутеранску или реформатску), певали су свако својим језиком и играли сваки својим кораком. Међуетнички неспоразуми сводили су се на ситне зађевице, које су настајале при чаши и решавале се уз чашу.

Упитник. Иницијатива је сигурно потекла с високог нивоа. По документацији која нам је била доступна, Темишварски жандармеријски инспекторат обратио се жупанијским легијама дописом бр. 4624/1941, којим захтева подношење података о српском становништву са подручја. У Тамишкој служби Државнога архива Румуније сачувани су о томе подаци у фонду

Жандармеријске легије Тамиш-Торонтал,¹ на чијем се подручју тада налазило приближно три четвртине српског живља у Румунији.

Командант Жандармеријске легије Тамиш-торонталске жупаније мајор Атанасије Митрик пренео је примљену наредбу подручним жандармеријским секцијама под бројем 1843 / 25. октобра 1941. Захтевано је да се саопште следећи подаци:

1. Кратак историјат српскога живља на територији секције: када је насељен, откуда је дошао, под којим околностима, итд.
2. Број становника Срба по местима.
3. Противдржавно испољавање и деловање тога живља од 1920. до тада; догађаје навести хронолошки.
4. Иредентистичка југословенска делатност, такође почев од 1920.
5. Било који ини подаци у вези с тим проблемима, наиме:
  - а) Школско стање (број учитеља и школске деце итд.).
  - б) Стање цркава (верници, свештеници итд.).
  - в) Чиновници, по категоријама, и њихово испољавање.
  - г) Културна друштва и библиотеке, како раде и како се опремају.
  - д) Индустијске и трговинске фирме у власништву Срба (која предузећа, које фабрике, задруге итд.).
  - ђ) Материјално стање становника Срба у поређењу са стањем осталих народности.
  - е) Занимања и професије српскога живља.
  - ж) Здравствено стање Срба у поређењу са стањем осталих народности.
  - з) Демографско стање српскога живља у поређењу са стањем осталих народности.
  - ж) Преступи разне врсте које су учинили припадници српскога живља у поређењу са стањем у редовима осталих народности.

По заповести жупанијскога жандармеријског команданта све је то требало истражити, написати и доставити до 8. новембра 1941.²

Даље су команданти жандармеријских секција пренели наредбу подручним жандармеријским станицама; у том дописивању морало је протећи још неколико дана. Информација је достављана такође јерархијским путем, сада обрнуто, од нижег навише, и за то је ваљало оставити дан-два. Одока се, дакле, види да се нису могле на брзу руку саставити детаљна статистика и захтеване информације, па још са историјским освртом; за све то је био потребан стручан кадар и дужи временски рок. Али војне заповести се морају извршити; кажеш: „Разумем!”, ако и ниси разумео, па извршиш како-тако, јер ћеш бити неизмерно мање крив него ли да не извршиш. Тако је било и овога пута. Жандармеријске станице су поднеле своје посебне извештаје већ 5. новембра (Кнез), а неке и 4. новембра (Мајлат, Кетвел); секције су централизованале извештаје са подручја и поднеле их жупанијском заповедништву 7. новембра (Гатаја) а неке већ 6. новембра (Рекаш). Заповест је испуњена у року.³

¹ Тамишка жупанијска служба Националног архива Румуније, Фонд Тамиш-торонталске жупанијске легије, фасцикла 1941.

² Исто, л. 101.

³ У поменутом фонду чувају се извештаји жандармеријских секција: Велики Семиклуш (у фонду л. 132, исписан обострано), Винга (у фонду л. 167, обострано), Гатаја (л. 139, обострано),

Одговори на упитник.

1. *Країяк истѳоријайї срїскога живља.* Најкомпликованије је било са овим историјским освртом: ваљало се изјаснити о догађањима и проблемима које ни историјска наука до дана данашњег није потпуно расветлила, па су се жандарми довијали како су умели. Ни у једном се извештају не позива на какав објективни историјски извор, него се сви своде на казивања мештана – које Срба, које и других народности; највише ако су се жандарми распитали код којег учитеља или свештеника (на пример, код проте Душана Предића у Великом Семпетру). Отуда су подаци не само оквирни, покаткад далеко од приближности, него махом и сасвим погрешни.⁴

Жандармеријска секција Велики Семиклуш имала је на свом подручју Србе у Чанадлу, Великом Семиклушу и Валкању. Тврдила је да се 1717. доселило неколико породица Срба кожухара и крзнара, а у околини је било развијено овчарство, тако да су се оне овде усталиле, а затим и помешале са касније досељеним Грцима [!].

Жандармеријска секција Винга имала је на свом подручју Србе у Мајлату, Кетвельу и Кнезу. Искрено је изјавила да се не знају ни време ни разлог доласка Срба, али да постоји тврдња како су се доселили око 1700. на подстрек митрополита Арсенија (Јовановића) [!], како би се спасли турског зулума.

Жандармеријска секција Гатаја имала је на свом подручју Србе у Шенђурцу и у манастирском прњавору; тврдила је да су они досељени 1850. из Великог Семпетра [!] као служитељи на пространом манастирском поседу.

Жандармеријска секција Дета имала је на свом подручју Србе у местима: Опатица, Дента, Фолеа, Овсеница, Сока, Дежан, Партош, Мали Гај, Велики Жам. Њихово досељавање смештала је у дуго раздобље: 1690–1800. Населили су их аустроугарски [!] цар Липот и митрополит Иван [!] Чарнојевић.

Жандармеријска секција Жомбољ имала је на свом подручју Србе у местима: Ченеј, Немет, Кеча и Жомбољ. По казивању, дошли су у разна времена: у Ченеј 1221. [!], у Немет 1276. [!], у Кечу 1700. [!], углавном са југа Дунава, под управом српске црквене јерархије и особито Темишварске епархије [!] која је желела да северно од Дунава састави компактну масу српског живља.

Жандармеријска секција Перјамош имала је на свом подручју Србе у местима: Велики Семпетар, Варјаш, Саравола, Фенлак и Наћвала. Потписник извештаја тврди да се у вези са пореклом Срба обратио семпетарском проти Душану Предићу. Од проте је дознао о првој атестацији места и о другим детаљима, али о доласку Срба – тек толико да су дошли бежећи од Турака после 1690. и особито по ослобођењу Баната 1716. године.

Жандармеријска секција Рекаш имала је Србе у Петрову Селу, Краљевцу, Станчеву, Лукаревцу, Рекашу, Великом Тополовцу, Шуштри, Јанови и Извину. За Србе у Петровом Селу, Краљевцу и Станчеву тврдила је да су

Дета (л. 141–142), Жомбољ (л. 137–138), Перјамош (л. 156, обострано, и 157), Рекаш (л. 134 и 135, обострано), Светандраш (л. 154, обострано), Темишвар (л. 129–130), Улбеч (л. 145–148), Фрателија (л. 150) и Чаково (л. 159, обострано, и л. 160).

⁴ Уз изузетно погрешне податке ставили смо знак [!].

дошли из Црне Горе [!] у раздобљу 1500–1600, а у остала места су допрли као слуге и тамо се затим задржали.

Жандармеријска секција Светандраш имала је Србе само у Малом Бечкереку. О њима је знала да су се око 1690. населили (свега 16 породица) као сточари, бежећи од турског зулума.

Жандармеријска секција Фрателија имала је на свом подручју Србе у Парцу, за које је тврдила да су колонизирани у раздобљу 1830–1870. [!], а дошли су из Карловца у Југославији [!].

Жандармеријска секција Улбеч покушала је да одговори по местима. У Вењ су Срби насељени око 1320. [!] из Бачке [!] као радници на имањима велепоседника. У Рудну и Гад Србе је населио барон Николић из Босне [!]. У Чавош су прешле две породице 1900. У Иванду су се склонили бежећи од Турака у XV веку, у Дињаш пре око 200 година, а у Српски Семартон 1850. по међудржавном договору између Србије и Аустроугарске [!].

Жандармеријска секција Чаково имала је на свом подручју Србе у Чакову, Ђиру и Толвадији. У Чаково су дошли из Југославије, довео их је патријарх када су овде владали Хабзбурзи; у Ђир их је населила краљица Марија Терезија 1775. [!]; у Толвадију су дошли 1872. из Долца [!].

2. *Број сџановника Срба по местима.* На ово питање одговор је био кудикамо лакши, мада без спровођења објективног пописа (а то се у року није могло остварити) подаци остају само приближни. Зачудо, све жандармеријске секције су одговориле без документарног покрића, иако су вероватно имале у виду податке из државног пописа 1940. а можда и неке локалне општинске податке.

Приказано стање је следеће:

Срби у секцији Велики Семиклуш по местима: Велики Семиклуш 800, Велики Чанад 1338, Валкањ 93;

Срби у секцији Винги по местима: Моноштор 243, Кетвељ 1075, Кнез 132, свега 1144;

Срби у секцији Гатаји по местима: Шенђурац 552, Манастир 111;

Срби у секцији Дети по местима: Опатица 23, Дента 16⁵ [!], Фолеа 16, Овсеница 43, Сока 617, Дежан 120, Мали Гај 65, Велики Жам 16, свега 1524;

Срби у секцији Жомбољ по местима: Ченеј 1171, Немет 1076, Кеча 424, Жомбољ 121;

Срби у секцији Перјамош по местима: Велики Семпетар 1861, Варјаш 1886, Саравола 860, Фенлак 750, Наћвала 775, свега 6132;

Срби у секцији Рекаш по местима: Петрово Село 712, Краљевац 655, Станчево 897, Лукаревац 213, Рекаш 42, Велики Тополовац 25, Шуштра 33, Јанова 15, Извин 18, остала места 17, свега 2627;

Срби у секцији Светандраш: Мали Бечкерек 428;

Срби у секцији Улбеч по местима: Српски Семартон 1801, Дињаш 1526, Иванда 1054, Чавош 100, Гад 505, Рудна 989, Вењ 450, свега 6427;

Срби у секцији Фрателији: Парац 179;

⁵ Збир бројки наведених по местима износи свега 916. Разлика до 1524 вероватно је утекла под Дентом, где је извесно било 16+608, дакле 624 Срба.

Срби у секцији Чаково по местима: Чаково 173, Бир 267, Толвадија 255. У самом Темишвару жандармерија је набројала 1515 Срба.

На нивоу жупаније састављена је и централизована таблица података о Србима по местима,⁶ као детаљнији и поузданији, подаци те таблице пренети су у препису-преводу у Прилогу 1 овога написа.

3. *Прошвдржавно испољавање и деловање њога живља од 1920. до њада; догађаје навести хронолошки*; 4. *Иреденџистичка југословенска делатност, њакође њочев од 1920.* Ова два питања се преклапају, па су у извештајима такви и одговори на њих.

На подручју секције Велики Семиклуш Срби нису деловали противно румунској држави. Незадовољни су уласком Румуније у рат на страну Немачке, али то јавно не показују. У круговима интелектуалаца дискретно се говори о могућности да уколико победе Енглези Банат буде додељен Југославији.

На подручју секције Винге Срби нису предузимали ништа против државе, али су тајно били за припајање Баната Југославији, која им је 1920–1924. [!] помогла да отворе и одрже школе.

На подручју секције Гатаје Срби поштују законе, није било ниједног случаја да су радили против државе, иако су незадовољни што је Југославија окупирана. Нешто је у том смислу испољио само Владимир Кнежевић тврдећи да Румуни неће заузети ни бразду руске територије, а видеће шта ће пострадати.

На подручју секције Дете забележен је један једини немио случај: године 1936. српски свештеник из Соке Милутин Јаношев роварио је против тада отворене румунске школе, због чега је и осуђен на 3 месеца поправног затвора; казну није издржао јер је пребегао у Југославију.

На подручју секције Жомбољ Срби се нису непријатељски односили према држави, али свештеници и учитељи одржавају будан национални дух. Где су у већини, успевају да асимилишу и неке Румуне, особито кроз мешовите бракове. Иако сматрају да би Банат требало да буде српска територија, тврде да је праведније да Банатом владају Румуни него Немци.

На подручју секције Перјамош није било јавних испада против државе, али потајно Срби прижељкују да Банат припадне Југославији. У Варјашу је нешто о томе расправљано 1925–1929. [!] приликом слета српских певачких друштава. Такође у Варјашу Српска црквена општина одбија да уступи једну своју зграду за оснивање румунске капеле. Ипак не постоји ниједан кривични предмет.

Рекашка жандармерија није запазила противдржавне делатности Срба, али бележи како избегавају одлазак у војску, не уписују ратни зајам, а цели национализам састоји се у томе што су у Станчеву виђени уџбеници и календари из Југославије са портретима тамошње краљевске породице.

Жандармеријска секција из Светандраша врло је обазриво известила о стању у Малом Бечкерку. Тамо је од 1920. до 1936. све било у најбољем реду,

⁶ Тамишка жупанијска служба Националног архива Румуније, Фонд Тамиш-торонталске жупанијске легије, фасцикла 1941, л. 118.

али онда су наишли учитељи из Југославије и почели да изазивају мржњу према Румунима и да протурају комунистичке идеје. По њиховом наговору младићи су одлазили у Југославију и вратили су се тек пошто је тамо успостављена немачка окупација. По комунистичким настројењима југословенских учитеља, очекује се долазак Руса како би завладали румунским делом Баната.

Жандармеријска секција из Улбеча јавила је да су почев од 1920. до 1939. Срби, као сељаци који су добили и земљу аграрном реформом, били сасвим задовољни својим стањем уживајући сва грађанска права. После уласка Румуније у рат на страну Немачке, почели су избежавати службе војног рока и прелазити у Југославију. Свештеници и учитељи подгревају панславизам, у оквиру којег би целокупни Банат припао Југославији.

На подручју Парца Срби су били потпуно лојални као и Румуни и нису испољили ништа противно државној безбедности или јавном поретку.

У Чакову и Толвадији Срби нису учинили ништа противдржавно. Жандармеријска станица из Ђира јавља, не наводећи никакав доказ, да су 1935. године [!], приликом договорне размене територија, Срби желели да војска Југославије заузме цели Банат. Сеоски прваци одржавају везу са местима с оне стране границе, одакле се шири пропаганда, Срби држе по кућама портрете српских краљева и шире национализам кроз песму и забаве, чиме изазивају немачки живаљ.

Посебно стоји извештај Градске полиције Темишвара, која је, у ствари, одговорила само на две тачке: бројно стање и противдржавна делатност. У извештају се наводи како је, после укидања Земаљске српске народне странке,⁷ политичка управа Срба скривено пренета на парохије. Директиве преноси прота Слободан Костић а прима их преко свога сина Немање, који је црквени чиновник у Београду. Иако је забележено да није запажено никакво јавно противдржавно испољавање, чак ни после избијања рата, у извештају се наводи да су у прошлости Срби подржавали припајање Баната Југославији.

5. Било који остали подаци у вези с проблемом.

5а) Школско стање (број учитеља и школске деце итд.). У извештајима не подлеже сумњи назнака школа по местима, али није наведено одакле су преузети подаци о броју ученика, који, уосталом, и нису јединствени: неки наводе број, неки бројчани интервал, а неки збир за по неколико села. Према извештајима, школе су биле основне и вероисповедне, а постојале су, свугде по једна, са једним или више учитеља, у местима: Велики Семиклуш (70 ученика), Велика Чанад (153 ученика), Моноштор (24 ученика), Шенђурац (40 ученика), Манастир (20 ученика), на подручју секције Дете 3 школе са 220 ученика (није наведено у којим местима, вероватно у Денти, Соки и Дежану), Ченеј (50–60 ученика), Немет (124 ученика), Кеча (30 ученика), Варјаш (150 ученика), Саравола (65 ученика), Фенлак (85 ученика), Наћвала (138 ученика), Велики Семпетар (160 ученика), Петрово Село (91 ученик), Кра-

⁷ Политичка партија под називом Земаљска српска народна странка основана је 1934, а укинута када и остале партије, по успостављању краљевске диктатуре 1938; није имала запажену делатност, а већ од јесени 1935. била је практично у расулу због унутрашњих сукоба.

љевац (82 ученика), Станчево (87 ученика), Лукаревац (15–20 ученика), Мали Бечкерек (35 ученика), Дињаш (203 ученика), Српски Семартон (300 ученика), Вењ (69 ученика), Иванда (160 ученика), Гад (65 ученика), Рудна (90 ученика), Парац (16 ученика), Чаково (4 ученика), Толвадија (39 ученика), Ћир (35 ученика).

На појединим местима назначена су и имена учитеља. Учитељи су били румунски поданици, али било је и југословенских држављана придошлих на основу *Школске конвенције*, а где није било учитеља, ту дужност обављали су свештеници.

У фасцикли се налази и таблица о школама коју је израдио Жупанијски школски инспекторат;⁸ као детаљнија и поузданија преписана је у преводу у Прилогу 2.

5б) *Сѣање црква (верници, свешћеници и ѿд)*. Према жандармеријском извештају, Срби су имали своје цркве у местима: Велики Семиклуш, Велики Чанад, Кетвел, Кнез, Моноштор, Дента, Овсеница, Сока, Дежан, Манастир Шенђурац, Ченеј, Немет, Кеча, Варјаш, Саравола, Фенлак, Велики Семпетар, Манастир Бездин, Петрово Село, Краљевац, Лукаревац, Станчево, Мали Бечкерек, Парац, Вењ, Рудна, Гад, Иванда, Дињаш, Српски Семартон, Чаково, Ћир, Толвадија. Једна једина парохија, Велики Семпетар, имала је два свештеника. У местима где није било пароха цркве су опслуживали свештеници из суседних села. У понеким извештајима наведена су и имена свештеника.

Уз цркве извештаји наводе и број верника, који је у ствари број Срба у дотичном месту.

Пропуштено је да се наведу црква у Овсеници и капеле у Малом Гају и Мунари.

5в) *Чиновници, ѿ каиѣџоријама, и њихово исѿољавање*. Ваљда што су Срби имали мало расположивих школованих људи (школовани су се углавном посвећивали свештеничком и учитељском позиву), а ваљда и што су били мањина, заузимали су свега десетак државних чиновничких места, и то нижих. Било је седам општинских благајника (Рудна, Иванда, Српски Семартон, Мали Бечкерек, Велики Семпетар, Варјаш, Саравола), један општински бележник (Вењ) и два кнеза (Српски Семартон, Иванда). Сви су се понашали лојално; само се за Рудну и Иванду овлаш набацује да би се понашање тамошњих чиновника могло тек тумачити као шовинистичко.

5џ) *Културна друшћива и библиотеке, како раде и како се оѿремају*. По селима је било неколико скромно опремљених читаоница и домова културе; неки од њих имали су радио-апарате. Књиге су биле више као школска лектира а новине српске и румунске из редовних претплата. Ту су се углавном окупљали старији људи на разговор. У Темишвару је деловала Добротворна задруга темишварских Српкиња, престала је делатност Певачкога друштва „Слога“, а у црквама су певали хорови под руководством учитеља Петра Костића. Такође се у Темишвару издавао српски лист *Темишварски весник*. Све у свему, стање је било веома скромно.

⁸ Тамишка жупанијска служба Националног архива Румуније, Фонд Тамиш-торонталске жупанијске легије, фасцикла 1941, л. 119.

5д) *Индустријске и трговинске фирме у власништву Срба (која предузећа, које фабрике, задруже итд.).* 5ђ) *Материјално стање становника Срба у поређењу са стањем осталих народности.* Ова два потпитања такође су повезана и на њих су одговори великим делом спојени. Из поднетих извештаја произлази да је материјално стање свих житеља Баната подједнако, а да у свакој народности постоји имовинско раслојавање. Срби су углавном били средњег имовног стања. У Варјашу и Сараволи почетком XX века бележе се одласци Срба у Америку; тамо су радили и зарађивали, па су по повратку изградили велике куће и накуповали земље. Напротив, из Жомбоља је извештено да су Срби расипници и да су многи упропастили своја лепа имања. Жандармеријска станица из Чакова тврди да су тамошњи Срби у прошлости били добри домаћини и да су материјално премашивали друге житеље, али су се затим срозали због луксуза, разврата и порока. У Варјашу и Великом Семпетру Срби су задружно држали млекаре, које су једва тавориле. Слично је било и са трговцима: одреда мали дућани мешовите робе и крчмари. Изузетно је у Великом Семиклушу записан један власник биоскопа и у Петровом Селу један власник сељачког млина.

5е) *Занимања и професије српскога живља.* Као већина Банаћана, Срби су били поглавито земљорадници и у брдским пределима помало сточари. Било је помало занатлија и трговаца. Колари, столари, ковачи, сарачи, опанчари, ципелари, кројачи, бербери и сл. углавном су радили код куће и задовољавали потребе својих села. Трговаца по професији можда је било у Темишвару; по селима су се трговином бавили узгредно.

5ж) *Здравствено стање Срба у поређењу са стањем осталих народности.* Ово је опет домен у који су се жандарми слабо разумевали, па су писали како им се чинило. Док неки извештаји пишу о Србима да су у том погледу међу водећим људима у својим селима (подручје Винге) и држе се „швапског реда“ (Мали Бечкерек), по другим местима извештаји саопштавају такође уопштено како заостају за осталим народностима (подручје Перјамоша и Жомбоља, Ђир); конкретно у Станчеву се бележе плућна туберкулоза и полне болести а у Чакову полне болести. Право стање вероватно је било слично као и код осталих становника, како и стоји у највећем броју извештаја.

5з) *Демографско стање српскога живља у поређењу са стањем осталих народности.* Демографско стање Срба у извештајима дотакнуто је тек са по једном лаконском реченицом: у демографском погледу код српскога становништва очитује се дугорочно опадање, и то због негативнога природног прираштаја. У појединим извештајима такав демографски развој примећује се и код осталих народности.

5и) *Преступи разне врсте које су учинили припадници српскога живља у поређењу са стањем у редовима осталих народности.* Посебних карактеристичних преступа које су чинили Срби није било, сем што, како бележи жандармерија Дете, Жомбоља, Рекаша и Улбеча, међу њима има доста пијаница и бојција, а неки повремено тајно прелазе границу и одлазе код својих рођака, па и шверцују. Није наведен ниједан конкретан случај.

Закључак. Свака власт настоји да познаје стање и ставове становништва, у сваком моменту, а особито у кризним периодима као што је било

избијање Другога светског рата. Централни жандармеријски орган Тамиш-торонталске жупаније прионуо је прикупљању података са терена и зацртао у том смислу обимну тематику. Није се притом имало у виду да захтевани подаци превазилазе спрему подручних жандарма, углавном у чину водника.

Под ударном тачком о српском шовинизму и иредентизму скоро да није било шта да се дојави. Срби су поштовали државне законе, живели у слози са осталим народностима и ничим се нису посебно истицали. Највише се у извештајима уопштено замера југословенским држављанима који су у Румунији радили као учитељи. Објективно је наведен један једини случај сочанскога свештеника који се противио отварању румунске школе у месту. Ипак, жандарми су осетили да се од њих очекује будност, па су писали шта претпостављају да Срби испотија мисле, па и како би њихово понашање могло да се тумачи наопако. Симпатисање са Србима из Југославије и негодовање због уласка Румуније у рат на страну Немаца чинило им се неизбежно, а прича о подели Баната 1918. године, коју су потезали, деловала је већ неуверљиво и анахроно.

Остали подаци и нису навијачки, али се из извештаја по местима осећа расположење самога жандарма према Србима више неголи Срба према држави Румунији.

За жаљење је што за статистичке податке није наведен извор и што су бележени површно, тако да се, рецимо о школама и црквама, разликују у месним жандармеријским извештајима и у жупанијским званичним таблицама.

Све у свему, из подухвата Тамиш-торонталске жандармерије остало је да се сатка (понекад и читањем између редова) слика о стању српскога живља у Румунији 1941. године. Истина, у питању је само живаљ из Тамиш-торонталске жупаније, али је он бројао 28.755 душа. Када се узме у обзир да је 1940. у целој Румунији било свега 43.405 Срба, извештаји Тамиш-торонталске жандармерије обухватају 66% српскога становништва, а то је већ узорак који се и те како може сматрати репрезентативним.

Напоредо са подацима проте Слободана Костића,⁹ од којих се у детаљима и разликују,¹⁰ наведени жандармеријски извештаји остају незаобилазан извор за познавање српскога становништва у румунском делу Баната на самом почетку Другога светског рата.

⁹ Слободан Костић, *Срби у румунском Банату. Историјски, бројни, економско-привредни преглед 1940. године*, Темишвар 1941.

¹⁰ На пример, према књизи Слободана Костића број Срба на истом подручју износио је 28.813.

Прилог 1.

Таблица података о српском становништву у Тамиш-торонталској жупанији

Назив места	Број										
	<i>Срба</i>	<i>школа</i>	<i>ученика</i>	<i>учитеља</i>	<i>црква</i>	<i>верника</i>	<i>свешћеника</i>	<i>манастира</i>	<i>домова културе</i>	<i>библиотека</i>	<i>предузетника</i>
Парац	179	1	16	–	1	179	1	–	–	1	–
Моноштор	243	1	24	–	1	243	1	–	–	–	1
Кетвељ	1075	1	72	1	1	1075	1	–	–	–	–
Кнез	126	1	15	1	1	126	1	–	–	–	1
М. Бечкерек	428	1	35	–	1	428	1	–	1	–	–
В. Семпетар	1861	2	160	3	1	1861	1	–	–	1	2
Варјаш	1886	1	150	4	1	1886	1	–	2	1	1
Саравола	860	1	65	2	1	860	1	–	–	1	–
Фенлак	750	1	85	1	1	750	1	–	–	–	–
Наћвала	875	1	138	1	1	875	1	–	–	–	–
Мунара	108	1	10	–	–	108	–	1	–	–	–
Толвадија	255	1	39	1	1	255	1	–	–	–	–
Ђир	267	1	35	1	1	267	1	–	–	–	1
Чаково	176	1	8	–	1	176	1	–	–	–	–
В. Семиклуш	900	1	70	2	1	900	1	–	1	–	8
В. Чанад	1335	1	153	3	1	1335	1	–	1	–	–
Валкањ	93	–	–	–	–	93	–	–	–	–	–
Дињаш	1526	4	203	4	1	1526	1	–	–	–	–
С. Семартон	1801	1	300	2	1	1801	1	–	–	–	–
Вењ	550	1	69	1	1	550	1	–	–	–	–
Иванда	1154	1	160	3	1	1154	1	–	–	–	–
Гад	608	1	65	2	1	608	1	–	–	–	–
Рудна	1089	1	90	3	1	1089	1	–	–	–	–
Чавош	86	–	–	–	–	86	–	–	–	–	–
Опатица	41	–	–	–	–	41	–	–	–	–	–
Дента	766	1	70	1	1	766	1	–	–	–	–
Фолеа	46	–	–	–	–	46	–	–	–	–	–
Овсеница	43	–	–	–	–	43	–	–	–	–	–
Сока	617	1	120	2	1	617	1	–	–	–	1
Дежан	120	1	30	1	1	120	1	–	–	–	–
Мали Гај	65	–	–	–	1	65	–	–	–	–	–
Велики Жам	26	–	–	–	–	26	–	–	–	–	–
Шенђурац	552	1	40	1	–	552	–	–	1	–	2
Манастир	211	1	20	1	–	211	–	1	–	–	2

Петрово Село	812	1	91	1	1	812	1	-	-	-	-
Краљевац	655	1	82	1	1	655	1	-	-	-	-
Станчево	897	1	87	1	1	897	1	-	-	-	-
Лукаревац	213	1	20	1	1	213	1	-	-	-	-
Рекаш	42	-	-	-	-	42	-	-	-	-	-
Тополовац	25	-	-	-	-	25	-	-	-	-	-
Шуштра	33	-	-	-	-	33	-	-	-	-	-
Јанова	15	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-
Извин	18	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-
Ченеј	1171	1	60	2	1	1171	1	-	1	-	-
Немет	1076	1	124	1	1	1076	1	-	-	1	-
Кеча	524	1	30	1	1	524	1	-	-	-	-
Жомбољ	121	-	-	-	-	121	-	-	-	-	-
Темишвар	2435	3	109	3	3	2435	10	-	-	1	43
Свега	28.755	41	2845	52	35	28.755	41	2	7	6	61

Саставио Темишварски жандармеријски инспекторат, Тамиш-торонталска жандармеријска област; недатирано и непотписано

Прилог 2.

Таблица података о српским основним вероисповедним школама

Назив места	Број		Назив места	Број	
	ученика	учитеља		ученика	учитеља
Темишвар I	25	1	Иванда	150	3
Темишвар II	59	1	Лукаревац	18	1
Темишвар V	25	1	Манастир	20	1
В. Семиклуш	82	2	Моноштор	27	1
М. Бечкерек	37	1	Мунара	9	1
Немет	120	2	Парац	20	1
В. Чанад	140	3	Петрово Село	96	2
Ченеј	166	3	Рудна	147	3
Кеча	31	1	Саравола	89	2
Чаково	8	1	Кнез	15	1
Краљевац	82	2	Наћвала	76	2
Дежан	19	1	Шенђурац	92	2
Дента	71	1	С. Семаргон	253	4
Дињаш	215	4	В. Семпетар	172	3
Фенлак	73	2	Сока	165	4
Вењ	69	1	Станчево	100	2
Гад	82	2	Толвадија	46	1
Кетвел	82	2	Варјаш	166	4
Ђир	43	1			

Саставио Тамиш-Торонталски жупанијски школски инспекторат; датирано и потписано 15. новембра 1941.

PRIN OCHII JANDARMERIEI:
SÂRBII DIN JUDEȚUL TIMIȘ-TORONTAL, ROMÂNIA, ÎN ANUL 1941

Miodrag Ciurușchin

Rezumat

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial România și Iugoslavia s-au aflat în tabere diferite. În astfel de împrejurări de regulă se supraveghează cu atenție sporită minoritățile etnice. Acest lucru s-a întâmplat și în România în anul 1941. Inspectoratul de Jandarmi Timișoara s-a adresat legiunilor județene, trimițându-le un chestionar și cerând furnizarea de informații relevante cu privire la populația sârbă. În acest sens, la Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale se păstrează documente în fondul Legiunii de Jandarmi Timiș-Torontal, pe al cărui teritoriu se aflau aproximativ trei pătrimi din întreaga populație sârbă a României. Întrebările din chestionar se refereau la originea populației sârbe, statistici, învățământ, viața religioasă și culturală, starea materială, starea de sănătate, situația demografică, etc. În lucrare sunt prezentate răspunsurile, elaborate în termen (adică: în decurs de câteva zile), trimise de către secțiile de jandarmerie locală, care, deși, nu sunt în totalitate certe, oferă o oarecare imagine cu privire la sârbii din Banatul românesc din anul 1941, interesantă cu atât mai mult, cu cât se referă nu doar la localitățile cu populație tradițional sârbească, ci la toate localitățile în care se regăseau sârbii la acea dată. Cele două anexe, sub formă de tabele cu date oficiale, ca un fel de verificare a răspunsurilor primite, provin de la Legiunea Județeană de Jandarmerie, respectiv de la Inspectoratul Școlar Județean.

THROUGH THE EYES OF THE GENDARMERIE:
THE SERBS IN THE TIMIȘ-TORONTAL COUNTY, ROMANIA, IN 1941

Miodrag Ciurușchin

Summary

At the beginning of the Second World War, Romania and Yugoslavia were on the opposite sides. In such circumstances, the ethnical minorities are usually treated with additional cautiousness. This happened in 1941 in Romania. The Timișoara Gendarmerie Inspectorate addressed to the county gendarmerie legions, delivering a questionnaire and requesting them to send relevant data on the Serbian population living on their territory. Documents related to this request are preserved in the Timiș County Service of the Romanian National Archives, in the fund of The Timiș-Torontal Gendarmerie Legion, where about three quarters of the entire Serbian population in Romania lived. The questions were about the origin of the Serbian population, statistics, education, spiritual and cultural life, the material, health and demographical status, etc. The paper presents the answers that were submitted by the local gendarmerie units within the requested time frame (that is, within a few days), which, even if not entirely irrefutable, offered a certain image on the status of the Serbs in the Romanian part of Banat in 1941, not only in the places with traditional Serbian population, but in all places where Serbs lived at that time. The two annexes, tables with official data, as a sort of verification of the received information are from the County Gendarmerie Legion and from the County School Inspectorate.

Љиљана И. Пузовић

ПАРОХИЈСКО СВЕШТЕНСТВО ТЕМИШВАРСКЕ ЕПАРХИЈЕ СРЕДИНОМ XVIII ВЕКА

САЖЕТАК: У раду се са различитих аспеката сагледавају место и улога православног свештенства у Темишварској епархији средином XVIII века. Разматрају се бројна питања везана за положај свештеника, њихова права и обавезе, како према својим парохијанима, тако и према представницима црквених и државних власти. Почев од молби за њихово рукополагање и постављање на одређену парохију, преко анализе старосне структуре и порекла, до осврта на имовину, приходе и расходе, склапа се слика о православном свештенству као једном од главних носилаца верског, просветног и културног развоја међу православним Србима и Румунима у Банату.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Српска православна црква, Темишварска епархија, свештенство, синђелије, Срби, Румуни, Банат, Хабзбуршка монархија, XVIII век.

Свакодневни живот човека средином XVIII века није се могао замислити без свештеника. Он је крштавао, венчавао, исповедао, причешћивао и сахрањивао парохијане, пратећи их на тај начин кроз цео живот. Његово постојање у заједници умногоме је доприносило квалитетнијем обликовању живота њених чланова. Способни и трудољубиви српски јерарси који су се током овог столећа налазили на челу Темишварске епархије¹ настојали су да обнове парохијску мрежу, прилично уништену у аустро-турским ратовима (1716–1718, 1737–1739), и да створе чврсту црквену структуру оснивањем нових протопрезвитерата. Захваљујући константним напорима, током овог столећа удвостручен је број парохија – од 133 забележене у попису из 1727. године² до 287 уз 37 филијала 1776. године. Толико их је остало до 1865. године, када је извршена српско-румунска јерархијска подела.³ Истовремено, вишеструко се повећао и број свештеника – од 151 јереја из 1727. године до 586, колико их је било 1767. године.⁴ Све је пратио стални пораст броја про-

¹ Темишварском епархијом у поменутом периоду управљали су следећи архијереји: Константин (Грк) 1704–1713, Јоаникије (Владисављевић) 1713–1727, Никола (Димитријевић) 1728–1744, Георгије (Поповић) 1745–1757, Вићентије (Јовановић Видак) 1758–1774, Мојсије (Путник) 1775–1781, Софроније (Кириловић) 1781–1786. и Петар (Петровић) 1786–1800. Уп: С. Бугарски, *Српско правослање у Румунији*, Темишвар – Београд – Нови Сад 1995, 32–33.

² Д. Руvaraц, *Опис Темишварске епархије 1727. године*, Сремски Карловци 1923, 7–10.

³ *Радња Архијерејског синода 1776*, превео са њемачког А. Г., Српски Сион (1904) 601; Д. Руvaraц, *Опис Темишварске епархије 1727. године*, 3.

⁴ АСАНУК, МП „Б“, 1767/45.

топрезвитерата, од укупно седам из 1727. године, до максималних седамнаест из 1764. године, да би се 1776. године усталио на десет, у трајању од готово једног века.⁵ Поред старања о парохијској организацији, велика пажња посвећивана је подизању нових и обнови старих храмова, образовању и просвећивању свештенства и народа у епархији.

Молбе за рукополагања и постављања свештеника

Свако село имало је потребу за сопственим парохом, стога су молбе епископу за оснивање парохије, постављање свештеника или подизање храма упућивале сеоске општине, а потписивали оберкнезови, сеоски кнезови и кметови, у име свих житеља села.⁶ Уколико село није имало свештеника, постојала је опасност да ће се раселити, а онда би то питање превазилазило оквире црквене надлежности и прелазило у сферу интереса државних власти.⁷

Дужност парохијана била је да материјално издржавају свештеника и да му указају „дужну част, љубав, покорност, поштовање и послушање“. Молиоци би унапред пристајали да буду „не само от цркве кажњени – но и свештеника лишени“, а ако не буду извршавали дато обећање, да одговарају „како на духовном суду тако и на краљевском“.⁸

У молби из 1741. године, коју су мештани Ченте упутили епископу Николи (Димитријевићу), каже се: „Ми сви, доле именовани кметови села Ченте, са овим и покорним писанијем, обавештавамо Ваше Преосвештено господство, да ћемо нашем парохијалном свештенику Томи, дати довољно за орање и кошење, колико потребује његовој фамилији радити, како смо се и раније обавезали и писмо дали“.⁹

Становници села Стаморе обавезали су се владици Георгију (Поповићу) да ће свештенику указивати достојну свештеничку почаст и давати договорени доходак од сваког дома у парохији, као и да ће од сеоског грунта одвојити довољно земље за орање, кошење и за друге потребе једног домаћинства. Поред тога, ослободиће његову породицу од плаћања било какве контрибуције и других сличних давања.¹⁰

Најдетаљнији приказ обавеза, које једна сеоска општина преузима на себе приликом тражења свештеника, дат је у молби житеља Иванде. Они су се обавезали да ће „њего и цео дом, и све што му припада, у пуном старању увек имати, и њему неће дозволити да плаћа никакву контрибуцију или да-

⁵ Д. Руварац, *Опис Темишварске епархије 1727. године*, 3; Исти, *Темишварска епархија 1764*, Српски Сион 15 (1905) 466–467; *Рађња Архијерејског синода 1776*, 601.

⁶ АСАНУК, МП „Б“, 1744 /60; 1746/30.

⁷ Мештани села Груна у Лугошко-фачетском дистрикту, у свом сујеверју, ископали су мртваца, па их је владика Никола (Димитријевић) анатемисао и одлучио од цркве. Одмах су се жалили Банатској администрацији, тражећи да се заповеди владици да им врати свештеника, пошто не могу да поднесу да деца буду некрштена, и да стари и болесни умиру без исповести и причешћа. Запретили су да „такове ради силе, хоћемо се сви раселити и село пусто оставити“, ако им се не услиши молба. Уп: Р. Грујић, *Прилозици исјорји наших одноцаја са Румунима у 18. веку*, Сремски Карловци 1906, 13.

⁸ АСАНУК, МП „Б“, 1744 /60; 1746/30.

⁹ АСАНУК, МП „Б“, 1741/48.

¹⁰ АСАНУК, МП „Б“, 1744/60.

вање краљевско“. Затим кажу: „сву тежину дома његовог на себе примамо: да свештеник наш, вишепоменути, у целој слободи може да нам обавља свештене радње и нама службу извршава, по обичају свете православне наше Цркве. Посебно се, пак, обавезујемо, да ћемо њега, свештеника нашега, у достојнодужном поштовању и у свакој послушности држати и њему част и заслужено, без роптања, давати, и што нам од закона и црковних заповедања наложи, испуњавати“.¹¹

Дешавало се да владика, из неког разлога, одуговлачи са постављањем свештеника, па су се у том случају кнезови обраћали директно митрополиту, односно патријарху Арсенију IV (Јовановићу). Најкритичније је било у Сефкерину где већ осам година није било свештеника. Због тога су 12. фебруара 1742. године сефкерински кмет Ранко, оповски кмет Живан и јабучки кмет Никола упутили писмо патријарху са молбом да им се, коначно, поставе предложени свештеници. Деца су умирала некрштена а мушкарци и жене без последњег причешћа, опела се нису обављала, нити светила водица, осим ако случајно у село не би свратио неки калуђер, па им успут осветио воду. Кметови су у писму навели да су двапут тим поводом ишли у Темишвар и молили владику да им постави свештеника. На то им је епископ Никола (Димитријевић) одговорио: „Моја је брига [свештеник], зато и чекајте. Доћи ћу ја у који манастир и кано дођем вам ћу писати да дођете к мње. Тада ћу вам свештеника дати“, али ништа с тим у вези није урадио, па су кметови одлучили да се жале патријарху и да од њега затраже решење својих проблема.¹² Директно патријарху обраћали су се представници села и поводом смрти владике, као што су учинили поменути житељи Иванде.¹³

За свештенике су рукополагана, углавном, деца свештеника или истакнутијих мештана, оберкнезова, сеоских кнезова и кметова.¹⁴ У молбама владици њихово порекло се истицало као посебна препорука. С тим у вези кметови села Стаморе писали су владици: „Имамо попа Петра, рођени син покојног вишепоменутог попа Миклеуша, с којим у духовним стварима задовољни можемо бити“. Житељи Сефкерина тражили су да им се за свештеника постави Никола Ранковић, највероватније син кмета Ранка, који је као представник села двапут ишао код владике у Темишвар. Кандидати за свештенике у Опову и Јабуци презивали су се Поповић, што указује на то да су из свештеничких породица, иако, у датим случајевима, њихови очеви нису били свештеници.¹⁵

Да би неко био рукоположен за свештеника, требало је да буде образован. У *Правилима* за свештенике митрополита Вићентија (Јовановића) из 1733. године, у 23. тачки, каже се да су протопопови и попови дужни да дају своје синове у школу, која се налазила при митрополијском двору, као и да их васпитавају у правилима и чистоти, како би били достојни и погодни за свештенство. Поред тога, сви световни послови били су им, под претњом

¹¹ АСАНУК, МП „Б“, 1744/58.

¹² АСАНУК, МП „Б“, 1742/67.

¹³ АСАНУК, МП „Б“, 1744/58.

¹⁴ АСАНУК, МП „Б“, 1742/67; 1744/60.

¹⁵ АСАНУК, МП „Б“, 1744/60.

велике казне, забрањени.¹⁶ Архијерејски синод донео је 1750. године одлуку да су сви људи обавезни да своју децу шаљу у школу, а ако би се свештеници оглушили о ову наредбу, неће бити дозвољено да им се синови рукоположе и тако наставе породичну традицију.¹⁷ Правилима Деклараторије из 1779. године детаљно је било прописано ко је могао бити рукоположен у ђаконски или свештенички чин. Кандидат је морао имати сведочанство о завршеној школи, а затим би га подробно испитала епархијска конзисторија. За пароха се није смео поставити нико осим поданика хабзбуршке круне, што се на првом месту односило на придошлице из Османског царства, као ни кандидат млађи од 25 година.¹⁸

Представници власти, односно чиновници Темишварске администрације, често су се мешали у надлежности владика око рукополагања свештеника, иако је то било директно кршење црквених привилегија. Вредан је помена случај попа Јована Тунсу,¹⁹ потоњег пароха у Великом Семиклушу, који је био под неком врстом заштите од стране Администрације, незнано из којих разлога. Први сачувани документ у вези с њим је Рескрипт Банатске администрације, издат 20. мај 1769. године, којим се овом свештенику одређује плата до намештења на парохију.²⁰ У међувремену је дошло до његовог постављења, којим очигледно није био задовољан, пошто је Администрација, у писму од 19. јануара 1771. године, питала епископа Вићентија (Јовановића Видака) да ли би поп Јован могао добити парохију са већим приходима.²¹ Епископ је одговорио 27. фебруара исте године да је тај поп према њему био непослушан, необуздан и упоран, и упитао Администрацију како убудуће да поступи с њим.²² Уследио је допис Администрације од 30. априла 1771. године, којим је епископ Вићентије (Јовановић Видак) обавештен да је Тунсу добио сесију и да се ставља под надзор епископа, што би требало да значи да је његов случај решен.²³

Синђелије

Када би се владика сагласио са молбом парохијана, рукоположио би траженог кандидата и доделио му парохију. После чина рукоположења, владика је новом свештенику издавао посебну грамату – синђелију. На основу сачуваних синђелија из Темишварске епархије, грамата бачког епископа Висариона (Павловића) и још неколико сличних потврда из XVIII века може се закључити какве су садржине оне биле и каква је процедура била потребна да се добију.²⁴

¹⁶ АСАНУК, МП „А“, 1733/98.

¹⁷ Д. Руварац, *Рађња Архијерејског синода 1750*, Српски Сион 4 (1904) 85, 102–103.

¹⁸ Ј. Радоњић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792. године*, Београд 1954, 139–140.

¹⁹ Помиње се и као Јон Тонсу, Јон Тонзу или Јован Дунзу.

²⁰ АСАНУК, МП „Б“, 1769/32.

²¹ АСАНУК, МП „Б“, 1771/1.

²² АСАНУК, МП „Б“, 1771/2.

²³ АСАНУК, МП „Б“, 1771/17.

²⁴ Детаљно о синђелијама, са новијом литературом: Љ. Пузовић, *Синђелија владике Георгија Појовића, издања њемишварском свештенику Томи Павлову*, Археографски прилози 35

До сада је познато да постоје само две сачуване синђелије из Темишварске епархије у XVIII веку. Обе се чувају у збирци рукописних књига Народне библиотеке Србије. Под сигнатуром Рс 777 налази се свештеничка синђелија коју је владика Георгије (Поповић) издао 14/25. децембра 1746. године Томи Павлову, свештенику у храму Светог Георгија, у темишварском предграђу Фабрика. Садржина се односи на правила понашања и моралног профила свештеника Томе Павлова, као и на евентуалне казне за непоштовање општих свештеничких и владичанских правила понашања.²⁵

Протопрезвитерска синђелија темишварског владике Мојсија (Путника), дата 15/26. августа 1779. године панчевачком протопрезвитеру Андреју Арсенијевићу, налази се под сигнатуром Рс 669. Текст синђелије садржи преглед напредовања у служби проте Арсенијевића, затим податке о Панчевачком протопрезвитерату, црквеној јединици чији ће бити управитељ, и на крају део о правима и обавезама њега као протопрезвитера, али и о обавезама парохијског свештенства и народа према њему.²⁶

Упркос правилима о добијању синђелија, судећи по попису Епархије из 1758. године, у пракси није било све једноставно. Један од разлога сигурно је била висока цена која се морала платити владици за синђелију. Због тога је од укупног броја пописаних, само 41 свештеник имао синђелију, а осталих 113 јереја је нису имали.²⁷ Рекло би се да није само новац био проблем, јер су поједини свештеници платили синђелије, али их годинама нису добили. Примера ради, свештеник Јован Вученовић из шанца Ченте, платио је 10 форинти за синђелију убрзо по рукоположењу, 1756. године, али је још није имао 1758. године.²⁸ И Марко Миловановић, комлошки свештеник, дао је за синђелију арадском владици Исаји (Антоновићу) 25 дуката, јер се тада налазио у Нађлаку, а након пресељења у Банат платио је и владици Николи (Димитријевићу) 8 дуката за њу, али ни од једног није добио потребни документ.²⁹ Поменути случајеви нису постојали само у Темишварској епархији, већ је слично стање било и у другима. Да би стали на пут оваквим злоупотребама, сремски свештеници обраћали су се државним властима, тражећи од њих заштиту и помоћ. У *Тужби* против митрополита Вићентија (Јовановића) (1731–1737), изнели су да су се цене синђелија кретале од 15 до 20 дуката, односно од 75 до 100 форинти, а дешавало се да буду и више. Нарочито их је погађало што митрополитови служитељи нису поштовали старе синђелије, па су свештенике често премештали с једне парохије на другу како би сваки пут наплатили таксу за издавање нових докумената.³⁰

(2013) 169–181; Љ. Пузовић, *Синђелија владике Мојсија Пућника, издања панчевачком протопрезвитеру Андреју Арсенијевићу*, Археографски прилози 36 (2014) 147–163.

²⁵ НБС, Рс 777; Детаљно о овој синђелији: Љ. Пузовић, *Синђелија владике Георгија Поповића, издања темишварском свештенику Томи Павлову*, 169–181.

²⁶ НБС Рс 669; Детаљно о овој синђелији: Љ. Пузовић, *Синђелија владике Мојсија Пућника, издања панчевачком протопрезвитеру Андреју Арсенијевићу*, 147–163.

²⁷ Д. Руварац, *Темишварска епархија 1758. године*, Архив за историју Српске православне карловачке митрополије 3 (1913) 321–373.

²⁸ Исто, 345.

²⁹ Исто, 350–351.

³⁰ Д. Руварац, *Тужбе свештеника против служитеља митрополија београдско-карловачког Вићентија Јовановића*, Српски Сион 17 (1907) 193–198, 225–229.

Цена синђелије је, као што се може видети из поменутих примера, варијала – једни су плаћали мање, а други веће новчане износе. Пантелејмон Кириловић, наћвалски парох, платио је синђелију чак 50 форинти.³¹ Представници власти су тврдили да епископи узимају превисоке суме, па је тако епископ Вићентије (Јовановић Видак) био оптужен да је за свештеничке синђелије узимао по 200, а некад и по 400 до 500 форинти. Међутим, доказано је да су ово неколико пута увећане цифре, односно да су стварни износи били знатно мањи.³² Коначно је у 22. тачки Деклараторије из 1779. године одређено колико ниже пароксијско свештенство треба да плати својим владикама за синђелију. Наиме, приликом доделе пароксије требало је да издвоји 30 крајцара од куће, а у случају да пароксија има више од 100 кућа, синђелија не би смела бити виша од 50 форинти.³³

Године рукополагања и старосна структура свештенства

Због потребе за свештеницима постојала је пракса да се рукополажу младићи млађи од 20 година, иако то није било у складу са канонима. Егзарх митрополита Павла (Ненадовића), протосинђел Арсеније (Радивојевић), администратор Темишварске епархије по смрти владике Георггија (Поповића), обишао је током 1758. године 69 места и оставио врло драгоцене податке о тренутним приликама у Епархији. На основу пописних података закључује се да је већина свештеника увођена у чин веома млада. Од укупног броја поменутих свештеника, постоје посредни подаци за њих 137 о времену рукополагања. Са 16 година рукоположена су двојица свештеника (1,46%), са 17 година деветорица (6,67%), са 18 година једанаесторица (8,03%), са 19 година петнаесторица (10,95%) и са 20 година деветнаесторица свештеника (13,87%). Кад се све узме у обзир, произлази да је педесет шест свештеника, или 40,88%, било уведено у чин пре 21. године. Приближно толико, тачније педесет седморица, или 41,60%, рукоположено је у старости између 21. и 25. године. У доби између 26. и 30. године рукоположено је једанаест свештеника, или 8,03%, а десеторица су била старија од 30 година. Само су три свештеника, или 2,19%, рукоположена после 40. године.³⁴

Подаци истог пописа сведоче о животној доби 151 свештеника, на основу чега се може сагледати и старосна структура свештенства 1758. године. Већину су чинили млади људи, а 3,31%, или петорица свештеника, било је млађе од 20 година. Највише их је било између 21 и 30 година, чак 46,35%, или шездесет деветорица, док је између 31. и 40. године било 26,49%, или четрдесет један свештеник. Између 41. и 50. године старости било је 13,90%, или двадесет један свештеник, а више од 50 година имала су само петнаесторица свештеника, што чини 9,93% од укупног броја.³⁵

³¹ Д. Руварац, *Темишварска епархија 1758. године*, 371.

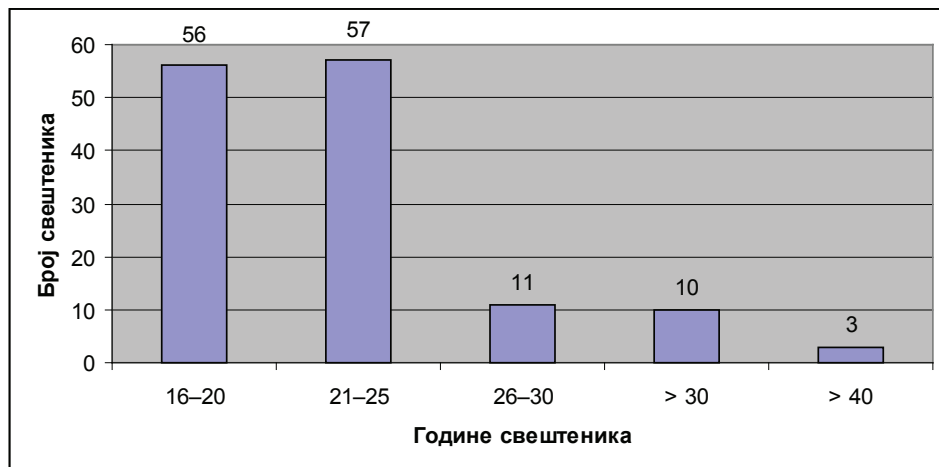
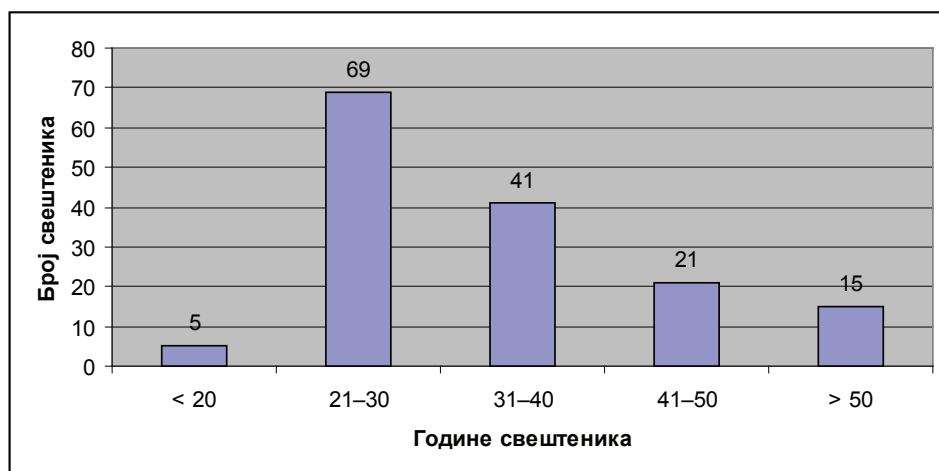
³² АСАНУК, МП „Б“, 1769/80.

³³ Ј. Радоњић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792. године*, 135.

³⁴ Д. Руварац, *Темишварска епархија 1758. године*, 321–373.

³⁵ Исто, 321–373.

Графикон 1. *Староси свешћеника при рукополагању, према попису из 1758. године*Графикон 2. *Старосна структура свешћеника према попису из 1758. године*

Порекло свештенства

Пресељење народа из одређених области пратило је и пресељење свештенства. Највећи број досељених свешћеника стигао је у Епархију приликом развојачења Потиско-поморишке војне гранце (1751), али су постојала и стална досељавања из Влашке и Трансилваније, како српских тако и румунских јереја. Порекло свештенства може се пратити на основу делимичног пописа из 1758. године и потпуног пописа из 1767. године.

Свештеници који су служили у местима у околини Кикинде, у Чанадском дистрикту, дошли су са граничарима из Потиско-поморишке Крајине. Тако су у Мокрину, Карлову и Куманима служили свештеници из Бачке,³⁶ а у Великој Кикинди, Меленцима и Крстуру из Поморишја.³⁷

И у околним местима било је доста досељених свештеника. Премда Беодра није била под војном командом, њени пароси дошли су из бачког села Пивница. Протопрезвитер Максим Поповић из Бечеја био је из вароши Чуруга. Свештеници у Врањеви били су пореклом из Бачке, а један из Срема.³⁸ Неки су дошли из Русије, попут јереја Димитрија Поповића, пароха у Јозефову.

Иђошки свештеници такође нису били из Баната. Први је био из Русије, други из Петрова Села у Бачкој, а трећи из Београда. Намесник Јован Стојановић из Бочара био је пореклом из Пивница у Бачкој, а други свештеник, Димитрије Јорговић, из Каравлашке. Јереј Никола Поповић, који се 1758. године налазио у Малој Кикинди, био је одлучен од службе. Пореклом је био из Печке, из Поморишја.³⁹ Викентије Крстић или Крестић, тарашки парох, био је пореклом из сремског села Азашеваца.⁴⁰ Свештеници који су службовали у шанцу Сиги такође нису били рођени у Банату. Један је био из Мартоноша у Бачкој, а други из шанца Ступоваче у Хрватској. Свештеник у Фаркаждину био је пореклом из Дебрецина – „где су унијати“. Јован Стојков, сечански парох, био је из Бачке, а Лазар Јовановић из Македоније, из села Шања.⁴¹ У Комлошу су постојале две цркве у којима је служило укупно шест свештеника. Тројица су била из Каравлашке, један из Ердеља и двојица из Поморишја.⁴²

Порекло свештенства јасније се може сагледати из пописа свештенства 1767. године. У овом документу наведено је место рођења за сваког свештеника. Од 586 пароха у Банату је рођен 381 (77,00%), а досељено 205 (23,00%). Највише их је дошло из Мађарске, седамдесет петорица (12,79%), и из Трансилваније, шездесет четворица (10,92%). Из Влашке је пореклом четрдесет један парох (6,99%), из Србије тринаесторица (2,22%), из Турске шесторица (1,02%), из Славоније четворица (0,68%), а из Хрватске и Русије по један (0,34%).⁴³

³⁶ Исто, 321–323, 324, 328.

³⁷ Исто, 223, 229, 330.

³⁸ Исто, 325–327.

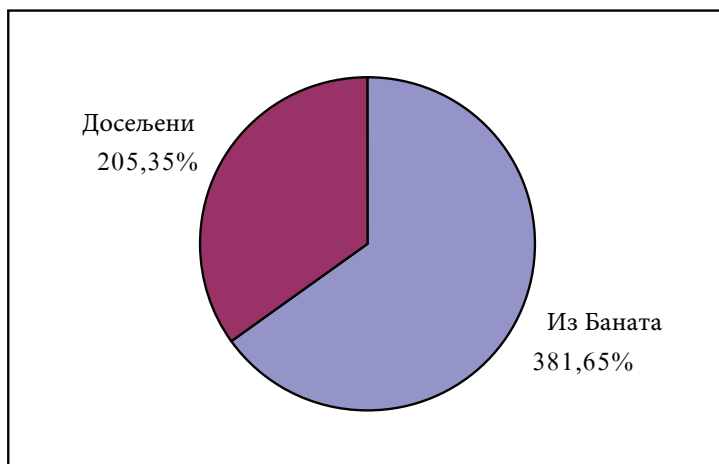
³⁹ Исто, 332–333.

⁴⁰ Исто, 336.

⁴¹ Исто, 344–347.

⁴² Исто, 350–351.

⁴³ АСАНУК, МП „Б“, 1767/45.

Графикон 3. *Структура свештенства према пореклу*

Права и дужности свештеника

Права српског свештенства у Хабзбуршкој монархији делимично су била регулисана државним прописима, ослањајући се на обичајно право и на права свештенства која су постојала под османском влашћу. Свештенству је још од прве привилегије Леополда I дато право да самостално, без мешања са стране, располаже својим црквама и манастирима. Ослобођени су били десетка, данка и кварта, а право затварања и кажњавања свештеника припадало је архиепископу и лично владару.⁴⁴

Међутим, проблеми су настајали јер су државне власти другачије од представника српског народа тумачиле привилегије, примењујући их само на територије које је Хабзбуршка монархија добила од Турске Карловачким (1699) али не и Пожаревачким миром (1718). Будући да је Темишварска епархија припала Хабзбуршкој монархији одредбама Пожаревачког мира, привилегије се нису, према тумачењу власти, односиле на њу.⁴⁵ Представници Срба су сматрали да се оне односе на све Србе који живе у држави Хабзбурга, па самим тим и на становништво Темишварске епархије.⁴⁶ Ограничавања

⁴⁴ Ј. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792. године*, 92–93.

⁴⁵ И. Точанац, *Београдска и Карловачка митрополија: Процес уједињења (1722–1731)*, *Историјски часопис* 55 (2007) 201–204.

⁴⁶ У црквеном погледу, обе банатске епархије, Темишварска и Вршачка, од 1720. године припадале су Београдској митрополији, када је власт београдског митрополита Мојсија (Петровића) (1713–1730) проширена на подручје Баната. У личности истог митрополита, Београдска и Карловачка митрополија су уједињене 1726. године, након смрти карловачког митрополита Вићентија (Поповића) (1713–1725). Након аустро-турског рата (1737–1739) дотадашња територија Београдске митрополије јужно од Саве и Дунава припала је Османском царству, док је Банат остао у Хабзбуршкој монархији. То је утицало и на нове црквене јурисдикционе поделе, тако што су обе банатске епархије укључене у састав Карловачке митрополије. Уп.: Д. Руварац, *Мојсије Пејровић, митрополиј београдски 1713–1730*, *Споменик СКА* 34 (1898) 91; И. Точанац, *Београдска*

привилегија за Србе на простору Краљевине Србије и Баната дошло је до изражаја 1727. године, доношењем Деклараторије, односно прописивањем девет тачака којима су ограничена права Срба. На свештенство су се односиле четврта и девета тачка. По четвртој је прописано да клир у грађанским парницама буде одговоран световном суду, а не црквеном, као што је по привилегијама, а девета је укидала право свештенства на ослобођење од десетка и осталих феудалних дажбина. Након жалби митрополита и представника српског народа, донета је нова Деклараторија 1729. године, али се ново тумачење српских привилегија није много разликовало од претходног. Заштитно писмо донето 1735. године требало је да реши проблеме положаја свештеника, али његове одлуке у пракси нису увек поштоване.⁴⁷ Две деценије касније, 1756. године, донет је Рескрипт по којем су свештеници у Банату били ослобођени сваког плаћања приликом коришћења воденица, сувача, казана и печења ракије за своју потребу. Будући да ни овај документ није поштован у потпуности, представници Темишварске и Вршачке епархије жалили су се на сабору 1769. године. На истом сабору тражено је и да свештенство буде ослобођено плаћања скела приликом преласка из Баната у Мађарску и обрнуто. Најважнији захтев био је да свештеници са својим укућанима буду ослобођени плаћања свакога данка, као што је по привилегијама, као и да се приликом поделе земље у Банату свештеничким породицама додели више земље него обичном народу.⁴⁸

Рескрипти из 1770. и 1777. године бавили су се овим питањима, а завршна реч у вези са привилегијама свештенства дата је у Деклараторији из 1779. године. По њеној 40. тачки ослобођени су од плаћања свих пореза не само свештеници већ и сви укућани који с њима живе.⁴⁹ Уз то, забрањено је повећање сидоксије, дажбине коју су епископи убирали од свештеника, предвиђени су максимални износи за синђелије и висина осталих давања, како би се спречило да епископ угњетава ниже свештенство.⁵⁰ Деклараторија није дозволила да се повластице прошире на прекобројно свештенство, јер се тежило његовом укидању.⁵¹

Типичан пример покушаја ограничавања привилегија у Темишварској епархији десио се током лета 1734. године. На удару државне егзекуције нашле су се свештеничке породице у Панчевачком дистрикту. Истрагом је било обухваћено девет свештеничких и једна протојерејска породица у седам села – Опову, Сефкерину, Ковину, Неузини, Јабуци, Иланци и Омољци. Државна комисија изашла је на терен и испитивала чланове породица, а успут

и Карловачка митрополија: Процес уједињења (1722–1731), 201–204; Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, II, Београд 1991, 18–25.

⁴⁷ Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, II, 18–25; *Историја српског народа*, IV/1, Београд 1986, 126–132; Д. М. Павловић, *Аустријска владавина у северној Србији од 1718. до 1739.* Београд 1901, 69–72; М. Грбић, *Карловачко владичанство*, I, Топуско 1990, 289–290, 299; И. Точанац, *Српски народно-црквени сабори (1718–1735)*, Београд 2008, 133–145.

⁴⁸ Д. Руварац, *Тјагоше српског народа 1769. године*, Гласник Српске православне патријаршије 9/21 (1929) 325.

⁴⁹ Ј. Радоњић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792. године*, 141.

⁵⁰ Исто, 134–135.

⁵¹ *Радња Архијерејског синода 1776*, 252.

насилно, уз батинање појединих свештеника, узимала заосталу контрибуцију, иако су свештеничке породице биле ослобођене њеног плаћања.

Свештеници су се жалили владици Николи (Димитријевићу), а он је упутио протест Банатској администрацији. Владика је бранио своје свештенике у протестној ноти, тражећи да се ослободе давања, као што је по привилегијама, а како је и било уобичајено. Вишеструким разлозима је оправдавао своје захтеве: свештеничка служба захтева целодневни ангажман, који им онемогућава да ору и раде друге сеоске послове који би им доносили додатне приходе. Поред тога, велико сиромаштво им није дозвољавало да имају слуге и слушкиње. Као додатни аргумент, владика је доставио молбу житеља поменутих села, којом су тражили да њихови свештеници буду ослобођени од давања и „несрећне егзекуције“ јер су и без тога једва преживљавали. Проблем је решен тако да је само свештеничка ужа породица била ослобођена дажбина према држави. Остали укућани који су са њима живели под истим кровом били су дужни да плаћају све обавезе.⁵²

Канонима васељенских и помесних сабора одређене су основне дужности православног свештенства. Црквена правила су у средњовековној српској држави добила снажно упориште у *Номоканону* Светог Саве, али временом су се прилагођавала обичајима и историјским околностима. За време турске владавине, услед великих притисака на свештенство и народ, поједина црквена правила нису могла бити строго примењивана. Слично је било и на прелазу из XVII у XVIII век, због рата, сеоба, сиромаштва и осталих недаћа које прате тешка времена. Српски јерарси Мојсије (Петровић) (1713–1730) и Вићентије (Јовановић) (1731–1737) урадили су много на сређивању општих правила у Цркви, доносећи правила за све представнике клира, како би они даље утицали на просвећивање народа. Правила су важила на целокупном простору Београдско-карловачке митрополије, па и у Темишварској епархији.

Уредба митрополита Мојсија (Петровића) од 2. децембра 1724. године означила је почетак значајних црквених реформи међу православним Србима у Хабзбуршкој монархији. Њоме су прописана основна правила понашања и одевања за свештенство Београдске митрополије.⁵³ Уследила су *Правила за свешћенике* у девет тачака, донета 16. јуна 1728. године, која су важила за целу митрополију.⁵⁴ Ова *Правила* прихватио је и својим потписом потврдио владика Никола (Димитријевић) на почетку управе у Темишварској епархији, 29. августа 1728. године. *Правила* су прописала начин на који свештеници треба да се понашају како би исправљали неправилности у животу српског народа у вези са женидбом, удајом, састављањем тестаментa, псовкама и слављењем празника. Владика је наложио да свако место у Епархији има препис правила ради што ефикаснијег спровођења у дело, а да оригинал остане у двору.⁵⁵

⁵² МСПЦ, *Остјавина Радослава Грујића*, 951; АСАНУ, *Историјска збирка 13173*, 1891; 1892.

⁵³ Д. Руварац, *Мојсије Пејровић, митрополиј београдски 1713–1730*, 199–200; И. Точанац, *Пројиси митрополија Мојсија Пејровића за свешћенике и парохијане*, Историјски часопис 48 (2001) 152.

⁵⁴ И. Точанац, *Пројиси митрополија Мојсија Пејровића*, 156.

⁵⁵ АСАНУК, МП „Б“, 1728/29; Р. Грујић, *Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1718–1739)*, Споменик СКА 52 (1914) 96–99.

Митрополит Вићентије (Јовановић), наследник митрополита Мојсија (Петровића), наставио је рад на просвећивању свештенства и народа. Најпре је донео *Правила за њрошйорезвиѡтере*, затим *Инстйрукцију* за владање свештеника, која је била на снази до 3. марта 1733. године, када су изашла *Правила за свешћѡенике* у 39 тачака, која су важила и у Темишварској епархији. Правила су детаљно регулисала неопходна знања за свештеничку службу, начин образовања свештеника, назив и број богослужбених књига потребних за свакодневну употребу, као и бројна питања из свакодневног црквеног живота и праксе.⁵⁶ Ова *Правила* потврђена су у целој Карловачкој митрополији и на седницама Архиепископског синода 1750. године.⁵⁷

О (не)могућностима свештеника да испуне прописане критеријуме јасно сведоче сачувани извештаји митрополитових егзарха, који су посетили сва места под непосредном управом митрополита, у периоду од 1731. до 1736. године.⁵⁸ Сличне прилике биле су и у Темишварској епархији, што се може закључити из извештаја Арсенија (Радивојевића) из 1758. године. У само 11 цркава постојали су протоколи и матрикуле крштених, венчаних, исповеђених и упокојених верника, иако је постојала наредба да се свуда редовно воде.⁵⁹ Боља ситуација била је у вези са снабдевености књигама, иако их ни половина пописаних цркава није имала у потпуности.⁶⁰

Поред строго прописаних правила о обавезама и понашању свештенства, која су важила на нивоу целе Митрополије, свештенство Темишварске епархије имало је неколико додатних обавеза. Владика Никола (Димитријевић) је 1739. године писао проти Раки у Семиклуш да му чешће јавља како је у протопопији, а нарочито да надгледа сирочад недавно умрлих свештеника, чије су слуге напустиле марву, па се она скита без пастира. Додао је да је важно да се „сиротама не изгуби иметак“, а да ће им он убудуће давати издржавање. Затим је заповедио проти да покупи заостатак епископског дохотка у свом протопопијату, и поручио да му нађе три до четири коња, будући да је остао без њих у току рата. Једну додатну обавезу имали су и свештеници у Ђали, пошто је епископ ту имао виноград. У јесен 1738. године заповедио им је да оберу и сместе грожђе у добре судове.⁶¹ Поред ванредних владичанских захтева, свештенство је било обавезно да по налогу државних власти скупља прилоге за разрушене и настрадале градове по Царству,⁶² с времена

⁵⁶ АСАНУК, МП „А“, 1733/98; Д. Руварац, *Живој и радња Вићентија Јовановића, архиепископа и митрополијца београдско-карловачког*, Српски Сион 3 (1893) 731–732, 746.

⁵⁷ Д. Руварац, *Радња Архиепископског синода 1750*, 85, 102–103.

⁵⁸ Г. Витковић, *Извештај Максима Рајковића, егзарха београдског митрополијца, 1733*, Гласник СУД 56 (1884) 117–325; Д. Руварац, *Извештај Вићентија Сјефановића, архиепископа од 15. Септембра 1733. до 3. Децембра 1734*, Архив за историју СПКМ 3 (1913) 1–42; Исти, *Митрополија београдска око 1735. године*, Споменик СКА 42 (1905) 101–204.

⁵⁹ Детаљно о обавези увођења протокола: В. С. Дабић, *Морјалићей и сйаросна сйрукйу-ра срйског сйановнищйива у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку: пример ѡрвославних ѡарохија Вуковар, Ишебеј и Дероње*, Српске студије 5 (2014) 14–18, 25.

⁶⁰ Д. Руварац, *Темишварска епархија 1758. године*, 321–373.

⁶¹ Р. Грујић, *Из ѡисама Николе Димитријевића, епископа ѡтемишварског, 1737, 1738 и 1739. године*, Гласник Историског друштва у Новом Саду 3 (1930) 468.

⁶² АСАНУК, МП „Б“, 1772/77; 1773/105.

на време да даје поклоне припадницима царске породице,⁶³ као и да држи молебне за кишу.⁶⁴

Имовина, приходи и расходи свештеника

На основу неколико сачуваних докумената, који садрже одговарајуће податке, може се стећи приближна представа о имовини и приходима свештенства Темишварске епархије средином XVIII века. У поменутом документу забележене су и обавезе које је на себе преузимала једна сеоска општина око издржавања својих пароха, као и износи за поједине свештене радње, односно штоларни приходи свештеника.⁶⁵

Најдетаљнији подаци о њиховом имовном стању датирају из 1733. године и односе се само на свештенство Панчевачког дистрикта, с тим што су прилике и у другим деловима Епархије биле веома сличне. Имовина свештеника у овом попису изражавана је у броју грла стоке – волова, крава, јунаца, јунади, коња и ждребади, затим оваца и свиња, кошница, крста жита, јечма и овса.⁶⁶

Број грла стоке кретао се од два до осам волова, од једне до десет крава, од два до 20 јунади, од два до десет коња и од једног до четири ждребета. Само три свештеника имала су овце, и то један 15 грла и двојица по 20. Свиње нису држали сви свештеници, а највише их је имао поп Ненад из Иланце, чак 30 грла. Житарице – пшеница, јечам и овас, мериле су се крстима, а највише крста су имали Константин и Јован из Омољице, и Ђурица из Јабукe. Тројица свештеника, Савко и Јован из Опова, и Новак из Неузине, нису уопште имали житарице, а остали су имали по нешто мало.

Као пример просечног домаћинства може се навести газдинство ковинског попа Пантелејмона, које се састојало од 4 вола, 6 крава, 3 јунаца, 6 јунади, 3 коња, 15 оваца, 20 кошница, 4 свиње, 78 крста жита, 20 крста јечма и 4 крста овса.

Слично газдинство имали су ковински поп Никола, омољички пароси Константин и Јован, иланцански свештеник Ненад и добрички Кузман. Најбогатији су били јабучки поп Ђурица, неузински свештеник Новак и оповски пароси Јован и прота Савко, који су поседовали мало већи број грла стоке, као и веће количине житарица.

Имовно стање десет свештеника Панчевачког дистрикта 1733. године било је прилично добро, само је панчевачки парох Остоја имао мање покретне имовине. Забележено је да је он те године држао 1 краву, 2 коња, 30 кошница и 45 крста жита.⁶⁷

Сваки парох, без обзира на постојеће разлике у богатству, требало би да је имао довољно прихода за скроман живот, јер су се житељи сваког села који би тражили свештеника обавезивали на његово издржавање. Мештани

⁶³ АСАНУК, МП „Б“, 1760/111.

⁶⁴ АСАНУК, МП „Б“, 1759/177.

⁶⁵ АСАНУК, МП „Б“, 1738/21; 1741/48; 1744 /58, 60; 1746/30.

⁶⁶ АСАНУК, МП „А“, 1733/46.

⁶⁷ АСАНУК, МП „А“, 1733/46.

Итебеја обавезали су се да ће за издржавање свог попа Илије дати 6 волова за орање, 30 говеда, 100 оваца, 40 кошница, 25 свиња, 21 грло коња, земље за орање изражене у 15 дана потребних за обраду, као и сено, изражено у 25 дана потребних да се покоси. Поред тога, свештеник и један брат били су ослобођени од плаћања контрибуције.⁶⁸ Слично су се обавезали и мештани Ченте и кметови села Стаморе када су тражили да им се постави свештеник у селу.⁶⁹

На основу сачуваних молби може се закључити да је село преузимало на себе обавезе око издржавања свештеника, али и обавезе свештеничке породице према држави. Висина износа којим су изражене обавезе једне породице према држави види се из пописа контрибуције у Бечкеречком дистрикту за 1736. и 1737. годину. Тада су 844 домаћина дали укупно 17.500 форинти пореза, што износи 20,73 форинте по пореској глави за две године, односно 10,365 годишње.⁷⁰ Дакле, није у питању мала сума новца, која се распоређивала на житеље села, да би се свештеничка породица ослободила дажбина према држави. Држава није одустајала од својих наплата, већ је дозвољавала да село на себе преузме обавезе око исплате пореза за свештеничку породицу.

Висина штоларних прихода свештенства Темишварске епархије, односно, износи које су свештеници могли да добију од својих парохијана за обављање свештених радњи, забележена је у неколико докумената. Први је поменути попис из 1733. године, а други писмо Николе (Димитријевића) у вези са егзекуцијом свештеничких породица, упућено Администрацији у Темишвар наредне године. У писму је изнео целокупне годишње приходе за свештенике у седам места Панчевачког дистрикта, изражавајући том приликом приходе у натура њиховим новчаним еквивалентом.⁷¹

Свештеници Никола и Пантелија, из села Ковина, добили су, заједно, на име бира, 10 мерица жита и 18 шиника жита, (десет домова није ништа дало за бир), за знамење 21 крајцару, за освећење воде 4 форинте, за подушје (парастос) 9 форинти, а за венчање 3 форинте. Дајбина која је најчешће плаћана – колач, такса за сечење славског колача, донела је приход од 2 форинте и 20 крајцара. Износила је 7 крајцара по кући, а дало је 20 домаћинстава. Петнаест домаћинстава није дало ништа на име колача, као ни куће у Бзовику, њих шест, које су наведени свештеници опслуживали. На маргини документа пописивач је израчунао да су добили 1032 оке жита на име бира. Те године свештеници никакав приход нису имали од села Бзовика нити од пет ковинских домова, а сва њихова примања претворена у новац износе 20 форинти и 48 крајцара или 10 форинти и 24 крајцаре по свештенику.

Приходи омољичких свештеника, Константина и Јована, били су веома слични, с тим да је у њиховој парохији већи број домова платио колач, чак 37 од укупно 40 кућа, па су добили 4 форинте и 19 крајцара. На име бира добили су 12 шиника и 40 мерица жита. Од знамења су имали 12 крајцара, од

⁶⁸ АСАНУК, МП „Б“, 1738/21.

⁶⁹ АСАНУК, МП „Б“, 1741/48; 1744/60.

⁷⁰ Д. Поповић – Ж. Сечански, *Грађа за историју насеља у Војводини од 1695. до 1796.* Нови Сад 1936, 62–63.

⁷¹ АСАНУК, МП „А“, 1733/46; МСПЦ, *Остатина Радослава Грујића*, 951; АСАНУ, *Историјска збирка 13173*, 1891, 1892.

подушја 9 форинти и од венчања 3 форинте, што укупно износи 26 форинти и 43 крајцаре, односно 13 форинти и 21,5 крајцара по свештенику.

Од 61 православног панчевачког дома, њих 5 нису платили колач, тако да су свештеници на име тога добили 6 форинти и 32 крајцаре. На име бира добили су 16 шиника и 74 мерице жита. За знамење су добили 28 крајцара, од водице нису имали приходе, од подушја 15 форинти и 31 крајцару, а од венчања 3 форинте. Тако је укупан годишњи приход панчевачких свештеника био 25 форинти и 31 крајцару, односно 12 форинти и 45,5 крајцара по свештенику, не рачунајући приходе у натури, јер их владика није прерачунао у свом писму.

Јабучки парох, поп Ђурица, добио је од својих парохијана 1 форинту и 24 крајцаре на име колача, за подушје и венчање по 4 форинте, што је укупно износило 9 форинти и 24 крајцаре. На име бира није добио ништа.

Оповски пароси, протопоп Савко и поп Јован, имали су сличне приходе. Сви житељи Опова те су године платили по 7 крајцара за колач, као и десет од дванаест кућа из Сакула, што је износило 5 форинти и 15 крајцара. Од знамења, водице и венчања нису имали прихода, а за подушје су добили 24 форинте и 16 крајцара. На име бира парохијани су им дали 22 шиника и 56 мерица жита и од једног парохијана 34 крајцаре, што укупно изражено у новцу износи 42 форинте и 58 крајцара, односно 21 форинту и 29 крајцара по свештенику.

Неузински парох Новак добио је на име бира 5 шиника и 6 мерица жита, за знамење и водицу није добио ништа, за подушје 6 форинти и 37 крајцара, а за венчање од два брачна пара 3 форинте. На име колача добио је 2 форинте и 34 крајцаре. Укупан приход у новцу износио је 13 форинти и 20 крајцара.

Иланџански свештеник Ненад није имао никаквих прихода изузев 2 форинте и 24 крајцаре које је добио од 12 домова на име колача, а „бир от како се запопио није узео. Био му отац жив пак су викали, зато им опростио. По смрти оца оженио брата пак искао али су говорили имаш брата и плуг, а ти ори“.

Добрички свештеник Кузман, који је опслуживао Јарковац и Маргитицу, на име бира добио је 7 шиника и 22 мерице жита, од венчаница 4 форинте, а од колача 3 форинте и 9 крајцара, што без жита износи 7 форинти и 9 крајцара.

Приход попа Петра, сефкеринског пароха, није пописан, али је Никола (Димитријевић) тврдио да је 1733. године износио 26 форинти и 27 крајцара.

Упоређујући давања која су парохијани давали своме свештенику, могу се уочити неке законитости. Наиме бир, као дажбина у житу, није уредно даван, поготову ако би парохијани проценили да свештеник има довољно земље и радне снаге за њено обрађивање, па би тако сам могао да дође до довољних количина жита. Домаћинства која су давала бир давала су га у износу од 1 шиника, што је највероватније потребна мера, али је често давано пола од тога – 2 мерице. За знамење се плаћало 6 или 7 крајцара, али су свештеници мало прихода имали од њега. Вода се ретко освећивала. Само је један парохијан из Ковина платио свом свештенику 4 форинте за освећење воде. Значајнији извор прихода у готовом новцу долазио је од подушја, али су и ту износи варирали, вероватно у зависности од тога која је врста парастоса обављана. Цене за венчање биле су тачно прописане, па су се њих

држали и поменути свештеници. За први брак плаћала се једна форинта, за други две, а за трећи три форинте. Најчешће давана дажбина била је колач, односно такса за сечење славског колача. Она је износила 7 крајцара по домаћинству, тако да су од целе парохије свештеници имали од 1 до 6 форинти на њено име.⁷²

Након анализе прихода поменутих 12 свештеника Панчевачког дистрикта закључује се да су они били скромни, али ако се у приходе урачуна и оно што свештеничке породице нису давале – контрибуција, десетак и квартир (обавеза уконачивања и исхране војника претворена у новчана давања), онда се добија мало другачија слика. Ако се износ од око 10 форинти, који су свештеничке породице уштеделе не плаћајући порез држави, дода на њихове штоларне приходе, долази се до сазнања да су свештеници у стварности имали приход од 15 до 40 форинти годишње, односно мало мање од једне добре плате учитеља у Београдској епархији, или служитеља на двору митрополита Вићентија (Јовановића).⁷³

Вероватно су овако на приходе гледали и кандидати за свештенике, па и сами свештеници, али то нису гласно изговарали, плашећи се да им држава не одузме неке од привилегија или их чак посебно опорезује. То није говорио ни владика Никола (Димитријевић); напротив, пред представницима власти посебно је истицао тежак положај свештенства и залагао се да им се у пракси поштују све привилегије. С друге стране, добро је знао колико су реални приходи његових свештеника и да су већи од прихода већине становника у Епархији, те је 3. јуна 1739. године, под претњом губитка епитрахила, преко прота, најстроже припретио свештеницима да не узимају од својих парохијана ништа више него „што је обичај и узакоњено“. Свако ко би сазнао да се неко оглушио о ову забрану и ради свог интереса досађује људима био би дужан владици пријавити таквог свештеника, а проте су имале задатак да позивају народ да пријављују сличне нерегуларности.⁷⁴ Овај проглас владике Николе (Димитријевића) потиче из ратне 1739. године, кад је народ додатно осиромашео, па колико год „мало“ да је давао свом свештенику, и то „мало“ било му је много, те је подршку тражио од представника државних власти. Због тога је у више наврата покушано да се на нивоу целе Митрополије донесе јединствен ценовник, такозвани свитак, којим би било регулисано колико епископи, а колико свештеници, смеју узимати од народа по разним основима.⁷⁵

Током седамдесетих година, можда и раније, свештенство је имало приходе и од такозване општинске кутије. У молби Јована Тунсуа, већ поменутог свештеника из Великог Семиклуша, упућеној владици Мојсију (Путнику), наводи се да се молилац сукобио са свештеницима јер су га лишили дела

⁷² АСАНУК, МП „А“, 1733/46.

⁷³ Д. Руварац, *Уџвори митрополија Вићентија Јовановића са дворским послужийељима*, 49–53; Исти, *Годишњи шрошак митрополија београдско-карловачког Вићентија Јовановића на званичнике, учийеље и послужийеље*, Архив за историју СПКМ 4 (1914) 1923, 279–285.

⁷⁴ Р. Грујић, *Из њисама Николе Димитријевића*, 468.

⁷⁵ АСАНУК, МП „Б“, 1736/70; 1736/17, 1732/61; МСПЦ, *Осѡавина Радослава Грујића*, 232; М. Лудајић, *Српске старине*, Глас истине 3 (1886) 253; Д. Руварац, *Мојсије Пејтровић*, 185; Исти, *Уџвори митрополија Вићентија Јовановића са дворским послужийељима*, 49–53; М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу*, Нови Сад 1900, 114, 168–174.

прихода из општинске кутије, а затим је провео неколико сати у затвору. Тај приход се, у одређено време, по правилу, делио на девет једнаких делова, односно на онолико колико је било свештеника при цркви, али наведеног пута приход је подељен на осам, а њему ништа није дато. То је образложено тиме што он наводно није вршио своје дужности, тачније, није одслужио литургију кад су остали пароси били са протом у Кикинди.⁷⁶

Проблем свитка није био решен све до доношења Деклараторије из 1779. године, којом су регулисана многа до тада спорна питања. Поједине одредбе Деклараторије, које су се односиле на заштиту свештеника од стране епископа, требало је да допринесу бољем материјалном положају свештенства. То су тачке 22, 23, 24 и 25, које су говориле о новчаним обавезама нижег свештенства према вишем.⁷⁷ И поред тога, свештеничка служба била је примаљива за велик број кандидата, јер сама чињеница да су ослобођени контрибуције, конака и десетка, чинила је њихове породице привилегованим. Проблеми су настајали када су свештеници нешто морали да плаћају у готовом новцу, којег, као што се види, нису имали много – од 2,5 до 25 форинти. То су, на првом месту, биле обавезе према владици, које се могу поделити на редовне и ванредне. У редовне дажбине спадала је егзархија или сидоксија, која је за време управе владике Николе (Димитријевића) годишње износила од десет до двадесет форинти, а ванредних дажбина је било више. Првом од њих може се сматрати издатак за синђелију, затим издаци за куповину књига, милостињу, путовања у Темишвар код владике, ако би постојала потреба, и слично. Изгледа да су свештеници избегавали ванредне обавезе колико год су могли, а да су егзархију, углавном, плаћали редовно.⁷⁸

*

Средином XVIII века Темишварска епархија била је једна од најзначајнијих епархија Српске православне цркве у Хабзбуршкој монархији. Потреба народа за сопственим свештеником у сваком селу, подржана од црквених власти, довела је временом до стабилизације црквених прилика у целој Темишварској епархији. Чврста мрежа свештенства, парохија и храмова омогућила је редовно одржавање црквеног живота, који је садржавао и образовну, васпитну и културну димензију. Настојања епархијских архијереја на образовању свештенства резултирала су квалитетнијим приступом народних пастира свакодневном црквеном животу. Њихов утицај био је највидљивији управо у даљем просвећивању народа. Упркос бројним проблемима, неретким притисцима од државних, а понекад и од црквених власти, успели су да ваљано одговоре своме веома захтевном позиву. Као главни носилац верског, образовног и културног напретка, православно свештенство увелико је допринело стварању једне нове атмосфере у духу просветитељства, у свит модерног доба.

⁷⁶ АСАНУК, МП „Б“, 1777/26.

⁷⁷ Ј. Радоњић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792. године*, 134–136.

⁷⁸ МСПЦ, *Остатина Радослава Грујића*, 951; АСАНУ, *Историјска збирка 13173*, 1891; АСАНУК, МП „Б“, 1743/13; Д. Руварац, *Опис Темишварске епархије 1727. године*, 7.

Архивска грађа

1. Архив Српске академије наука и уметности, Београд (АСАНУ)
  - а) Фонд *Историјска збирка*
  - аа) Р. М. Грујић, *Писма српских народних и црквених њредстѡвника из ѡрве ѡловине XVIII века (Историјска збирка 13173)*
2. Архив Српске академије наука и уметности, Сремски Карловци (АСА-НУК)
  - а) Фонд *Миѡроѡлиѡско-ѡаѡријарѡијски архив А* (МП „А“)
    - б) Фонд *Миѡроѡлиѡско-ѡаѡријарѡијски архив Б* (МП „Б“)
3. Збирка рукописних књига Народне библиотеке Србије (НБС)
4. Музеј Српске православне цркве, Београд (МСПЦ)
  - а) Фонд *Осѡвина Радослава Грујића*

Објављени извори

1. Витковић, Г., *Извешѡјај Максима Раѡковића, ексарха беоѡрадскоѡ миѡроѡлиѡа, 1733*, Гласник СУД 56 (1884) 117–325.
2. Грујић, Р., *Прилози историји наших одношаја са Румунима у 18. веку*, Сремски Карловци 1906.
3. Грујић, Р., *Прилози за историју Србије у доба аустријске окупаије (1718–1739)*, Споменик СКА 52 (1914) 84–208.
4. Грујић, Р., *Из ѡисама Николе Димѡријевића, еѡскоѡа ѡемишварскоѡ, 1737, 1738 и 1739. ѡодине*, Гласник Историског друштва у Новом Саду 3 (1930) 468–471.
5. Лудајић, М., *Српске сѡарине*, Глас истине 3 (1886) 222–223, 253–254, 285–286; 4 (1887) 13, 330–331, 365–367.
6. Поповић, Д. – Сечански, Ж., *Грађа за историју насеља у Војводини од 1695 до 1796*, Нови Сад 1936.
7. *Радња Архијерејскоѡ синода 1776*, превео са њемачког А. Г., Српски Сион (1904) 207–210, 250–252, 270–272, 299–304, 357–360, 395–397, 421–424, 454–456, 499–501, 518–520, 599–603, 629–632.
8. Радоњић, Ј. – Костић, М., *Српске ѡривилеѡије од 1690. до 1792. ѡодине*, Београд 1954.
9. Руварац, Д., *Мојсије Пеѡровић, миѡроѡлиѡ беоѡрадски 1713–1730*, Споменик СКА 34 (1898) 81–201.
10. Руварац, Д., *Радња Архијерејскоѡ синода 1750*, Српски Сион 4 (1904) 85, 102–103.
11. Руварац, Д., *Миѡроѡлија беоѡрадска око 1735. ѡодине*, Споменик СКА 42 (1905) 101–204.
12. Руварац, Д., *Темишварска еѡархија 1764*, Српски Сион 15 (1905) 466–467.
13. Руварац, Д., *Дужносѡи и ѡрава дворјана и дворских служѡиѡеља за време миѡроѡлисања Мојсеја Пеѡровића*, Српски Сион 17 (1907) 417–421, 452–454.
14. Руварац, Д., *Тужбе свеѡѡенсѡива ѡрѡтив служѡиѡеља миѡроѡлиѡа беоѡрадско-карловачкоѡ Вићенија Јовановића*, Српски Сион 17 (1907) 193–198, 225–229.

15. Руварац, Д., *Уџовори Миџројолиџа Вићениџа Јовановића с дворским џослужииџелџама*, Архив за историју СПКМ 1 (1911) 49–53.
16. Руварац, Д., *Извешџај Вићениџа Сџефановића, архиђакона од 15. Сетџембра 1733. до 3. Децембра 1734*, Архив за историју СПКМ 3 (1913) 1–42.
17. Руварац, Д., *Темишварска еџархија 1758. џодине*, Архив за историју српске православне карловачке митрополије 3 (1913) 321–373.
18. Руварац, Д., *Годишњи џрошак миџројолиџа беођрадско-карловачкоџ Вићениџа Јовановића на званичнике, учииџелџе и џослужииџелџе*, Архив за историју СПКМ 4 (1914) 1923, 279–285.
19. Руварац, Д., *Темишварска еџархија, од њена џосџанка до 1758*, Сремски Карловци 1914.
20. Руварац, Д., *Оџис Темишварске еџархије 1727. џодине*, Сремски Карловци 1923.
21. Руварац, Д., *Тџаџоџе срџскоџ народа 1769. џодине*, Гласник српске православне патријаршије 9/21 (1929) 325.

Литература

1. Бугарски, С., *Срџско џправославље у Румунији*, Темишвар – Београд – Нови Сад 1995.
2. Грбић, М., *Карловачко владичансџиво*, I, Топуско 1990.
3. Дабић, В. С., *Морџалиџеџи и сџтаросна сџрукиџура срџскоџ сџановнишџива у Хабзбуршкој монархији у XVIII веку: џримеџ џправославних џарохија Вуковар, Иџебеј и Дероње*, Српске студије 5 (2014) 14–33.
4. *Исџорија срџскоџ народа IV/1*, Београд 1986.
5. Јакшић, М., *О Вићениџу Јовановићу*, Нови Сад 1900.
6. Павловић, Д. М., *Аусџријска владавина у северној Србији од 1718. до 1739*, Београд 1901.
7. Пузовић, Љ., *Синђелија владике Георђија Поџовића, издаџа џемишварском свешџенику Томи Павлову*, Археографски прилози 35 (2013) 169–181.
8. Пузовић, Љ., *Синђелија владике Мојсија Пуџника, издаџа џанчевачком џроџоџрезвиџеру Андреју Арсенијевићу*, Археографски прилози 36 (2014) 147–163.
9. Руварац, Д., *Живоџи и радња Вићениџа Јовановића, архиеџискоџа и миџројолиџа беођрадско-карловачкоџ*, Српски Сион 3 (1893) 712–766.
10. Слијепчевић, Ђ., *Исџорија Срџске џправославне цркве*, II, Београд 1991.
11. Точанац, И., *Проџиси миџројолиџа Мојсија Пеџровића за свешџенике и џарохијане*, Историјски часопис 48 (2001) 147–164.
12. Точанац, И., *Беођрадска и Карловачка миџројолија: Проџес уједињења (1722–1731)*, Историјски часопис 55 (2007) 201–217.
13. Точанац, И., *Срџски народно-црквени сабори (1718–1735)*, Београд 2008.

CLERUL PAROHIAL AL EPISCOPIEI ORTODOXE A TIMIȘOAREI
LA MIJLOCUL SECOLULUI XVIII

Ljiljana I. Puzović

Rezumat

În timpul războiului austro-turc (1716–1718), teritoriul Episcopiei Timișoarei a ajuns sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Schimbările la nivel politic au fost însoțite de diverse evenimente la nivel administrativ, social, economic și demografic, care au avut o mare influență asupra vieții spirituale și a organizării bisericești a sârbilor și românilor ortodocși de pe teritoriul Banatului. Reorganizarea structurii parohiale și educația preoților reprezentau îndatoririle de bază ale chiriarhilor. Până la mijlocul secolului XVIII, acest proces era în plină desfășurare, iar preoții tineri din noua generație își depășeau rolul de lideri religioși ai parohiei.

Preotul boteza, cununa, spovedea, împărtășea și înmormânta membrii parohiei, astfel încât viața de zi cu zi a omului ortodox de la mijlocul secolului XVIII nu se putea imagina fără el. Exista pericolul ca satul să se strămute dacă nu avea preot, iar atunci problema depășea cadrul legislativ bisericesc și trecea în sfera de interes a autorităților de stat. Pentru a nu se ajunge până acolo, enoriașii se obligau să întrețină material preotul, să-i acorde respect și dragoste, pe măsura slujbei acestuia.

Ca preoți erau hirotoniți, în general, fii preoților sau ai unor localnici de vază, ai starostelor locului sau ai proprietarilor de pământ. În cea de-a doua jumătate a secolului XVIII tot mai dese erau cererile ca hirotoniile să fie efectuate asupra persoanelor școlite. Când episcopul era de acord cu cererea enoriașilor, hirotonea candidatul și îl trimitea la parohie. După actul hirotoniei chiriarhul elibera noului preot un atestat special – o singhelie. Datorită cererii mari de preoți, exista obiceiul de a se hirotoni tineri sub vârsta de 20 de ani, ceea ce nu era în concordanță cu canoanele, dar preoțimea era predominant tânără.

Preoții și familiile lor beneficiau de drepturi speciale, reglementate de legi statale și bisericești. Erau scutiți de plata impozitelor și a tuturor taxelor suplimentare, beneficiind totodată de o anumită imunitate juridică. Din punct de vedere material nu se deosebeau foarte mult de populația de rând, fiindcă veniturile lor nu erau mari, însă își puteau duce traiul. Chemarea lor era atractivă mai ales datorită privilegiilor de care beneficiau, fapt pentru care se insista în păstrarea tradiției familiale. Datorită eforturilor susținute în educarea lor, cât și în privința reglementării situației bisericești în general, clerul de mir a devenit unul din factorii de bază în dezvoltarea culturală din secolul al XVIII-lea.

PAROCHIAL CLERGY OF THE EASTERN ORTHODOX
DIOCESE OF TIMIȘOARA IN THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY

Ljiljana I. Puzović

Summary

During the Austro-Turkish war (1716–1718), territory of the Eastern Orthodox Eparchy of Timișoara came under the rule of the Habsburg Monarchy. Political change was followed by various administrative, social, economic and demographic changes, that also affected religious life and local ecclesiastical organisation of Eastern Orthodox Serbs and Romanians in the region of Banat. Reorganisation of parochial structure and creation of well prepared class of educated parochial priests became one of the most important tasks for local bishops. By the middle of 18th century, transitional period was well under way and

new generation of young parochial priests was gradually taking over their roles of religious leaders in local parishes.

The daily life of ordinary people in the middle of the 18th century was not imaginable without a parish priest, who performed sacred rites (baptisms, marriages, confessions and burials). If they were left without a local priest, there was a danger that parishioners might move away. In that case, various problems arose that surpassed the framework of church jurisdiction and passed into the sphere of state's interests. In return, parishioners were obligated to financially support their priests and show respect worthy of their service.

The positions of parish priests were mostly designated for priests' sons and members of prominent local families. In the second part of the 18th century efforts were made towards selecting only educated candidates. When the bishop agreed to the parishioners' request, he designated a candidate and awarded him a parish. After that, a bishop gave a special certificate to the priest – named *singelia*. Although it was not in accordance with theological rules, majority of the clergy was young because of the great need for priests.

Priests and their families had special rights, which were regulated by state and church regulations. They were exempt from paying all taxes and had a certain kind of judicial immunity. Their revenues were not high, but they had enough for a decent life. Their profession was mostly inviting, because of privileges they had. Thanks to the multiple efforts on their education and the improvement of the general situation in the church, the clergy has become one of the key stakeholders of the cultural development in the 18th century.

Сшеван Буџарски

МОНАШКА ШКОЛА У МОНАСТИРУ БЕЗДИНУ 1922/23. ГОДИНЕ

САЖЕТАК: У раду је приказана Монашка школа, која је радила у манастиру Бездину 1922/1923. године. Нагласак је на животописима шеснаесторице младих јеромонаха апсолвената, који су, у условима помањкања мирскога свештенства, служили и у својим манастирима, и на парохијама, често као свештеници у олтару и као учитељи за катедрама основних вероисповедних школа. Нису они били врхунски богослови али су у посебним условима преузели на плећа претешке задатке, очували су цркве и живот по парохијама, дочекавши да их предају младом свештеничком нараштају који је пристигао редовним школовањем. Плодотворна Бездинска монашка школа радила је под тешким условима, али је и имала одјека у православном свету.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби у Румунији, Православна српска епархија темишварска, манастир Бездин, Монашка школа.

О разлозима за оснивање Монашке школе

Након коначнога повлачења граница националних држава на територији бивше Аустроугарске после Великога рата 1914–1918. подручје Епархије темишварске затекло се у три државе: у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (36 црквених општина), Краљевини Румунији (40 црквених општина и 2 манастира: Бездин и Свети Георгије на Брзави) и у Мађарској (5 црквених општина).¹ Део који је припао Мађарској додељен је Будимској епархији. За остала два дела нађено је привремено решење: део са територије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца назван је Темишварском епархијом у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца са седиштем у Великој Кикинди, камо се после преселио и епископ дијецезан; део са територије Румуније назван је Темишварском епархијом у Краљевини Румунији са седиштем у Темишвару.²

На територији Румуније затекао се, такође у неприродном положају, део подручја Вршачке епархије: 14 црквених општина и 3 манастира (Базјаш, Златица и Кусић у рушевинама). Актом бр. 2.547 од 7/20. децембра 1919. епископ

¹ Костић 1925: 6. *Уизорење*: Овде и даље у напоменама и објашњењима коришћене су скраћенице наведене и разрешене на крају текста.

² Исто, 28.

вршачки Гаврило (Змејановић) поверио је тај део на управљање Темишварској епархији у Краљевини Румунији.³

У међувремену, услед ратних и поратних прилика било је и померања становништва, многи учитељи и свештеници напустили су места службовања, па је 1919. Темишварска епархија у Краљевини Румунији имала под својом управом 54 црквене општине и 5 манастира, а свега 21 мирског свештеника и 20 јеромонаха; то је било на доњој граници потреба за душебрижништвом на парохијама. Позив који је архијерејски заменик архимандрит Стефан (Николић) одмах по свом доласку у Темишвар 1919. године упутио посредством штампе свим свештеницима и учитељима који су напустили своја места службовања у Румунији да се што пре врате и наставе пастирски и наставнички рад остао је без одјека; претња да ће се против њих повести редовни дисциплински поступак није имала никаквога дејства, јер су они у међувремену легално упушљавани у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.⁴

Мирско свештенство које је остало у Румунији било је махом у поодмаклим годинама, махом са породичним проблемима, тако да је за непуне 4 године умрло или се иселило 12 свештеника; за исто време број јеромонаха смањио се на 16.

Манастири су били у прилици да притекну у помоћ парохијском свештенству: братства су умањена а јеромонаси упућени да администрирају парохије; ипак су у просеку на сваког парохијског свештенослужитеља долазиле по две па и по три цркве. Свештенички кадар постао је судбоносно питање Епархије.

У богословске школе упућено је петнаестак ђака али је на њихово школовање следило чекати годинама, док је попуњавање свештенства било насушна потреба и захтевало неодложно решење.

У тим условима тадања епархијска управа упутила је парохијским звањима и манастирима следећи акт:

Број 205. Е. В. из 1922.

Манастирским управама и парохијским звањима

Према споразуму са управом и братством манастира Бездина одлучио сам да 1. новембра по новом календару 1922. отворим у манастиру Бездину монашки течај, који ће трајати две године дана.

За питомце овога течаја примаће се младићи који су навршили 16. годину живота, који имају љубави према монашком чину, потпуно су здрави, немају телесне мане, имају добар глас и развијен слух а свршили су најмање 4 разреда основне школе. Они са већом квалификацијом имају првенство.

Молбе за пријем на овај течај имају ми се поднети до 17/30. септембра 1922. Молби се има приложити крштено писмо, последња школска сведоцба, уверење политичке власти да је молитељ румунски држављанин, сведоцба парохијског звања о религиозно-моралном владању, лечничка сведоцба, и уверење родитеља да дозвољавају сину своје слушање течаја и ступање у монашки чин (ово ако је молитељ испод 24 године).

Решење на молбе биће достављено молитељима до 2/15. октобра 1922. и тада ће се примљеним питомцима издати подробнија упутства. Овде се на-

³ Исто, 18.

⁴ Проглас је објављен у кикиндском листу *Српски гласник*, бр. 62 / 24. 8. 1919.

помиње да ће питомци имати у манастиру, поред бесплатне обуке, бесплатан стан, препитање, огрев, осветлење и прање. Дужни су пак сами себе одевати и донети собом у манастир осим одела, обуће и белог рубља (6 кошуља, 6 гаћа, 6 марамица и 6 пари чарапа): кревет, јорган и јастук са по 2 навлаке, 2 креветна чаршава, 4 пешкира, једну обичну столицу, четке за одело и обућу и сандуче у којем ће своје ствари – осим одела – држати.

Примећујем, да ми молбе са прилозима оних младића, који су тражили пријем у монашку школу у манастиру Раковици а који се по меродавном извешћу засад не могу примити у ту школу, нису враћене, услед чега имају и они, ако желе ступити у монашку школу у манастиру Бездину, нове молбе са новим прилозима поднети.

О чему се Наслов знања и даље објаве ради извештава с тим да, имајући у виду оскудицу у свештенству у овој епархији и потребу подизања монашког подмлатка, и од своје стране подстрекава оне који имају наклоности према монашком чину, на ступање у горњи течај.

У Темишвару, 1225. августа 1922.

Стефан (Николић)

Архимандрит, епископски викар⁵

За наставнике именовани су јеромонаси Георгије (Драгић), Пантелејмон (Дошен) и Виктор (Љубичић).⁶

О раду Монашке школе у манастиру Бездину

Пријављених кандидата било је више но што је, с обзиром на постојеће услове, могло бити примљено. Свечано отварање течаја обављено је 18. октобра 1922. у присуству архимандрита Стефана (Николића). Предавања су отпочета сутрадан са 19 полазника.⁷

Премда је првобитно најављен као двогодишњи, течај је из прагматских разлога сведен на два дела и оба заједно трајала су десет месеци, до 21. августа 1923.⁸

У првом делу течаја изучавали су се следећи наставни предмети: веронаука, библијска историја, литургика, историја Хришћанске цркве, историја Српске цркве, историја Срба, историја Румуна, српски, црквенословенски и румунски језик, земљопис, рачун, хигијена, пољопривреда, црквено појање; упражњавала се и гимнастика.⁹ Нису нађени подаци шта је све обрађивано из тих петнаестак предмета; у сваком случају, то је морало бити скромно и прескромно с обзиром на четворогодишњу основну почетну спрему ученика, на недостатак било каквих уџбеника и наставних средстава, као и на краткоћу предузете наставе.

У сваком случају, пошто је пређено градиво предвиђено за први део течаја, одржани су испити 2. и 3. априла 1923. Сви полазници су испит положили

⁵ Г II 1922, бр. 23: 185; преписано уз осавремењавање правописа и прећутно разрешење скраћеница.

⁶ Исто, 191.

⁷ Г II 1922, бр. 30: 246.

⁸ Г III 1923, бр. 11: 89.

⁹ Г III 1923, бр. 12: 98.

са успехом. Као награду за владање и марљивост епископски викар Стефан све их је произвео за чтеце.¹⁰

Други део течаја отпочео је на појутарје Ђурђевдана 1923.

Настављено је градиво започето у првом делу, а проширено је тиме што је епархијски школски референт Василије Вртипрашки предавао током две недеље „педагошке предмете“, што указује на вероватноћу да се већ тада рачунало да ће будући монаси радити и као учитељи.¹¹ Уследила је и једна промена у наставном особљу: 1. јуна 1923. за наставника је именован апсолвент богословије Јован Папин уместо јеромонаха Георгија (Драгића).¹²

Завршни испити су одржани 20. и 21. августа 1923; положили су их са успехом сви полазници.¹³ На коначном списку апсолвентата нашло се 16 апсолвентата; азбучним редоследом крсних имена то су: Богдан Јовановић, Бранко Гигић, Василије Миливојевић, Велимир Поповић, Драгомир Поповић, Драгутин Адамовић, Ђока Малошевић, Живојин Орбулов, Иван Јовановић, Љубомир Лолић, Милан Вујић, Милисав Јовичин, Милош Јовановић, Петар Јоцин, монах Стефан Станков и Чедомир Грбић.¹⁴

За издржавање школе манастир Бездин се био задужио свотом од 286.000 тадањих леја и тај дуг је отплаћивао све до 1926. године¹⁵ и то у условима када му је иметак грубо погођен аграрном реформом, односно када му је од предратног 2.381 катастарског јутра остављено свега 67 јутара земљишта.

Младићи су замонашени 13. августа 1923. у манастиру Бездину, а затим су од 1. до 12. септембра са архимандритом Стефаном (Николићем) и јеромонасима Пантелејмоном (Дошеном), Никанором (Савићем) и Виктором (Љубичићем) били на излету и походили: Темишвар, Кикинд, Сремске Карловце, манастире Крушедол, Гргетег, Врдник и Беочин, затим Београд, Ниш, Скопље, Приштину, Косово Поље, манастир Грачаницу, и у повратку: Суботицу. Као излетници доживели су част да их приме епископ др Георгије (Летић), викарни епископ Максимилијан (Хајдин), више епископа Руске заграничне цркве, патријарх српски Димитрије, епископ скопски Варнава.¹⁶

Већ током излета неки монаси су рукоположени, тако да су деветорица убрзо и упућена на парохијску службу; седморица је отпочела службовање на вероисповедним школама. Нису, међутим, били ретки случајеви када су ти млади монаси, силом прилика а у времену послератних тешкоћа и привредних криза, на својим парохијама радили и као свештеници, и као учитељи.

¹⁰ Исто.

¹¹ Г III 1923, бр. 20: 161.

¹² Г III 1923, бр. 18: 146.

¹³ Г III 1923, бр. 25: 202.

¹⁴ Овде долази до неподударности података. Наиме, вест о отварању Монашке школе у манастиру Бездину (Г II 1922, бр. 30: 246) наводи да „број питомаца износи свега 19“; вест о првом испиту (Г III 1923, бр. 12: 98) бележи да су га положили сви питомци, а исто се вели и у весту о коначном испиту (Г III 1923, бр. 25: 202). Ипак је школу завршило само 16 питомаца. У недостатку иног објашњења остаје претпоставка да су се три полазника повукла пре првога испитног рока.

¹⁵ Архив манастира Бездина, Административни акти, Свежањ за 1928. годину, Извештај јеромонаха Пантелејмона (Дошена) на допис темишварског епископа бр. ЕД 67 / 1. 11. 1928.

¹⁶ Опис излета под насловом *Бјел Вилиндар на сред Горе Свеће или Од задужбине Јакшића до задужбине Неманића* из пера јеромонаха Виктора (Љубичића) објављен је у наставцима (Г, од бр. 24 / 20. 8. 1923. до бр. 18 / 1. 9. 1924).

По Одлуци Светога архијерејског сабора Српске православне цркве бр. АС 108 / 9. јуна 1922, допуњеној Одлуком бр. АС 232 / 146 / 24. октобра 1922, било је дозвољено да се и на подручју Епархије темишварске у Румунији под прописаним условима рукополажу за свештенике апсолвенти учитељских школа. Тако се и број мирских свештеника удвостручио. Године 1924. служило је 17 мирских свештеника, а двоструко више, управо 34, јеромонаха.¹⁷ Уз то су мирски свештеници, због боље спреме и због породица, распоређени по већим парохијама, а јеромонаси су опслуживали мале удаљене парохије са лошим саобраћајним везама.

О самој школи повремено је кратко писано; о монасима које је изнедрила није. А пошто су углавном живели изван манастира, подаци о њиховом животу и раду остали су разасути по парохијским архивима и по малобројним написима у периодици. Ово је покушај да им се животописи, ако и непотпуно, сажму као својеврсна симболична воштаница за њихове знане и незнане, обележене и необележене гробове.

Животописи наставника који су предавали у Монашкој школи у манастиру Бездину

Игуман Панџелејмон (Дошен). Рођен је у Почитељу (Лика, Хрватска) 1. јуна 1875. од родитеља Јосипа и Бојане. Завршио је четири разреда основне школе 1886. и Монашку школу у м. Хопову 1897. Замонашио га је архимандрит Исак (Дошен) у м. Бездину 8. фебруара 1899. Рукоположио га је епископ вршачки Гаврило (Змејановић) у м. Месићу, у чин ђакона 5. марта и у чин јеромонаха 6. марта 1899. Опслуживао је парохије у Надлаку, Кетвељу, Петровом Селу (где је за његово време 1900–1901. саграђена нова црква, затим и 1921), Чанаду, Торњи, Тиса Сент Миклошу, Малом Бечкереку, Кларији, Фенлаку, Печки, Арад-Гају, Станчеву 1920–1921, Рудни 1928, Парцу 1930–1935. На парохијама је оснивао земљорадничке задруге и унапређивао црквени иметак. Био је наставник Монашке школе у м. Бездину 1922/23, намесник у м. Бездину 1922–1928, истовремено администратор парохије Печке. Од године 1935. управитељ је м. Базјаша, где је обновио цркву и конак, оштећене током Светског рата; 1940. постављен је за управитеља м. Светога Георгија на Брзави, те поново враћен у м. Бездин за настојатеља 1. априла 1944. Од њега су у рукопису остала два тома бележака о братству и м. Бездину, а постоји тврдња да је састављао и летопис своје обитељи. За игумана га је рукопродвио епископ банатски др Георгије (Летић) 1933, правом ношења надбедреника одликовао га је епископ бачки др Иринеј (Ћирић) 1938. Одликован је румунском државном Медаљом стогодишњице краља Карла I. Умро је у м. Бездину 1960. године; сахрањен је на сеоском гробљу у Мунари, а накнадно су посмртни остаци пренети у м. Бездин на манастирско гробље. Гроб му је обележен.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП II 1921: 95; X 1929: 84; ДС VI 1933, бр. 4: 252; VIII 1935, бр. 2: 127; XI 1938, бр. 4: 186; Шематизам 1900: 260; 1924: 330; Костић 1925: 40 • Надгробни натпис.

¹⁷ Костић 1925: 28–44.

Јеромонах Викѿор (Љубичић). Рођен је у Гардиновцима (Србија) 15. августа 1877. Завршио је пет разреда основне школе 1890, Монашку школу у м. Хопову 1893–1897. и курс економије 1899. године. Замонашио га је архимандрит Иларион (Руварац), у м. Гргетегу 19. фебруара 1902. У чин ђакона рукоположио га је епископ будимски Лукијан (Богдановић), у м. Врднику 15. јуна 1902, а у чин јеромонаха епископ темишварски др Георгије (Летић), у Сремским Карловцима 12. децембра 1905. У манастиру је био економ. Године 1912. припадао је братству м. Раковца; 1914–1916. среће се у братству м. Бешенова. Одликован је 1921. похвалом Војне команде војске Краљевине Србије. Прешавши у Епархију темишварску, био је на парохији у Сараволи 1921, обављао је дужност наставника Монашке школе у м. Бездину 1922/23, затим је 1. октобра 1923. прешао на парохију Наћвалу, где је развио запажену делатност, држао предавања, основао Читаоницу и Материнско удружење, иницирао подизање споменика погинулима у Светском рату 1914–1918, стекао углед, постао омиљен и често био хваљен и од парохијана и од својих претпостављених. Године 1922. одликован је правом ношења кадифене камилавке; 1924. још се водио у братству м. Бездина. Сарађивао је у епархијском *Гласнику*; нарочито је запажен његов развијени путопис са излета апсолвената Монашке школе. Пошто је приступио групи клирика и учитеља који су осудили понашање тадањег архиепископског заменика архимандрита Стефана (Николића), овај му је одузео парохију и од 1. маја 1925. упутио га у м. Светога Георгија на Брзави. Не повиновавши се овој наредби, прешао је у Србију. Од тада је поново живео у м. Гргетегу; осплуживао је парохију у Сремској Рачи и Босуту 1930. На дан 21. јуна 1933. лишен је свештеномонашкога чина.

Парохијски списи; Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству у м. Бездину, рукопис • СС XV 1905, бр. 25: 733; ГСПП II 1921: 95; XI 1930: 290; XIV 1933: 450; Г II 1922, бр. 5: 47; V 1925, бр. 10: 78; бр. 15: 120; ДС VI 1933, бр. 3: 191 • Шематизам 1924: 330–331; Костић 1925: 40.

Јеромонах Георгѿје (мирско име: *Ђура Драгић*). Рођен је у Сараволи (Saravale, Румунија) 3. новембра 1881. Завршио је основну школу у родном месту 1893, Монашку школу у м. Хопову 1895–1899. и Државну економску школу у Пожеги 1899–1901. Као искушеник у м. Бездину 1903. упутио је молбу митрополиту бањалучком и бихаћком Евгенију (Летици), који га је отпре познавао, да га прими за епархијског канцелисту. По потврдном одговору прешао је у Босну и тамо примио монашки постриг у м. Гомјеници 9. маја 1904. Рукоположио га је митрополит Евгеније (Летица), у Бањалуци, у чин ђакона 16. маја 1904, у чин јеромонаха 18. марта 1907. У Бањалуци је био епархијски канцелиста, канцелиста Епархијскога црквеног суда и митрополитски ђакон. На његову молбу од 17. фебруара 1907. митрополит Евгеније му је дао допуст за ступање у сvezу клира Митрополије дабробосанске и то као „заводски капелан у Српском православном сјеменишту у Рељеву”, очигледно пружајући му могућност да усаврши своје богословско образовање. Заиста, док је био духовник у Рељеву, завршио је у периоду 1907–1910. и та-

мошњу Богословију. Затим се вратио у Епархију темишварску и као сабрат м. Бездина током девет година служио узастопно на парохијама (Станчево 1910, Кларија, Ченеј, Кнез, Торња, Српски Итебеј, Оросламош, Саравола), с тим што је током Светског рата мобилисан 19 месеци као војни свештеник. Након повлачења граница националних држава на тлу бивше Аустроугарске остао је у Румунији. За намесника м. Бездина постављен је 1. октобра 1919. Тамо је узео видног учешћа у организовању Монашке школе, у којој је и предавао од 18. октобра 1922. до 1. јуна 1923; такође је суделовао у набављању за манастир радова академског сликара Стевана Алексића (с којим се познавао). Почев од 30. септембра 1923, поново је на парохијама (Дињаш, Парац, Лесковица 1929–1930, Ђир 1930, затим Петрово Село, Пожежена, Мачевић 1935, Саравола, Златица 1940–1945, Љупкова 1947–1950); у два маха, 1932–1934. и 1939–1945, управљао је м. Базјашем, а 1940–1945. и м. Златицом. На парохијама је прикупљао прилоге, оправљао цркве (Пожежена), набављао звона (м. Базјаш, Пожежена), подизао споменике жртвама Рата (Лесковица), обучавао појце, оснивао и водио певачка друштва и читаонице. Биран је у органе Епархијске управе. Епископ темишварски др Георгије (Летић) одликовао га је 27. јануара 1921. правом ношења црвеног појаса и кадифене камилавке. Као учесник у Светском рату одликован је Свештеничким крстом за заслуге II реда. Одржавао је дугу и садржајну преписку са више наших архијереја: Евгеније (Летица), др Георгије (Летић), Лонгин (Томић), Висарион (Костић), патријарх Викентије (Проданов). Сарађивао је у часопису *Духовна сѣража*, углавном написима на теме из историје наших цркава и манастира. У старости се повукао у Сараволу и тамо умро у родитељском дому 11. децембра 1960; сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен. Портрет који му је израдио Стеван Алексић чува се у Владичанском двору у Темишвару. Посмртно му је објављен један напис у часопису *Билџен Српског њравославног викаријата у Темишвару*.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП II 1921: 95; XI 1930: 245; XII 1931: 24; XVI 1935: 187; ДС VIII 1935, бр. 2: 127; Бугарски 1986: 116; 1987: 49–53; Лупуловић 2008: 83 • Шематизам 1924: 330, 332; Костић 1925: 40; 1931: 30; 1932: 18 • Надгробни натпис.

Јереј *Јован Пајин*. Рођен је у Денти (Denta, Румунија) 4. децембра 1897. у земљорадничкој породици Василија и Олге рођ. Попов. Државну гимназију је завршио у Темишвару 1918. а Богословију у Сремским Карловцима 1922. У међувремену је служио војни рок као добровољац 1917. и радио као градски бележник у Сенти 1920–1922, а затим као чиновник при Епархијској канцеларији у Темишвару и катихета у темишварским средњим школама 1923–1924; у бездинској Монашкој школи предавао је 1923. Рукоположио га је епископ темишварски Георгије (Летић), у чин ђакона 20. децембра и у чин презвитера 27. децембра 1924. Служио је на парохији у Денти, а 1950, због близине југословенске границе, обављено је много премештаја на парохијама, па је тако доспео да служи у неколико парохија око Арада, у Надлаку и Кнезу. Пензионисан је 1973. Умро је у Великом Семиклушу 1983. године.

Костић 1925: 50; 1931: 26; 1932: 9.

Учитељ *Василије Врџићрашки*. Рођен је у Кикинди (Србија) 1883. Завршио је мађарску државну гимназију и Учитељску школу у Сомбору 1900–1905. Радио је као учитељ у Модошу, истовремено 1919–1924. био епархијски школски референт Епархије темишварске. Пошто је 1924, услед договорнога померања државне границе, Модош припао Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, поднео је оставку на службу при Епархији.

Костић 1925: 49–50; 1938: 133.

Животописи монаха које је изнедрила Монашка школа
у манастиру Бездину¹⁸

Арсеније (мирско име: *Бранко Гиџић*), јеромонах, м. Светога Георгија на Брзави, 1923–1962. Рођен је у Модошу (Јаша Томић, Србија) 13. септембра 1901. Завршио је шест разреда основне школе и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 12. августа 1923. Рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић) у Кикинди, у чин ђакона 25. децембра и у чин јеромонаха 26. децембра 1923. Причисљен братству м. Светога Георгија на Брзави, служио је на парохијама у Петровом Селу, Ченеју и Соки (1924); од 1. октобра 1924. у Араду, 1928. у Лесковици, 1929. у Дежану, 1929–1930. у Краљевцу. Године 1930. прешао је редовно у Епархију будимску и опслуживао парохије у Мађарбоји, Виљану и Илочцу истовремено 1930–1933. и у Великом Будмиру 1933. Званично је саопштено да је „принудно напустио Мађарску” 5. марта 1934. Вративши се у Епархију темишварску, постављен је на парохију у Лукаревцу 1934. и затим по потреби опслуживао неколико парохија заредом. Умро је на парохији у Ђиру 1962. Сахрањен је на сеоском гробљу; гроб му је обележен.

Парохијски списи • Г X 1930, бр. 8–9: 133; ГСПП XII 1931: 24, 229; XV 1934: 4, 283, 385; ДС VII 1934, бр. 3: 192 • Костић 1925: 44 • Надгробни натпис.

Василије (мирско име: *Василије Миливојев*), игуман, м. Светога Георгија на Брзави, 1923–1994. Рођен у Станчеву (Stanciova, Румунија) 10. априла 1905. Завршио је основну школу у родном месту и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Као монах учитељевао је у српским вероисповедним школама: 1924–1926. у Малом Гају, 1926. и 1928–1940. у Манастиру (прњавору м. Светога Георгија на Брзави), 1926–1927. у Станчеву, 1927–1928. у Торњи, 1928. у Печки. У чин ђакона рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић), у Кикинди 4. новембра 1929, и причислио братству м. Светога Георгија на Брзави. Године 1930. био је у манастиру економ; 1937. упућен је привремено на службу у м. Бездин; 1938. прешао је у Епархију шабачку и припадао м. Боговађи. У чин јеромонаха рукоположио га је епископ шабачки Симеон (Станковић) 1942. Ухапсила га је окупаторска немачка војска, а спасло га је то што је био држављанин Румуније. У Епархију темишварску вратио

¹⁸ Ради прегледности извори података наведени су уз сваку биографију.

се 1944; од 1945. године до пензионисања 1966. опслуживао је парохију Станчево, а дуго је затим на тој парохији служио и после пензионисања. У међувремену је завршио Српску богословију у Темишвару 1957. и положио дипломски испит 1961. Епископ шумедијски Сава (Вуковић), као администратор Епархије темишварске, рукопроизвео га је почасно у чин игумана 1991. године. Умро је у родном Станчеву 13. марта 1994; сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

Породични документи • Г IX 1929, бр. 10: 172; ГСПП XI 1930: 37; Остојин 2004: 39–41 • Костић 1925: 45.

Виктор (мирско име: *Велимир Појовић*), јеромонах, м. Светога Георгија на Брзави, 1923–1969. Рођен је у Мокрину (Србија) 18. јула 1902. Завршио је пет разреда основне школе 1912. и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић), у м. Бездину 10. августа 1923. У чин ђакона рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић) 14. јануара, а у чин јеромонаха епископ чељабински и тројицки Руске заграничне цркве Гаврил (Чепур) 15. јануара 1924. Почев од 1. марта 1924, постављен је за администратора парохије у Петровом Селу; 1926. премештен је у м. Светога Георгија на Брзави; 1928. опслуживао је парохију у Белобрешки; 1929. постављен је за личног помоћника парохиу у Неузини; у Љупкови је служио од 1930, а 1932. године премештен је у Свиницу. Он је у међувремену по месту рођења добио држављанство Краљевине Југославије, па је, не могавши више да буде са службом у Краљевини Румунији, 1. маја 1937. разрешен од администрације парохије у Свиници и упућен у Епархију банатску. Умро је 1. маја 1969; сахрањен је у Белој Цркви. Гроб му је сачуван и обележен.

Архивски документи; Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП V 1924: 65; XI 1930: 147; XIII 1932: 37; Г VIII 1928, бр. 3: 48; IX 1929, бр. 11–12: 187 • Костић 1925: 44; Лупуловић – Крстић 1995: 117 • Надгробни натпис.

Георгије (мирско име: *Георгије Малошевић*), јерођакон, м. Војловица, 1923–1946. Рођен је у Старој Молдави (Moldova Veche, Румунија) 15. септембра 1905. Завршио је основну школу 1916. и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Причисљен је братству м. Светога Георгија на Брзави. Службовање је отпочео као привремени учитељ: у Петровом Селу и Ченеју 1924, Краљевцу 1924–1926. и Мунари 1926–1927. Накнадно је, као питомец владике др Георгија (Летића), завршио Гимназију у Новом Бечеју 1927, Богословију у Сремским Карловцима 1931. и Богословски факултет у Београду 1935. На дан 15. јуна 1931, још увек као монаха Епархије темишварске и сабрата м. Светога Георгија на Брзави, рукоположио га је у чин ђакона у Кикинди епископ темишварски Георгије (Летић); 1935. примио је југословенско држављанство и постављен је за приправника Црквеног суда Епархије банатске; 5. фебруара 1937. причисљен је братству м. Војловице, али је и даље задржан при Епархијској канцеларији. Тако је стекао извесно архивско искуство, те је објавио у периодичним публикацијама прилоге о манастирима Војло-

вици, Дреновцу и Преподобне Меланије Римљанке. У књизи *Монографија Банатске клисуре* Александра Станојловића (Петровград 1938) има неколико страница са подацима из архива Вршачке епархије по белешкама које је он уступио. Одлуком Црквеног суда Епархије банатске лишен је ђаконског и монашког чина и враћен у ред световњака 8. марта 1946; пресуду је потврдио Велики црквени суд 18. јуна 1946. године.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис; Аутобиографски рукопис у власништву породице • ГСПП XII 1931: 322; Зборник службених објава СПЕБ XIX 1935, бр. 2: 7 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 45; Станојловић 1938: 18–24, 152.

Данило (мирско име: *Драгуйин Адамовић*), игуман, м. Војловица, 1923–1981. Рођен је у Фенлаку (Felнас, Румунија) 1. јануара 1905. Отац Матија био је столар и земљорадник а мати Милка домаћица. Завршио је основну школу у родном месту и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Службовање је започео као привремени учитељ у Моноштору. Од 1924. сабрат је м. Светога Георгија на Брзави. Рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић): у чин ђакона, у Темишвару 26. априла 1926, и у чин јеромонаха, у Тиса Сент Миклошу 26. октобра 1926. Од тада је био администратор парохије у Руском Селу и тамо је 1931. добио југословенско држављанство, а 5. фебруара 1937. причисљен је братству м. Војловице, где је 1938. одликован правом ношења црвеног појаса. У м. Војловици био је настојатељ у чину игумана 1940–1965. У тешко ратно време бринуо је у манастиру о великанима Српске цркве, патријарху Гаврилу (Дожићу) и епископу жичком Николају (Велимировићу) које су Немци ту држали у заточењу 1943–1944. године пре но што су их отпремили у логор Дахау. Када је после рата у Панчеву на манастирској локацији грађена Рафинерија, имало се у виду најпре рушење а затим премештање манастира. После енергичног заузимања историчара и историчара уметности манастир је сачуван, али је у њему прекинут монашки живот. Игуман Данило је премештен на парохију Дебелачу, где је затим служио до смрти 9. децембра 1981. Сахрањен је на сеоском гробљу. Његови посмртни остаци пренети су у порту м. Војловице 2001. године; тамо су му постављена (или можда пренета) два надгробника – један на којем су године игуманства, 1940–1965, и један на којем су године живота, 1905–1981.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП VII 1926: 130, 353; XII 1931: 323; Г VI 1926, бр. 10: 80; VII 1927, бр. 1: 7; ДС XI 1938, бр. 1: 39 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 45; Поповић 1982: 10 • Надгробни натписи; Казивање г. Милутина Бикара из Панчева; Казивање родбине из Фенлака.

Димитрије (мирско име: *Драгомир Појовић*), јеромонах, м. Златица, 1923–1952. Рођен је у Рудни (Rudna, Румунија) 25. јула 1902. Завршио је основну школу у родном месту и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Најпре је радио као учитељ у Лукаревцу; 1924. прешао је у братство м. Светога Георгија на Брзави и био учитељ у Малом Гају. У чин ђакона рукоположен је

19. априла 1925, а у чин јеромонаха 6. јануара 1926. У братству је био еклисијарх и намесник, а по потреби опслуживао је и парохије Лукаревац 1932. и Мали Жам 1934. Од 1934. броји се у братству м. Златице; тамо је затим поменут као сабрат 1942. и 1948, али са службом био је углавном на малим парохијама. Умро је на парохији у Радимни 1952; сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

ГСПП VII 1926: 20 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 45; 1931: 33; 1932: 19; Радосављевић 1997: 105 • Надгробни натпис.

Иринеј (мирско име: *Иван Јовановић*), јеромонах, м. Бездин, 1923–1928. Рођен је у Великом Семиклушу (Sânnicolau Mare, Румунија) 24. јула 1891. у занатлијској породици. Завршио је основну школу у родном месту 1903. и прешао у Темишвар на трговачки занат; затим је завршио Монашку школу у м. Бездину 1922/23. заједно с братом, потоњим јеромонахом Михајлом. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) 13. августа 1923. Рукоположио га је митрополит кијевски Антоније (Храповицки) приликом школског излета, у Сремским Карловцима, за јерођакона 20. августа и за јеромонаха 21. августа 1923. Од 1. октобра 1924. упућен је на опслуживање парохије у Толвадији, где је обављао и дужност привременог учитеља. Због болести ослобођен је службе на парохији и упућен у свој постриг 1. августа 1927. Ради лечења задржао се код мајке у Темишвару (Фабрики) и ту умро 12. септембра 1928. Сахрањен је на старом Фабричком гробљу; гроб му није сачуван.

ГСПП IV 1923: 274; X 1929: 68; Г VIII 1928, бр. 10: 158; IX 1929, бр. 2–3: 63–64; ДС II 1929, бр. 1: 87; Бугарски 1983: 68, 70 • Костић 1925: 43.

Кирило (мирско име: *Бојдан Јовановић*), игуман, м. Месић, 1923–1984. Рођен је у Сараволи (Saravale, Румунија) 20. јануара 1905. Завршио је основну школу у родном месту и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Службовање је започео 1924. као привремени учитељ у Мунари, Торњи, Станчеву. У чин ђакона рукоположио га је епископ темишварски Георгије (Летић) на Цвети, 12. априла 1926. Затим је, као придворни ђакон и епархијски писар у Темишвару и Кикинди, а од 1929. као ђакон м. Свете Тројице и званичник Епархијске управе у Кикинди, завршио Карловачку богословију 1932. Владика Георгије (Летић) рукоположио га је у чин јеромонаха 21. јуна 1932. и поставио за духовника м. Свете Тројице у Кикинди, истовремено и за управника и васпитача у Епархијском интернату. Он се, међутим, водио као сабрат м. Бездина, и тек је 5. фебруара 1937. причисљен братству м. Месића. Патријарх српски Викентије (Проданов) одликовао га је чином игумана 1950. године. Са дужности манастирског духовника прешао је 1952. на опслуживање парохије у Падеју, одакле се пензионисао 1975. Умро је у Кикинди 12. јуна 1984; сахрањен је на Градском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству у м. Бездину, рукопис • ГСПП VII 1926: 130; X 1929: 307; XIII 1932: 402–403; Зборник службених објава XI 1927, бр. 1: 8; ДС II 1929, бр. 4: 327; Црепајац 1984: 19–20 • Костић 1925: 45 • Надгробни натпис.

Лукијан (мирско име: *Љубомир Лолић*), јеромонах, м. Месић, 1923–1969. Рођен је у Иванди (Ivanda, Румунија) 3. јуна 1902. Завршио је Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у Бездину 13. августа 1923. Рукоположио га је епископ темишварски Георгије (Летић) у Кикинди, у чин ђакона 20. августа и у чин јеромонаха 17. децембра 1923. Најпре је обављао дужност економа у свом постригу и био администратор парохије у Соки. Од 1. октобра 1924. требало је да заузме дужност протопрезвитерског ђакона у Араду, али је већ пре тога, 17. септембра, упућен за личног помоћника оболелом пароху у Српском Итебеју; међутим, и сам је у међувремену тешко оболео, те је задржан у Темишвару и подвргнут операцији, а затим се опорављао у свом постригу. Године 1926. постављен је за администратора парохије у Тарашу, исте године у Пардању и за личног помоћника пароху у Српском Арадцу; у Пардању је остао до 1928, а 1929–1936. служио је као помоћник пароху у Кларији. Био је сабрат м. Бездина, а лични помоћник оболелом пароху у Модошу, када је 5. фебруара 1937. причисљен братству м. Месића. Године 1962. потписао се на неколико црквених књига у Гаду као сабрат месићки. Опслужујући парохију у Хајдучици, на сеоском путу прегазео га је камион 30. маја 1969. Сахрањен је у Хајдучици.

Подаци са парохија; Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП IV 1923: 274; VII 1926: 98, 130, 354; Г IV 1924, бр. 6: 47; ДС II 1929, бр. 4: 327; Бугарски 1983: 70 • Шематизам 1924: 330; *Лейтойис храма Свештог Арханђела Гаврила у Међи*, Житиште 2016: 41–45 • Запис од 1. августа 1928. на црквеној књизи у Гаду.

Милуџин (мирско име: *Милан Вујић*), игуман, м. Војловица, 1923–1980. Рођен је у Вењу (Foeni, Румунија) 18. новембра 1903; родитељи Симеон и Милева били су земљорадници. Завршио је шест разреда основне школе и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. У чин ђакона рукоположен је 17. децембра 1923. Од 1924. био је сабрат м. Светога Георгија на Брзави. Од 1. октобра 1924. служио је при Саборној цркви и Епархијској канцеларији у Темишвару. У чин јеромонаха рукоположен је 25. децембра 1925. и одмах упућен за помоћника пароху у Ечки; 1930. примљен је у поданство Краљевине Југославије и као администратор парохије у Стајићеву постављен за душебрижника колоније у Горњој Мужљи; 5. фебруара 1937. причисљен је м. Војловици. Унапређен за игумана, био је настојатељ у м. Војловици 1939–1941. Касније је био на парохијама у Кикинди, Долову, Белој Цркви, Црвеној Цркви, Модошу, Шурјану, Баранди, Фаркаждину; повремено је бивао у манастирима: Војловици, Месићу, Свете Тројице у Кикинди. Умро је 23. септембра 1980. на парохији у Стајићеву, где је за његово време изграђена црква. Сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

ГСПП VII 1926: 20; XI 1930: 245; XII 1931: 146; ДС III 1930, бр. 3: 242; XI 1938, бр. 1: 39 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 27; Поповић 1982: 10 • Казивање родбине из Вења; Саопштење парохије из Стајићева.

Мирон (мирско име: *Милисав Јовичин*), синђел, м. Светога Георгија на Брзави, 1923–1946. Рођен је у Моноштору (Mănăştur, Румунија) 21. маја 1906.

Завршио је основну школу у родном месту, два разреда Грађанске школе у Новом Бечеју и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Ђак и искушеник био је у м. Светога Георгија на Брзави од 4. октобра 1918. до 1. октобра 1921. и у м. Бездину од 1. октобра 1921. до 30. септембра 1922. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 13. августа 1923. Радио је као привремени учитељ у Петровом Селу од 1. септембра 1923. до 31. марта 1924; у Лукаревцу од 1. априла до 31. августа 1924; у Малом Гају од 1. септембра 1924. до 31. августа 1925; у Моноштору од 1. септембра 1925. до 31. августа 1926; у Манастиру (прњавору м. Светога Георгија на Брзави) од 1. септембра 1926. до 1. фебруара 1927; у Мунари од 1. фебруара до 31. августа 1927. Говорио је српски, мађарски и румунски. Одслужио је војну обавезу у Авијатичарском пуку у Букурешту од 1. фебруара 1928. до 31. октобра 1929. Сабрат м. Светога Георгија на Брзави био је од 1. септембра 1926. до поласка у војску; после одслужења војног рока вратио се у свој манастир. Редовно је примљен у Епархију браничевску 4. јануара 1930. и причисљен братству м. Горњака. У чин ђакона рукоположио га је епископ битољски Јосиф (Цвијовић), у Пожаревцу 20. јула 1930, а у чин јеромонаха епископ браничевски Венијамин (Таушановић), такође у Пожаревцу, 8. октобра 1934. У новој епархији служио је у више манастира: 12. фебруара 1932. премештен је у м. Манасију; 12. децембра 1934. постављен је за намесника м. Витовнице; 15. августа 1935. премештен је за намесника м. Горњака а 1936. године постављен за старешину м. Горњака. Године 1937. одликован је црвеним појасом и произведен у чин синђела с правом ношења надбедреника. Због болести разрешен је старешинства у м. Горњаку и 10. марта 1941. упућен у м. Манасију; под крај исте године прешао је у м. Свету Петку код Параћина, 1. марта 1942. у м. Раваницу, 30. јула 1943. у м. Миљков; 4. августа 1945. поново у м. Манасију за намесника. Старешина м. Копорина био је 1945–1946. године, а потом сабрат м. Витовнице и парох близначки у Хомољу. Касније је добио канонски отпуст и прешао у Епархију нишку.

Службени лист сачуван у м. Миљкову • ГСПП XI 1930: 130; XII 1931: 18; ДС IV 1931, бр. 1: 78; X, 1937, бр. 2: 127; Бугарски 1983: 67–70 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 45; Сабљић 1996: 203; Мирковић 2005: 71; Митошевић 2006: 57 • Саопштење протојереја Радомира Милошевића из Велике Плане.

Михаило (мирско име: *Милош Јовановић*), јеромонах, м. Бездин, 1923–1939. Рођен је у Великом Семиклушу (Sânnicolau Mare, Румунија) 12. августа 1883. у занатлијској породици. Завршио је основну школу у родном месту 1893. и Монашку школу у м. Бездину 1922/23, заједно с братом, потоњим јеромонахом Иринејем. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Рукоположио га је викарни епископ митровички др Максимилијан (Хајдин), у Сремским Карловцима приликом школског излета, у чин ђакона 20. августа и у чин јеромонаха 21. августа 1923. На дан 1. октобра 1923. упућен је на парохiju Ћир, 1929. у Толвадију, затим је заредом опслуживао Дежан до 1931, Станчево 1931–1932. и Љупкову, одакле је 1. јула 1938. добио допуст ради лечења. Умро је у Темишвару 14. јула 1939; сачрањен је на старом српском гробљу у кварту Фабрики. Гроб му није сачуван.

Парохијски списи; Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис; П. Т(Ф), У 1936–1955, упис 10/1939 • ГСПП X 1929: 84; XIII 1932: 37; Г XVIII 1939, бр. 8–9: 119–120; Бугарски 1983: 67–70 • Шематизам 1924: 332; Костић 1925: 43; 1931: 14, 27; 1932: 16.

Пантелејмон (мирско име: *Пејтар Јоџин*), јеромонах, м. Бездин, 1923–1951. Рођен је у Немету (Beregsău Mic, Румунија) 20. јануара 1901. Завршио је шест разреда основне школе и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. У чин ђакона рукоположио га је викарни епископ митровички Максимилијан (Хајдин) у Сремским Карловцима 21. августа, а у чин јеромонаха епископ битолски Јосиф (Цвијовић) 29. августа 1923. Службовање је отпочео као сабрат м. Светога Георгија на Брзави, и то 1. октобра 1923. на парохији у Толвадији. Као сабрат м. Бездина води се 1924, када је од 1. октобра премештен на парохију Лесковицу, 1926–1927. на парохију Станчево, непосредно затим за капелана оболелом пароху у Модошу. Пошто стицајем околности није отишао у Модош, упућен је у свој постриг 1. маја 1928. и добио дужност економа. Још увек као сабрат м. Бездина постављен је 1930. за личног помоћника пароху у Неузини; на тој дужности био је 5. фебруара 1937. када је причисљен братству м. Војловице. Касније се вратио у Румунију. Био је администратор парохије у Краљевцу када је умро 30. јануара 1951. у Темишвару. Сахрањен је на Градском гробљу; гроб му није сачуван.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • П. Т (Г), У 1946–1971: упис 4/1951 • ГСПП IV 1923: 274; XII 1931: 24; Г X 1930, бр. 8–9: 133 • Шематизам 1924: 330, 333; Костић 1925: 43.

Симеон (мирско име: *Чедомир Грбић*), јеромонах, м. Бездин, 1923–1974. Рођен је у Наћвали (Satu Mare, Румунија) 24. јануара 1902. као син столара Деспота и Паулине. Завршио је основну школу у родном месту 1914, Монашку школу у м. Бездину 1922/23, накнадно гимназију у Великом Бечкереку 1925–1931. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 13. августа 1923. Рукоположио га је у Кикинди: у чин ђакона 26. децембра 1923. епископ чељабински и тројицки Руске заграничне цркве Гаврил (Чепур) и у чин јеромонаха 27. децембра 1923. епископ темишварски др Георгије (Летић). Као сабрат м. Бездина, упућен је 1. фебруара 1924. на парохију у Парцу, где је остао до 15. јула 1925. када је позван на служење војног рока. Након повратка из војске причисљен је братству м. Светога Георгија на Брзави, а служио је на парохијама: Мунари 1927, Толвадији 1927–1928. и Љупкови 1928–1930. Као сабрат м. Светога Георгија на Брзави упућен је 1. јуна 1930. у Епархију банатску; тамо је опслуживао парохију у Вишњићеву 1930. у Бега Сент Ђурђу 1934–1936. На дан 5. фебруара 1937. причисљен је братству м. Месића; 1939–1945. опслуживао је парохију у Црној Бари а затим се вратио у Румунију. Од тада је највише бивао у манастирима (Златици 1945; Бездину 1927, 1945–1947. и 1951–1952), али је опслуживао и парохије Мунару 1947–1951. и 1956–1962. и Белобрешку 1952–1956. После пензионисања 1962. године живео је у Сараволи; тамо је и умро 10. јула 1974. Сахрањен је на сеоском гробљу; гроб му је сачуван и обележен.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • Зборник службених објава XII 1928, бр. 4; 35; ГСПП XI 1930: 245; XV 1934: 569; Г X 1930, бр. 8–9: 133; БСПВТ III 1974, бр. 3: 22; Бугарски 1986: бр. 3(59)–4(60): 116 • Костић 1925: 43–44; *Храм Свѣтоѡ Великомученика Георгѣија Срѣске ѡправославне ѡрохије у Жиѣицију 1810–2010*, Житиште 2010: 10 • Надгробни натпис; Казивање јеромонаха Симеона аутору 1968; Казивање његових укућана аутору 1980.

Сѣфан (мирско име: *Сѣанко Сѣанков*), јеромонах, м. Златица, 1922–1967. Рођен је у Сараволи (Saravale, Румунија) 15. августа 1876. Са четири разреда основне школе био је манастирски ђак и затим завршио Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 17. априла 1922. Рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић) у Кикинди, у чин ђакона 19. августа и у чин јеромонаха 20. августа 1923. У постригу је задржан до 30. септембра 1923. а затим је опслуживао парохије: Сваницу 1923–1925, 1929–1932. и 1943–1956, Станчево 1925–1926, Белобрешку са Дивићем и Радимњом 1926–1928. и Пожежену 1942–1943. У међувремену био је у братству м. Светога Георгија на Брзави 1928–1929, 1932–1939. и у м. Златици 1939–1942. Стар и болестан, повукао се 1956. из Сванице у Сараволу код брата и тамо умро 1967. године; сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис; документи јеромонаха Стефана сачувани код његовог брата Миле Станкова у Сараволи • ГСПП IV 1923: 274; XIII 1932: 37; Бугарски 1983: 70; 1986: бр. 3(59)–4(60): 116 • Шематизам 1924: 330, 334; • Надгробни натпис.

Сѣфан (мирско име: *Живојин Орбулов*), јеромонах, м. Месић, 1923–1964. Рођен је у Варјашу (Vargasz, Румунија) 10. јануара 1904. Завршио је основну школу у Варјашу и Монашку школу у м. Бездину 1922/23. Замонашио га је архимандрит Стефан (Николић) у м. Бездину 14. августа 1923. Службу је почео 1924: као монах м. Светога Георгија на Брзави био је привремени учитељ у Шенђурцу. У чин ђакона рукоположио га је епископ темишварски др Георгије (Летић) 25. децембра 1925, те је постављен за ђакона и писара при Епархији у Темишвару. На Цвети 12. априла 1926. исто епископ Георгије (Летић) рукоположио га је у чин јеромонаха и поставио за помоћника парохиу у Кларији, 1929. за помоћника парохиу у Арадцу, те поново на истој дужности у Кларији. Године 1930. стекао је држављанство Југославије. Затим је био лични помоћник парохиу у Модошу 1932. (истовремено вероучитељ у Грађанској школи), Кларији 1936–1938, а 5. фебруара 1937. причисљен је братству м. Месића. У периоду 1940–1944. опслуживао је парохију у Путникову, повремено и у Дебелачи; поново је 1952–1964. био на парохији у Кларији (преименованој у међувремену у Радојево). Умро је у Кларији 14. јануара 1964; сахрањен је на сеоском гробљу. Гроб му је сачуван и обележен.

Подаци са парохија; Пантелејмон (Дошен), Белешке о братству и м. Бездину, рукопис • ГСПП VII 1926: 20, 130; XI 1930: 247; XIII 1932: 617; ДС II 1929, бр. 4: 327; Г X 1930, бр. 8–9: 133 • Шематизам 1924: 330; Костић 1925: 45.

О значају Монашке школе у манастиру Бездину

Задаци који су очекивали полазнике Монашке школе у манастиру Бездину били су огромни; било је то за њих, минимално образоване, са минималном практичном обуком и без икаквог искуства, тешко, можда претешко бремене. Али прилике су биле изузетне и монаси управо нису имали кад да се питају јесу ли дорасли свим пословима који су на њих спали, него су орно прионули по својим могућностима, носећи на плећима добар део терета цркве, и многи од њих нису дочекали да их на парохијама замени обновљени мирски свештенички кадар. И не само то, него су имали осећање живог мисионарења, па су на сваки позив надлежних прелазили на ине парохије и у ине манастире, у румунском али и у српском делу Баната, а и по даљим епархијама (Браничевској, Будимској, Шабачкој), где их је чекала непознаница с новим задужењима и искушењима. И деловали су под условима када правно стање Епархије темишварске не беше сређено ни са становишта црквеног, ни са становишта државног права, када су плате примане нередовно а наде да ће добити некакву пензију нису постојале.

У том мукотрпном пастирствовању они су, као и сви смртни, радили и грешили, падали и устајали; за њима је ипак остало остварење: сачували су цркве од затварања и били незамењиви читаве три деценије. Један једини одрекао се чина и прешао у грађанску службу. Петнаесторица су радила целога живота, а да нису стекла крова над главом: петорица су умрла у родитељским кућама, десеторица по парохијским домовима. Сахрањени су обично где су се при смрти затекли, истина увек у местима где постоји српска црква, па ипак гробови нису свима сачувани; чак ни онима који су сахрањени у Темишвару.

Остали су као усамљена појава групног монашења; покушаји из наредних година да се поступак понови били су безуспешни.

Сем свога практичног значаја за Епархију темишварску и за Српску православну цркву Монашка школа у манастиру Бездину имала је и извеснога ширег одјека у свом окружењу. У том смислу занимљиво је да се маја 1923. румунско Министарство вероисповести обратило архијерејском заменику архимандриту Стефану, захтевајући податке о уређењу школе, како би се бездинско искуство по потреби применило и по румунским манастирима.¹⁹ Није познато шта је одговорено. Значај Бездинске школе треба наслутити у самом коначном резултату, завидном и зачудном, када се узму у обзир сиротиња и импровизација у којима је радила.

¹⁹ Г III 1923, бр. 15: 122.

Апсолвенти Монашке школе у манастиру Бездину са својим наставницима 1923. године. *Испред, доле, монаси:* Василије (Миливојевић), Стефан (Орбулов) и Георгије (Малошевић).

Седе: игуман Пантелејмон (Дошен), архимандрит Стефан (Николић) и јеромонах Виктор (Љубичић).

Споље у првом реду монаси: Луквијан (Лопић), Кирило (Јовановић), Мирон (Јовичић), Симеон (Грбић) и Виктор (Половић).

Споље у другом реду монаси: Иринеј (Јовановић), Милутин (Вујић), Арсеније (Пигић), Пантелејмон (Јоџин), Данило (Адамовић) и Михаило (Јовановић).

Коришћене скраћенице

Периодици

БВ	<i>Банатски весник Српске православне цркве</i> , Вршац 1941, 1981–.
БСПВТ	<i>Билтен Српског православног викаријата у Темишвару</i> , Темишвар 1972–1988.
Г	<i>Гласник. Црквени, школски и друштвени листи</i> (под свим називима), Темишвар 1921–1946.
Гл	<i>Гласник. Црквени часопис Српске православне епархије темишварске</i> , Темишвар 2000–.
ГСПП	<i>Гласник. Службени листи Српске православне патријаршије</i> , Београд 1920–.
ДС	<i>Духовна стџража. Часопис за духовну просвећу, монашки и црквени живои</i> , Сомбор 1928–1940.
Зборник службених објава	<i>Зборник службених објава Епархијске управе у Великој Кикинди</i> , Кикинда 1927–1931.
Зборник службених објава СПЕБ	<i>Зборник службених објава Српске православне епархије банатске</i> , Вршац 1932–1935
СС	<i>Српски Сион</i> , Сремски Карловци 1891–1907.

Ауторски џрилози

Бугарски 1983:	Стеван Бугарски, <i>О нашем монашћиву џосле Првог светског рата</i> , БСПВТ XI–XII 1982–1983, бр. 41–48: 87–72.
Бугарски 1986:	Стеван Бугарски, <i>Лирика жробља</i> . (1), БСПВТ XV 1986, бр. 3(59)–4(60): 116–118.
Бугарски 1987:	Стеван Бугарски, <i>Јеромонах Георђије Дражић</i> , БСПВТ XVI 1987, бр. 2(62): 49–53.
Костић 1925:	Слободан Костић, <i>Шемањизам Православне српске епархије темишварске за 1924. жодину</i> , Тимишоара 1925.
Костић 1931:	<i>Српска црква и школа у Румунији 1930. жодине</i> , Темишвар 1931.
Костић 1932:	Слободан Костић, <i>Ситатиситички жрежлед Православне српске епархије темишварске за 1932. жодину</i> , Темишвар 1932.
Костић 1938:	Константин Т. Костић, <i>Из жрошлосити Учићелске школе у Сомбору</i> , Нови Сад 1938.
Лупуловић 2008:	Васа Лупуловић, <i>Светићеници златићанске жарохије</i> , Гл 2009: 78–87.
Лупуловић–Крстић 1995:	Васа Лупуловић, Борислав Ђ. Крстић, <i>Љујкова долина</i> , Темишвар 1995.
Лупуловић–Крстић 1998:	Васа Лупуловић, Борислав Ђ. Крстић, <i>Манаситир Базјац (Монографја)</i> , Темишвар 1998.
Мирковић 2005:	Предраг Мирковић, <i>Светићње Бранићева. Манаситири, манаситиришћа и свейе воде</i> , Београд 2005.
Митошевић 2006:	Душан М. Митошевић, <i>Манаситир Горњац задужбина кнеза Лазара. XIV век</i> , Горњац 2006.
Остојин 2004:	Милорад Остојин, <i>Живоићис ижумана Василија (Миливојева)</i> , Гл 2003, Темишвар 2004: 39–41.
Поповић:	Милош А. Поповић, <i>Верско-црквени живои Срба у Банату</i> , Зрењанин 2001.

Радосављевић 1997:	Озрен М. Радосављевић, <i>Манасѿир Злаѿица</i> , Бела Црква 1997.
Сабљић 1996:	Душан Сабљић, <i>Срѿско школсѿво у Румунију 1919–1989</i> , Темишвар 1996.
Станојловић 1938:	Александар Станојловић, <i>Моноѿрафија Банайске клисуре</i> , Петровград 1938.
Црепајац 1984:	Бранислав Црепајац, <i>Иѿуман Кирило Јовановић</i> , БВ 1984, бр. 3: 19–20.
Шематизам 1900:	Димитрије Руварац, <i>Шемаѿизам Истѿочно-ѿравославне срѿске мѿѿройолије карловачке за ѿодину 1900</i> , Срем. Карловци 1900.
Шематизам 1924:	<i>Шемаѿизам Истѿочно-ѿравославне срѿске ѿаѿиријарѿије ѿо ѿодацима из 1924. ѿодине</i> , Сремски Карловци 1925.

Осѿјале скраћенице

П	парохија
Т(Г)	Темишвар (Град)
Т(Ф)	Темишвар (Фабрика)
У	протокол умрлих

ŞCOALA MONAHALĂ DE LA MĂNĂSTIREA BEZDIN ÎN ANUL 1922/23

Stevan Bugarski

Rezumat

În urma trasării finale a granițelor statelor naționale pe teritoriul fostei Austro-Ungarii după Războiul Mondial 1914–1918, perimetrul Episcopiei Timișoarei a fost divizat în trei state: în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (36 de comunități), în Regatul României (40 de comunități și 2 mănăstiri) și în Ungaria (5 comunități). Între timp, ca urmare a condițiilor de pe vremea războiului și de după război, au avut loc mișcări ale populației, mulți învățători și preoți părăsindu-ți locul de serviciu, astfel încât în anul 1919 Episcopia Timișoarei din România avea în total 21 preoți de mir și 20 ieromonahi, iar în mai puțin de patru ani a rămas cu 12 preoți de mir și 16 ieromonahi, ceea ce însemna, în medie, două biserici la un slujitor. În jur de 15 tineri au fost trimiși la școli, iar ca măsură urgentă s-a recurs la pregătirea rapidă a ieromonahilor. În lucrare este prezentată Școala Monahală de la mănăstirea Bezdin din anul 1922/1923. Se pune accent pe biografiile celor 16 tineri monahi absolvenți, care, în condițiile diminuării numărului de preoți de mir, au slujit atât în mănăstiri cât și în parohii, lucrând deseori nu numai ca parohi, ci și ca învățători în școlile confesionale locale. Ei nu au fost teologi cu erudiție, însă în condițiile date și-au asumat sarcini peste puteri și le-au purtat conștiincios, au păstrat bisericile și viața parohială, ajungând să le predea generației noi de preoți absolvenți ai școlilor teologice.

THE MONASTIC SCHOOL IN THE BEZDIN MONASTERY
IN THE YEAR 1922/23

Stevan Bugarski

Summary

After the Great War and the border establishment of the national states on the territory of the former Austria-Hungary, the Diocese of Timișoara was spread over three countries: in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (36 communities), in the Kingdom of Romania (40 communities and 2 monasteries) and Hungary (5 communities). In the meantime, as a result of war and post-war conditions, numerous teachers and priests left their workplaces, so that in 1919 the Diocese of Timișoara in Romania had a total of 21 parish priests and 20 hieromonks, and subsequently, in less than four years, the numbers diminished to 12 parish priests and 16 hieromonks, which meant, in average, two churches served by a single priest. A number of young men were sent to theological schools, while in the meantime the urgent measure was to rapidly ramp up the hieromonks. The paper presents the Monastic School in the Bezdin monastery in 1922/1923. The biographies of the sixteen young graduate monks are highlighted, those that served, in the conditions of lack of parish priests, both in monasteries and parishes, both as priests and teachers in the local confessional schools. They were not top theologians, but they assumed very difficult roles in specific conditions, managed to preserve the churches and parish life and handed them over to the new generation of priests which graduated theological schools in the meantime.

Душан Ј. Појов
Дејан Појов

СРПСКА ВЕРОИСПОВЕДНА ШКОЛА У НАЋВАЛИ 1919–1946.

САЖЕТАК: У раду се прати активност Православне српске вероисповедне школе у Наћвали (жупанија Арад), почев од 1919. године, када је део Баната након разграничења припао Румунији, па све до 1946. године, када је школа подржављена. Већина информација заснива се на до сада необјављеним изворима. У раду су приказани геополитички контекст деловања школе и њен правни статус (приватна, мањинска, вероисповедна школа), истражени су организовање наставе, школска управа, наставнички кадар и потешкоће кадровске природе током разматраних година; има података и о школској имовини, ваншколским активностима, извештајима приликом инспекција. У виду прилога дати су статистички подаци о броју ученика и сумарне биографије свих учитеља.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби у Румунији, Епархија темишварска, Наћвала, православна српска вероисповедна школа, учитељи.

Приступ. Село Наћвала¹ (рум. Satu Mare), данас у Арадској жупанији у Румунији, једно је од насеља са традиционално српским становништвом која су по завршетку Великог рата, након разграничења и накнадног исправљања граница, припала Краљевини Румунији. Сматра се да је српски етнички ентитет у Наћвали присутан – у континуитету, све до данашњих дана – бар од друге половине XVI века, из времена насељавања Срба у Поморишје.² Организована просветна активност на локалном плану први пут се помиње у XVIII веку, тачније: пре 1769. године.³

Током прикупљања грађе за монографију о Србима у Наћвали, установили смо да смо, у односу на до сада познате и објављене чињенице, дошли до нових, до сада необјављених података, који употпуњују временски период деловања наћвалске Православне српске вероисповедне школе у Краљевини

---

¹ Од разних назива места, најчешће писаних страном грађијом, определили смо се за облик Наћвала, пошто је најближи историјским бележењима српском грађијом почев од 1666. године и врло близак садашњем народном изговору; иначе, срећу се и варијанте: Наћвола, Наћфала, Наћфола; такође и Наћфала, Наћфола.

² Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини I* (Друго издање), Нови Сад 1990, 111.

³ V. Țircovnicu, *Istoria învățământului din Banat până în anul 1800*, București 1978, 70.

Румунији.⁴ Подаци потичу из Архива Православне српске епархије темишварске, фонд Српске православне вероисповедне школе (у наставку текста: АПСЕТ, Фонд СПВШ), и Архива Православне српске црквене општине у Нађвали (у наставку: АПСЦОН).

За потребе овога рада, сматраћемо као доњу границу почетак школске 1919/20. године, када су се две трећине територије историјског Баната већ налазиле у оквиру Румуније. Горњом границом можемо сматрати завршетак школске 1945/46. године, пошто је већина српских вероисповедних школа у Румунији (укључујући и нађвалску) средином те школске године подржављена.⁵

Преплитањем старих и нових података омогућено је лакше праћење рада нађвалске српске школе, а њена је судбина слична већини српских вероисповедних школа у северном Банату.

Геополитички контекст и правни статус. Уласком румунске војске у Темишвар 3. августа 1919. румунске власти су *de facto* и *de jure* преузеле администрацију дела Баната који је Париском мировном конференцијом припао Румунији.

После повлачења војске Краљевине Србије из Темишвара и дела Баната, знатан број Срба интелектуалаца је напустио насеља која су потпала под румунску администрацију и прешао у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Тиме је број учитеља и парохијских свештеника осетно умањен, а српске цркве и вероисповедне школе у Румунији доспеле су у незавидан положај.

Са становишта државног права, православне српске вероисповедне школе у Румунији остале су, све до свога гашења, односно подржављења, у власништву Српске православне цркве, тачније месних црквено-школских општина, и имале су статус приватних, односно мањинских школа. Са становишта црквеног права, те школе су и након разграничења остале под надзором Епархијске управе темишварске, односно под врховном управом Митрополијског народног школског савета у Сремским Карловцима, а биле су организоване сходно *Уредби за српске народне школе* из 1872. године.⁶ Све у свему, школе су биле под двојном управом, и свака управа је имала своје надлежности.⁷

При Епархијској управи орган који се бавио школском проблематиком био је Епархијски школски одбор (у наставку текста: ЕШО), састављен од стручњака-просветара (свештених и мирских лица), на чијем је челу стајао епархијски архијереј, или његов заменик. Упркос потешкоћама пре свега кадровске али и материјалне природе, током времена ЕШО је непрекидно водио бригу о што нормалнијем функционисању школског процеса у свим местима.

⁴ Уз податке објављене у епархијском периодику *Гласник*, који је излазио 1921–1946, најбројнији и најпотпунији подаци о школству у Румунији XX века сажети су у књизи: Д. Сабљић, *Српско школство у Румунији 1919–1989*, Темишвар 1996.

⁵ Д. Сабљић, *нав. дело*, 43.

⁶ *Гласник* I, бр. 1/1.12.1921, 7.

⁷ С. Костић, *Српска црква и школа у Румунији 1930. године*, Темишвар 1931.

При парохијској управи деловали су месни црквено-школски одбори. Њима је пре почетка сваке школске године налагано да: „школске дворане окрече, оперу и очисте, школске зграде окрече и очисте, школска дворишта среде и спреме за игру дечију, школске клозете очисте и у ред доведу, учитељске станове очисте, окрече и оперу, школска учила потребна за редовну наставу за времена набаве, школски огрев и лични огрев за школе и учитеља за времена осигурају и донесу.“⁸

Један од проблема са којим су се суочавале месне али и епархијске школске власти био је мањи број уписане деце у односу на број тзв. „школообавезне“ деце (бројчани подаци су дати на крају овога рада). Била је то уобичајена појава у свим руралним срединама, где су родитељи задржавали децу код куће ради чувања марве или радова у домаћинству и на њиви. И у овом смислу епархијске власти су годишње слале упозорења и упутства црквеним општинама „уз дисциплинарну одговорност председника школског одбора и учитеља да настоји да се сва [...] школска деца способна за основну школу [...] безусловно ушколују у српској вероисповедној основној школи и да се уписи истих за времена пријаве државном школском надзорништву, да их не би ушколовали у [есну]. државну школу.“⁹

Један од највећих изазова српског школства у Румунији између два рата представљао је, ипак, недостатак (школованих) учитељских кадрова. То је учинило да се у многим местима постављају привремени учитељи, често са неодговарајућом спремом,¹⁰ а каткад и са непрофесионалним приступом послу. Епархијска власт је прописивала одредбе у том смислу, али оне су само делимично испоштоване.

Учитељи су били дужни да своја места заузму 1. септембра, а да школски инвентар записнички приме до 5. септембра. Уколико то не би учинили, сматрало се „да места уопште заузети неће, те ће се места одмах другим лицем попунити“.¹¹

На делу, то је текло много теже и нимало глатко, а дешавало се да по местима школе буду затворене – јер су их учитељи напустили – и по неколико недеља, све док нови учитељ не би био именован, односно док фактички не би преузео радно место. И у Наћвали је у поменутом периоду забележено више таквих случајева.

Сходно постојећим одредбама Министарства наставе Краљевине Румуније (150.810/22.12.1926. и 49.547/11.5.1927), у насељима где су (као мањина) сами издржавали своју православну вероисповедну школу, Срби нису били обавезни да плаћају прирез за подизање, односно издржавање државних школа.¹²

⁸ Гласник VIII, бр. 7 / 15.8.1928, 103, Решење ЕШО бр. Ш 840/13.8.1928. Слично у Гласник XV, бр. 8 / август 1936, 119, Решење ЕШО бр. Ш 1242/1936.

⁹ Исто, стр. 102, Решење ЕШО бр. Ш 841/13.8.1928. Слично у: Гласник XIX, бр. 4–6 / 15.8.1940, 52, Решење ЕШО бр. Ш 745/15.6.1940.

¹⁰ Стање је побољшано крајем двадесетих и током тридесетих година, као резултат школовања питомаца из Румуније на учитељским школама у Краљевини СХС (касније Југославији), односно на течајевима за оспособљавање учитеља у Темишвару, али и доношењем Школске конвенције између Румуније и Југославије, по којој је знатан број српских учитеља из суседне Краљевине добио право службовања у Румунији (Д. Сабљић, *нав. дело*).

¹¹ Гласник X, бр. 8–9 / август–септембар 1930, 116, Решење ЕШО бр. Ш 1020/706/18.8.1930.

¹² С. Костић, *Принос за подизање државних школа*, Гласник VII, бр. 4 / 15.6.1927, 28.

Интересантан је податак о двојезичним натписима на српским школама. Решењем бр. 97122/1939, Министарство просвете у Букурешту је, сходно члану 24 Закона о вероисповедним школама, дозволило да се у свим приватним школама може истаћи, поред државног, и натпис на језику на којем се одвија настава у дотичној школи. ЕШО је издао подручним црквеним општинама наређење (бр. Ш 1339/23.11.1939) да на свим школама истакну натпис на оба језика, уз техничке појединости: „Ради једнообразности позивају се црквене општине да на видном месту поред улаза или над самим вратима истакну пристојно са крупним црним словима на белом пољу исписане натписе са следећим текстом горе ‘Școala primară confes. ort. Sârbă’ доле ‘Српска православна вероисповедна основна школа’. Натпис треба да је на овалној лименој табли, са пречницима 100 x 75 [цм], тако да у средини буде име општине румунски и српски, без грба.“¹³

Новонастале прилике након Другог светског рата у Румунији нису биле наклоњене српским вероисповедним школама. Епархијска управа не само да је била непожељна у школству код послератних државних структура, већ се налазила „на сталном удару такозване напредне струје српског живља, а у немогућности да прими ефикасну подршку и помоћ Српске патријаршије“.¹⁴

У пролеће 1945. године, Епархијска управа је, по дозволи Српске патријаршије, упутила подручним црквеним општинама допис (бр. Ш 259/103/4.5. 1945) са захтевом да се изјасне да ли желе и да ли могу и надаље задржати и издржавати своје вероисповедне школе, или траже њихову предају државним школским органима.

У Нађвали ово се питање разматрало на седници месног Црквено-школског одбора одржаној 3. јуна 1945, али се констатовало да постојећи (у суштини привремени) одбор не може сам донети адекватно решење, те се тражило да се у том смислу сазове већи број људи. Закључак сазваног и добро посећеног скупа био је да српска школа у Нађвали „и надаље остане за то кратко време, тј. док се прилике у свету коначно не среде, онако како је била, тј. вероисповедна“. Додатно је наглашено да се народ „једногласно обавезује своју школу одржавати по државним законима, како до сад, тако и од сад. Уједно се народ обавезује и своје учитеље најуредније исплаћивати по законским прописима“.¹⁵

Упркос том закључку, нађвалска школа је, као и већина осталих, убрзо предата држави. Мада је подржављење школа прописано решењем Министарства наставе од 1. априла 1946, оно се суштински почело примењивати након завршетка школске године.¹⁶ Стога, за потребе овога рада, поистовећићемо крај школске 1945/46. године са престанком скоро довековног деловања Православне српске вероисповедне школе у Нађвали.

Нађвалска школа као државна, након школске реформе 1948, добила је статус четворогодишње државне школе са самосталном управом; приликом обједињавања школа у Румунији (1959–1962) припојена је као српска секција

¹³ Гласник XVIII, бр. 11–12 / новембар–децембар 1939, 135.

¹⁴ Д. Сабљић, *нав. дело*, 43.

¹⁵ АПСЦОН, Фонд записници (у наставку: ФЗ), 1939–2012, бр. 1 / 3.6.1945, 209–210.

¹⁶ Сажето према: Д. Сабљић, *нав. дело*.

румунској школи у суседном Секусићу (Secusigiu), и у том својству радила је све до 1989. године, када је укинута.

Школски одсеци и одељења. Након Светског рата, Српска вероисповедна школа у Наћвали наставила је да ради према предратном уређењу. На основу нађених школских статистика произлази да је наћвалска школа почетком XX века имала пет разреда.¹⁷ При школи је и пре рата постојало једно или два одељења, сходно броју ученика и расположивих учитељских снага.

Првих година након Великог рата, у Наћвали је радио само један учитељ са свим разредима, углавном са пет (изузетак чине школске 1921/22. и 1924/25, када је школа имала четири разреда). Касније, када су при школи радиле по две учитељске снаге, одељења су подељена (I–II р. и III–V р.). У разматраном периоду забележен је само један случај када је учитељ радио са свом мушком, а учитељица са свом женском децом, сходно некадашњој предратној пракси.

Већ средином двадесетих година, тачније почев са школском 1925/26. годином, број разреда је порастао на шест (тада су одељења подељена на I–II р. и III–VI р.), а почев са 1932/33. основна школа имала је седам разреда (изузетак у овом смислу чини школска 1936/37, када је било шест разреда). Школу су била дужна похађати деца између седам и четрнаест година.¹⁸

Уз основну школу радила је и такозвана „пофторна“ (поновна) школа, коју је похађала омладина узраста између 14 и 18 година. Пофторна школа имала је углавном три разреда, а радила је четвртком поподне и недељом пре богослужења. Поновне школе су радиле врло неуредно, иако су (бар на папиру) обухватале значајан број ученика. Примера ради, из сачуваних записника, о поновној школи сазнајемо да је школске 1921/22. имала „довољан број деце“, те је Школски одбор установио да нема потребе пријављивати стање политичкој општини (ради евентуалне опомене родитеља).¹⁹ Подаци о похађању пофторне школе у Наћвали постоје све до школске 1925/26. Сви су изгледи да се након тога поновна настава није више ни одржавала, као што је то било и у већини околних места.²⁰ Изузетак с тим у вези јесте школска 1930/31, када је омладина похађала пофторну школу. Ипак, управо због неуредног похађања пофторне школе, али и због мањка учитељских снага, ЕШО је донео одлуку да почевши са школском 1930/31. годином „држање наставе одређује месни школски одбор, уколико број школообвезника одговара“. Месни одбор би поднео списак ученика, а ЕШО би посебним дописом одредио хонорар учитељу.²¹

¹⁷ АПСЕТ, Фонд СПВШ, Кутија 439, Свежањ 12, Појединачни извештаји о похађању школа, по школским годинама (1898–1910), б. б.: Извештај о похађању школе 1909/10. године у црквено-школској општини у Наћвали, 15.11.1909.

¹⁸ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale [Тамишка жупанијска служба Националног архива] – у наставку: ТЖСНА), Fondul Vicariatul Ortodox Sârb Timișoara [Фонд Српског православног викаријата у Темишвару 1900–1948] – у наставку СПВТ), фасцикла 34-1934, Решење ЕШО бр. Ш 14/2.4.1934.

¹⁹ АПСЦОН, ФЗ, 1915–1921, стр. 191, Записник бр. 17/11.12.1921.

²⁰ Д. Сабљић, *нав. дело*, 31.

²¹ *Гласник X*, бр. 8–9 / август–септембар 1930, 118.

Школска управа и особље. На локалном плану, о раду школе одлучивала је Црквена скупштина, односно њен извршни орган, Црквено-школски одбор.

Током разматраног периода, дужност председника ових тела обављали су: Ђока Петков (1919–1920), Јефта Попов (1920, 1921–1925), Љуба Петков (1926–1931) и Јован Воштинар (1936–1944). У привременом својству до избора, односно валидације нове Скупштине, епархијске власти именовале су Управни одбор, чији су председници били: Душан Србован (1920), Љуба Петков (1925–1926), Јован Воштинар (1931–1936) и Иван Стаморан (1945–1946).²²

Одлуке меснога Црквено-школског одбора које су биле директно спроводљиве спадале су у дужност школског управитеља (старатеља). Након Светскога рата школски управитељи били су: Равосија Стаморан (1919–1920) и Тоша Аничих (1920–1925).

После доношења Школског закона за мањине 1925. године, ЕШО је прописао да „само стручна лица могу вршити дужности школског управитеља“, те да се школски управитељи постављају из редова учитеља. Надлежности школског управитеља подробно су утврђене.²³ Управитељи школе били су надаље: јереј Коста Мијатов (1926–1937), учитељи Даринка Веселиновић (1937–1938)²⁴ и Иван Стаморан (1938–1946).

При школи је радио и послужитељ, чија су задужења била искључиво административне природе (прање, чишћење, итд.). Послужитеља је постављао месни Црквено-школски одбор, одређујући му истом приликом и одговарајућу новчану награду. У периоду 1919–1946, школски послужитељи били су, међу осталима: Ива[н] Стаморан (1920–1923), Пера Трлајић (1923), Васа Колезин (1923–1925), Лаза Петков (1926–1927), Влада Јанков (1928–1931) и Давид Барзин (1931–1946).

Преласком школе под државну администрацију месни одбор је укинуо место послужитеља, „из разлога што је послужитељ постављен за време вероисповедних школа, а [...] да су школе престале бити вероисповедне и неће да плаћу послужитеља“. Његова месечна плата је тада износила 25.000 леја и 100 кг пшенице.²⁵

Наставни кадар. Из сачуваних записника Црквено-школске општине у Наћвали, сазнајемо да је марта 1919. на ванредној скупштини једногласно усвојено „да се једна школа затвори због сиромаштва, с обзиром што нема довољно ђака“. ²⁶ У то време, месни учитељи били су супружници Владимир и Катица Милованов (рођ. Лунгулов). Неколико месеци касније, у јеку помнутих догађаја, догодило се да су се „г. учитељ и учитељица иселили и напустили место без ичијег знања“. ²⁷

²² Сажео према записницима ЦО у Наћвали 1919–1946.

²³ *Гласник* VI, бр. 17 / 01.09.1926, 129–130: Решење ЕШО, Ш 586 / през. 1926; касније потврђено Решењима ЕШО бр. Ш 1983/16.12.1935 (*Гласник* XV, бр. 1 / јануар 1936, 11–13) и Ш 1744/1937 (*Гласник* XVI, бр. 11–12 / децембар 1937, 11–13).

²⁴ *Гласник* XVI, бр. 8–9 / август–септембар 1937, 8 (114).

²⁵ АПСЦОН, Ф3, 1939–2012, стр. 234, Записник бр. 44/18.8.1946.

²⁶ АПСЦОН, Ф3, 1915–1921, стр. 66, Записник бр. 21/10.3.1919.

²⁷ Исто, стр. 77–78, Записник бр. 47–49/7.7.1919.

У условима који су настали по одласку учитеља, поново је решено да се због новонастале ситуације једна школа „укине“, а да се на упражњено учитељско место распише стечај, следеће садржине:

Стечај

на упражњено учитељско место у Срп. прав. вероисповедној основној школи у Темеш Наћволи, отвара се стечај са овим беривима:

1) основна плата од годишњих	1200 К[руна].
2) прописани квенквиналима	
3) писаћи прибор	50
4) у име накнаде за башту	20
5) стан у нарави.	

Дужности су прописане шк. уредбом и наредбама шк. виших власти. Прописано инструисане молбенице ваља упутити на Срп. прав. цркв. опћину у Темеш Наћволи, а поднети потписаном председништву и ш. одбору. Рок стечају је шест недеља од првог увршетка у званичном листу [...].

Ово решење са ванредне седнице Црквено-школског одбора поновљено је и на редовној општинској седници.²⁸ У оваквим је околностима у Наћвали дочекал почетак школске 1919/20. године.

На упражњено учитељско место епархијске власти најпре су именовале Ивана Станојева, без редовне учитељске спреме. „Пошто је место упражњено и дотична особа није дошла која је именована, а школа мора почети“,²⁹ школу је у привременом својству преузео оспособљени учитељ Кирило (Ћира) Србован, апсолвент Државне препарандије у Осијеку, а родом Наћвалац. Пошто епархијска власт није укинула другу школу у Наћвали (мада је Србован своју дужност обављао, наравно, у једној), уз првобитну плату од 3.000 круна годишње, додељено му је додатних 1.000.³⁰

У контексту опште нестабилности Ћира Србован је и следећих школских година наставио да ради у привременом својству. Да би учитељима колико-толико обезбедила допунски приход, Конзисторија Епархије темишварске издала је подручним црквеним општинама наредбу да се месним учитељима плати обављање појачке дужности. У Наћвали је то учињено сходно предратној пракси – учитељу је уступљена на кориштење школска ливада површине $3\frac{1}{3}$ ланца.³¹ Накнадно је решено да се дотична ливада (у потесу названом Кракови) прода, а да се од добијеног новца учитељу исплаћује месечна надокнада.³²

Због настале инфлације, сходно наредбама Конзисторије, учитељска плата је повећана у лето 1920. на 450 круна месечно.³³ Следеће године плата је износила 3.600 леја.³⁴

²⁸ Исто, стр. 82. и 84–85, Записник бр. 63/10.8.1919. и 65/17.8.1919.

²⁹ Исто, стр. 91, Записник бр. 20/5.10.1919.

³⁰ Исто, стр. 93, Записник бр. 89/28.12.1919.

³¹ По сећању старијих мештана, учитељ је увек „држао“ леву певницу. Наћвала није у то време оскудевала у појцима. Одлука Конзисторије циљала је да материјално помогне учитељима.

³² АПСЦОН, ФЗ, 1915–1921, стр. 112, Записник бр. 22/1921.

³³ Исто, стр. 166, Записник бр. 132/1920. Приликом конверзије аустроугарске круне, званично је коришћен паритет 2:1 (2 круне – 1 леј), без икакве индексације у односу на инфлацију.

³⁴ Исто, стр. 119, Записник бр. 61/23.11.1921.

Пошто епархијске власти нису уважиле првобитну одлуку о затварању друге (женске) школе, месни одбор је и 1920. године, морао да запосли учитељицу, понављајући прошлогодишњи стечај.³⁵ На упражњено место није конкурисао нико. Стечај није више понављан, а празна школска зграда је у неколико махова поправљана, све док није реактивирана школске 1923/24. године.

Однос учитеља Србована и месних црквено-школских власти није био гладак, упркос томе што је он био мештанин. Забележено је у више махова да су се мештани жалили због његовога нередовног одласка у цркву и због алкавости у вршењу дужности, па су чак претили тужбом Конзисторији,³⁶ док је он – опет у више махова – молио за опроштај због своје немарности, или претио да ће напустити службу и отићи у друго место.³⁷ Сукоб се продубљивао, а током 1922. и 1923. одбор је више пута био решен да Конзисторији пошаље тужбу у којој се учитељ терети за немарност у раду, претерану попустљивост с једне и претерану строгост с друге стране у васпитавању деце, физичко кажњавање и неодлажење на богослужења.³⁸ Да Ћира Србован ипак није био професионално неспособан сведочи не само чињеница да су поводом завршног испита 25. јуна 1923. чланови Школског одбора били сасвим задовољни резултатима његовога рада,³⁹ него и оснивање Певачког друштва „Невен“ (1920), као и педантно вођење школске документације.

Школске 1923/24. године за привременог учитеља у другој школи именован је млади монах Виктор (Поповић), који ће се у Наћвали задржати свега неколико месеци. Тужбе на рачун учитеља Србована постајале су све озбиљније; оптуживан је због самовоље, дрског држања према месним школским властима, насилног понашања према деци, као и ометања рада учитеља из суседног одељења. Додатно, месни Црквено-школски одбор је негативно реаговао јер је тадашњи школски референт Васа Вртипрашки избегавао да се сусреће са члановима одбора и настојавао је, да се због насталога стања, „већ једном спасе и школа и деца коначне пропасти и срама“.⁴⁰

Епархијске власти су реаговале, те је крајем 1923. године Виктор (Поповић) враћен у манастир Бездин, а почев од 1. јануара 1924. његово место заузела је неспособљена учитељица Роксанда Петров(ић),⁴¹ са којом ће се Кирил Србован касније венчати.

Пошто је 1923/24. године у Наћвали било два учитеља, Србован је радио са ученицима од III до V разреда, а Виктор (Поповић) са ученицима од I до II. По доласку Роксанде Петров, месни одбор је одлучио да она преузме сву женску децу, а Ћира Србован да ради са мушком.⁴²

³⁵ Исто, стр. 113, Записник бр. 139/4.7.1920.

³⁶ АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, стр. 1, Записник бр. 1/15.1.1922.

³⁷ АПСЦОН, ФЗ, 1915–1921, стр. 119, Записник бр. 154/2.8.1920.

³⁸ АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, стр. 13, Записник бр. 15/4.2.1922.

³⁹ Исто, стр. 78, Записник бр. 49/25.6.1923.

⁴⁰ Учитељ Виктор (Поповић) је убрзо након ступања на дужност тражио хитан премештај „ради личнога мира“ (АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, 89, Записник бр. 12/14.10.1923).

⁴¹ Гласник IV, бр. 2 / 10.1.1924, 14.

⁴² АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, 104, Записник бр. 21/10.1.1924.

Србован је желео да настави службовање у Наћвали, те је ЕШО-у слао молбе у том смислу 1924. и 1925. Међутим, добио је премештај у Сараволу,⁴³ а за наћвалску школу именован је, у привременом својству, учитељ-курзиста⁴⁴ Милан Бакић, који се у Наћвали задржао само једну школску годину. Упркос свом вишедеценијском стажу, Бакић није успео да нађе заједнички језик са месним црквено-школским властима, те се сукобио са тадашњим председником Јефтом Поповим и са администратором парохије јеромонахом Виктором (Љубичићем), упутивши против њих више пријава Епархијској управи.⁴⁵

По доласку на парохију јереја Константина (Косте) Мијатовог маја 1925. ситуација у наћвалској Црквено-школској општини се на дуже време стабилизвала. Имајући солидну учитељску спрему као апсолвент препарандије, као и двадесетогодишње практично искуство у школском раду, он је у Наћвали уживао углед и поштовање мештана и као свештеник, и као учитељ. На парохији је остао све док није умировљен 1949. године, радећи као учитељ у више махова, са одличним успехом.

Коста Мијатов је постављен за учитеља одмах школске 1925/26, а затим, услед неступања на дужност именоване неспособљене учитељице Ружице Вулећић, и следеће, 1926/27. године. Пошто је радио са свом децом, припала му је плата од 22.080 леја.⁴⁶

Мада су епархијске власти тежиле да, по могућности, растерете свештенике учитељских дужности, често је то бивало тешко изводљиво. Тако је било школске 1927/28. у Наћвали, када је најпре именована (у привременом својству) неспособљена учитељица Маргита Бачић, која није заузела своје место. Уместо ње именована је Невенка Керпенишан, са месечном платом од 2.684 леја.⁴⁷ Она је убрзо поднела оставку, те су епархијске власти њено именовање понишtile, а 1. новембра 1927. поставиле учитеља Жарка Молдована.⁴⁸ И његово службовање у Наћвали било је кратког века, јер је већ 1. јануара 1928. именован за учитеља у Мунари, а уместо њега је постављена Аурелија Адамовић, дотадашња учитељица у Сараволи.⁴⁹ Она овим премештајем није, изгледа, била задовољна, јер је од епархијских власти тражила да буде враћена на старо место службовања.⁵⁰

Предрачун Црквено-школске општине за годину 1928. предвиђао је годишњу учитељску плату од 32.060 леја (око 2.670 леја месечно) и додатних 3.000 леја за држање поновне (пофторне) школе.⁵¹

⁴³ *Гласник* VI, бр. 5 / 1.3.1926, 34.

⁴⁴ Ради попуњавања упражњених учитељских места колико-толико одговарајућим кадровима, Епархијска управа је у периоду 1920–1929. организовала летње учитељске течајеве 1920, 1921, 1922, 1923, 1924. и 1929. (Д. Сабљић, *нав. дело*, 112–117).

⁴⁵ *Гласник* VI, бр. 4 / 15.2.1926, 26.

⁴⁶ АПСЦОН, ФЗ, 1926–1934, стр. 108, Записник бр. 6/25.11.1926.

⁴⁷ АПСЦОН, Фонд дописи (у наставку: ФД), 1927, бр. 44, Решење ЕШО бр. Ш 879 / зап. 1927 / 27.9.1927.

⁴⁸ Исто, бр. 52, Решење ЕШО бр. Ш 102 / през. 1927/2.11.1927.

⁴⁹ Исто, бр. 56, Решење ЕШО бр. Ш 825/535/22.11.1927.

⁵⁰ *Гласник* VIII, бр. 4 / 15.5.1928, стр. 53.

⁵¹ АПСЦОН, ФЗ, 1926–1934, стр. 140, Записник бр. 34/3.12.1927.

Почетак календарске 1928. године донео је још једну новину. Уз Аурелију Адамовић у првој школи, ЕШО је 1. јануара 1928. именовано и другу учитељицу, Софију Чернић.⁵² Одлука је прилично затекла месни одбор, који је одлучио да се обрати епархијским властима с молбом да им „за ову школску годину остави само једну школу, пошто са оволиким бројем деце може радити једна учитељица, а све дотле док се ово питање не реши, друга школа се привремено има сместити у народном дому – читаоници – у којој ће дворани држати школу са III–VI [разредима] г-ђица Аурелија Адамовић“.⁵³ ЕШО је молбу одбио, „јер интерес саме школе и наставе захтева две учитељске снаге“ и наложио да „уколико друга школска дворана, са заузимањем другог учитељског места, не би се могла употребити одређеној сврси, привремено се наређује држање полудневне наставе у тамошњој школи, а црквеној општини се строго наређује да, за време Божићњег одмора, другу школу у ред доведе“. Црквена општина се обавезала да „када време отопли, приступиће удовољењу решења“.⁵⁴

Обе учитељице су биле крхког здравља, па су често изостајале. Примера ради, из (тако је наведено) здравствених разлога, претходно обавестивши месни одбор, Софија Чернић је 19. марта 1928. отпутовала из Наћвале, на неодређено време, што је опет навело одбор да од власти затражи разрешење дужности обеју учитељица, и постављање једне учитељске снаге, која би до краја школске године држала полудневну наставу. Првенствени разлог је био првобитни предрачун (направљен за једног учитеља), који сада износи 65.000 леја. Константујући да је месна Црквена општина „учинила племенито дело [...] што је из друге општине (Сараволе) примила болесну учитељицу која је [...] свега радила 12 дана и за тих 12 дана примила плату од 11.832 леја“, у тексту се даље наставља:

Осим што је општина материјално оштећена, још више страдава у моралном погледу. Од 1/1. о.г. остала је једна учитељица, али по изјави саме учитељице, она са старијом децом није ништа радила. [...] Ми знамо да оболелог учитеља дужна је општина издржавати, али ми мислимо да и то није zgodно, примити учитеља болесног, који је у другој општини запатио бољу, а у овој општини није ништа радио или сасвим мало – а да га ми издржавамо.⁵⁵

Сходно насталој ситуацији, од учитељица су због одсуства са службе захтевана одговарајућа лекарска сведочанства, а месни парох јереј Коста Мијатов умољен је „да школе преузме и предавање у њима настави“. Због великог броја деце, ЕШО је одредио одржавање полудневне наставе.⁵⁶

Школска 1928/29. година била је знатно мирнија када је реч о размештању учитеља. Јереј Коста Мијатов је радио у једној школи, а Аурелија Адамовић у другој; њу је почетком 1929. године заменио већ поменути Кирил Србован, с платом од 4.288 леја⁵⁷ (по одобрењу епархијских власти, они су међусобно разменили радна места у Наћвали и Сараволи).

⁵² АПСЦОН, ФД, 1928, бр. 11, Решење ЕШО бр. Ш 1153 / през. из 1927 / 31.12.1927.

⁵³ АПСЦОН, ФЗ, 1926–1934, стр. 155–156, Записник бр. 1/2.2.1928.

⁵⁴ АПСЦОН, ФД, 1928, бр. 17/1928, Решење ЕШО бр. Ш 100/66/1.3.1928.

⁵⁵ АПСЦОН, ФЗ, 1926–1934, стр. 165–167, Записник бр. 11/22.3.1928.

⁵⁶ АПСЦОН, ФД, 1928, бр. 15, Решење ЕШО бр. Ш 150 / през. из 1928.

⁵⁷ АПСЦОН, ФД, 1929, бр. 49.

Након рукоположења септембра 1929, Србован је упућен на парохију, а на његово место (као друга учитељска снага, тј. у другој школи) именована је учитељица-курсисткиња Сара Стојанов, почев од 1. октобра 1929.⁵⁸ Она ће се у Наћвали задржати само до краја календарске 1929. године, када је на њено место постављен учитељ Илија Дишић. Учитељски тандем Мијатов–Дишић⁵⁹ службоваће у Наћвали и целе школске 1930/31. године. Плата им је, уз берива, била 3.700 леја (Мијатов), односно 2.600 леја (Дишић).⁶⁰

Из постојећих статистика тих година примећује се да је оспособљавање српских народних учитеља путем летњих течајева на нивоу Епархије темишварске у Румунији допринело одређеној стабилности и, у извесној мери, мањем премештању учитеља током школске године. Додатно, кандидати који су након рата отишли у Краљевину СХС на студије постепено су дипломирали, те су и они повећавали број српских учитеља у Румунији. Међу њима био је и Иван Стаморан, нови апсолвент Сомборске препарандије, родом из Наћвале, који је већ школске 1931/32. постављен за учитеља у родном месту, са месечном платом од 1.340 леја, уз остала берива.⁶¹

На тај начин уследио је петогодишњи период релативне стабилности у наћвалској школи, где су радили исти учитељи – Иван Стаморан (за III–VI) и јереј Коста Мијатов (за I и II разред).⁶²

Као директна последица *Школске конвенције*, у Наћвалу је школске 1935/36. за другог учитеља постављен југословенски држављанин Предраг Станишић, али, из непознатих разлога, он није преузео дужност. Пошто је Иван Стаморан по молби премештен у Златицу,⁶³ поново је терет школе пао на месног пароха.

Иван Стаморан је из Златице враћен током исте школске године (1. марта 1936), а његов повратак је образложен на следећи начин: „што други транспорт учитеља из Југославије није стигао; што број ученика у српској школи у Наћвали безусловно захтева две учитељске снаге; што почиње велики пост, када је учитељ-свештеник богослужењима јако заузет; што српска школа у Златици још нема сређене школске просторије, намештај, ни учила“.⁶⁴

Стаморан и Мијатов су у Наћвали наставили да раде до краја календарске 1936. године, када је парох коначно разрешен учитељске дужности, а на његово место, почев од 15. децембра 1936, постављена Даринка Мијатов Веселиновић, дотадашња учитељица у Торњи. Уследио је нов период стабилности у одељењима наћвалске школе, без премештаја учитеља, све до краја школске 1938/39. године. Радом учитеља били су задовољни сви: не само

⁵⁸ Исто, бр. 53, Решење ЕШО бр. Ш 1024 / през. из 1929 / 8.10.1929.

⁵⁹ Илија Дишић је запамћен као изузетно строг учитељ, те су се деца понекад „у јарак сакривала“, само да се не би суочила с њим (казивање старијих мештана).

⁶⁰ АПСЦОН, Нерегистровани акти за 1931. годину, *Исказ о сѣању срѣске вероисповедне школе у Наћвали за школску 1930/1931. годину*.

⁶¹ АПСЦОН, Нерегистровани акти за 1932. годину, *Исказ о сѣању срѣске вероисповедне школе у Наћвали за школску 1931/1932. годину*.

⁶² Гласник XII, бр. 1 / 1932, 15.

⁶³ Гласник XIV, бр. 7 / октобар 1935, 90.

⁶⁴ АПСЦОН, ФД, 1936, бр. 7, Решење ЕШО бр. Ш 1704/19.3.1940.

месна Црквено-школска општина него и тадашњи епархијски школски референт Манојло Попов поводом обављене инспекције. Учитељска месечна примања су 1938/39. износила 3.650 (Стаморан, платна категорија II-1), односно 6.500 леја (Веселиновић, платна категорија I-3).⁶⁵

У јесен 1939. Даринка Мијатов Веселиновић је разрешена дужности, а на њено место постављена је Борислава Гавриловић.⁶⁶ Истовремено записници сведоче да је између учитеља Ивана Стаморана и меснога Црквено-школског одбора (чији је перовођа био) избио конфликт због начина коришћења школске земље – за школски врт или за потребе самог учитеља (тј. самих учитеља), на основу решења ЕШО бр. III 550 / през. из 1939. Сазнајемо да су на рачун чланова месног одбора пале и увреде, а његова оставка на положај перовође је „са радошћу једногласно усвојена“.⁶⁷ Но Иван Стаморан је и даље марљиво обављао своју учитељску дужност, а 31. марта 1940. изабран је и за другог појца.⁶⁸ Из предрачуна за 1940/41. годину сазнајемо да је његова плата (сем осталих берива, паушала и додатака) износила 43.800 леја, а учитељчина 22.800 леја.⁶⁹

Борислава Гавриловић се у Наћвали задржала до 15. марта 1940,⁷⁰ када је премештена у Златицу, на сопствени захтев. На њено место епархијске власти су поставиле југословенску учитељицу Невенку Дечермић, која је до тада радила у школи у Златици, „где не може сама радити због лошег здравља и незнања државног језика“.⁷¹ Она није ни долазила у Наћвалу, што произилази из записника о инспекцији обављеној 11. маја 1940, када је записано да учитељ ради са два одељења.⁷²

Касније, она се писмено обратила школском управитељу у Наћвали (Ивану Стаморану) извештавајући га „да у своје време, због болести, није могла учитељско место [...] заузети, те моли, иако није присутна, да буде уведена у звање“. Месни одбор је закључио да пошто „учитељица у своје време се није пријавила на дужност, [...] не сматра је за своју учитељицу“.⁷³

Одлуком Министарства просвете (133.000/10.8.1940), плата Ивана Стаморана повишена је од 1. августа 1940. са 3.650 на 4.500 леја.⁷⁴

Уз Ивана Стаморана, за школску 1940/41. у Наћвали најпре је именован Михајло Ј. Наловић, југословенски поданик.⁷⁵ Због ратних или иних прилика, Наловић није ступио на дужност, а епархијске власти за другог учитеља именовале су Душана С. Дивјака, опет југословенског учитеља,⁷⁶

⁶⁵ Гласник XVII, бр. 9–10 / септембар–октобар 1938, 156–157.

⁶⁶ Гласник, XVIII, бр. 8–9 / август–септембар 1939, 108.

⁶⁷ АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, стр. 4, Записник бр. 35. и 36/7.10.1939. и стр. 8, Записник бр. 41/6.11.1939.

⁶⁸ Исто, стр. 19, Записник бр. 12/31.3.1940.

⁶⁹ Исто, стр. 19, Записник бр. 16/7.4.1940.

⁷⁰ Ипак је остала у лепом сећању; између осталог, мештани је памте по изузетној лепоти и по крчком здрављу.

⁷¹ АПСЦОН, ФД, 1928, Решење ЕШО бр. III 299/4.3.1940.

⁷² Д. Сабљић, *нав. дело*, 212.

⁷³ АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, 29–30, Записник бр. 31/9.6.1940.

⁷⁴ Гласник XIX, бр. 12 / децембар 1940, 160.

⁷⁵ Исто, бр. 8–9 / август–септембар 1940, 99.

⁷⁶ Исто, стр. 117.

који такође није ступио на дужност.⁷⁷ Стога је целе 1940/41. школске године Иван Стаморан радио са два одељења. Упркос недаћама, школска година је прописно закључена, а завршни испит VII разреда одржан је 12. јуна 1941. у Варјашу.⁷⁸

Иван Стаморан је сам радио и школске 1941/42. и 1942/43. године; из предрачуна за 1941/42. сазнајемо да је примао годишњу плату од 54.000 леја,⁷⁹ док је за 1942/43. плата износила 97.200 леја.⁸⁰ Разлика у свотама је последица инфлације током ратних година.

Из до сада нађених докумената не произлази да је јереј Коста Мијатов учитељевао 1942/43, али су сви изгледи да школске 1943/44. јесте. Наиме, из предрачуна за 1943/44. сазнајемо да је првом учитељу (И. Стаморану) годишња предвиђена плата (укључујући породични додатак) износила 151.680 леја, а другом учитељу (К. Мијатову) 22.500 леја.⁸¹ Додатно, крајем 1943. године, Црквено-школски одбор разматрао је питање друге учитељске снаге. Државне власти су, путем званичног гласила *Buletin Școlar*, издале наредбу да један учитељ може држати до 50 ђака. Констатовало се да у Нађвали има више ученика и две учитељске снаге, али пошто је „јереј Коста Мијатов навршио године до које [као] учитељ може радити у школи“, епархијске власти су умољене да због оскудице у учитељским снагама „јер су ови на војној дужности“ дозволе Кости Мијатову да остане на учитељској дужности.⁸²

Иван Стаморан се 1944. године поново сукобио с месним Црквено-школским одбором, и сукоб је доспео на суд код епархијских власти. Због ратних прилика, седнице одбора нису одржаване између 14. маја 1944. и 24. јануара 1945. Из записника произлази да су Иван Стаморан и јереј Коста Мијатов радили као учитељи и школске 1944/45. године, односно да је Иван Стаморан добио спор са одбором који је решењима А.543 и А.549 / през. из 1944. распуштен, а он постављен на чело привременога Управног одбора нађвалске Црквене општине.⁸³

Школске 1945/46, уз Ивана Стаморана, у Нађвали је за учитељицу именована Ђурђевка Кузманов.⁸⁴ Из записника сазнајемо да је ступила на дужност тек 1. новембра 1945. Занимљива је чињеница да је становала код

⁷⁷ Југословенске учитеље који су „без оправданих разлога“ напустили места службовања, ЕШО је позивао да се врате (Решење Ш 334/3.4.1941), а подручним црквеним општинама, парохијским звањима и школским управама упутио је следећи допис: „Позивају се школски управитељи да се, у случајевима отсуства југословенских учитеља, споразумно са црквеним општинама и парохијским звањима постарају да се настава не прекида, већ да се одељења споје, да се ма и полудневном наставом предавања држе у свим одељењима. Позива се свештенство да у овим ванредним приликама прихвати и настави школски рад где потреба захтева, да би све наше школе остале у животу. [...] Позивају се црквене општине да са школским одборима све могуће од себе даду да се награда просветним радницима нашим уредно издаје. [...] У данима бити или не бити, просветни радници морају бити достојно и уредно награђени, да би се својој узвишеној мисији могли потпуно посветити“ (АПСЦОН, ФД, 1941, бр. 19, Решење ЕШО бр. Ш 340/9.4.1941).

⁷⁸ АПСЦОН, ФД, 1941, бр. 27.

⁷⁹ АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, стр. 337, Записник бр. 5/7.4.1941.

⁸⁰ Исто, стр. 44, Записник бр. 4/31.3.1942.

⁸¹ Исто, стр. 348, Записник бр. 5/2.5.1943.

⁸² Исто, стр. 190–191, Записник бр. 16/26.12.1943.

⁸³ Исто, стр. 192, Записник бр. 1/24.1.1945.

⁸⁴ Исто, стр. 217, Решење ЕШО бр. Ш 512/1945; Записник бр. 10/12.11.1945.

родбине „без икаквог потраживања од црквене општине у погледу станарине“.⁸⁵ Разлог је свакако било лоше стање другог учитељског стана, у којем већ више година нико није становао.

Оба учитеља су закључила школску 1945/46. годину, након чега је месна Црквено-школска скупштина одлучила да школу уступи држави. Ђурђевка Кузманов је, предавши инвентар, напустила Наћвалу октобра 1946, а Иван Стаморан је наставио да учитељује и у државној школи.

Школска здања и опрема. Црквено-школска општина у Наћвали је у периоду 1919–1946. године располагала двама школским зградама, свака са учионицом и учитељским станом. Из записника произлази да је једна од њих била у лошем стању и да је у више махова оправљана, мада није стално била у употреби. Разлог је пре свега чињеница што је школу дуго опслуживала само једна учитељска снага, а када их је било две, једна од њих је често бивао свештеник-учитељ Коста Мијатов, који је живео у парохијском стану. Као што је напоменуто, у више махова је настава у „другој школи“ одржавана у дворани Црквено-општинскога дома.

О послератном имовинском стању наћвалске Црквено-школске општине писао је најпре прота Слободан Костић у свом *Шемајизму*. Аграрни закон који је донет 1921. године у Краљевини Румунији није знатно утицао на иметак Црквено-школске општине, којој су и након реформе припала 4 катастарска јутра (2,3 хектара) земље за потребе школе.⁸⁶

У Архиву Епархије темишварске нађена је група аката из 1926. у виду попуњених формулара под називом „Таблица о православној српској вероисповедној основној школи у Наћвали“ (на румунском језику), сходно тадашњем Закону о приватној просвети. Документе су сачинили 15. јуна 1926. школски управитељ Коста Мијатов и председник месне Црквено-школске општине Љуба Петков. У прилогу број 8 дата је и шема школске зграде и дворишта, из које се види да је школски плац имао површину 627 м² (33 x 19 м). На њему се налазила зграда, у којој је главна просторија била учионица површине 52,8 м² (8,8 x 6 м) и висине 4 м. Остале просторије у згради биле су део учитељског стана: две собе за становање површине од по 25 м², кухиња и две помоћне просторије.⁸⁷

Најпотпунији инвентар Православне вероисповедне школе у Наћвали потиче из 1943. године и чува се такође у Архиву Епархије темишварске. Сачињен је на румунском језику, вероватно исто на захтев званичних власти, а писан је руком. Документ су потписали: Коста Мијатов, секретар и свештеник (по рукопису, он је тај докуменат и саставио), Иван Стаморан, учитељ и управник школе, и Јова Воштинар, председник Црквене општине.

⁸⁵ Исто, стр. 224–225, Записник бр. 24/10.3.1946.

⁸⁶ С. Костић, *Шемајизам Православне српске епархије темишварске у Краљевини Румунији за 1924. годину* (у даљем тексту: *Шемајизам*), Тимишоара 1925, 85.

⁸⁷ АПСЕТ, Фонд СПВШ, Кутија 434, Свежањ 2 – Школске матице (1926–1940), б. б.: Școala primară confesională gr. ort. sârbă din Satul Mare din Timiș, Anexa: 8/1926. Schița localului și a curții. Зграда постоји и данас, али је прилично запуштена.

Сем инвентара (намештаја, учила и осталих предмета) у обема учионицама, свежањ садржи и званични извод из грунтовнице (бр. 82), из којег произлазе следеће некретнине:

- Кућа под бројем 92, са баштом, топографски број 176–177, на плацу површине 380 квадратних хвати [око 0,14 ха];
- Додатна башта „на Хату“, топографски број 1198, површине 800 кв. хвати [око 0,28 ха];
- Ливада „у Краковима“, топографски број 1639/а, површине 3 јутра и 665 кв. хвати [око 1,96 ха].

У односу на званични извод, у исказу су дати следећи подаци о земљишту (примећује се незнатна разлика у површини):

- Ливада „у Краковима“, топографски број 1639/а, ораћа земља, површина 1,98 ха, вредност 200.000 леја, нето приход 20.000 леја;
- Башта „на Хату“, топографски број 1198, башта, површина 0,29 ха, вредност 50.000 леја, нето приход 1.000 леја.

У вези са зградама, уписане су куће под бројевима 26 и 27, топографски број 176–177, свака са по једном учионом, једна са 2, а друга са 3 собе, и са по једном кухињом, оставом, подрумом, шталом и шупом за дрва. Двориште је назначено површине 0,14 ха, а вредност сваке куће процењена је на 250.000 леја. Уз таблицу стоји белешка да је стари број куће 92.

Из истог инвентара произлази да је школски архив обухватао следеће јединице:

- Разна акта (документа) из периода 1928–1943;
- Улазни регистар (деловодни протокол) из периода 1928–1943;
- Школске регистре из периода 1900–1925. (60 комада);
- Школске матрикуле из периода 1925–1943. (18 комада).⁸⁸

Након подржављења школа, сходно решењу епархијских власти А.252 / през. 1948, у свим парохијама сачињени су *Инвентари нејокрејне имовине у вези са национализацијом у школске сврхе*. Према инвентару који се односи на Православну српску црквену општину у Наћвали, у школске сврхе национализована је следећа имовина, у власништву „Срп[ског]. прав[ославног]. школског одбора, на основу поседа из старине“:

- Две школске зграде са учионицама, становима, споредним зградама и двориштима (кућни бројеви 26 и 27), број 82 у грунтовници, топографски број 176/7, укупне површине 767 квадратних хвати [0,27 ха];
- Парцела оранице и сенокоса, број 82 у грунтовници, топографски број 1198, површине 797 квадратних хвати [0,28 ха];
- Парцела оранице, број 82 у грунтовници, топографски број 1639/а, површине 3 јутра и 920 квадратних хвати [2,05 ха].⁸⁹

Према овом исказу произлази да је целокупна школска имовина прешла у власништво државе.

⁸⁸ АПСЕТ, Фонд СПВШ, Кутија 434, Свежањ 2 – Школске матице (1926–1940), б. б.: *Inventarul Şcoalei primare confes. ort. sãrbã din Satul Mare, jud. Timiş-Torontal, pe anul 1943, 8.7.1943.*

⁸⁹ АПСЕТ, Фонд СПВШ, Кутија 439, Свежањ 22 – Национализација имовине вероисповедних школа, А.252/1948, б. б.: *Инвентар непокретне имовине срп. прав. црквене општине у Наћвали у вези са национализацијом у школске сврхе, 1.11.1948.*

У вези са ситним инвентаром, када су прилике изискивале, Црквено-школски одбор је одређивао особу која је (обично у Темишвару) набављала одговарајуће књиге, прибор и учила за школу.

Вреди напоменути да су сви трошкови око финансирања школе исплаћивани искључиво из сопствених ресурса, делом из прихода од школске земље, а делом из тзв. „школског приреза“.

Примера ради, за 1922. годину, пројекат школског буџета био је следећи:

Приход.	„Распорез“ по ланцу: 3 леја. Свега има 2.470 ланаца ⁹⁰ – 7.410 леја. Распорез школске земље – 700 леја. СВЕГА: 8.110 леја.	
Расход.	1. Г. учитељу плата	3.600
	2. Г. учитељу дрварина	1.500
	3. Паушал	50
	4. Зборови	50
	5. Одштета за башту	20
	6. Дрва за школу	1.600
	7. За оправку школе	800
	8. Школском старатељу	100
	9. Ојачару	50
	10. Еквивалент	68
	11. Непредвиђени трошкови	100
	12. Школски фонд	60
	13. Фурунција	32
	14. За школску књиж[н]ицу	20
	СВЕГА: 8.042	
	Остаје вишак: 88 леја. ⁹¹	

У свим годишњим предрачунима Црквено-школска општина редовно је предвиђала фондове за издржавање школе. Тако је било и 1929. године, када је издвојено 211.479 леја.⁹²

И о школском здању вођена је посебна брига. Године 1922. одлучено је да се школска зграда осигура свотом од 3.000 леја.

Најстарији сачувани инвентар намештаја, учила и осталих предмета (за разматрано раздобље) потиче из 1922. године:⁹³

<i>Р. бр.</i>	<i>Комада</i>	<i>Предмеј</i>
1	50	Слика Стари и Нови завет
2	14	Слика из природописа
3	1	Шифоњер
4	1	Сто
5	1	Столица
6	3	Земљописне карте

⁹⁰ Има се у виду део сеоскога атара у поседу чланова Црквене општине.

⁹¹ АПСЦОН, ФЗ, стр. 16, 1922–1924, Записник бр. 17/11.2.1922.

⁹² Гласник XI, бр. 1–2 / јануар 1931, 47.

⁹³ АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, стр. 48, Записник бр. 24/18.11.1922.

7	2	Табле
8	3	Слике Светога Саве
9	2	Краљеве слике
10	3	Три румунска грба
11	2	Школске заставе
12	22	Скамије
13	1	Рачунаљка

У вези са училима, услед промене власти, епархијски органи су на основу наредбе Министарства просвете Краљевине Румуније (бр. 10.100/4.4. 1921) наредили црквеним општинама: „да се из књижница подручних школа излуче књиге и часописи, који говоре против Устава Румуније, народног и државног интегритета, званичног језика, војске, народне заставе, румунског народа и његових интереса, даље они који сеју раздор међу друштвеним класама и шире анархистичке идеје или подстрекавају на емигрирање и најзад они који говоре против хришћанске вере и морала“. Поменути штива требало је записнички и инвентарно предати државном школском надзорнику.⁹⁴

Подробно упутство је наћвалска парохија (као и све црквене општине и месни школски одбори) добила „знања, равнања и тачног извршења ради“ у вези с набавком „тисканица, учила и уџбеника“:

1. Слику Њ. В. Краља Карола II;
2. Уписни записник на српском и румунском језику;
3. Записник о изостајању и напредовању на српском и румунском језику;
4. Записник о свршеном раду на српском и румунском језику;
5. Матице на српском и румунском језику;
6. Прописне слике за очигледну наставу, уколико их нема;
7. Историјске мапе;
8. Зидне мапе: жупаније, државе и свију континентата;
9. Дечије уџбенике:

За I. разред:

1. Буквар са Читанчицом од Ћисаловића;
2. Библијска повест од А. Живановића.

За II. разред:

1. Српска читанка од М. Попова у штампи. До издања исте има се употребити Читанчица;
2. Библијска повест од А. Живановића;
3. Земљопис жупаније на рум. језику;
4. Румунски буквар I и II део Костеску;
5. Румунска Читанка од Шајермана;
6. Одговарајуће рачунице.

За III. разред:

1. Српска читанка од М. Попова;
2. Библијска повест од Бороте;
3. Катихизис од Др Г. Летића;

⁹⁴ АПСЦОН, ФД, 1921, Решење ЕШО бр. III 221/299/25.11.1921.

4. Словенски Буквар изд. Ман. Штампарије;
5. Зборник Молитава од А. Живановића;
6. Румунска Читанка од Шајермана;
7. Одговарајуће рачунице.

За IV. разред:

1. Српска читанка од М. Попова;
2. Катихизис од Др Г. Летића;
3. Словенска Читанка изд. Ман. Штампарије;
4. Библијска повест од Бороте;
5. Зборник Молитава од А. Живановића;
6. Одговарајуће рачунице;
7. Румунска Читанка од Шајермана;
8. Континенти на рум. језику.

За V, VI, и VII разред:

Српска читанка за IV р. од М. Попова,
Литургија од Ђ. Милића,
Румунска Читанка од Дулфу Шпулберјану.⁹⁵

Сличне дописе епархијске власти су у више махова достављале у разматраном периоду.

Приликом доласка учитељице Ђурђевке Кузманов, 12. новембра 1945,⁹⁶ односно њеног одласка 9. октобра 1946, сачињен је примопредајни записник исте садржине.⁹⁷

<i>Р. бр.</i>	<i>Назив ствари</i>	<i>Бр.</i>	<i>Стање</i>
1	Школски сто	1	у средњем стању
2	Портрет краља, урамљен	1	у добром стању
3	Портрет краљице Јелене	1	у добром стању
4	Државни грб	1	у средњем стању
5	Спаљивање моштију Св. Саве	1	у добром стању
6	Рам за распоред	2	у добром стању, један без стакла
7	Кандило и икона за хероје	2	у добром стању
8	Фуруна	1	у средњем стању
9	Табла за писање	1	у добром стању
10	Орман за архиву	1	у добром стању
11	Столице	2	у добром стању; једна мало сломљена
12	Слике за очигледну наставу (из веронауке)	59	у средњем стању
13	Слике из природне науке	14	у лошем стању
14	Клупе за седење	2	у добром стању
15	Скамије	4	у средњем стању
16	Рачунаљка	1	у лошем стању
17	Прозора са 48 окна	4	у добром стању

⁹⁵ Гласник X, бр. 8–9 / август–септембар 1930, 119–120.

⁹⁶ АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, стр. 236, Записник бр. 13/12.11.1945.

⁹⁷ Исто, стр. 236, без броја.

Са овим инвентаром Православна српска вероисповедна школа у Нађвали прешла је под државну управу.

Наставни план. Непосредно након завршетка Светскога рата 1914–1918. српске школе у Румунији наставиле су да раде по предратном плану, на основу Царског рескрипта из 1864, односно Школске уредбе из 1872. године, која је предвиђала свакодневну трочасовну наставу преподне и двочасовну поподне (изузев четвртка, недеље и празничних дана), са следећим наставним предметима: Наука вере са библијским причама Старог и Новог завета, Читање часослова и псалтира, јеванђеља, апостола и житија светих, Црквено појање, Српски језик (читање и писање), Рачун, Краснопис и Гимнастика.

Када су се прилике у држави слегле, Министарство просвете је почело издавати одредбе у вези са одвијањем наставног процеса: „Настава у школи од 1. марта 1924. г. има се држати сваки дан, дакле и четвртком, од ½9 пре подне до ½2 после подне. [...] Пофторна школа има се држати четвртком после подне од 3–5 и недељом пре св. литургије“.⁹⁸

Школска година је почињала 1. септембра, а редовна школска настава 15. септембра (ЕШО бр. 1055/18.8.1930),⁹⁹ чином призивања Светога духа. Румунско Министарство наставе одредило је да се у први разред основне школе могу уписати деца „којима фали највише 6 месеци до 7. године, која су телесно развијена, уколико у месту нема забавишта“.¹⁰⁰

Након доношења школског закона, „ради једнообразности и интензивнијег рада у нашим школама“, државном наставном плану ЕШО је придодео специфичне предмете за српску мањину у Румунији (Српски, Црквенословенски и Појање), наложивши учитељима да саставе одговарајуће планове лекција и пошаљу ЕШО на увид.

Школске 1940/41. године прописани наставни предмети били су следећи.¹⁰¹

Предмети	Број седмичних часова по разредима						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
Веронаука	2	2	2	2	2	2	2
Српски језик	4	4	4	4	3	3	3
Румунски језик	–	–	4	4	3	3	3
Рачун и геометрија	4	4	4	4	3	3	3
Историја	–	2	2	2	1	1	1
Земљопис	–	2	2	2	1	1	1
Природне науке	2	2	2	2	1	1	1
Анатомија	1	1	1	1	1	1	1
Устав	1	1	1	1	1	1	1
Пољопривреда	2	2	2	2	6	6	6

⁹⁸ Гласник IV, бр. 2 / 10.1.1924, 9.

⁹⁹ Гласник X, бр. 8–9 / август–септембар 1930, 116.

¹⁰⁰ Исто, стр. 118.

¹⁰¹ Гласник XIX, бр. 10–11 / октобар–новембар 1940, 128, Решење ЕШО бр. 1940/17.10.1940.

Певање и појање	2	2	2	2	1	1	1
Цртање	1	1	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2
Краснопис	1	1	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2
Ручан рад	2	2	2	2	2	2	2
Словенски језик	–	–	1	1	1	1	1
Гимнастика	2	2	2	2	1/2	1/2	1/2

Из српског, румунског и математике предвиђене су по две „школске задаће месечно“.

ЕШО је, на основу наредбе Министарства просвете (бр. 238.853/26.11.1940), подручним учитељима послао модел за распоред часова у школама са једним или са два учитеља. У Наћвали је те школске године са седам разреда радио само један учитељ, те је примењен одговарајући распоред часова.

Првих година након Великога рата Црквено-школски одбор старао се у вези са одржавањем годишњих испита. Они су оквирно одржавани око 15. јуна, у договору са вишом влашћу.¹⁰² Године 1922. испит је одржан 17. јуна, у присуству чланова Црквено-школског одбора, а у записнику је забележено: „Испит одржан [...] са задовољством, осим Словенског читања. После испита одржано је у св[етом]. хр[аму]. благодарење, а 18. јуна издате [су] деци извештајне књижице“.¹⁰³

Касније су епархијске власти одређивале датум одржавања испита. Примера ради, испит школске 1939/40. одржан је 9. јуна 1940. у 14 часова. Као награду школарцима, месни одбор је набавио 2 кг бомбона.¹⁰⁴

За школску 1939/1940. годину сачуван је податак да су, пред испитним поверенствима, VII разред успешно положили следећи ученици вероисповедне школе у Наћвали: Славко Јованов, Маријана Петков, Зорка Петков, Анка Кекић [правилно: Чекић], Душица Стаморан и Јулка Воштинар.¹⁰⁵

Завршни испити VII разреда организовани су централизовано, у већим школама. Наћвалски ученици обично су полагали испите у Варјашу или Перјамошу.

Сачувана су и имена појединих ученика који су школовање наставили у гимназијама: Владимир Стаморан (1934),¹⁰⁶ Драгољуб Чекић, Михајло Стаморан и Светозар Стаморан (1935) – у Немачкој државној гимназији у Перјамошу,¹⁰⁷ Зорка Стаморан (1934) – у Српској гимназији у Темишвару;¹⁰⁸ Милорад Србован (1934) – у Државној гимназији у Великом Семиклушу.¹⁰⁹

Ваншколске активности. Изузев часова у школској учioniци, сходно вероисповедном карактеру школе, ђаци су, у пратњи учитеља, редовно и организовано ишли на богослужења (на вечерња уочи недеље и празника,

¹⁰² АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, стр. 32, Записник 11, бр. 23/5.6.1922.

¹⁰³ Исто, стр. 33, Записник 12, бр. 12/17.6.1922.

¹⁰⁴ АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, стр. 28, Записник бр. 28/4.6.1940.

¹⁰⁵ Гласник XIX, бр. 8–9 / август–септембар 1940, 104.

¹⁰⁶ Гласник XIV, бр. 6 / септембар 1935, 83.

¹⁰⁷ Гласник XV, бр. 9–10 / септембар–октобар 1936, 151.

¹⁰⁸ Исто, стр. 150.

¹⁰⁹ Гласник, XIV, бр. 3 / јул 1935, 48.

на литургије недељом и празником, као и на пређеосвећене литургије током Васкршњег поста) и активно учествовали у њима. У цркви (сходно њиховом броју али и расположивом простору), ђаци су обично стојали на доле – дечаци испред десне, а девојчице испред леве певнице, коју је „држао“ учитељ. Ученици су групно одговарали на јектеније (слухом обдаренији ђаци би „почињао“), односно појали једноставније црквене песме напамет, или из такозваних *каџавасија*, малих приручника цепног формата.¹¹⁰ Формалну наредбу „да се у свакој школи оформи црквени хор који да редовно суделује на богослужењима и да обухвати што већи број ученика, Министарство наставе и вера издало је 1941. године.¹¹¹

Током школске године ученици су уредно читали празничне антифоне и *ајосџол* на литургијама, док су се најстарији облачили у стихаре и учествовали на богослужењима као крстоносци, свећеносци и рипидоносци.¹¹² Слична је била пракса и на литијама о Васкрсу или на њивама (о Ђурђевдану или – у новије време – на Други дан Духова), на опелима или освећењу домова о Богојављењу, Васкрсу и Крстовдану. Традиционално, ђаци су се двапут годишње причешћивали – током Божићног и Васкршњег поста. У Васкршњем посту ђаци су се причешћивали прве суботе – тзв. „Т[е]одорове“.¹¹³

У сећању мештана или на страницама ондашње штампе прибележени су и поједини излети организовани у манастир Бездин крајем школских година, обично после завршних испита. У том смислу, 19. маја 1927. „силна поворка малишана“ из Варјаша, Кетвеља, Наћвале, Печке и Мунаре, предвођена наставницима, родитељима и свештенством, посетила је Бездин. Децу и родитеље срдечно је примио тадашњи настојатељ Пантелејмон (Дошен), са братством. Након молепствија у цркви, у манастирској порти деца су извела програм песама и декламација, а затим су у шуми крај Мориша „наставници тумачили деци разне ствари из природних наука, и том је приликом кетвељски свештеник Милан Николић одржао једно предавање“.¹¹⁴

Сачувана спомен-фотографија из 1942. године сведочи о излету ученика из Наћвале са учитељем Иваном Стамораном у манастир Бездин на Други дан Духова.

Напоредо са неизоставном прославом школског патрона – Светога Саве, уз декламације и пригодне песме, наћвалски ђаци су у разматраном периоду учествовали у више махова и на дилетантским приредбама поводом других

¹¹⁰ До скоро (негде чак и данас), у нашим црквама могле су се по певницама наћи поменуте књижице, које садрже основне песме са недељних и празничних богослужења. Таква књижица затечена у певници наћвалске цркве јесте: А. Живановић, *Зборник молишва и њјесама љавославне хришћанске цркве, за школску омладину и народ*, Осјек 1924.

¹¹¹ АПСЦОН, ФД, 1941, Решење ЕШО бр. Ш 886/14.8.1941.

¹¹² Начин учешћа школске деце у богослужењима детаљно је описан у књижици *Школска деца на служби Божијој. Ујуйсџво за љавославне ученике срџских основних школа како да у св. цркви на богослужењима суделују*, Сремски Карловци 1928. И ова се књижица данас налази у певници цркве у Наћвали. Иначе, месни Црквени одбор је 1921. донео одлуку да се о празницима у стихаре обуче по 9, а недељом по 4 ђака (АПСЦОН, ФЗ, 1915–1921, стр. 192, Записник бр. 66/25.12.1921).

¹¹³ Сажето према казивању некадашњих ученика месне школе.

¹¹⁴ О. Дам., *Излеџ у срџску задужбину ман. Бездин 6/19. маја 1927. џодине*, Гласник VII, бр. 4 / 15.6.1927, 29–30.

светковина. Примера ради, о Богојављењу 1933. године учитељ Иван Стаморан је приредио „забаву“ са школском децом (а о Св. Сави са одраслима),¹¹⁵ а на сачуваној фотографији (такође из 1942. године) виде се ученици-дилетанти у шалјивој двочинки Михаила Сретеновића *Абу-Каземове ѿййуче*.

Извештаји и инспекције. Школском уредбом из 1872. године предвиђено је да епархијски школски референти морају двапут годишње контролисати сваку школу и сваког учитеља појединачно, да приликом инспекције саставе записник и редовно извештавају ЕШО о утврђеном стању. Дужност инспекције школа ЕШО понекад је поверавао и појединим учитељима који су се истакли у школском раду.

Из прегледаних докумената произлази да су у разматраном периоду прву инспекцију епархијске власти (тј. прва о којој је остао писани траг) извршиле у пролеће 1923, када је, након утврђених недостатака, наложено школском старатељу да „има [школу] урибати и окречити сваког месеца“.¹¹⁶ Познато је да је маја 1924. варјашки учитељ Ђура Керпенишан извршио инспекцију у Наћвали,¹¹⁷ али није нађен записник.

Приликом редовне инспекције у наћвалској школи 8. јула 1928. епархијски школски референт Манојло Попов утврдио је код учитељице Софије Чернић низ недостатака у обради градива појединих предмета, те је њен рад у школи оцењен квалитативом „слабо“.¹¹⁸

Две године касније, 11. јуна 1930, исти референт је и „старог“ учитеља (Косту Мијатова) и „новог“ учитеља (Илију Дишића) оценио са „врло добро“.¹¹⁹

Школски референт Манојло Попов имао је прилику да оцени и младог учитеља Ивана Стаморана 1936. године. У извештају о обављеној инспекцији у наћвалској школи, он је обелоданио низ мање-више почетничких педагошких грешака у раду са децом,¹²⁰ па је ЕШО, на седници 10. августа 1936, позвао именованог учитеља „да се убудуће клони горњих [тј. у извештају изнесених] грешака, да се за свако предавање прописно спреми, а тиме ће завадати градивом, те му неће бити потребна књига приликом испитивања“.

Сачуван је и извештај Манојла Попова поводом инспекције у наћвалској школи 3. априла 1937. код учитељице Даринке Веселиновић, која је „сво градиво прописано наставном основом потпуно свршила“. При инспекцији био је присутан и други наћвалски учитељ Иван Стаморан, „којом приликом се осведочио да учитељ који прописно обрађује сваку поједину методичку јединицу, да онда потпуно влада градивом, те му при испитивању није потребна књига, односно уџбеник. Сваки учитељ који из уџбеника пита доказује да није прописно обрађивао градиво и да не влада њиме. За пример нека по-

¹¹⁵ АПСЦОН, ФЗ, 1926–1934, стр. 439–440, Записник бр. 4/16.1.1933.

¹¹⁶ АПСЦОН, ФЗ, 1922–1924, стр. 65, Записник бр. 3/25.3.1923.

¹¹⁷ Д. Саблић, *нав. дело*, 39.

¹¹⁸ АПСЦОН, ФД, бр. 61/1928, Решење ЕШО бр. Ш 733/243/20.7.1928.

¹¹⁹ Исто, бр. 64/1930, Решење ЕШО бр. Ш 984/584/18.8.1930. и бр. 65/1930, Решење ЕШО бр. Ш 985/588/18.8.1930.

¹²⁰ Исто, бр. 15/1937.

служи горенаведена учитељица, која је све предмете – без уџбеника испитивала, питања добро постављала, у датим приликама ученика споредним питањима увела у ток градива. Записници школски у реду. Тачно води дневно зап. о свршеном раду.“ ЕШО је узео на знање овај извештај (бр. Ш 549 / през. из 1937).¹²¹

Почев од 1938. године, територија Епархије подељена је на осам школских срезова, са циљем „што интензивнијег надзора над радом м[есног] школског одбора – у чисто унутарњим школским стварима – и учитеља [...], а тиме и успешнијег напретка школске наставе [...], уједно и давања могућности да се канцеларијски посао [...] што ефикасније и брже врши“. Наћвала је уз Мунару и Велики Семпетар припала Семпетарском срезу, а за среског надзорника постављен је Никола Малетић, учитељ у Фенлаку.¹²²

Сем инспекција које су повремено обављале епархијске власти, државне власти су – посредством обласнога школског надзорника – такође надзирале рад српских школа; тиме је долазила до изражаја двострука подређеност српских вероисповедних школа. Месним школским одборима је наложено да резултате државних инспекција (препис сачињеног записника) пошаљу ЕШО у року од три дана након посете, да би „могао спречити све непријатности које могу настати“.¹²³

Школски инспектор др Анастасије Поповић, делегат Министарства просвете задужен да надгледа рад српских школа,¹²⁴ обавио је, крајем школске 1938/39. године, инспекцију у одељењу учитељице Даринке Веселиновић, која је тада радила са I и II разредом а уједно била и управитељ школе. Извештај поднет на знање ЕШО обелодањује да у учионици ових разреда нема довољно светлости, да је просторија мрачна и неодговарајућа, али да су сви предмети прописно обрађени и с добрим успехом, а учитељица је свршила градиво на време. У решењу ЕШО бр. Ш 510/4.8.1939. наводи се: „Рад учитељице оцењује се са врло добро. Позива се црквена општина да учионицу доведе у ред и потпомаже учитељицу у раду, те да јој берива уредно исплаћује. Позива се учитељица да и даље марљиво ради у школи и народу“.¹²⁵ Иста инспекција, обављена у разредима код учитеља Ивана Стаморана, уз констатацију да школа нема своју башту и да Школски одбор „не удовољава закону, расположењима“, за рад учитеља, изнела је следеће примедбе: „Учитељ се истиче марљивим радом. Сви предмети су обрађени теоретски. Глаголи нису темељно обрађени“. Истим решењем (ЕШО бр. Ш 510/4.8.1939) закључује се: „Рад учитеља оцењује се са врло добро. Позива се црквена општина да потребну количину земљишта за школски врт и њиву за практично вежбање стави на расположење учитељству [...], даље да се заузме код родитеља да их [децу] уредно шаљу у школу. Позива се учитељ да настави рад саобразно наставном плану и законским прописима“.¹²⁶

¹²¹ Исто, бр. 29/1937.

¹²² *Гласник XVI*, бр. 11–12 / децембар 1937, 3–4.

¹²³ *Гласник VIII*, бр. 7 / 15.8.1928, 102–103; Одлука ЕШО бр. Ш 839/13.8.1928.

¹²⁴ Д. Сабљић, *нав. дело*, 40.

¹²⁵ АПСЦОН, ФД, бр. 34/1939.

¹²⁶ Исто, бр. 22/1939.

У четвртој деценији, инспекције су понекад биле мешовите, то јест обављале су их истовремено и заједнички државне и епархијске власти. У заједничком записнику о извршеној инспекцији у наћвалској школи 11. маја 1940, који су саставили др Атанасије Поповић, Милутин Михајловић (шеф Одељења за мањинску наставу Министарства просвете Краљевине Југославије који је оцењивао рад југословенских контрактуалних учитеља)¹²⁷ и епархијски школски референт Радивој Фенлачки, лапидарно је записано: „11. маја 1940. У Наћфали. Учитељ ради са два одељења. Све је у реду“.¹²⁸

Исте године, мало касније, уприличена је и инспекција Министарства просвете и вера, на челу са државним инспектором, и уз присуство др Атанасија Поповића. Из извештаја ЕШО бр. Ш 1344/11.8.1940, о одељењу учитеља Ивана Стаморана, сазнајемо следеће: „похађање школе не задовољава; друга учионица апсолутно не одговара; учитељ вредно ради у школи све предмете са добрим успехом“. У истом извештају, школски референт др Атанасије Поповић приказује своје закључке приликом инспекције обављене 1. априла 1940: „Учитељ је саставио све разреде у једној учионици; присутно је 52 ученика; наставних средстава нема довољно; испитана деца из Науке о вери, Српског језика, Рачуна, Земљописа, Историје и Природних наука дају врло добре одговоре. Рад учитеља Ивана Стаморана оцењује се са оценом 5 (врло добро). Позива се црквена општина у Сату Маре да се побрине за другу учионицу која ће одговорати са здравственог гледишта, да за обе учионице набаве потребна учила“. И нешто као замерка: „Учитељ да састави план лекција и поднесе на увид“.¹²⁹

Уз инспекције које су се тичале самог наставног процеса, школу су посећивале и државне санитарне власти, како би провериле хигијенску исправност школских просторија.

Епархијске власти су у више махова слале месним школским одборима упутства и у том смислу. Примера ради, приликом званичне санитарне инспекције, установљено је „да многи ученици долазе у школу прљави, неумивени, неошишани, неочешљани, а неки да су чак и вашљиви“, па се налаже подручном учитељству „да обрати нарочиту пажњу на телесну чистоту ученика и да на исту и родитеље дечје упозори“, а у противном, нека случај даље пријави државним властима.¹³⁰

Занимљив је податак о инспекцији коју су 12. новембра 1942. у Српској православној вероисповедној основној школи у Наћвали обавили општински лекар др Николаје Крижанич (Nicolae Krizsanics) и општински поткнез Михаел Цојман (Michael Zeumann). О резултату инспекције у Парохијском архиву сачуван је званичан докуменат, у којем се констатује: „Наставна просторија која се налази поред Српске православне цркве је нехигијенска, пошто: патос је на више места оштећен, што омогућава да се у просторију уноси прашина, песак и прљавштина, па стога ваздух није чист; просторија

¹²⁷ Д. Саблић, *нав. дело*, 41.

¹²⁸ ТЖСНА, Фонд СПВТ, фасцикла 71/512-1003/1940.

¹²⁹ АПСЦОН, ФД, бр. 26/1940.

¹³⁰ Исто, 1922, Решење ЕШО бр. Ш 72/15.1.1922.

није окречена, недовољно осветљена, нити проветрена; у школском дворишту не постоји довољно песка, да не би ученици, у случају кише, уносили блато у учионице; нужници не одговарају хигијенским нормама; бунари нису покривени, око њих је мокро, па се површинске воде сливају у бунар“. Следе лекарски закључци: „Српска православна вероисповедна основна школа у Сату Маре, Тимиш, са овим назначеним недостацима не одговара хигијенским потребама и скрећемо пажњу да, ако се ови недостаци не отклоне за 10 дана, бићемо приморани да предложимо надлежним органима да се школа затвори, о чему смо известили и ментора школе [црквену општину]“.¹³¹ На одборској седници одржаној 7. децембра 1942. „председник извештава да је на опомену окружног лечника Крижанића школска дворана уређена, као и све замерке отклоњене, што је и сам лечник 2. децембра о.г. констатовао, па моли одбор да ово узме на знање“.¹³²

Закључци. Из прегледане грађе произлази да је српска школа у Наћвали 1919–1946. доживела исту судбину као и већина српских школа у румунском Банату: месни Црквено-школски одбор се суочавао са проблемима економске и имовинске природе у погледу одржавања школских здања, односно издржавања учитеља; епархијске власти су се понајвише суочавале са проблемима кадровске природе, што је доводило до честог премештаја учитеља из места у место, а негативно утицало на квалитет наставног процеса. За наћвалску школу је током 27 година именован 21 учитељ, службу је преузело њих 15, од којих је 9 службовало по годину дана или мање.

Занимљива је и чињеница да током скоро три деценије, мада су на постојећа учитељска места у више махова расписани стечајеви, није изабран и „намештен“ у сталном својству ниједан учитељ, већ су сви радили у привременом својству.

Бројно стање ученика у разматраном периоду карактеристично је и у вези са бројем Срба у месту. Уз све изузетке и одређени проценат непохађања, односно нередовног похађања, општа тенденција опадања је очигледна.

С обзиром на околности разноврсне природе у којима је Српска вероисповедна школа у Наћвали радила 1919–1946, општи је утисак да су њени посленици успели да испуне основне циљеве – описмењивање, односно очување верске и националне свести својих ученика.

¹³¹ Исто, бр. 52/1942. Serviciul sanitar in Secusigiu, Nr. 232/1942, Proces verbal din 12 Noembrie 1942.

¹³² АПСЦОН, ФЗ, 1939–2012, стр. 57, Записник бр. 27/7.12.1942.

ПРИЛОГ А

Бројно стање школске деце у одељењима Православне српске вероисповедне школе у Нађвали у периоду 1919–1946.¹³³

Шк. год.	Број ученика			Примедбе
	Основна школа	Пофторна школа	Свежа	
1919/20.			60 ¹³⁴	
1920/21.	95		95	Пет разреда осн. школе
1921/22.	89	26	105	Четири разр. осн. школе
1922/23.	75	33	108	Два одељења: I–II р. и III–V р., затим мушко и женско
1923/24.	79	27	106	
1924/25.	43	44	87 ¹³⁵	Четири разр. осн., три разр. поновне школе
1925/26.	34	69	103 ¹³⁶	Пет разр. осн., три разр. поновне школе
1926/27.	55		55	Шест разр. осн. школе
1927/28.	69		69	Шест разр. осн. школе
1928/29.	96 ¹³⁷		96	Шест разр. осн. школе
1929/30.				нема података
1930/31.	91	20	111	Шест разр. осн., један разр. поновне школе ¹³⁸
1931/32.	100 ¹³⁹	–	100	Два одељења: I–II р. и III–VI р.
1932/33.	105	–	105	Седам разр. осн. школе
1933/34.	106	–	106	Седам разр. осн. школе
1934/35.	105	–	105	Седам разр. осн. школе
1935/36.	107	–	107	Седам разр. осн. школе
1936/37.	91	–	91	Шест разр. осн. школе
1937/38.	97	–	97	Седам разр. осн. школе
1938/39.	89	–	89	Седам разр. осн. школе
1939/40.	83	–	83	Седам разр. осн. школе
1940/41.	76	–	76	Седам разр. осн. школе
1941/42.	73	–	73	Седам разр. осн. школе
1942/43.	73	–	73	Седам разр. осн. школе
1943/44.	71	–	71	Седам разр. осн. школе
1944/45.	62	–	62	Седам разр. осн. школе
1945/46.	63	–	63	Седам разр. осн. школе

¹³³ Уколико није друкчије назначено, подаци потичу из таблица објављених у листу *Гласник*, односно у наведеној књизи Душана Сабљића.

¹³⁴ АПСЦОН, ФЗ, 1915–1921, стр. 91, Записник бр. 21/19.10.1919.

¹³⁵ С. Костић, *Шемајизам*, 98.

¹³⁶ АПСЕТ, Фонд СПВШ, Кутија 434, Свежањ 2, Школске матице (1926–1940), б. б.: *Școala primară confesională gr. ort. sârbă din Satul Mare din Timiș*, Anexa: I. No. 7a / 1926. Tabloul despre elevi.

¹³⁷ АПСЦОН, Нерегистровани акти за 1930. годину, *Școala prim. conf. gr. ort. sârbă din comuna Satu-Mare din Timiș*. – *Aviz despre elevii promovai și repetenți în anul școlar 1928/29/11.3.1930*.

¹³⁸ *Гласник* XI, бр. 3–4 / 1932, 52.

¹³⁹ *Гласник* XII, бр. 1 / 1932, 15.

ПРИЛОГ Б

Биографски подаци учитеља који су службовали
у Наћвали у периоду 1919–1946.¹⁴⁰

Јереј *Кирило (Ђура) Србован* рођен је у Наћвали 22. септембра 1888. Свршио је основну школу у родном месту, четири разреда гимназије у Сремским Карловцима 1907, државну препарандију у Осијеку 1918. Као учитељ радио је у српским школама у Наћвали (1919–1924. и 1928–1929), Сараволи (1924–1928), Дежану (1932–1935) и Моноштору (1935–1945). Након положеног испита за свештеничко оспособљење, рукоположен је 14/27. септембра 1929. за ђакона, а следећег дана за презвитера. Као свештеник служио је у Мачевићу (1929–1932), Дежану (1932–1935) и Моноштору од 1935. до ступања у мировину. Као већина школованих учитеља, бавио се и хорском делатношћу. У Наћвали је био покретач Црквеног певачког друштва „Невен“ 1919. године, а у Моноштору је 1936. основао омладински црквени хор. Током Другога светског рата спасао је неколицину мештана у Моноштору, којима је претило да буду стрељани. Умро је 1952. у Темишвару и сахрањен је на гробљу са Бузијашког пута.

Јеромонах *Виктор (Појовић)* рођен је у Мокрину 18. јула 1902. Мирско име му је било Велимир. Завршио је пет разреда основне школе 1912. и Монашку школу у манастиру Бездину 1922/23, где је и замонашен 10. августа 1923. У чин ђакона рукоположен је 14, а у чин јеромонаха 15. јануара 1924. Братству манастира Светога Георгија на Брзави причисљен је 1926. Службовао је на парохијама у Петровом Селу (1924–1926), Белобрешки (1928), Незини (1929), Љупкови (1930–1932), Свиници (1932–1937). По потреби, радио је као учитељ у: Наћвали (1923), Петровом Селу (1924–1926), Манастиру (1927/28). Године 1937. прешао је у Епархију банатску, у Југославији. Умро је 1. маја 1969. и сахрањен је у Белој Цркви.

Роксанда Пејиров (удата Србован) рођена је 9. септембра 1900. у Кетвељу. Након основне школе похађала је Средњу грађанску школу и завршила три разреда. Службовала је у Кнезу (1922–1924) и Наћвали (1924).

Милан Бакић рођен је у Вршцу 10. маја 1872. Основну школу завршио је у родном месту. Накнадно је похађао пет учитељских течајева у Темишвару (1920–1924). Од 19. октобра 1889. служио је, свагда у привременом својству, по разним местима, међу осталим у: Ченеју (1896/97), Вењу (1897/98), Кнезу (1919–1921), Мунари и манастиру Бездину (1921–1924), Наћвали (1924/25), Малом Бечкереку (1925/26) и Кечи (1926–1928).

Јереј *Констјанићин (Косија) Мијајов* рођен је 21. августа 1881. у Великом Семиклушу. Свршио је четири разреда основне школе 1894, четири разреда грађанске школе у Великом Семиклушу 1898. и четири разреда Државне учитељске школе у Темишвару 1902, где је и дипломирао. Диплому Сомборске препарандије добио је 1903. године. До рукоположења за свештеника,

¹⁴⁰ Биографије су на основу података из бројних извора, али, нажалост, нису потпуне. Њихов редослед дат је по редоследу службовања у наћвалској школи.

радио је као учитељ у Кетвљу (1903–1921) и Драгутинову (Србија) (1921–1923). Пошто се указала потреба за попуњењем свештеничкога кадра у румунском делу Епархије темишварске, положио је одговарајући испит у Темишвару 30. новембра 1923. Већ 9. децембра 1923. рукоположен је за ђакона, а следећег дана за презвитера. Као свештеник служио је у Кнезу (1924–1925) и у Наћвали од 1925. до пензионисања 1949. По потреби наставио је да ради као учитељ у Кнезу (1924–1925) и Наћвали (1925–1936. и 1943–1945). Имао је велик углед и уживао велико поверење мештана и Срба из околних села, али и епархијских власти. Био је члан Епархијскога школског одбора и више комисија, Управнога одбора Српске народне штедионице у Варјашу. председавао је оснивачком збору наћвалске подружнице Земаљске српске народне странке у Румунији 3. јуна 1934. По пензионисању живео је у родном месту до смрти, 24. новембра 1952. Сахрањен је на тамошњем српском гробљу.

Невенка Керџениџан рођена је 17. јуна 1907. у Великом Семиклушу. Свршила је основну и грађанску школу у Великом Семиклушу. Похађала је учитељске течајеуе у Темишвару 1921–1924. Службовала је у Торњи (1921–1923), Чанаду (1923–1925), Арад-Гају (1925/26) и Наћвали (1927).

Жарко Молдован рођен је у Пожежени 29. септембра 1900. Средње образовање стекао је у Белој Цркви, где је 1917. дипломирао. Похађао је учитељски течај у Темишвару 1929. Службовао је у Рекашу (1926/27), Наћвали (1927), манастиру Бездину и Мунари (1927/28), Петровом Селу (1928/29. и 1930/31), Станчеву (1929/30), Краљевцу (1931–1933) и Торњи (1933/34).

Аурелија Адамовић (удата *Ердељан*) рођена је у Великом Семиклушу 2. марта 1903. Основну школу и четири разреда средње грађанске школе свршила је у родном месту 1920. Похађала је летње учитељске течајеуе у Темишвару (1920–1924), а дипломирала у Педагошкој школи у Темишвару 1926. године. Била је учитељица у Манастиру (1920/21), Сараволи (1921/22, 1927. и 1929), Великом Семпетру (1922–1924), Чанаду (1925), Варјашу (1925–1927), Наћвали (1928), Немету (1930–1934), Кечи (1934/35. и 1937/38), Соки (1935–1937), Петровом Селу (1938–1940), Станчеву (1940–1944), Рудни (1945/46), Чанаду (1946–1948), Малом Бечкереку (1948–1956). По пензионисању живела је у Темишвару, а преминула је децембра 1976. у болници у Жебељу, где је и сахрањена.

Софија Чернић рођена је 26. марта 1892. у Великом Семпетру. Свршила је основну школу у месту и четири разреда грађанске школе у Перјамошу. Похађала је учитељски течај у Темишвару 1921. Службовала је у Великом Семпетру (1921–1928) и Наћвали (1928).

Сара Сјојанов (удата *Галетић*). Као неспособљена учитељица-курсисткиња службовала је у Дињашу (1928/29) и Наћвали (1929).

Илија Дишић рођен је 11. марта 1904. у Чанаду. Основну школу свршио је у родном месту, а средњу грађанску школу у Великом Семиклушу 1918. Похађао је епархијске летње учитељске течајеуе у Темишвару (1920–1924), а учитељски испит положио је 1926. Учитељевао је у Лукаревцу (1920/21), Шенђурцу (1921–1923), Немету (1923–1926), Арад-Гају (1926/27), Рудни (1927), Чанаду (1927–1930), Наћвали (1930/31), Денти (1932–1937) и Чанаду (1937–1948. и 1950–1962).

Иван Сџаморан рођен је у Нађвали 17. јуна 1910. Основну школу похађао је у родном месту, Српску нижу приватну гимназију проте Милана Николића у Кетвељу. После успешно положеног испита за IV разред у Државној српској гимназији у Старом Врбасу 1926. године уписао се у Учитељску школу у Сомбору. Дипломирао је 1932. Изузев половине школске године у Златици (1935/36), цео свој радни век провео је у Нађвали, предано радећи у српској вероисповедној школи (1931–1946), а затим и у српској државној основној школи (1946–1971), чији је и дугогодишњи директор био. Мештани су га од милоште звали Уча. У време 1945–1949. био је председник привременог Управног одбора ПСЦОН. Налазио се на течају за српско наставно особље у Предеалу, када је августа 1950. ухапшен, затим осуђен, те је као политички затвореник до децембра 1955. робовао (затвори Ајуд, Валеа Неагра и Поарта Алба). По ослобођењу вратио се у Нађвалу и наставио рад на просветном и културно-уметничком пољу. Већ прве године свога учитељевања у Нађвали основао је школски хор и преузео управљање Певачким друштвом „Невен“, а након Другога светског рата руководио је месним омладинским хором ССКДУР-а. Такође је основао народни оркестар, који је временом прерастао у добро увежбану дружину. Последње године живота провео је у Араду, где је и умро 1992. Сахрањен је на арадском гробљу „Помениреа“.

Даринка Мијајџов (удата *Веселиновић*) родила се у Сараволи 9. октобра 1904. Основну школу завршила је у родном месту, средњу грађанску школу у Великом Семиклушу 1920. Похађала је летње учитељске течајеве у Темишвару (1920–1924), а учитељски испит положила 1926. године. Радила је у Станчеву (1920–1922), Сараволи (1922–1925), Чанаду (1925–1927), Малом Бечкереку (1927–1934), Торњи (1934–1936), Нађвали (1936–1939), Великом Семиклушу (1939–1951. и 1957–1961) и Моноштору (1955/56). Била је члан Женске добротворне задруге у Великом Семиклушу. Преминула је 1978. године у Великом Семиклушу и сахрањена је на тамошњем гробљу.

Борислава Гавриловић рођена је у Старој Молдави. Учитељску диплому стекла је 1936. на Учитељској школи у Вршцу, а диплому је нострифицирала у Државној учитељској школи у Темишвару 1939. Службовала је у Торњи (1936–1938), Мачевићу (1938/39), Нађвали (1939/40) и Златици (1940–1943).

Бурђевка Кузманов рођена је у Великом Семпетру. Основну школу завршила је у родном месту, наставила школовање у Немачкој државној гимназији у Перјамошу (1934–1936) и у Српској секцији ниже гимназије „К. Д. Лога“ у Темишвару (1936–1940). Као привремена учитељица радила је у Нађвали 1945/46. год., а касније је била наставник цртања.

ȘCOALA CONFESIONALĂ SÂRBĂ DIN SATU MARE (ARAD)
(1919–1946)

Dušan J. Popov, Dejan Popov

Rezumat

Lucrarea urmărește activitatea Școlii Confesionale Ortodoxe Sârbe din Satu Mare (județul Arad, România), începând cu anul 1919, când o parte a Banatului a revenit Regatului României, până în anul 1946, când școala a devenit de stat. Majoritatea informațiilor se bazează pe izvoare inedite. În lucrare se prezintă contextul geopolitic al funcționării școlii, cât și statutul ei legal (școală privată, minoritară, confesională). În continuare se descriu modalitatea de organizare a învățământului, conducerea, cadrele didactice și greutățile legate de personal pe durata celor 27 de ani analizați. Lucrarea aduce informații despre proprietățile imobile ale școlii, despre activitățile extrașcolare ale elevilor de atunci, cât și despre rapoartele întocmite cu ocazia diferitelor inspecții. După concluzii sunt date sub formă de anexe datele statistice cu numărul elevilor și biografiile tuturor învățătorilor.

THE SERBIAN CONFESIONAL SCHOOL IN SATU MARE (ARAD)
(1919–1946)

Dušan J. Popov, Dejan Popov

Summary

The paper follows the activity of the Serbian Orthodox Confessional School in Satu Mare (Arad County, Romania), beginning with 1919, when a part of the region of Banat was attributed to the Kingdom of Romania, until 1946, when the school became state-owned. Most of the presented information is based on new, so far unpublished sources. The paper commences with a presentation of the geopolitical context in which the school worked, as well as its legal status (private, minority, confessional school). Furthermore, the way the school was organized is described, along with the way it was managed and the teachers who taught there, constantly facing human resource issues during the analyzed 27 years. The paper brings information on the school properties, the extracurricular activities of the students at that time, as well as on the reports written on the occasion of various inspections. Along with conclusions, at the end of the paper, statistical data about the number of students and short biographical data of the teachers in the Satu Mare school are given as annexes.

Ilona Miklosik

UN PROFESOR DE ȘCOALĂ DE LA MIJLOCUL SECOLULUI XIX DIN TIMIȘOARA, HENRIK ÁGOST DUNAISZKY

ABSTRACT: Pornind de la povestea familiei Dunaiszky, originară din Pesta, în care cel puțin trei generații consecutive au practicat sculptura, autoarea reconstituie istoria Școlii de Desen, care a funcționat la Timișoara din anul 1783, la început ca instituție de stat, iar din 1822 subordonată administrației locale.¹

¹ Темишварска Школа цртања, коју је неко време водио Х. А. Дунајски, била је пала у заборав. Међутим, иако још није нађен школски архив, зна се из секундарних извора да се ту учио Ђура Јакшић. О томе он пише Ђури Даничићу 22. фебруара 1860. говорећи о себи у трећем лицу: „По смрти дедовој, видећи му отац његов слаб напредак у наукама, двапут га даде на трговину, но Ђорђе двапут остави трговину и осећајући у себи дара посећивао је 1846. године темишварску Цајхеншуле, где при годишњем излогу од владике Лоновића два премиума доби, у архитектури и у фрајхандцајхнунгу“ (*Прејиска. Службени списи*, Београд 1978, стр. 64). Те податке потврдио је Светислав Вуловић: „Отац... с јесени те 1846. године одведе га у Темишвар да само цртање учи... Темишварска школа цртања била је прилично на гласу. Имала је до 500 ученика. Учитель је цртања био Дунајски. Код њега је Ђура и на стану био. На крају школске године на годишњој изложби добије Ђура од владике Лоновића две награда – у архитектури и у слободном цртању, и темишварски немачки лист похвали га као најбољег ученика“ (*Кришкe и ољеди*, Београд 1953, стр. 208). Поменути темишварски лист био је *Temesvárer Wochenblatt*, напис у преводу на српски гласи: „У недељу 25. јула већ је одржано додељивање награда, као што смо најавили, у Цртачкој школи, у присуству многих угледних гостију, међу којима и Његова ексцеленција Преосвећени наш епископ дијецзан, који не изостаје нигде где је у питању унапређење доброте, лепоте и корисности. Свечаност, која је, наизглед, оставила дубок утисак, особито на ученике, отворио је наш веома заслужни градоначелник Јохан Непомук Прајер говором прилагођеним тренутку, а затим је уследило додељивање награда, које је, у присуству школске власти, обавио часни господин Јохан Коронг фон Коронг, градски сенатор; он је сваком награђеном, за сваку награду, упутио речи охрабрења. Срећни добитници награда били су: из архитектурског цртања – Франц Милер [Franz Müller], зидарски шегрт, Антон Лефлер [Anton Löffler], столарски шегрт, Аугуст Рајбер [August Reiber], млади зидар; из техничког цртања: Франц Таборски [Franz Taborszky], дунђерски шегрт, Јохан Весели [Johann Weszely], браварски шегрт, и Криштоф Шрам [Christoph Schramm], столарски шегрт; из слободног цртања: Георг Јакшић [Georg Jaksits], декларисани сликар, Сигмунд Рис [Siegmund Riss], слушацац Филозофије, Франц Штромајер [Franz Strohmayer], ученик Трговачке школе, Стефан фон Фишер [Stephan von Fischer], ученик Нормале, и Мар Моран [Mar Moran], ученик Трговачке школе. Најсјајнији тренутак целог догађаја приредио је Његова ексцеленција господин епископ Фон Лоновић [Lonovics], који је, срдачним обраћањем, не само уверио господина професора цртања да би му било мило да из те школе изађе што је могуће већи број умешних техничких цртача, него је и допустио да му буде представљен најбољи цртач, којем је преко добијене награде додао још један дукат, чиме је остао бесмртан у срцима ученика. Остале награде биле су од једноставних дуката, талира и гулдена са кружићем и сви су висили о пантљикама, украшени националним бојама“ (бр. 31/31.7.1847, стр. 248) – напомена Уредништва.

Textul urmărește statutul juridic al școlii, edificiile în care a funcționat, șirul profesorilor, metodele de predare, rezultatele obținute și unele nume ale elevilor. Frecventarea Școlii de Desen a fost obligatorie pentru cei care se dedicau studiilor de pictură, dar și mai larg, tuturor ucenicilor tâmplari, lăcătuși, croitori etc, ei neputând fi promovați drept calfe fără atesatul Școlii de Desen.

CUVINTE CHEIE: Timișoara, Școala de Desen din Timișoara, Familia Dunaiszky, Henrik Ágost Dunaiszky, Đura Jakšić.

În anul 1839 la cea mai importantă școală de desen a Ungariei din acea vreme, cea de la Buda, pentru ocuparea postului de profesor de desen, rămas vacant după decesul cadrului didactic de specialitate, și-au depus ofertele nouă candidați. La acest concurs a participat și Henrik Ágost Dunaiszky (unul dintre fiii renumitului sculptor academic Lőrinc Dunaiszky /1789–1833/ din Ungaria), care în acel moment a condus o școală de desen particulară în oraș.

Henrik Ágost, primul din cei patru fii ai renumitului sculptor academic Dunaiszky² Lőrinc (1789–1833) din Ungaria, s-a născut la 16 februarie 1812 la Pesta și probabil – precum și frații săi – a învățat primele cunoștințe de sculptură lucrând în atelierul părintelui său. Studiile de artă le-a continuat la Academia de Arte de la München, unde în anul 1833 este menționat printre studenții instituției. În 1847 aici apare în registrul studenților münchenezi³ și unul dintre frații săi mai tineri, László Dunaiszky (1822–1904) – cel care în privința numelui și a numeroaselor opere executate pentru capitala Ungariei a călcat pe urmele tatălui.

Nu se știe ce l-a determinat pe primul născut al familiei să-și aleagă o carieră oarecum independentă de cea a tatălui⁴. În 1839 pare-se că a fost profesor de desen la Buda și încerca să continue această profesie, nu tocmai ușoară în epocă. În urma concursului din anul menționat el a reușit să se situeze pe locul al doilea. Câștigător al concursului a fost declarat János Hofbauer (1803–1839), profesor de desen și litograf venit din orașul Győr⁵; el a obținut recomandarea consiliului orașului capitală pentru ocuparea acestui post.

Date deosebit de importante referitoare la tânărul Dunaiszky sunt comunicate în lucrarea d-nei Cifka Péterné⁶ care, relatând despre activitatea lui Hofbauer, a publicat și procesul verbal al concursului, protocolul, în care s-au făcut aprecieri la adresa participanților. Comisia forurilor superioare a considerat că desenele tehnice înaintate, realizate în tuș, reprezentând fragmente de arhitectură, au fost

² Numele de familie apare scris de biografii săi și în varianta Dunajszky și cu grafia Dunaiszky. Familia însă a utilizat a doua formă de scriere.

³ Somogyi Miklós, *Magyarok a Müncheneri Képzőművészeti Akadémián 1824–1890* in: *Művészet*, 1912, nr. 5., p. 178; Registrul vol. I. nr. 2105 Henrik Za Dunajszky, 21 de ani, născut în Pesth, Ungaria, părintele sculptor, [urmează specialitatea de] sculptură, [înregistrat] în 7 noiembrie 1833; László, fratele său mai tânăr, a fost trecut în volumul II, fiind înscris în anul 1847, tot la sculptură. Registrele matricole sunt publicate pe site-ul: Matrikeldatenbank – Akademie der Bildenden Künstler München; Szögi László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon. 1789–1919*, Budapest 2001, p. 655.

⁴ Nu a continuat să lucreze în atelierul tatălui său după moartea acestuia, survenită în 1833, precum a făcut mult mai târziu fratele său mai mic Dunaiszky János Lőrinc (1827–1865), Cf. *Művészeti Lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965, I., p. 570–571.

⁵ Cifka Péterné, *Adatok Hofbauer János működéséhez valamint a Budai Rajziskola történetéhez* in: *Tanulmányok Budapest múltjából* 19. (1972), p. 239–250.

⁶ Idem, p. 248–249.

clare, executate conform „tuturor regulilor” și au dovedit „cunoașterea perfectă a bazelor acestei artei”, latură a artistului care s-a dedus și din „practicarea specialității artei sculpturii”. Mai puțin reușite au fost planșele reprezentând ornamentele cerute și cele cu desene florale (apreciate ca lucrări neterminate însă promițătoare), neajunsuri care, „având în vedere sârghița concurentului”, s-ar fi putut elimina în urma unor studii mai aprofundate.

Credem că pierderea șansei de ocupare al importantului post l-a readus un timp pe Henrik Dunaiszky la preocupările sale anterioare. Alături de părintele său, care a executat lucrări de sculptură în diverse materiale (piatră, lemn, stucatură etc.), a participat la activități speciale, complexe, ivite în cursul realizării unor angajamente mai importante contractate în perioada premergătoare pregătirii sale academice. Acest lucru se va regăsi mai târziu în titulatura sa folosită în momentul prezentării sale în fața oficialităților: „sculptor, auritor și profesor de desen” (*Bildhauer, Vergolder und Zeichenlehrer*). Cu prezentarea acestor specialități optează în toamna anului 1842 pentru ocuparea postului de profesor de desen al școlii normale din orașul Timișoara.

Încă de la finele secolului XVIII în Cetatea Timișoarei funcționa o școală de desen deschisă la insistențele conducătorilor de bresle. Cerința tot mai mare pentru meșteri și calfe pricepuți, cu mână sigură și cu o bună pregătire de bază în meseriile alese, i-a obligat pe patroni să se îngrijească de pregătirea profesională a ucenicilor neinstruiți, veniți în târguri mai cu seamă din zonele rurale bănățene.

Școala normală (cunoscută și sub denumirea de școala națională, *schola normalis, schola nationalis*) din Timișoara a luat ființă în 1775, în urma procesului de reformare a învățământului din timpul domniei împărătesei Maria Terezia. În cadrul acestor școli s-a predat și desenul și muzica. Sistemul de învățământ a fost stabilit prin *I. Ratio Educationis* (1777), îmbunătățit prin ordine și dispoziții apărute în deceniile viitoare.

Decretul împăratului Joseph II., publicat încă în 1783, a prevăzut organizarea școlilor de desen de duminică și frecventarea lor obligatorie de către ucenici. În afară de aceștia orele de desen au devenit obligatorii pentru toți acei elevi din clasele a patra ale școlii normale care s-au pregătit pentru o carieră tehnică. Dar au fost obligați să participe la aceste cursuri și viitorii învățători care au urmat preparandia. După trei ani (în 1786) un alt ordin, emanat de Curtea vieneză, a făcut cunoscut prin țară că, în acele orașe unde activează școli de desen, nici o calfă nu va putea să obțină titlul de meșter decât dacă va putea aduce dovezi scrise că a participat cel puțin un an la cursurile școlii de desen. Mai apoi ordinele emise în perioada domniei împăratului Franz II. (1792–1835) au devenit și mai stricte privind predarea desenului: școlile de desen au trebuit să aibă în mod obligatoriu trei clase și s-a prevăzut „sub amenințarea amenzii bănești, că în acele orașe în care funcționează și școli de desen, în anumite meserii (ex. de zidari, cioplitori, lăcătuși, strungari) pot fi primiți în rândul ucenicilor doar acei tineri care au terminat cu succes clasa a patra și au frecventat un an școala de desen.”⁷

⁷ Tóth Péter, *A hazai rajzoktatás története a népoktatási törvényig. A rajziskolák in: Neveléstörténet*, 2006, nr. 1–2 szám. Articol publicat pe Internet.

La fața locului însă, la periferia Imperiului, a fost deosebit de mare numărul acelor aspiranți-ucenici care nu au avut parte de o instruire instituționalizată, nu au beneficiat nici măcar de noțiunile elementare oferite în cadrul claselor primare. Pentru suplینirea acestor lipsuri au fost introduse orele de studii care s-au efectuat în zilele de duminică sau în zilele de sărbătoare. În rândul „elevilor” deseori s-au regăsit nu doar copii în vârstă de 10-12 ani ci deseori și tineri mai maturi care au fost „școlarizați” astfel, oarecum împotriva voinței lor, în defavoarea timpului lor liber. Lipsa studiilor elementare a făcut ca școlile de desen să aibă un profil mixt: în anul 1805 la Timișoara, în aceste școli de duminică, în afară de desen, elevii au mai învățat și silabisire, citire, scriere, socotire și catehism. Conform relatărilor ziarelor contemporane situația pare să nu fi fost mult schimbată nici prin deceniile cinci și șase ale secolului XIX.

Nici problema spațiului oferit școlilor din capitala Banatului nu s-a rezolvat până la cumpăna dintre secolele XIX–XX. Școala normală, despre existența căreia documentele pomenesc deja în anul 1776, mult timp a fost plasată în clădirea Spitalului Orășenesc. În urma hotărârii Consiliului Orășenesc ea a fost mutată din acest local în care condițiile de igienă, și așa precare în epocă, au periclitat sănătatea copiilor. Nici noua locație găsită – clădirea Ordinului Iezuit – nu prezenta perspective mai bune, deși după desființarea Ordinului orașul a cumpărat clădirea și a intenționat să o renoveze în vederea așezării aici a școlii normale și a parohiei catolice a cartierului Cetate. Socotelile orașului au trebuit să fie refăcute din cauza voinței episcopului Kőszeghy László care, beneficiind de sprijinul împăratului, a obținut clădirea pentru Seminarul Catolic. La propunerea episcopului Școala Normală a fost mutată în clădirea Mănăstirii claustrului franciscanilor. Nici această clădire, aflată în stare deosebit de proastă, pe jumătate prăbușită, umedă și insalubră, fără apă potabilă nu a corespuns condițiilor de igienă. Consiliul Orașului, vizitând locul propus, a constatat îngrozit că „sălile înguste și umede, aerul îmbibat de mirosul morților, miile de șoareci și șobolani care mișună pe acolo, toate aceste lipsuri sub nici o formă nu fac posibilă plasarea claselor în acest spațiu”⁸. Fiind amenințată și de prăbușire, după 1807, Consiliul a mutat din nou școala în vechea clădire a Magistratului Sârb. În acest edificiu au fost plasate clasele de studiu, dar și locuințele învățătorilor cu dependențele lor (una la parter și două la etaj) precum și sala de desen, situată tot la etaj.

Soarta școlii de desen a mers în paralel cu cea a Școlii Normale.

La început profesorii de desen au fost plătiți de stat, din această cauză ei s-au și mândrit cu titlatura de „profesori regali”. Din anul 1822 școala de desen a fost preluată de oraș, care a asigurat atât salariile cât și spațiul pentru locuință (locuință, dependențe, lemne pentru încălzirea locuinței și a claselor) cadrelor didactice. În rândul acestora istoricii⁹ pomenesc un anume Franz Kimstetten / Kimstätten care a condus cu succes școala de desen timp de zece ani (1786–1796)¹⁰, urmat de profesorul

⁸ S. M. Hetzel Samu, *Geschichte und Statistik des Volksschulwesens der königliche Freistadt Temesvár*, Budapest 1873, p. 234–235; Hetzel Samu, *A belvárosi iskolaépület története 1776–1807*, p. 14–15 în: *Értesítő az 1892–93-as tanévről*, Temesvár 1894, p. 13–16.

⁹ S. M. Hetzel, *Geschichte und...*, p. 196.

¹⁰ Berkeszi István, *Temesvári művészek*, Temesvár 1909, p. 16. Amintește că rezultatele profesorului au fost apreciate de însuși împăratul Joseph II.

de desen vienezul Joseph Fino / Finó (1862–1817) care – conform documentelor care îl citează ca *graphidis magister* sau *graphidis delineator*¹¹ – începând din anul 1788 a fost angajatul școlii, stabilindu-se în Cetate. El a rămas în istoria învățământului timișean și pentru faptul că din proprie inițiativă a mărit numărul orelor obligatorii de desen din timpul duminicilor și sărbătorilor legale de la două la patru, oferind separat șanse de pregătire pentru ucenici și separat pentru calfe. După un timp a obținut chiar și dreptul de cetățean și titlatura de *graphidis magister emeritus*. La bătrânețe s-a transferat la arhiva de hărți a orașului, astfel că, probabil din anul 1815, postul lui a fost preluat de mai tânărul său ajutor, Johann Schütz (1779–1825), pictor sosit din Viena și stabilit în Cetate.

După decesul lui Schütz (iunie 1825), pentru o scurtă perioadă, a ajuns în acest post ca suplinitor Joseph Krämmer (1797–1841), pictor de scene istorice și de peisaje, care în acea vreme a predat desenul la Oravița. Însă în primăvara anului 1826, la recomandarea Consiliului Orășenesc, dintre mai mulți optanți pentru post i s-a acordat întâietate lui Franz Schapka (1788–?), fiu al pictorului timișorean Franz Antonius Schapka¹², născut în Cetate. Pe lângă susținerea Consiliului probabil a tras cumpăna în favoarea lui și faptul că el fusese deja cetățean (*civis*) și stăpânea și limba maghiară. Însă, după mai puțin de trei ani, nemulțumit de condițiile de care „se putea bucura” în postura de cadru didactic, în urma unor diferende, a renunțat la post și probabil a părăsit orașul. Locul vacant a fost preluat din nou, la început ca suplinitor, de pictorul Joseph Krämmer, care urmând calea legală, de această dată înarmat și cu recomandarea Consiliului Orășenesc, a ieșit victorios dintre cei care au ținut la poziția de profesor de desen orășenesc. Documentele aprobate de forurile superioare au ajuns în oraș abia în august 1830, faptic însă el a început predarea în toamna anului 1829. Pentru un deceniu grija ocupării postului nu mai apăsa umerii Consiliul Orășenesc. În iulie 1841, tocmai în perioada examenelor, profesorul Krämmer, în vârstă de 44 ani, a fost lovit de apoplexie și a decedat. Prin recomandarea preotului Grossek a fost adus la catedră, ca suplinitor, un profesor de desen tot de la Oravița, Franz Mayer¹³.

Din nou a trebuit parcursă calea legală: oferta orașului, publicarea postului vacant de profesor de desen (care s-a făcut în revista *Pesti Hirnök*), examinarea candidaților, trimiterea actelor la k. u. Landes Ober Bau Direction, în capitală la comisia de specialitate a Locumtenenței Regale și... așteptarea aprobării. Importanța școlii și a orașului se reflectă prin faptul că la concurs s-au prezentat 13 concurenți. Dintre aceștia alegerea Consiliului Orășenesc l-a favorizat pe Henrik Ágost Dunaiszky.

Pesemne că tânărul sculptor a repetat rezultatele bune obținute cu ocazia examenului susținut pentru Școala de Desen din capitala Ungariei. Nu ne este clarificat din ce motive nu a preluat postul de profesor de desen al acelei instituții,

¹¹ Posibil ca pregătirea sa originală să nu fi fost cea didactică. În această perioadă desenul a putut să fie predat atât de profesori instruiți în această specialitate cât și de către ingineri sau arhitecți (chiar militari).

¹² Numele transcris în foarte multe „varianțe” este o caracteristică a documentelor vremii, apare în diverse surse (Schapka, Sabatka, Csapka etc.).

¹³ În câteva documente figurează cu numele de Franz Mager (din Oravița). În 1839 a fost înscris și el la examenul pentru ocuparea postului din Școala de Desen de la Buda, dar s-a retras.

deoarece János Hofbauer, care câștigase respectivul concurs, a decedat încă înaintea începerii anului școlar 1840¹⁴. Dunaiszky a rămas în orașul său natal, unde în perioada următoare a realizat o sculptură în piatră pentru fațada Casei Comitatului din Pesta. Decorul de fațadă – reprezentând un leu rampant cu limba scoasă și ridicând în laba dreaptă o coroană, simbolul orașului – așezat pe frontonul edificiului în anul 1841, în zilele noastre încă decorează acest edificiu.

Deși opțiunea Consiliului Orășenesc s-a făcut în septembrie 1841, actele necesare angajării definitive au ajuns mai greu la conducerea urbei. Între timp (până când a decurs examinarea autobiografiilor de specialitate, a planșelor candidaților, s-a întocmit protocolul, și mai apoi până când acest proces verbal a fost trimis la Timișoara conținând aprobarea finală pentru ocuparea postului de profesor de desen), s-au conștientizat mai mulți suplینitori în școala normală. Fostul cadru didactic, Franz Mayer, a părăsit orașul, cedând pentru un timp locul lui Josef Habinger și altora.

La insistențele și urgențările episcopului catolic al Diecezei Cenadului, József Lonovics (1793–1867) – care în această perioadă (1841–1847) a îndeplinit și funcția de director general al Districtului Școlar Oradea – în anul 1843 Henrik Ágost Dunaiszky a reușit până la urmă să ocupe postul său de profesor de desen¹⁵. De atunci și până la moartea sa, survenită la 17 decembrie 1875, timp de trei decenii, el a predat această disciplină în școala normală din Timișoara. O perioadă îndelungată a fost profesor de desen la Școala Normală din Cetatea Timișoarei¹⁶, iar din octombrie 1870 până la moartea sa a funcționat ca profesor de specialitate mirean și în cadrul Gimnaziului Superior Piarist al orașului¹⁷.

A reușit să obțină sprijinul Consiliului Orașului prin îndeplinirea condițiilor de bază: a avut o bună calificare pentru postul didactic, a fost sculptor și poleitor, a stăpânit limba germană, maghiară, slavă¹⁸ și latină, a prezentat impecabil planșele cerute, necesare predării în cadrul orelor, precum probabil, conform uzanțelor, a anexat și câteva din creațiile sale proprii pentru a convinge comisia de aptitudinile sale. În timpul procesului de predare în școlile normale ale vremii s-au utilizat foarte des planșele-model create de profesori și câteva modele de gips. Aceste planșe au fost în prealabil trimise Academiei de Arte din Viena pentru fi supuse mai întâi examinării, selectării și în final aprobării spre utilizare. Din păcate s-au păstrat foarte puține exemplare de acest gen, cu greu putem reconstitui câteva aspecte ale metodei predării desenului de la mijlocul secolului XIX.

Muzeul de Artă Timișoara păstrează șase astfel de rarități. În anul 1911 Berkeszi István, custodele muzeului bănățean, a cumpărat „6 *bucăți desene, mărimea 32x40 cm., flori, executate pe hârtie de desen. Aceste desene au fost făcute*

¹⁴ Cifka P., *op. cit.*, p. 245.

¹⁵ S. M. Hetzel, *Geschichte und...*, p. 197, afirmă că profesorul și-a început activitatea în martie 1843; Berkeszi., *op. cit.*, p. 110, menționează ca data începerii activității sale iunie 1842.

¹⁶ Unele statistici din deceniul patru, referitoare la activitatea profesorilor, îl amintesc pe Dunaiszky și ca „*hangmester*” (maestru de muzică) în preparandia care funcționa în cadrul școlii.

¹⁷ Hetzel Samu, *Néptanodai Értésítő*, 1874–75, Temesvár 1876, p. 23.

¹⁸ Acest lucru s-a specificat în Protocolul întocmit cu ocazia examenului din 1839 la Buda: „26 *Jahre alt, er spricht deutsch, ungarisch, slavisch und lateinisch*” în: Cifka Péterné, *op. cit.*, p. 248. Sub expresia de limba „slavă” posibil trebuie înțeleasă limba slovacă, tatăl său fiind originar dintr-o familie de tâmplari din localitatea Libetbánya din nordul Ungariei (azi L'ubietová, azi Slovacia).

*de elevii gimnaziali ai profesorului de desen, timișoreanul Dunajszky Henrik, la Timișoara, în perioada anilor 1854–1857 și sunt niște foarte frumoase exemplare ale succeselor obținute atunci în terenul predării desenului. Împreună, au fost plătite pe aceeași chitanță, 30 de coroane, la 11 ianuarie (1911)*¹⁹. Lucrările desenate cu creionul, foarte asemănătoare, reprezintă niște buchete alcătuite din tot felul de flori. Textul din josul paginii (manuscrisul lui Dunajszky?) relevă numele elevului care l-a așternut pe hârtie și anul (1854). Asemănarea dintre ele indică utilizarea/copierea unor modele preexistente iar elaborarea compozițiilor, plasarea umbrelor trădează autori deja familiarizați cu executarea unor astfel de planșe; probabil sunt produsele membrilor din clasele superioare. Din păcate darea de seamă nu amintește numele persoanei care a oferit spre vânzare aceste piese.

Metoda principală a predării a constat din copierea modelelor oferite de profesori. În clasa întâi elevii s-au familiarizat cu diferite instrumente simple, folosite la realizarea desenului, ei au fost instruiți în executarea unor linii drepte, perpendiculare, oblice și au început desenul liber, simplu: frunze și fructe. În acest scop au fost nevoiți să facă numeroase exerciții, să repete anumite propuneri de schițe venite din partea dascălului, să-și dezvolte îndemânarea. În primele două clase s-a elevilor s-a impus și exersarea caligrafiei. În clasa a doua s-a pus accent pe desenul tehnic, pe recunoașterea corpurilor geometrice (pe geometrie descriptivă), pe utilizarea riglei, a compasului, pe siguranța și acuratețea liniilor – toate necesare viitorilor meșteșugari – iar în clasa următoare s-a acordat atenție desenului decorativ, în special celui legat de arhitectură, considerat că dezvoltă atât creativitatea cât și îndemânarea. S-a studiat perspectiva, așezarea umbrelor, reprezentarea corpurilor geometrice în spațiu, desenul la scară. Ucenicii trebuiau să mărească sau să micșoreze anumite figuri după modelele expuse. Pe lângă acești tineri școala a mai oferit posibilitate de perfecționare și pentru cei care au dorit să urmeze o școală tehnică superioară, punându-i să reproducă planșe mai complicate (planșe tehnice, ornamente de arhitectură, fragmente arhitecturale, coloane aparținând diferitelor stiluri artistice, mai rar desene complicate de flori sau siluete umane urmărind proporțiile corpului). Au putut frecventa orele și cei care au visat să ajungă pe băncile vreunei instituții de artă, cadrele didactice îi introduceau pe cei talentați în tainele desenului liber și în ale utilizării culorilor.

Pentru majoritatea copiilor săraci, dați în grija meseriașilor de către părinți pentru a deveni ucenici și mai târziu calfe, aceste ore obligatorii din zilele de sâmbătătoare și de duminică au însemnat alte greutăți. Măinile lor obișnuite cu muncile grele, prestate în preajma meseriașilor, nu au stăpânit ușor instrumentele de desen. Majoritatea, în ciuda obligativității învățământului primar, au fost analfabeți sau semianalfabeți. Din această cauză la școala de duminică și la nou introdusa școală de repetiție s-a pierdut foarte mult timp cu învățarea scrisului și cititului. Pentru obținerea statutului de ucenic (sau calfă) nu a fost de ajuns prezența lor la orele prevăzute de lege, ei au trebuit să intre și în posesia unor calificative minimale – condiții urmărite îndeaproape de angajatorii lor. Acest lucru deseori a generat nemulțumirea cursanților, care neîndrăznind să se revolte împotriva stăpânilor lor, au produs dezordine, gălăgie în clase, nu s-au supus profesorilor, au chiulit de

¹⁹ *Temesvári Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1912, caietele I–IV, p. 47 – Dare de seamă.

la program ori au manifestat colectiv reavoință împotriva acestuia. O ciocnire violentă de acest gen a avut loc și în anul 1845, când, în urma lipsei numeroșilor învățăcei de la cursurile de duminică, profesorul Dunaiszky a refuzat eliberarea actelor de absolvire pentru cei care nu s-au prezentat la școală în perioada prevăzută de studii. Întrucât lipsa dovezilor scrise ar fi amânat eliberarea ucenicilor, aceștia au recurs la jigniri, grosolane amenințări cu bătaie la adresa profesorului, agitarea bătelor aduse cu ei la școală. Dunaiszky a înaintat o plângere Consiliului Orășenesc cerând sprijin pentru rezolvarea situației²⁰.

Nu a fost un caz singular, nici în anul începerii carierei sale de profesor timișorean nu a întâlnit o situație mai fericită: din cei 99 de copii înscriși – pe lângă gimnaziști, viitori învățători, câțiva calfe în majoritate au fost ucenici – jumătate dintre aceștia nu a călcat pragul școlii²¹. Totuși, conform ziarului *Temesvarer Wochenblatt*, în anul 1843 el a organizat la finele anului școlar o expoziție din lucrările elevilor săi, dintre care ziarul menționează numele celor trei care au obținut și premii: Ferenc Schmidt cu proiectul unei construcții, Lajos Benárd cu un peisaj și Döme Malitchi cu un desen reprezentând siluete umane, redade în tuș²².

Expozițiile elevilor după terminarea anului de învățământ s-au organizat deja din anul 1827. Deseori și oferirea premiilor s-a făcut în cadru festiv, participând și consilierii orașului (majoritatea meseriași de frunte). Despre o astfel de înmânare a premiilor a informat în rubrica știrilor locale și nr. 31. al săptămânalului *Temesvarer Wochenblatt* atunci, când într-un articol mai amplu, a relatat de prezența episcopului József Lonovics la festivitatea școlii de desen. Alături de episcopul catolic a fost prezent și primarul Timișoarei, Johann Nepomuk Preyer, dar și senatorul Johann Koronghy. Printre cei premiați cu o monedă de aur s-au aflat ucenici tâmplari, zidari, dulgheri, zugravi, lăcătuși (cei mai mulți copii ai unor cunoscuți meseriași din oraș), dar și un student la filozofie, Sigmund Kiss, alături de „un pictor în devenire” (*angehender Maler*), Georg Jaksits, care a obținut distincția pentru realizarea unui desen liber²³. Foarte mulțumit de rezultatele școlare Lonovics i-a felicitat pe tineri și le-a oferit câte un ducat de aur peste premiul deja obținut.

Mult mai târziu, din memoriile pictorului Đura Jakšić (1832–1878) – tânărul promițător, premiat în 1847²⁴ – s-a înțeles că el, în timpul când a urmat școala de desen din Timișoara (perioada 1846–1847), a locuit la profesorul Dunaiszky. A fost un lucru obișnuit în acea vreme ca dascălii, pentru a completa veniturile lor modeste să primească în gazdă 3–4 elevi iar soțiile profesorilor să gătească și pentru

²⁰ Berkeszi I., *op. cit.*, p. 110–111. Din păcate azi nu se mai regăsesc în arhivele orașului aceste acte care un timp au fost păstrate în arhiva Școlii de Meserii din Timișoara, alături de cele două volume de registre conținând lista elevilor care au urmat școala de desen a orașului în perioada 1798–1872. În anul 1910 Berkeszi încă a reușit să le răsfoiască.

²¹ *Temesi Lapok*, 1877 apr. 26, p. 2 – într-un articol amplu descrie situații asemănătoare întâlnite în școala de duminică, frecventată de 150 de ucenici rebeli. Tinerii de 15–18 ani fac gălăgie, se comportă necuviincios, injură și îngreunează desfășurarea cursului; un membru al comitetului școlar, care a inspectat orele, a trebuit să apeleze la intervenția autorităților pentru a calma spiritele.

²² *Temesvarer Wochenblatt*, 1843, nr. 31; Berkeszi I., *loc. cit.*

²³ *Temesvarer Wochenblatt*, 1847, 31. Juli, p. 248.

²⁴ Jakšić, în perioada frecventării școlii de desen din Timișoara a obținut și un premiu pentru un desen de arhitectură.

acești copii. Deseori, dacă familia elevilor își permitea, au apelat și la câteva ore de meditații. La început se pare că și sculptorul a locuit în școală, dar pe la jumătatea anilor '50 el s-a mutat cu numeroasa sa familie în suburbia Fabric.

La mijlocul secolului XIX orașul Timișoara a început să planifice organizarea unei școli reale, cu mai multe clase. Conducerea orașului, în vederea utilizării sălilor de clasă folosite ca locuințe, îi cere consilierului Georg Kraul să pregătească un raport în acest sens. Din actul întocmit aflăm că în august 1853 profesorii Prenner și Dunaiszky încă au mai locuit camerele aflate la etajul școlii²⁵. Tot aici s-a menționat și salariul profesorului de desen: 400 forinți. Familia Dunaiszky probabil că în această perioadă și-a schimbat domiciliul, s-a mutat în suburbia Fabric. După 20 de ani, în *Registru de decese*, s-a consemnat și adresa lor: *Gyárváros 267* (Fabric 267). Harta orașului din anul 1881 situează lotul 267/11 la intersecția străzilor *Tigris* și *Pacsirta/ Lerchen* (azi str. Tigrului și Ion Neculce), chiar pe colț, unde s-a ridicat o casă care a beneficiat de un generos teren în jurul ei. De la casă un drum larg ducea drept pe malul Begheiului, la locul numit *Kőfaragó sor / Steinmetz Zeile* (azi str. Fr. Chopin), zona de lucru a cioplitorilor în piatră. Posibil ca Dunaiszky să fi frecventat des această zonă, eventual a și lucrat aici.

Registrele de stare civilă, deși mai greu de urmărit²⁶, oferă câteva date referitoare la familia profesorului. Probabil că fusese deja căsătorit în momentul mutării sale în Banat, deoarece în 1842 sau în 1843 este tatăl unui băiețel (Carolus), care a decedat ulterior la Timișoara, la vârsta de trei anișori. În ianuarie 1845 soția sa, Anna Schmickl, naște un alt băiețel (Georgius Eduardus), însă acesta se stinge din viață după o lună. În iunie 1846 o aduce pe lume pe fiica lor (Cornelia Dominica), care ajunsă la maturitate s-a măritat în oraș. Până la această dată nașterile și decesele au fost trecute în Registrele Cetății. Nu cunoaștem nici numărul nici numele tuturor copiilor sculptorului. În momentul decesului său s-a menționat faptul că a rămas în urma sa o familie nevoiașă, destul de numeroasă care ar trebui sprijinită de oraș ținând cont de meritele sculptorului. Unul dintre fiii lui, Antal Dunaiszky, în deceniile următoare a îmbrățișat o meserie înrudită, a devenit un cunoscut sculptor (decorator) de fațadă.

Henrik Dunaiszky s-a integrat relativ repede în viața orașului. În anul 1843, alături de somitățile orașului, a participat la Congresul (ambulant) medicilor și naturaliștilor maghiari organizat la Timișoara²⁷. În secțiunea la care a luat parte au fost prezentate lucrări legate de flora și fauna regiunii precum și unele referitoare la creșterea animalelor. Expoziția organizată cu acest prilej a purtat probabil și amprenta profesorului de desen din capitala Banatului.

În anul 1847 Henrik Dunaiszky a primit din partea episcopului de Cenad însărcinarea de a calcula bugetul necesar mutării grupului statuar al Sfintei Marii,

²⁵ Berkeszi István, *A Temesvári Magyar Királyi Állami Főreáliskola története*, Temesvár 1896, p. 5.

²⁶ Henrik Dunaiszky a fost de religie evanghelică, iar soția sa a fost romano-catolică. Datele privind momentele importante ale familiei sunt trecute când în Registrele Parohiei romano-catolice când în cele ale Parohiei luterane. Nu este exclus ca unii dintre copii să se fi născut în altă parte, nu la Timișoara.

²⁷ Lucrările prezentate și lista membrilor participanți la secțiile acestui congres a fost tipărită la Pesta în 1844 cu titlul: *Magyar orvosok és természetvizsgálók Temesvárott tartott negyedik nagygyűlésének Munkálatai*.

ridicată în 1753 în piața din fața Primăriei orașului. Deși statuia nu necesita intervenții majore, Consiliul Orășenesc, motivând cu „pericolul ce reprezintă pentru trecători starea precară a statuii”, ar fi dorit scoaterea ei în fața Porții Petrovaradinului. În ciuda protestelor și argumentărilor episcopului mutarea părea iminentă, astfel că József Lonovics a apelat la cunoștințele de sculptor ale profesorului Dunaiszky, cerând să întocmească lista cheltuielilor estimate. Documentele pregătite au fost semnate atât de *königlicher Zeichenmeister und Bildhauer* însărcinat cu calcule cât și de evaluatorul de construcții, Franz Mayer. Costurile au fost făcute conștiincios, urmărind toate detaliile. „*Toate lucrările de renovare, de decorare, de pictare și de modificare a soclurilor, poleirea textului de pe tăblița cu inscripție precum și crearea zonei pietruite în jurul sculpturii ar costa în total 1262 forinți și 41 creițari*” după care „*sculptura ar părea că este nouă*”²⁸. Deoarece felinarele plasate pe cele trei laturi ale grupului statuar, susținute de figurile unor îngerași sculptați în piatră, în anul acela deja au lipsit, Dunaiszky s-a oferit să le sculpteze din nou pentru câte 100 de forinți²⁹. În anul 1913 documentele întocmite de cei doi încă au fost păstrate în arhivele Episcopiei Cenadului. Grupul statuar însă nu a fost mutat atunci. În 1852 – de asemenea în grabă și fără aprobarea episcopului – el a trebuit să elibereze locul pentru Statuia soldatului austriac (Statuia Fidelității), ridicată la cererea împăratului Franz Josef. Astfel, sub supravegherea unui arhitect militar, el a fost transportat și ridicat în fața Cazarmei Transilvaniei. Cheltuielile au fost suportate de vistieria statului cu o mică contribuție venită din partea Consiliului Orășenesc. Dunaiszky nu a fost invitat să participe la această operațiune.

Legat de cetățeanul Dunaiszky s-a mai strecurat o mică informație în anunțul de deces, publicat de ziarul *Temesvarer Zeitung*³⁰. Din acesta aflăm că în timpul asedierii orașului „în nefericitul an 1848”, profesorul a organizat în Fabric un „detașament de pompieri” (voluntari) pentru stingerea incendiilor provocate de bombardamente și astfel a reușit să salveze de la distrugere numeroase case. Această știre aruncă o lumină favorabilă asupra caracterului personajului însă ne oferă totodată și relatarea faptului că el fusese „acasă” deja în această zonă. Poate a fost evacuat în timpul asediului orașului sau poate deja frecventa zona de lucru a cioplitorilor de piatră.

A fost un membru activ al orașului, un apreciat dascăl și un modest artist într-o perioadă de timp când această categorie de intelectuali prin muncă asiduă, nu în totdeauna răsplătită după merite, a încercat ridicarea nivelului cultural al societății. Într-un raport al inspectorului S. Hetzel din anul 1875 s-a menționat că în anul de studii 1874/75 școala de desen a ucenicilor din Cetate, condusă de Henrik Dunaiszky, a fost frecventată de 72 de elevi³¹. Timpul pentru predarea orelor de desen a fost fărâmițat în decursul săptămânii iar la școala de duminică s-au ținut cursurile de geometrie între orele 8–10, cele de desen (liber) între orele 10–12. Restul cursurilor a fost repartizat dimineața și seara în cursul săptămânii. Munca epuizantă a dus la deznodământul tragic din 18 decembrie 1875. Profesorul János

²⁸ Tóth Ferenc, *A temesvár-bélvárosi Mária-szobor története, Gozdsu Elek előszavával* p. 67 in: *Temesvári Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1913, caietele III–IV, p. 51–72.

²⁹ Idem, p. 288 și Berkeszi I., *Temesvári művészek*, p. 111.

³⁰ *Temesvarer Zeitung*, 1875, 21. Dezember, p. 3

³¹ Hetzel Samu, *Néptanodai Értesítő 1874–1875*, Temesvár 1876, p. 22.

Milacsek, numit suplinitor la catedra rămasă fără profesor, nici nu a făcut față mult timp cerințelor³².

Posibilele lucrări de sculptură realizate de Henrik Dunaiszky la Timișoara nu ne sunt cunoscute³³. Orașul de câmpie nu s-a străduit foarte mult cu ridicarea monumentelor de for public din piatră (material atât de prețios în această zonă). Poate a fost angajat să poleiască și să realizeze decorațiile unor biserici din zonă, sau să sculpeze unele lucrări mai modeste, câteva monumente funerare, ori ornamentele pentru fațada unor clădiri. Informații certe, documente nu deținem în această privință. Legendă legată de activitatea lui există însă. La începutul anilor '90, d-l Aladár Varga, restauratorul senior al Muzeului Banatului, fost elev al renumitului Liceu Piarist din Timișoara, ne-a comunicat verbal că pe vremuri profesorul lor de desen le-a transmis că, cele patru vase ornamentale plasate azi în Parcul Rozelor din oraș, dar și mica sculptură din centrul parcul Spitalului de Copii³⁴, au fost făcute după modelul profesorului de odinioară. Analizând banda decorativă de pe pântecul vaselor, identică pentru fiecare, într-adevăr se poate descoperi motivul preferat, atât de popular al ornamentelor sculptate de secol XIX: grupul jucăuș de putti în mijlocul naturii, așezați sau alergând și îmbrățișând animale blânde. Astăzi însă nu cunoaștem sigur nici perioada, nu foarte depărtată, nici realizatorul acestor piese, nici sursa de inspirație folosită pentru decor...

În anul 1891, cu ocazia decernării premiilor pentru participanții Expoziției industrial-agrară de la Timișoara, a reapărut în ziare numele fostului profesor de desen. Astăzi dată a fost amintit unul dintre fiii lui, Antal Dunaiszky, devenit sculptor. El a obținut una dintre medaliile de bronz ale expoziției pentru realizarea ornamentelor artistice ale fațadei Pavilionului Direcției Societății Căilor Ferate Austro-Ungare³⁵. Conform ziarelor locale, el a contribuit și la decorarea și ridicarea Pavilionului Halei Industriei³⁶.

Nici legat de persoana lui Antal Dunaiszky nu deținem multe informații. Nu cunoaștem ce vârstă a avut în anul Expoziției, nici când a plecat din oraș. Cartea de adrese a Timișoarei din anul 1890³⁷ îl menționează ca cioplitor de piatră (*Steinmetz*) domiciliat în oraș, la fel și ziarele din perioada evenimentului amintit îl pomenesc ca sculptor timișorean (*Temesvárer Bildhauer*). După anul 1900 nu mai apare numele lui în publicațiile locale.

Odată cu dispariția lui din peisajul timișorean s-a uitat și numele dascălului Henrik Ágost Dunaiszky, cel care – înzestrat cu multă răbdare – timp de trei

³² *Értesítő az 1876–77-iki tanévről* (Hetzel S.), Temesvár 1878, p. 57.

³³ Berkeszi I., *Temesvári művészek*, Temesvár 1910, p. 110–111. Autorul, deși a consacrat un mic capitol prezentării lui H. Dunaiszky, a preluat aproape în întregime datele deja furnizate de S. Hetzel în lucrarea citată: *Geschichte und...*, tipărită în 1873. Lexicoanele de artă aproape că îl ignoră, îl amintesc doar ca fiu al sculptorului Lőrinc Dunaiszky, doar puține dintre acestea completează sec: „profesor de desen”.

³⁴ Până la documentarea sigură a acestor mici opere lăsăm în domeniul atât de plăcut al legendelor locale aceste informații.

³⁵ *Temesvarer Zeitung*, 1891 Sept. 22, p. 248: „...dessen Bauornamente und Modelle hohen künstlerischen Geschmack zeigen”.

³⁶ *Délmagyarországi Közlöny*, 1891. július 20, p. 4; *Neue Temesvarer Zeitung*, 1891 Aug. 6, p. 6: „der Eisenindustriepavillon... mit dem Arrangement derselben waren die Herren Anton Dunaiszky, Eduard Kraul und...”

³⁷ *Geschäfts Adressen-Buch Süd-Ungarn 1890* (Vorstadt Fabrik), Temesvár 1890, p. 259.

decenii s-a străduit să trezească interesul pentru desen pentru sutele de ucenici și elevi gimnaziali iešiti din бѧнѧиле бѧтрѧнеи școli comunale. Їн липса registrelor ce au conținut numele cursanților ne ѧntrebѧм: oare cѧți tineri, asemenea lui Đura Jakšić, ајунși artiști consacrați, au avut șansa sѧ beneficieze de ѧndrumarea profesorului timișorean?

ШКОЛСКИ НАСТАВНИК
У ТЕМИШВАРУ СРЕДИНОМ XIX ВЕКА
ХЕНРИК АВГУСТИН ДУНАЈСКИ

Илона Миклошиќ

Резиме

Узевши као полазну тачку уметничку и педагошку породицу Дунајски (бар три нараштаја архитектата и педагога), ауторка дочарава и причу о Цртачкој школи, која је радила у Темишвару почев од XVIII века, и прати је до пред Светски рат 1914–1918. Хенрик А. Дунајски био је наставник школе од 1843. до смрти 1875. године. Иако није нађен архив Цртачке школе, секундарни извори пружају податке за васпостављање њене активности. Према државним прописима, школа је била обавезна не само за редовне ученике него и за шегрте у разним занатима (зидаре, каменоресце, браваре, стругаре итд.), тако да ниједан није могао постати калфа ако није добио атест да је бар годину дана похађао Цртачку школу. У школи се изучавало техничко цртање, архитектонско пројектовање, па и слободно цртање које је нагињало сликарству.

Школа је била државна, а од 1822. преузела је градска управа. Иако обавезна, Цртачка школа је била некако допунска, напоредна: можда изузимајући ученике који су се посветили цртању/сликању, остали су је похађали по обавези, у слободно време, после радних часова, најчешће пак недељом; због тога је међу полазницима била и није била популарна. Професори су ипак поштовали достојанство установе, чак и по цену непријатности по себе.

Кроз ову школу прошло је неколико стотина ученика и о њима је вођена тачна евиденција; можда ће одговарајући протоколи ипак бити пронађени.

За Србе је занимљиво што је школа, која је дуго кубурила са зградом и често је због тога премештана, извесно време, почев од 1807. године, радила у згради некадањег Српског магистрата.

И без списка ученика, дознало се да је међу њима било Срба. Школу је 1846/47. школске године похађао и Ђура Јакшић, па не само да је добио атест него је био и награђен на завршној школској свечаности. Можда је он био љубимац тадањег наставника Хенрика А. Дунајског, јер је код њега био и на стану, па га је можда Дунајски, уочивши његов сликарски дар, и посебно спремао.

Што се тиче породице Дунајски, с којом је прича и почела, она се у Темишвару практично угасила убрзо по смрти Хенрика А. Дунајског 1875. године. Иако се зна да се бавио вајарством, па да се и потписивао као „Bildhauer, Vergolder und Zeichenlehrer“ [вајар, позлатар и наставник цртања], у Темишвару нема његових већих радова; тек се за три предмета у неком парку претпоставља да му припадају.

HENRIK ÁGOST DUNAISZKY,
A SCHOOL TEACHER IN THE MIDDLE OF
THE 19TH CENTURY IN TIMIȘOARA

Iлона Miklosik

Summary

Taking as starting point the artistic and pedagogic family Dunaiszky (at least three generations of architects and educators), the author tells the story of the Drawing School that existed in Timișoara, beginning with the 18th century up to the World War in 1914–1918. Henrik A. Dunaiszky had been a teacher in that school from 1843 until his death in 1875. Although the school's archive has not been found, secondary sources provide information for determining its activity. According to official regulations, the school was mandatory not only for all regular students, but also for apprentices in different crafts (masons, stonemasons, locksmiths, turners, etc.), who could not move to the next level unless they could produce a certificate of attendance for at least one year in the Drawing School. The subjects taught in school were: technical drawing, architectural projecting, as well as freehand drawing which was leaning towards painting.

The school was public and in 1822 it was taken over by the city administration. Although compulsory, the school was somehow supplementary: except maybe for the students that dedicated themselves to drawing and painting, the rest of them used to attend this school only as an obligation, during their free time, after their regular classes, most often on Sundays, hence the lack of popularity of the school among them. Nevertheless, its teachers respected the dignity of the institution, even at the price of their own inconvenience.

A few hundred students attended this school and precise evidence was kept in relation to this; hopefully the corresponding school registers will be eventually found.

For the Serbs it is interesting that the school, which had location problems and was frequently relocated, worked for a certain time, starting in 1807, in the building of the former Serbian Magistrate.

Even without the list of students, it was revealed that there were Serbs among them. In the school year of 1846/47, the school was attended by Đura Jakšić, who not only received the attendance certificate, but was also awarded a prize at the closing school ceremony. Maybe he was the favourite of teacher Henrik A. Dunaiszky as he was living in his quarters, so Dunaiszky, foreseeing his drawing talent, might have additionally been working with him.

As far as the Dunaiszky family is concerned, which was in fact the starting point of the story, it soon disappeared after Henrik A. Dunaiszky's death in 1875. Although it is known that he was a sculptor and he used to sign himself as a "Bildhauer, Vergolder und Zeichenlehrer" [sculptor, gold-plater and drawing teacher], not many of his works have been preserved in Timișoara. There is a supposition that three art objects in a park were created by him.

Украсни ћупови из темишварскога
Парка ружа који се приписују
Хенрику А. Дунајском

Цртежи који се приписују
Цртачкој школи из времена
Хенрика А. Дунајског

*Николеша Демиан
Зоран Марков*

СРБИН ОСОБЕЊАК У МЕЂУРАТНОМ ТЕМИШВАРУ: ФРАНЦ БРАНИСЛАВ МИРЧЕТИЋ (1897–1983)*

САЖЕТАК: Године 1982. Темишварац Бранислав Мирчетић поклонио је Музеју Баната у Темишвару занимљиву личну збирку: 11 предмета (медаља, дипломе, фотографије), који су унети у Историјску и Нумизматичку збирку Музеја. Бранислав Мирчетић је рођени Темишварац, крштен у српској православној цркви али се затим претежно кретао у круговима других националности (где се потписивао као Франциск); српски је говорио неправилно али се целога века изјашњавао као Србин и држао српског друштва. По професији је био трговац, а највише се прочуо као дипломирани декоратер излога. Био је члан оснивач Кола српске омладине (1930) и Земаљске српске народне странке (1934). После рата живео је усамљен, повучен и маргинализован, у родном граду, до смрти.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: трговац Франц Бранислав Мирчетић, декоратер излога, дипломе и медаље, изложбе и конкурси у аранжирању излога, Коло српске омладине у Темишвару, збирка Народног Музеја Баната.¹

Франц Бранислав Мирчетић као трговац. Интегрисан у Велику Румунију након Париске мировне конференције 1919. године, Темишвар у међуратном раздобљу пролази кроз фазу запаженога економског, грађевинског, духовног и културног напретка. У економском животу града на Бегеју значајну улогу имали су трговци и занатлије, односно мали предузетници, који су потицали из редова његових житеља свих народности. Ипак, сасвим посебно стање забележено је у српској заједници у Темишвару, етничкој мањини која се још од друге половине XIX века суочавала с наглим демографским падом, што се могло уочити у привредном сектору, поготово у трговинској средини.²

Међу трговцима српске народности који су радили у међуратном периоду у Темишвару, један се несумњиво издваја по својој ексцентричности и

* Захваљујемо госпођи Лиђији Драгић за превод резимеа на енглески језик, колеги Чипријану Главану за превод с немачког језика и колеги Милану Шепецану за фотографисање.

¹ У раду су махом коришћене следеће скраћенице: ДАРАТО – Државни архив Румуније, Архив тамешког округа; ПКТ – Привредна комора у Темишвару; УТТ – Удружење трговаца у Темишвару; УПК – Унија привредних комора; НМБ – Народни музеј Баната у Темишвару; ЗСНСР – Земаљска српска народна странка у Румунији.

² Стеван Бугарски, Љубомир Степанов, *Срби у Темишвару. Град*, Темишвар 2011, стр. 431.

по многобројним противречностима vezanim за његову економску и још више за његову политичку и друштвену активност, којима се бавио све до почетка Другога светског рата. Реч је о Францу Браниславу Мирчетићу, темишварском трговцу и овлашћеном декоратеру излога који се, иако је једва говорио српски, непрекидно изјашњавао као Србин и вазда пристајао уз српско друштво, учествујући активно у животу српске заједнице у међуратном Темишвару.³

Франц Бранислав Мирчетић рођен је у Темишвару 4. октобра 1897, у трговачкој породици. Према његовој сопственој изјави, породица се доселила у Темишвар управо у години када је рођен. Према матичним протоколима

Српске саборне цркве у Темишвару, крштен је 16. октобра 1897.⁴ Матични протоколи нам пружају и шире драгоцене податке о породици Мирчетић на размеђи XIX и XX века. Бранислав је био прворођенче. Његова мајка Марија (рођ. Моц) родила је још две ћерке: Меланију, рођену 14. августа 1898,⁵ која је преминула после једног јединог дана живота,⁶ и Јулијану, рођену 6. новембра 1899.⁷ Отац Јосиф Мирчетић родио се у Новом Саду 1862. године и радио је као крчмар и гостионичар. Преминуо је у Темишвару 28. јуна 1900. у 38. години живота.⁸ Матични протоколи пружају и једине податке о прецима мушке лозе. Браниславов деда Светозар Мирчетић, ожењен Јулијаном Бочановић, био је по занимању кројач.⁹

Бранислав се школовао у родном Темишвару; завршио је основну школу (српску и мађарску), затим три разреда грађанске школе и једногодишњи течај трговачке помоћничке школе. Године 1911.

Диплома течаја у декорисању излога „Das Schaufenster“ додељена Браниславу Мирчетићу у Берлину маја 1913.

³ Стеван Бугарски, *Полиитичке њаршије Срба у Румунији 1918–1938*, Темишвар 2008, стр. 111–112.

⁴ Матични протоколи Саборне цркве у Темишвару, *Пројкокол кршијених 1896–1924*, бр. 18/1897.

⁵ Исто, бр. 7/1898.

⁶ Исто, *Пројкокол умрлих 1896–1911*, бр. 17/1898.

⁷ Исто, *Пројкокол кршијених 1896–1924*, бр. 7/1899.

⁸ Исто, *Пројкокол умрлих 1896–1911*, бр. 16/1900.

⁹ Исто.

ступио је као шегрт у трговачку радњу мешовите робе код власника Јулија Галгона (Julius Galgon)¹⁰ у Темишвару, где је поред обављања редовних дужности почео да се вежба у аранжирању излога;¹¹ исплатило му се, јер му је та делатност временом донела професионална задовољства и новчану корист. Године 1912. Бранислав је отишао у Берлин, где је похађао академско-трговачки течај уприличен за младиће који су желели да овладају вештином украшавања излога. На том течају било је 200 учесника; од њих су 1913.¹² само четворица добила диплому, међу њима и Бранислав Мирчетић. У периоду 1915–1918. служио је обавезни војни рок, а по завршетку Светског рата ступио је као калфа у темишварску продавницу колонијалних и деликатесних производа Бургхард Жуџи (Burghardt Zsuzsi).¹³ Почев од 1923. прешао је у деликатесну радњу Фрање Бабчањија (Babcsányi Ferenc), која је имала седиште у Темишвару на Тргу Светога Ђорђа, бр. 3.¹⁴

Четири године касније, децембра 1927, желећи да отвори сопствену радњу, Бранислав Мирчетић, већ тридесетогодишњак, подноси молбу Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду) да му се изнајми пословни простор¹⁵ у Макрином дому;¹⁶ нудио је годишњу закупнину од 70.000 леја. Докуменат је написан књижевним језиком који није беспрекоран али сложеностју и стилем далеко надмашује Мирчетићево владање српским језиком; то је позвана упута да захтев није написао он, него какав изврстан познавалац српског језика, можда његов пријатељ др Спасоје Николић.¹⁷ Сама структура

¹⁰ Шпецерајска радња са седиштем у Темишвару у улици Еугена Савојског број 5 (*Almanach de adrese Timișoara*, Темишвар 1922, стр. 235. У више фондова ДАРАТО (*фонд Тамиш-Торонијалског суда; фонд ПКТ*) налазе се информације о дотичној темишварској радњи, која је постојала од 1896. до 1947.

¹¹ *Гласник. Црквени, школски и друшћивени листи*, Темишвар (у даљем тексту: *Гласник*), год. IV, 1924, бр. 3, 20. јануар 1924, стр. 20–21.

¹² Постоји неусаглашеност у вези са годином дипломирања на течају „Das Schaufenster“ [Излог] у Берлину, с обзиром на то да је на дипломи која се чува у оригиналу у збиркама НМБ написан датум „Мај 1913.“, док српски лист *Гласник* од 20. јануара 1924. пише да је течај окончан 1914.

¹³ Шпецерајска радња са седиштем у Темишвару, на Бул. краља Фердинанда (Lloydstr.).

¹⁴ *Гласник*, год. IV, 1924, бр. 3, 20. јануар 1924, стр. 21. Подаци о наведеној деликатесној радњи, која је радила од 1913. до 1941, у ДАРАТО, фондови: *Тамиш-Торонијалски суд; ПКТ*.

¹⁵ У поменутој молби Мирчетић је тражио изнајмљивање простора који је то да држао Тилшнајдер.

¹⁶ Макрин дом налази се на Тргу слободе у Темишвару, на углу садањих улица Виктора Влада Деламарине и Алба Јулије. Зграду је подигао почетком XIX века богати темишварски трговац цинцарског порекла Тома Наум Макри, с наменом изнајмљивања. Томина ћерка Персида Макри (удата Стојковић) наследила је зграду и тестаментом 1849. засновала задужбину „Макри–Стојковић“, чију је управу поверила Српској православној црквеној општини у Темишвару (Граду). Задужбина је званично регистрована 1860. Од прихода за изнајмљене просторије пружала се материјална помоћ ученицима, удовицама, осиромашеним породицама итд. У међуратном периоду у овој згради привремено је био смештен интернат Српског одељења Гимназије „К. Ђ. Лога“. Током Другога светског рата Макрин дом је био под војном окупацијом. У послератном раздобљу, пошто црквене власти нису могле да одржавају објекат, под притиском градских власти Макрин дом је уступљен у администрацију Политичкој општини Темишвара. Након 1990. године Православна српска црквена општина захтевала је да јој се врати зграда, али се Политичка општина супротставила. Неминовно је дошло до суда; парница још није окончана (С. Бугарски, Љ. Степанов, *нав. дело*, стр. 216–218).

¹⁷ Спасоје Николић (1880–1951) био је архимандрит Манастира Војловице (1908), епархијски бележник и референт при Епархији вршачкој (1903–1919), архијерејски заменик Епархије темишварске (1919–1927). На његову иницијативу покренут је у Темишвару српски лист *Гласник* 1921. Јуна 1926. добио је докторску титулу „honoris causa“ Универзитета политичких наука у

молбе веома је занимљива: почиње навођењем похвалнога чланка на свој рачун, објављеног у темишварском дневном листу *Temesvarer Zeitung*, затим уноси неколико биографских података, а након изјављивања закупне понуде пошао је осетљивом националном трасом, с циљем да утиче на српску црквену власт у доношењу одлуке: „Уверен сам да ће се наћи који иноверац са бољом и већом понудом на исти локал, но тада никад неће се стабилизирати Србин, јер наши Срби имају стручно знање а већина је пореклом сиротих родитеља“.¹⁸

Након неколико година рада као шегрт и просечни радник у разним шпечерајским радњама у Темишвару (*Galgon, Zsuzsi, Babcsányi*), Бранислав Мирчетић је напослетку успео да отвори сопствену радњу. После добијеног индустријског патента 12. септембра 1928,¹⁹ и саопштења Привредне коморе у Темишвару 3. јануара 1929,²⁰ Мирчетић је захтевао упис своје фирме 21. јануара 1929. Пошто су били испуњени потребни услови, на основу закључка бр. 73 Тамиш-торонталског суда,²¹ радња „Франциск Мирчетић“ регистрована је 1. фебруара 1929. са седиштем у Темишвару I, у улици Генерал Драгалина бр. 3 (данас улица Виктор Влад Деламарина), где је власник и становао. Радња је као основну делатност имала бифе и трговину шпечерајске робе. Па ипак, с обзиром на то да је Мирчетић још 1927. године настојао да унајми локал у Макрином дому ради независног пословања, врло је вероватно да је његова фирма радила почев од 1928.

Из нама непознатих разлога, међу многобројним папирима неопходним у бирократском поступку регистрација Мирчетић није на време доставио признаницу на своту од 200 леја, коју је требало уплатити Финансијској управи Тамиш-торонталске жупаније за одговарајући оглас у публикацији *Corespondența economică* [Економски дописи] у Букурешту, нити је послао примерак листа *Buletinul Justiției* [Билтен правосудја], који је излазио у Клужу, и у којем је објављена одлука Суда у вези са уписом његове фирме.²² Због свега тога 3. априла 1929. суд га је упозорио да исплати неизмирене обавезе у року од 15 дана, а под претњом новчане казне од 2.000 леја. Најзад су сви документи приспели у суд и 12. априла 1929. спор је окончан.²³

Неколико месеци касније, 25. јула 1929, у новој молби упућеној Црквено-општинском одбору у Темишвару (Граду) Мирчетић захтева унајмљив-

Печују. Септембра 1927. одрекао се православља и прешао у безверје; после неколико дана склопио је грађански брак. Екскомунициран из Српске православне цркве, под мирским именом Спасоје писао је и растурао полемичке списе, сарађивао у *Темишварском веснику* и активно се укључио у Земаљску српску народну странку у Румунији, где је изабран за главног тајника. Након рата суочавао се са многобројним тешкоћама и умро је Темишвару (Граду), 23. јануара 1951. (С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 104–106).

¹⁸ Мирчетићева молба упућена Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду) 14. децембра 1927; документат се чува у Архиву Црквене општине.

¹⁹ ДАРАТО, *Фонд Тамиш-Торонталског суда* (бр. фонда 128), Појединачне радње (1876–1938), фасц. 3266/1929, л. 2; индустријски патент бр. Д-264/2726/1928 издат од стране Индустријске канцеларије града Темишвара (копија).

²⁰ Исто, л. 3; саопштење ПКТ бр. 7394/1928.

²¹ Исто, л. 4–4п.

²² Исто, л. 13; *Buletinul Justiției*, Клуж, год. VII, бр. 52, 28. фебруар 1929, стр. 437.

²³ Исто, л. 15.

вање стамбеног простора у истом Макрином дому, и то стана који је раније држао Милан Арађанин. У тој молби он наглашава да је дотични стан у лошем стању и да би пре поновнога изнајмљивања законски власник морао да провери стамбене услове. Тада је назначио да остаје при закупници из неке пређашње молбе. Молба је писана на меморандуму који у горњем левом углу има текст на румунском језику: „Magazin de coloniale și delicatose [...] Timișoara I, Strada Alba Iulia. Telefon 5-18” [Продавница мешовите и деликатесне робе [...] Темишвар, I, Улица Алба Јулија. Телефон 5-18“].²⁴

У рекламним огласима објављиваним у периодицима тога времена радња Франца Бранислава Мирчетића означавања је као продавница мешовите деликатесне робе, са седиштем у Макрином дому, у улици Алба Јулија у Темишвару. У српској варијанти помињу се неки од продаваних производа: „Непрекидно снабдевен разним ликерима, стоним винима и специјалним деликатесима“.²⁵ У неком другом огласу, објављеном у првом броју *Темишварског весника*,²⁶ Мирчетић је представљао своју радњу као слагалиште чоколаде, ликера, чаја, рума, кекса и сардина. Занимљива је и чињеница да се име власника (подразумева се и назив радње) појављује различито у тадашњим листовима, у зависности од оних којима је оглас намењен. Дакле, у новинама и адресарима објављиваним на румунском, мађарском или немачком језику, назив је „Francisc Mircsetics“, док је у српским листовима назив „Бранислав Мирчетић“. Штавише, у неком од српских огласа написан је слоган „Свој – Своме“, нешто као позив Србима да посећују радње својих сународника и да у њима пазаре.

Водич кроз Темишвар из 1930. године помиње Мирчетићеву радњу у рубрици „Колонијални и деликатесни производи“.²⁷ У адресару објављеном 1935. Мирчетићева радња се јавља у оквиру двеју рубрика: „Крчме и гостионице [...] алкохолних пића“ и „Колонијални и деликатесни производи“.²⁸ Адресар обухвата и један рекламни оглас Мирчетићеве радње, на румунском језику.²⁹

Велики проблем с којим су се у међуратном периоду суочавали темишварски трговци, па наравно и Мирчетић, била је нелојална конкуренција, коју су проузроковали путујући трговци. У својству власника радње која се бавила и продајом алкохолних пића, учествујући на 50. Генералној скупштини Удружења трговаца у Темишвару 22. јула 1934, Мирчетић је поднео захтев, који је потписао већи број власника шпецерајских продавница, да „продаја колонијалних и деликатесних производа од стране потрошачких

²⁴ Мирчетићева молба упућена Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду) 25. јула 1929; докуменат у Архиву Црквене општине; што се тиче позивања на претходни захтев, такав докуменат није нам био доступан.

²⁵ С. Бугарски, Љ. Степанов, *нав. дело*, стр. 428.

²⁶ *Темишварски весник*, Темишвар, год. I, бр. 1, 12. новембар 1933, стр. 5.

²⁷ *Ghidul comercial, industrial și general al municipiului Timișoara cu planul cel mai nou al orașului*, Темишвар 1930, стр. 145.

²⁸ *Almanach de adrese, al Comerțului și Industriei din Timișoara și Banat pe anul 1935*, Темишвар (1935), стр. 39, 218.

²⁹ Исто, 45.

друштава, крчмица, на пијацама и под капијама, по путујућим бифеима, млекарарама, буде забрањена у складу са постојећим индустријским одредбама³⁰.

Очигледно је да се у извесном тренутку Мирчетић суочавао са финансијским проблемима, што произлази из новог (недатираног) захтева, упућеног Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду), којим моли одлагање плаћања за унајмљени локал, управо због финансијског дебакла (остао је са нарученом робом, приходи се стално смањују итд.), циљајући поново осетљивост црквене власти како би помогла „српском трговцу који је у добрим приликама тачно и савесно извршавао своју дужност“³¹.

Адресар из 1938. године не наводи више Мирчетићеву фирму. Једина назнака о њему јесте лична адреса на *Сџиску сџанова*: „Mirsetics Francisc, comerciant, III Str. Iosif Gal nr. 3“³² [Мирчетић Франциск, трговац, III, ул. Јосифа Гала бр. 3]. По томе се може претпоставити да његова продавница тада више није радила.

Званичне податке о нестанку Мирчетићеве радње из трговачког пејзажа Темишвара дознајемо из једног извештаја Трговинског регистра који је сачуван у Тамишкој жупанијској служби Националног архива, а у фонду Темишварске привредне коморе: према саопштењу Полицијске управе од 24. новембра 1939. уписано је 25. јануара 1941. у предмет Мирчетићеве фирме да дотична продавница више не постоји. У извештају се наводи да је Мирчетић у више наврата позиван да избрише радњу из Трговачког регистра,³³ позивнице су слате на темишварску адресу, али и на адресу из Букурешта. На основу свега, овлашћени судија при Трговачком регистру наложио је 7. фебруара 1941. брисање радње „Мирчетић Франциск“, и то почев од 9. јануара 1940.³⁴

Политичка делатност Бранислава Мирчетића. По отварању сопствене радње, односно по остварењу на професионалном и имовном плану, Бранислав Мирчетић је постајао све активнији и на друштвенополитичком плану. Његова политичка активност тридесетих година XX века чврсто је везана за српску заједницу у Темишвару. Можда нам је најрепрезентативнији опис Мирчетићевог учешћа у политичком животу српске мањине у Румунији дао Стеван Бугарски у раду посвећеном политичким партијама Срба у Румунији: „Српски је једва натуцао мешајући туђице, али је уживао да долази у српска друштва, да се понаша галантно и да има водећу реч“³⁵.

Први значајнији подаци о његовом учешћу у животу српске заједнице јављају се приликом оснивања Кола српске омладине у Темишвару почетком треће деценије XX века. Основано марта 1930. од стране групе младих

³⁰ ДАРАТО, *Фонд Удружења трговаца у Темишвару* (бр. фонда 103), фасц. 1 (Записник генералних скупштина 1924–1947), стр. 64.

³¹ Мирчетићева молба упућена Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду); недатирана документ у Архиву Црквене општине.

³² *Mare carte de adrese și indicator al domiciliilor Timișoara 1938*, Timișoara 1938.

³³ ДАРАТО, *Фонд ПКТ* (бр. фонда 89), фасц. 714/1931, л. 3. Мирчетићева радња је поново регистрована 1931. приликом оснивања Трговинског регистра, под бројем 2271/1931, имајући исту трговинску делатност: продају шпецерајских производа.

³⁴ Исто, л. 1.

³⁵ С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 111–112.

Темишвараца српске народности, то културно-васпитно друштво радило је читаву годину дана без одобреног статута. Почетком следеће године предузет је низ мера како би ово друштво стекло правни статус, тако да је 12. маја 1931. сазвана Генерална оснивачка скупштина, и том приликом је усвојен Правилник и изабран Руководећи одбор. За председника Кола изабран је трговац Франц Бранислав Мирчетић. Непосредни задатак новоизабраног руководства био је да што пре издејствује званично признање организације, што је и постигнуто током 1932. године одлуком бр. 45 Тамиш-торонталског суда, када је Кола српске омладине додељен статус правног лица. Друштво је током кратког трајања имало богату и разноврсну активност: основани су позоришна група и тамбурашки оркестар, организоване су представе, излети, зборови, поклоњена је достојна пажња спорту. У контексту политичких промена које су задесиле румунску државу 1938. године даља активност Кола српске омладине је забрањена.³⁶

Што се тиче политичког подухвата Бранислава Мирчетића, био је члан Земаљске српске народне странке у Румунији и биран је у руководеће органе. На Великом народном збору 13. маја 1934. изабран је, као представник Срба Темишвараца, за члана Средишњег одбора новоосноване политичке партије.³⁷ Неколико месеци касније, 10. новембра 1934, на седници Средишњег одбора изабрани су чланови Ужег одбора и стручних одсека. Мирчетић је постао члан Политичког одсека.³⁸ О његовој конкретној политичкој делатности нема много података, јер ни сама партија није развила какву запажену делатност; колико је тренутно познато, малтене сви његови политички поступци предузети су у сарадњи са блиским пријатељем др Спасојем Николићем, тадашњим главним тајником странке.

Почетком 1935. године темишварски српски лист *Темишварски весник* најављивао је, на насловној страници, свечану прославу у Темишвару поводом 700 година од упокојења Св. Саве, првога архиепископа Српске православне цркве и ктитора Манастира Хиландара на Светој Гори. Чланак је потписао именом Бранислава Мирчетића.³⁹ Свечаности су заказане за 26. мај 1935, а за исто јутро предвиђен је у дворани биоскопа „Капитол“ у Темишвару велики народни збор Срба у Румунији. Прослава је уприличена исте вечери, али импровизовано, због затегнутих односа између политичких актера и црквене власти. На збору је водећу улогу приграбио др Спасоје Николић, а импровизовану прославу која је увече уследила осмислио је Бранислав Мирчетић.⁴⁰

³⁶ Liubomir Stepanov, *Uniunea Sărbilor din România*, Темишвар 2006, стр. 31–33.

³⁷ С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 123. Године 1934. основана је у Темишвару Земаљска српска народна странка у Румунији. Оснивачка скупштина (Велики народни збор) одржана је 13. маја 1934. у летњој башти Темишварске пиваре. Том приликом усвојен је Статут, одобрен политички програм и изабрано руководство. За председника странке изабран је др Михајло Ђирић, адвокат и поседник из Варјаша, док је др Спасоје Николић изабран за главног тајника. Пошто је сеоско српско становништво било заинтересовано за проблематику нове српске странке, основане су бројне месне организације. Године 1938. странка нестаје са румунске политичке сцене, не оставивши видљиве трагове у окружењу у којем је настала (Lj. Stepanov, *нав. дело*, стр. 33–34).

³⁸ С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 123–124.

³⁹ *Темишварски весник*, год. II, бр. 65, 3. фебруар 1935, стр. 1.

⁴⁰ С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 65–71.

Фотографија часника Кола српске омладине у Темišвару (у средини Бранислав Мирчегић),
дело фотографике радионице Петковић из Темišвара 1931.

Током 1936. године Спасоје Николић, незадовољан ставом *Темишварског весника* према Земаљској српској народној странци и особито према својој улози у њој, покушао је да оснује нов српски лист; у том смислу нагодио се с Браниславом Мирчетићем. Нови српски периодик назван је *Браник*, од првих слогова имена Бранислав и презимена Николић. Први број је био написан и сложен, али непосредно пред почетак штампања стигао је из Полицијске префектуре налог Одсека за штампу којим је забрањено излажење листа. Током исте године, на иницијативу групе темишварских Срба међу којима су били Мирчетић и Николић, Општина Темишвара бесплатно је доделила простор у центру града за зидање Српскога народног дома и Интерната за Србе средњошколце. Одлука Темишварске општине је затим поништена на интервенцију неких Румуна из Југославије, али је 23. јуна 1937. поново потврђена као правоснажна. Међутим, овога пута су др Спасоје Николић и Бранислав Мирчетић покушали да све припишу себи у заслугу, проузроковали су раздор у српским круговима и од свега није испало ништа.⁴¹

И тај покушај да се нешто учини остао је мртво слово на папиру због много чега али и због политичке ситуације која је настала. А и политичка активност Бранислава Мирчетића завршила се успостављањем краљевске диктатуре почетком 1938. године. Новим краљевским Уставом забрањена је активност свих политичких странака на територији Румуније; то је моменат када са политичке сцене нестаје и Земаљска српска народна странка у Румунији.

Бранислав Мирчетић и страст према декорисању излога. Јануара 1924. године темишварски српски лист *Гласник*, у чланку посвећеном младом трговцу Браниславу Мирчетићу, забележио је занимљив податак о његовим почецима у декорисању излога: године 1911, када је радио као шегрт у шпецерајској радњи Јулија Галгона у Темишвару, предузео је прве кораке у аранжирању експоната, откривајући страст према дизајну излога.⁴²

С обзиром на то да је у тадањем Темишвару посао декоратера излога био управо „егзотичан“,⁴³ а на течајеве за усавршавање није се могло ни помишљати, године 1912. Мирчетић одлази у Берлин како би остварио свој сан. Тамо похађа течај који је организовао илустровани лист *Das Schaufenster* [Излог]. У Берлину, маја 1913, добија жељену диплому, поставши дипломирани декоратер излога.⁴⁴

Прве податке о Мирчетићу као декоратеру и организатору јавних догађаја дознајемо из поменутога темишварског *Гласника*. Током 1922. године, Мирчетић је декорисао свечану салу Војне касине у Темишвару поводом

⁴¹ Исто, 88; „Управа града Тимишоаре-Темишвара поклонила је Српству место за народни дом“ и „Интернат и У чије име и ко је сазвао неки народни збор“, *Темишварски весник*, год. V, бр. 300, 1. септембра 1937.

⁴² *Гласник*, год. IV, бр. 3, 20. јануар 1924, стр. 21.

⁴³ Почетком XX века у Темишвару се не зна за званичне декоратере излога. Обично је декорисање јавних просторија или дворана било дело особа разних занимања: архитеката, тапетара, произвођача намештаја итд. Можемо претпоставити да су велике радње користиле услуге дотичних лица при декорисању излога или ентеријера за разне свечане прилике.

⁴⁴ Мирчетићева молба упућена Одбору Црквене општине у Темишвару (Граду) 14. децембра 1927; докуменат у Архиву Црквене општине.

прославе коју је организовало Темишварско добротворно друштво „Слога“. За ту прилику израдио је на самом улазу у Касину велик транспарент, са натписом „Слога“, декорисан многобројним шареним електричним сијалицама.⁴⁵

Годину дана касније Мирчетић је учествовао у такмичењу за декорисање излога, које је организовало Удружење трговаца у Темишвару поводом Земаљског сајма банатских узорака, одржаног у Темишвару између 22. и 30. септембра 1923. Учествовало је 90 такмичара, а Мирчетић, као представник шпедерајске радње „Ференц Бабчањи“, припремио је два излога: „У подруму посластица“ и „Јапанска кућа са чајдиницом“. Жири такмичења му је доделио 25. септембра 1923. Почасну диплому (то је била прва награда) и износ од 10.000 леја за излог „У подруму посластица“. У вези са новчаним износом награде постоји неусаглашеност у очуваним изворима; наиме, лист *Гласник* говори о износу од 3.000 леја,⁴⁶ док се на фотографији победничког излога види ознака са текстом „Овај је излог освојио 10.000 леја и Почасну диплому“.

Новембра исте године поводом посете краља Фердинанда Темишвару Бранислав Мирчетић је декорисао балкон Владичанског двора Српске епархије, ограду и постојеће две улазне капије Српске православне саборне цркве на Тргу уједињења. Украс од зеленила урађен је „укусно и за веома кратко време“.⁴⁷

Марта 1925. темишварски дневни лист на немачком језику *Temesvarer Zeitung* објавио је да ће се у недељу, 29. марта, у 11 часова, у великој дворани Привредне коморе у Темишвару одржати испит на течају за декорисање излога, који је држао „дипломирани мајстор“ Бранислав Мирчетић. Течај је организован под подкровитељством председника Привредне коморе у Темишвару Јоана Опрее, председника индустријалаца Сигмунда Сане, председника текстилних индустријалаца Рудолфа Тотиса и председника Удружења трговаца у Темишвару Рихарда Куна.⁴⁸

Неколико месеци касније поменути немачки дневни лист обавестио је читаоце путем два чланка о отварању изложбе израђених излога у дворани Војне касине у Темишвару 28. септембра 1925. Изложба полазника течаја за декорисање излога који је држао Бранислав Мирчетић отворена је у присуству градоначелника Темишвара др Лучијана Ђорђевића, председника Темишварске привредне коморе Јоана Опрее, индустријалца Рудолфа Тотиса, председника Удружења трговаца у Темишвару Рихарда Куна и многобројних великих индустријалаца и трговаца. Посетилаца је било много. Мирчетићев течај трајао је четири месеца и имао свега 30 полазника, а они који су дипломирали добили су атестат као декоратери излога.

Међу најзапаженијима на поменутој изложби били су: излог Ткачког предузећа „Асторија“, са аранжманом у облику великог лептира (декоратер

⁴⁵ *Гласник*, год. IV, бр. 3, 20. јануар 1924, стр. 21.

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ *Temesvarer Zeitung*, 29. март 1925. Пошто постојећи подаци о Мирчетићевом течају из 1925. године произлазе из два чланка поменутога немачког листа, које је Мирчетић изрезао, а њихово датирање је поприлично компликовано, постоји могућност да је у питању један једини течај.

Фотографија жирија и апсолвената течаја декорисања излога који је одржао Бранислав Мирчетић у Темишвару 1925.

Михаел Прејс); излог Фабрике конзерви „ММ“, са модерним излогом конзерви (декоратер Вилхелм Циглер), излог Млекаре „Јерг“ из Либлинга са модерним излагањем сирева (декоратери Еуген Шипер и Александар Гигић). Под упутством „мајстора излога, инструктора“ Бранислава Мирчетића, сви учесници течаја допринели су изради излога „Ветрењача“, израђеног од висококвалитетних тестенина. Аутор чланка у немачком листу наводи да изложба представља овенчање дотадашње Мирчетићеве активности.⁴⁹ У збиркама Народног музеја Баната чувају се две фотографије о Мирчетићевом течају из 1925. године и о завршној изложби.

Поново срећемо Мирчетића у својству учесника на такмичењима у декорисању излога, и то на грандиозној манифестацији насловљеној „Темишварска седмица“, а одржаној између 10. и 17. маја 1934.⁵⁰ У оквиру манифестације организовани су конкурси, концерти, разнолике свечаности. Темишварски дневник *Tara* у броју од 4. маја 1934. писао је да је претходнога дана у Темишварској трговинској комори већано о такмичењу у осветљавању излога; за такмичење је пријављено 110 учесника. У истом чланку наводи се да је

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Оглас манифестације у новинама најављивао је „такмичење у декорисању и осветљавању излога, индустријски магацин, зоотехничку изложбу, хиподромско такмичење, уметничке и спортске активности итд.“.

одређено 20 награда за оне који ће се одликовати осветљавањем излога.⁵¹ Бранислав Мирчетић се пријавио у својству власника шпецерајске радње „Франчиск Мирчетић“ која се налазила у просторијама Макриног дома, са излазом на улицу Алба Јулија, у самом центру града. Исти периодик у броју од 9. маја навео је фирме које учествују излогом на уприличеним такмичењима; ту је уписана и Мирчетићева фирма са наведене адресе.⁵² Још од 27. априла 1934. Управни одбор Темишварске привредне коморе захтевао је суспендовање недељног одмора 13. и 17. маја за фирме које учествују у такмичењима.⁵³ Дотичне продавнице имале су бити обележене нарочитим таблицама (израда таблица поверена је фирми „Клајк и Баумстарк“, уговорена цена била је 1.400 леја по табlici),⁵⁴ а фотографисање читаве манифестације и израду фото-албума преузела је фирма „Фото Леонардо“.⁵⁵

Очигледно је да су резултати труда организатора и такмичара били импресивни. „Напокон је дошао 10. Мај, када је – поготово увече – било право задовољство шетати улицама града са излозима лепо осветљеним и декорисаним; све је то резултат мајсторства, укуса и маште способних људи“.⁵⁶ Отварање манифестације „Седмица Темишвара“ одржано је 11. маја 1934. у свечаној дворани Темишварске трговинске коморе; били су присутни: генерални секретар при Министарству индустрије и трговине Константин Теорђеску, префект Димитрије Нистор, градоначелник Аугустин Коман, арадски епископ Григорије Комша, римокатолички бискуп Аугустин Паха, генерални секретар Трговинске коморе Јанку Кончијату итд. Именовани су чланови жирија за такмичења организована у оквиру манифестације. Жири за излоге сачињавали су: председник Трговинске коморе Аурел Јонеску, Адам Шталер, Д. Мардан, Јанку Кончијату и Фердинанд Галас, а жири за осветљавање излога: Корнел Миклоши, проф. Леонида, инж. Корнел Љуба, др Коломан Јакоби и Карол Енгел.⁵⁷

„Темишварска седмица“ окончана је 17. маја у 21 сат свечаношћу у дворани Градског позоришта, где су уручене награде, дипломе и медаље.⁵⁸ Бранислав Мирчетић је награђен у оба такмичења на која се беше пријавио. Организатори манифестације доделили су 58 учесничких диплома на конкурс за осветљавање излога и 104 дипломе за фирме које су учествовале у такмичењу декорисања излога.⁵⁹ Име трговца Бранислава Мирчетића записано је у обе категорије. За такмичење у декорисању излога додељено је 16 златних и 24 сребрне медаље. Мирчетић је освојио златну медаљу (на списку под бр. 14)⁶⁰

⁵¹ *Țara*, Темишвар, год. III, бр. 88, 4. мај 1934, стр. 4.

⁵² Исто, бр. 91, 9 мај 1934, стр. 2.

⁵³ ДАРАТО, *Фонд ПКТ* (бр. фонда 89), фасц. 3/1934, стр. 71, бр. 1 (Записник седнице Управног одбора ПКТ 27. априла 1934. год.).

⁵⁴ Исто, стр. 66, бр. 15 (Записник седнице Управног одбора ПКТ 20. априла 1934. год.).

⁵⁵ Исто, стр. 74, бр. 9 (Записник седнице Управног одбора ПКТ 27. априла 1934. год.). Радња „Фото Леонардо“ радила је у међуратном периоду у Темишвару, квартал IV, Булевар Карол (данас Булевар 16. децембра 1989) бр. 16.

⁵⁶ *Темишварски весник*, год. II, бр. 29, 27. мај 1934, стр. 4.

⁵⁷ *Țara*, год. III, бр. 94, 13. мај 1934, стр. 3.

⁵⁸ Исто, бр. 97, 18. мај 1934, стр. 4.

⁵⁹ Исто, бр. 98, 20. мај 1934, стр. 2.

⁶⁰ Исто. Мирчетић се помиње под редним бр. 14 (од свега 16 додељених златних медаља). Било би занимљиво сазнати да ли се међу декоратерима осталих 15 победничких златних медаља и 24 сребрне медаље налазе и бивши Мирчетићеваци ученици са течаја за декорисање излога из 1925.

за излог „Пикник патуљака у шуми“, аранжман излога деликатесне робе израђен у „четинарској средини“. У оквиру такмичења у осветљавању излога додељене су 23 награде; Мирчетић је уписан под редним бројем 18, а освојио је награду која се састојала од 15 сијалица тунгсрам, у вредности од 510 леја.⁶¹

Мирчетићев успех у оквиру такмичења организованих током „Темишварске седмице“ запажен је и представљен у похвалном чланку у *Темишварском веснику*; текст потписује његов пријатељ др Спасоје Николић.⁶²

Ови конкурси у оквиру „Седмице Темишвара“ последња су документована такмичења на којима је учествовао Бранислав Мирчетић. Следећих година посветио се више друштвенополитичким активностима, док је посао око трговине деликатесним производима пао у сенку, а на крају је и пропао крајем тридесетих година XX века.

Епилог. Објективних података о Браниславу Мирчетићу у послератном периоду има релативно мало; највише их је по казивању људи који су га лично познавали у последњим годинама живота.

Док се у међуратним годинама Мирчетић башкарио и био познат по богатим ручковима и чашћењима које је приређивао, у послератном периоду он је живео повучено, мање-више скромно и маргинализовано, као представник прохујалог света. Никада није ступио у брак и није имао потомство. Живео је уз сестру Јулијану; стан им је био у улици Марашешти бр. 14, у темишварском централном кварту Граду. Старији људи га се сећају из шездесетих и седамдесетих година XX века: стар и погрбљен свраћао је у тадањи Српски православни викаријат у Темишвару, где га је службено особље примало са снисхођењем и по дужности.⁶³ Познат је и као дародавац Српске саборне цркве у Темишвару, чијој је парохији припадао, а остао је ипак у сећању савременика као анахрона личност и незгодан саговорник.⁶⁴ Бранислав Мирчетић је умро у Темишвару 26. децембра 1983.⁶⁵ Сахрањен је у породичној гробници на гробљу са Липовског пута.

Све у свему, ако оставимо по страни ексцентричност и контроверзне детаље, остаје чињеница да се Бранислав Мирчетић истакао као декоратер излога; у том домену постао је познат међу првима у међуратном Темишвару. Његова шпецерајска радња у Макрином дому радила је скоро читаву деценију, али била је само једна од многобројних сличних продавница тога времена у Темишвару, од којих су неке припадале и Србима. Његова краткотрајна политичка активност, једина до сада истраживана и објављена, позната је поглавито у редовима српске заједнице. За разлику од тога, као декоратер излога, Мирчетић се истакао у такмичењима и изложбама, у декорисању и осветљавању излога, наградама (укључујући једну златну медаљу) и дипломама.

⁶¹ Исто. Мирчетић се помиње на поз. 18. и 23.

⁶² *Темишварски весник*, год. II, бр. 29, 27. мај 1934, стр. 4.

⁶³ Увек галантан, поклањао је госпођама чоколадне бомбоне „винга“.

⁶⁴ Необјављене информације о Браниславу Мирчетићу у позним годинама примили смо љубазношћу господина Стевана Бугарског и госпође Јаворке Марков Јоргован.

⁶⁵ С. Бугарски, *нав. дело*, стр. 112; Матични протоколи Саборне цркве у Темишвару (Граду), *Пројкокол умрлих 1972–1998*, бр. 31/1983.

Предмети Бранислава Мирчетића у збиркама Банатског музеја. У јесен 1982. Бранислав Мирчетић је поклонио Музеју Баната у Темишвару 11 предмета музеистичког карактера, и они су инвентарисани у Историјској и Нумизматичкој збирци; то су четири дипломе и пет фотографија у Историјској, те једна медаља са приложеном фотографијом у Нумизматичкој збирци. Њихов скраћени службени попис гласи:

1. *Диплома њоложеног течаја у декорисању излога „Das Schaufenster“*, додељена Браниславу Мирчетићу у Берлину маја 1913.

НМБ, инв. бр. Историја 20.107 (генерални инв. бр. 942.881).⁶⁶

На дипломи су видљиве касније интервенције у делу предвиђеном за име апсолвента и место његовог порекла, што доводи у питање њену аутентичност.

2. *Фо̀то-њорѝреѝ: Франчиск Бранислав Мирчетић*, дело темишварског фотографа Ф. Лихта.⁶⁷

Датација: година 1914. (на основу белешке са позадине).

НМБ, инв. бр. Историја 20.107 (генерални инв. бр. 942.881).

3. *Почасна дип̀лома (Прва на̀града) Удружења ѝр̀говаца у Темишвару*, додељена декоратеру Браниславу Мирчетићу на Такмичењу у декорисању излога септембра 1923.

НМБ, инв. бр. Историја 20.106 (генерални инв. бр. 942.880).

4. *Фо̀то̀графија излога „У ѝо̀друму ѝосласѝица“*; излог приредио Бранислав Мирчетић и био награђен поводом Земаљског сајма банатских узорака у Темишвару 22–30. септембра 1923.

НМБ, инв. бр. Историја 20.110 (генерални инв. бр. 942.884).

5. *Фо̀то̀графија жирија и а̀исолвенатѝа течаја декорисања излога, који је одржао Бранислав Мирчетић 1925.*

НМБ, инв. бр. Историја 20.111 (генерални инв. бр. 942.885).

Датум изрезаног чланка, „29. септембар 1925. год.“, касније је прилепљен; због тога остаје под питањем прецизно датирање.

6. *Фо̀то̀графија излога „Веѝрењача“*. Под руководством Бранислава Мирчетића аранжман приредили ученици течаја у декорисању излога, који је одржао Бранислав Мирчетић 1925.

НМБ, инв. бр. Историја 20.111 (генерални инв. бр. 942.885).

Два постојећа датума „29. март 1929“ и „29. септембар 1925“ касније су прилепљена; због тога остаје под питањем прецизно датирање.

⁶⁶ Инвентарски бројеви предмета у Историјској збирци налазе се у музејском Записнику бр. 4, док се генерални инвентарски бројеви налазе у музејском генералном Записнику бр. 21, стр. 71–72.

⁶⁷ Фото-студио Филипа Лихта (Licht Fülöp, 1867–?), отворен у Темишвару 6. новембра 1904, радио је у улици Хуњади бр. 2 (данас Бул. 16. децембра 1989), на последњем спрату зграде на самом углу (у близини моста „Марија“); вид. *Temesvári Hírlap*, бр. 280, 22. нов. 1904, стр. 7. Године 1910. Лихт отвара фото-студио у Перјамошу, а након Великога рата имао је радњу у Будимпешти. У огласима појављује се искључиво као Лихт Ф. Податке смо примили љубазношћу госпође Илоне Миклошик.

7. *Фотографија руководећих чланова Кола српске омладине у Темишвару*, дело фотографске радионице Петковић⁶⁸ из Темишвара 1931. год. НМБ, инв. бр. Историја 20.112 (генерални инв. бр. 942.886).

8. *Златна медаља Уније привредних комора*, додељена Браниславу Мирчетићу за излог „Пикник патуљака у шуми“ 10–17. маја 1934. НМБ, инв. бр. Медалистика 712 (генерални инв. бр. 942.836).⁶⁹ Медаља није потписана, нити је датирана.

9. *Фотографија излога „Пикник патуљака у шуми“*, Мирчетићев аранжман, награђен златном медаљом у оквиру такмичења 10–17. маја 1934. НМБ, инв. бр. Медалистика 712 (генерални инв. бр. 942.836). У тренутку донације фотографија и медаља биле су заједно урамљене.

10. *Диплома Привредне коморе у Темишвару*, додељена Браниславу Мирчетићу у оквиру Такмичења у осветљавању излога 10–17. маја 1934. НМБ, инв. бр. Историја 20.109 (генерални инв. бр. 942.883).

Фото-портрет: Бранислав Мирчетић, дело темишварског фотографа Ф. Лихта

Почасна диплома (Прва награда) Удружења трговаца у Темишвару додељена Браниславу Мирчетићу на такмичењу у декорисању излога септембра 1923.

⁶⁸ Фото-радионица Петковић радила је у међуратном периоду у Темишвару, у кварту Фабрика, улица Дачилор бр. 11–13; вид. *Almanach de adrese Timișoara*, Темишвар 1922, стр. 312. Фотографија описана у каталогу доказа је да је године 1931. радња још увек радила под називом „Фото Петковић“. Фотограф Велимир Петковић је започео своју активност самостално, а затим је у сарадњи с Љубомиром Котруом основао фотографски студио „Петковић и Котру“.

⁶⁹ Инвентарски бројеви каталожких предмета бр. 8 и 9 регистрованих у Збирци Медалистика налазе се у музејском Записнику медалистике, док се општи инвентарски бројеви налазе у општем Записнику Музеја, бр. 21, стр. 67.

Фотографија излога „У подруму посланица“, аранжман Бранислава Мирчетића награђен на Земалском сајму банатских узорака у Темишвару 22–30. септембра 1923.

Фотографија излога „Ветрењача“; под руководством Бранислава Мирчетића аранжман приредили ученици течаја у декорисању излога који је одржао Бранислав Мирчетић 1925.

1.

2.

Златна медаља Уније привредних комора додељена Браниславу Мирчетићу за излог „Пикник патуљака у шуми“ 10–17. маја 1934.

Фотографија излога „Пикник патуљака у шуми“, аранжман Бранислава Мирчетића награђен златном медаљом на такмичењу 10–17. маја 1934.

Диплома Привредне коморе у Темишвару додељена Браниславу Мирчетићу на такмичењу за расвету излога 10–17. маја 1934.

O PERSOANĂ SĂRBĂ INTERESANTĂ DIN TIMIȘOARA INTERBELICĂ: FRANCISC BRANISLAV MIRCSETICS (1897–1983)

Nicoleta Demian, Zoran Markov

Rezumat

În cursul anului 1982 fostul comerciant timișorean și decorator de vitrine Francisc Branislav Mircsetics a donat Muzeului Banatului din Timișoara o interesantă colecție personală formată din unsprezece obiecte de interes muzeistic, inventariate în colecțiile de Istorie și Numismatică ale instituției. În inventarul colecției de Istorie au fost înregistrate patru diplome și cinci fotografii, în timp ce o medalie cu fotografia aferentă au fost incluse în inventarul colecției de Medalii.

Francisc Branislav Mircsetics s-a născut la Timișoara, în 4 octombrie 1897 într-o familie de comercianți. A terminat în orașul natal școala primară în limbile maghiară și sârbă, apoi a absolvit școala medie de trei ani și un curs comercial de un an de zile. În 1912 a plecat la Berlin, unde a absolvit cursul de decorator de vitrine „Das Schaufenster”, în luna mai 1913. A lucrat ca ucenic și apoi ca ajutor de comerciant la firme renumite din Timișoara: „Iulius Galgon”, „Burghardt Zsuzsi” și „Babcsányi Ferenc”. În anul 1929 și-a deschis propria afacere cu produse coloniale și delicatese, în incinta Casei Makri din Timișoara (Cetate). Firma a funcționat până în zorii celui de-al Doilea Război Mondial.

Personalitate complexă și cu totul originală, Mircsetics a rămas în memoria contemporanilor prin controversele legate de activitatea sa economică, dar mai ales politică,

din anii interbelice. Activitatea sa în plan socio-politic a fost strâns legată de viață comunității sârbe din Timișoara, cu toate că el se exprima foarte greu în limba maternă. La începutul anilor '30 ai secolului XX a fost ales în funcția de președinte al Cercului Tineretului Sârb din Timișoara, din primăvara anului 1934 făcea parte din structurile de conducere ale Partidului Regnicolar al Poporului Sârbesc din România.

F. B. Mircsetics a rămas în istorie mai ales prin concursurile și expozițiile de vitrine, organizate în Timișoara anilor interbelici, la care a participat. În anul 1923 tânărul ajutor de comerciant și decorator a obținut premiul întâi și diploma de onoare la Concursul de aranjat vitrine de la Timișoara. Doi ani mai târziu, în septembrie 1925, sub egida Camerei de Comerț și Industrie din Timișoara a ținut un curs pentru tinerii decoratori de vitrine, curs la care au participat 30 de persoane. Cursul s-a finalizat cu o expoziție de vitrine desfășurată în Cazinoul Militar din Timișoara. În luna mai 1934, cu ocazia concursurilor desfășurate în cadrul manifestației „Săptămâna Timișoarei”, Mircsetics a participat la două dintre competiții: la concursul de vitrine și la cel de iluminare a vitrinelor. A obținut diplome și premii la ambele concursuri. Cel mai important premiu a fost medalia de aur acordată în cadrul concursului de vitrine, pentru aranjamentul „Picnicul piticilor din pădure”.

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, Mircsetics a dus un trai modest, fiind marginalizat de societate. N-a fost căsătorit și nu a avut urmași. A locuit împreună cu sora sa într-un apartament de pe Str. Mărășești, în cartierul timișorean Cetate. S-a stins la Timișoara, în 26 decembrie 1983 și este înmormântat în cimitirul din Calea Lipovei.

AN INTERESTING SERBIAN PERSON IN INTER-WAR TIMIȘOARA: FRANCISC BRANISLAV MIRCSETICS (1897–1983)

Nicoleta Demian, Zoran Markov

Summary

In October 1982, the former tradesman and glass case decorator of Timișoara, Francisc Branislav Mircsetics, donated to Museum of Banat from Timișoara an interesting personal collection composed of eleven pieces of museum interest catalogued in the History collection and Medal collection of the institution. In the History Collection catalogue there were registered four diplomas and five photographs, while a medal and a photograph were included in the Medal Collection catalogue. These pieces, published in detail in the present study, constituted the starting point of the documentation about F. B. Mircsetics.

Mircsetics was born in Timișoara, on the 4th of October 1897, in a tradesmen family. He graduated Primary School in Hungarian and Serbian language and then he graduated the three-year Middle School and one-year Trade Course in Timișoara. In 1912, he had left for Berlin where he attended and graduated in May 1913 from the Glass case Decorator Course called “Das Schaufenster”. He worked as an apprentice and then as a tradesman assistant at famous colonial goods and dainties firms from Timișoara: “Iulius Galgon”, “Burghardt Zsuzsi” and “Babcsányi Ferenc”. In 1929, he opened his own business with colonial goods and dainties inside Makri House from Timișoara (Cetate/Fortress), firm that worked for almost a decade.

Complex and eccentric personality, Mircsetics remained in the memory of his contemporaries through the controversies related to his economic activity and his inter-war political activity. His socio-political activity was strongly connected to the life of the Serbian community from Timișoara, although Mircsetics barely expressed himself in Serbian language. At the beginning of the 1930s, F. B. Mircsetics was elected president of the Serbian Youth Society from Timișoara, and in the spring of 1934 was elected in the leading structures of the Regnicolar Party of the Serbian People from Romania.

F. B. Mircsetics remained popular until nowadays especially through his participation at the glass case contests and exhibitions organized in inter-war Timișoara. In September 1923, the young tradesman assistant and decorator got the First Prize and the Honor Diploma at the glass case arranging contest organized within the Sample Fair of Banat from Timișoara. Two years later, in September 1925, under the aegis of Chamber of Commerce and Industry from Timișoara, Mircsetics taught a four month course for the young glass case decorators, at which 30 persons participated. The course was completed with a glass case exhibition held at the Military Casino from Timișoara. In May 1934, on the occasion of the contests organized within “Timișoara’s Week”, Mircsetics participated at two of the contests: the glass case and the glass case lighting contests. He got diplomas and prizes at both contests. The most important prize was the golden medal awarded at the glass case contest for the arrangement “The picnic of the dwarfs in the forest”.

In the years that followed the Second World War, Mircsetics led a modest life, being marginalized by the communist authorities. He was not married and had no offspring. He resided with his sister in an apartment on Mărășești Street in the quarter Cetate (Fortress) in Timișoara. He died in Timișoara on the 26th of December 1983, being buried in the cemetery on Lipovei Road.

Дејан Појов

СВЕШТЕНСТВО ЕПАРХИЈЕ ТЕМИШВАРСКЕ 1797. ГОДИНЕ (2)

САЖЕТАК: У Архиву Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима пре неколико година истражен је опис Епархије темишварске из 1797. године. У раду се наставља препис статистичких података који се односе на мирско свештенство, започет у *Темишварском зборнику* бр. 8 (2015). У овом другом делу обухваћени су протопрезвитерати: Великобечкеречки, Панчевачки, Хасијашки и Жебељски.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Епархија темишварска, свештенство, статистика, Великобечкеречки протопрезвитерат, Панчевачки протопрезвитерат, Хасијашки протопрезвитерат, Жебељски протопрезвитерат.

Међу мање познатим и до сада необјављеним статистичким подацима Епархије темишварске у XVIII веку сврстава се и попис *Описаније восточнаго православнога неунијскаго свјашченства к Епархији темишварској принадлежашчаго*. Документ је део обимне колекције статистичких података из епархија Карловачке митрополије за 1797. годину, а чува се Архиву САНУ у Сремским Карловцима¹.

Уз постојеће пописе манастира, односно насеља и становништва Епархије темишварске 1797. године, „описаније“ мирског свештенства употпуњује слику ове историјске црквене области са краја XVIII века.

Први део поменутог пописа објављен је у *Темишварском зборнику* бр. 8 (за Темешварски, Чаковачки и Чанадски протопрезвитерат), уз информације о времену настајања статистике, целокупној садржини статистичке таблице и опис самога документа.

У овом делу објављујемо податке који се односе на протопрезвитерате: Великобечкеречки, Панчевачки, Хасијашки и Жебељски.

Као и у првом делу, у односу на оригиналне рубрике пописа, одлучили смо (претежно ради прегледности и уштеде простора) да у транскрипцији обухватимо само следеће, релевантне податке, и то редоследом табличних рубрика оригинала: протопрезвитерат, географска област (административна

---

¹ Архив САНУ у Сремским Карловцима, Митрополијско-патријаршијски фонд А, К33/1797, 904–1041.

јединица), парохија, име и презиме свештенослужитеља, чин и звање, датум рукоположења, име епископа који је рукоположио, језици којима се служи (срп. – српски, рум. – румунски, нем. – немачки, мађ. – мађарски, грч. – грчки, тур. – турски), године старости, брачно стање, број деце (м. – мушке, ж. – женске).

Уколико у транскрипцији неки од података нису наведени, то значи да се не појављују у оригиналном документу.

Највећи део рукоположења свештеника у попису извршили су јерарси коју су управљали Епархијом темишварском: митрополит Георгије (Поповић, 1745–1757)², епископи: Викентије (Јовановић Видак, 1759–1774), Мојсије (Путник, 1774–1781), Софроније (Кириловић, 1781–1786) и Петар (Петровић, 1786–1800). Сем темишварских епископа, неке од свештенослужитеља који се појављују у овој статистици рукоположили су епископи других епархија из ондашњег времена. Њихова титула и године столовања наведени су у напоменама испод текста.³

Називи места дати су по оригиналу.

Великобечкеречки протопрезвитерат Торонталска жупанија

1. Велики Бечкерек

Теодор Кадић, протопрезвитер; 1. 5. 1768, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 47 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Пејтар Николић, парох; 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 43 г.; ожењен; деца: 3 м., 4 ж.

Аниџоније Симић, парох; 1762, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 58 г.; ожењен; деца: 1 м., 5 ж.

Георџије Стојковић, парох; 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 60 г.; удовац; деца: 2 м.

Василије Савић, парох; 1778, еп. Мојсеј (Путник); срп.; 55 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

*Михаил Ракић*⁴; 1787, еп. Макарије (Макаријевић) у Нишу⁵; срп.⁶; 36 г., удовац.

Дометијан Цветковић, помоћник; 1796, еп. Јован (Јовановић)⁷; срп.; 38 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Теодор Појовић, ђакон; 1791, еп. Павле (Авакумовић)⁸; срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

² У статистици је понекад назначен као епископ.

³ Подаци о епископима из: Стеван Бугарски, *Азбучни и хронолошки прегледи уз књиџу Сава, ејшској шумадјски – Српски јерарси од девештог до двадесетог века*, Прометеј, Нови Сад 2012.

⁴ Напомена у тексту: „спомошчник страни, из турецкија областији пришлец, и по показанију јего“.

⁵ Епископ неидентификован.

⁶ Напомена у тексту: „средствено знајет сербскиј“.

⁷ Јован (Јовановић), епископ бачки (1786–1805).

⁸ Павле (Авакумовић), епископ арадски (1786–1815).

2. Арадац

Аниџониј Михајловић, парох; 1753, митроп. Георгије (Поповић) у Темишвару; срп.⁹; 58 г.; ожењен; деца: 1 м., 5 ж.

Стефан Загорчић, парох; 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 56 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Теофан Ненадовић, капелан; 1796, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 30 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

3. Елемир

Лазар Тајовачки, парох; 1752, митроп. Георгије (Поповић); срп.; 66 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

Сава Јовановић, парох; 1789, еп. Петар (Петровић); срп.; 53 г.; ожењен; деца: 5 м., 3 ж.

Мојсеј Појовић, капелан; 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 33 г.; ожењен; деца: 1 м.

Кирил Паучки, капелан; 1791, еп. Павле (Авакумовић); срп.; 46 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Константијин Тајавачки, капелан у Меленцима; 1794, еп. Јован (Јовановић); срп.; 23 г.; ожењен; деца: 1 ж.

4. Јанкаид

Василије Појовић, парох; 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 58 г.; удовац; деца: 2 м., 2 ж.

*Софроније Појовић*¹⁰, помоћник; 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Исаак Беџу, ђакон; 1795, еп. Павле (Авакумовић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 ж.

5. Клек

Павел Димиријевић, парох; 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 46 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

6. Сент Ђурађ

Јован Христићфоровић, парох; 1749, митроп. Георгије (Поповић); срп.; 61 г.; ожењен; деца: 4 м.

*Алексеј Соколовић*¹¹; 1767, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 61 г.; ожењен; деца: 4 м.

Рафаил Соколовић, парох; 1790, еп. Петар (Петровић); срп.; 27 г.; ожењен; деца: 2 ж.

Стиридон Христићфоровић, помоћник¹²; 1794, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента)¹³; срп.; 25 г.; ожењен; деца: 1 ж.

⁹ Напомена у тексту: „изнемог(а)л тјелом старости ради“.

¹⁰ Напомена у тексту: „спомошчник родитељу“.

¹¹ Напомена у тексту: „преставшиј вољно старости ради, предао сину својему парохију служити“.

¹² Напомена у тексту: „спомошчник родитељу“.

¹³ Јосиф (Јовановић Шакабента), епископ вршачки (1786–1805).

7. Мали Торак

Јован Појовић, парох; 1772, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 55 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Павле Појовић, парох; 1782, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Јевџимије Појовић, парох; 1782, еп. Петар (Петровић); рум.; 42 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Андреј Паулов, ђакон; 1793, еп. Јован (Јовановић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Александар Појовић, ђакон; 1796, еп. Јован (Јовановић); рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 ж.

8. Велики Торак

*Георџије Појовић*¹⁴; 1752, митроп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 62 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Михаил Појовић, парох; 1782, еп. Мојсеј (Путник); срп., рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Алексије Појовић, парох; 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 27 г.; ожењен; деца: 2 ж.

Димитрије Пејровић, парох; 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 35 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

9. Итебеј

*Николаје Бедричић*¹⁵; митроп. Георгије (Поповић); срп.; 67 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

Симеон Церњански, парох; 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 50 г.; удовац.

Јован Лонџинов, парох; 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 44 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Трифун Рајић, парох; 1785, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 47 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Трифун Рајић, ђакон и учитељ; 1796, еп. Петар (Петровић); срп., мађ.; 20 г.; ожењен; деца: 1 м.

10. Пардањ

Велислав Живковић, парох; 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 61 г.; ожењен; деца: 1 м.

Арсеније Бранковић, парох; 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 57 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Адам Живковић, ђакон; 1796, еп. Павле (Авакумовић); срп.; 22 г.; ожењен; деца: 1 м.

Арон Бранковић, ђакон; 1796, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 20 г.; ожењен; деца: 1 м.

¹⁴ Напомена у тексту: „престал от служби старости ради – предал сину својему парохију“.

¹⁵ Напомена у тексту: „изчисљениј духовник“.

11. Модош

Георџије Михајловић, парох; 1762, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 54 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

Василије Гађански, парох; 1781, еп. Мојсеј (Путник); срп.; 38 г.; удовац.

Аџанасије Вуковић, парох; 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Јован Бедричић, помоћник; 1790, еп. Герасим (Адамовић)¹⁶; срп.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м.

Василије Михајловић, ђакон и учитељ; 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 24 г.; ожењен.

12. Сечањ

Василије Пиваровић, парох; 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 58 г.; удовац; деца: 1 м.

Јован Пиваровић, парох; 1795, еп. Јован (Јовановић) у Новом Саду; срп., нем.; 28 г.; ожењен; деца: 1 ж.

13. Бока

Теодор Појовић, парох; 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 53 г.; ожењен; деца: 3 м.

Илија Пројић, парох; 1785, еп. Петар (Петровић); срп.; 40 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

*Јован Појовић*¹⁷; 1794, еп. Јован (Јовановић) у Новом Саду; срп.; 26 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

14. Неузина

Анђоније Димитријевић, парох; 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 50 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

Максим Појовић, парох; 1780, еп. Мојсеј (Путник); срп.; 35 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

*Живан Живић*¹⁸, 1789, еп. Петар (Петровић); срп.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

15. Сарчија

Јанко Траилов, парох; 1769, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 55 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

16. Ечка

Христѿфор Симеоновић, парох и духовник; 1751, еп. Георгије (Поповић); срп., рум.; 65 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Николаје Теонић, парох; 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 36 г.; удовац; деца: 1 ж.

Јован Симеоновић, ђакон; 1792, еп. Петар (Петровић).

¹⁶ Герасим (Адамовић), епископ ердељски (1786–1796).

¹⁷ Напомена у тексту: „супернумерар“.

¹⁸ Напомена у тексту: „ождати милости“.

Панчевачка регимента

17. Перлес, варош

Јован Недељковић, парох; 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 40 г.; удовац; деца: 2 м.

Василије Канурски, парох; 1787, еп. Петар (Петровић); срп.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м.

Марко Пејировић, парох; 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 30 г.; ожењен.

18. Леополдово

Марко Николајевић, парох; 1762, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 59 г.; удовац; деца: 1 м., 4 ж.

Јевђимије Дракулић, парох; 1789, еп. Петар (Петровић); срп.; 29 г.; ожењен.

*Аврам Појовић*¹⁹; 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 23 г.; ожењен.

Николај Николајевић, ђакон; 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 22 г.; ожењен.

19. Фаркаждин

Стиридон Јовановић, парох; 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 57 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

*Дионисије Јовановић*²⁰, помоћник; 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 31 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

20. Орловат

Пејтар Арсенијевић, парох; 1752, митроп. Георгије (Поповић); срп.; 67 г.; удовац.

Арсеније Арсенијевић, помоћник²¹; 1790, еп. Петар (Петровић); срп., нем.; 26 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

21. Томашевац

Маџеј Сџанковић, парох; 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 55 г.; удовац; деца: 3 м., 1 ж.

Рафаил Вијайиов, парох; 1795, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 30 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Данил[о] Сџанковић, ђакон и учитељ; 1797, еп. Јован (Јовановић); срп.; 20 г.; ожењен.

22. Ботош

*Михаил Арсенијевић*²²; 1747, митроп. Георгије (Поповић); срп.; 73 г.; удовац; деца: 1 м., 4 ж.

Павел Арсенијевић, парох; 1785, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 40 г.; ожењен; деца: 2 м., 4 ж.

¹⁹ Напомена у тексту: „ождати милости“.

²⁰ Напомена у тексту: „спомошчник родитељу“.

²¹ Напомена у тексту: „спомошчник јего“.

²² Напомена у тексту: „престал от служби старости ради – предал сину својему парохију“.

Јосиф Вишиков, парох; 1792, еп. Петар (Петровић); срп.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Григорије Консијанџиновић, ђакон и учитељ; 1797, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 26 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Панчевачки протопрезвитерат Панчевачка регимента

1. Панчева

Андреј Арсенијевић, протопрезвитер и „дјејствитељниј парох“; 21. 11. 1772, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 53 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

Јован Пејровић, парох²³; 9. 9. 1752, еп. Георгије (Поповић); срп., грч.; 68 г.; удовац; деца: 1 ж.

Јован Пуљански, парох; 16. 11. 1749, еп. Георгије (Поповић); „сада никако“²⁴; 73 г.; ожењен; деца: 2 м.

Теодор Живковић, парох; 1. 7. 1767, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 55 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Јован Георџијевић, парох; 23. 3. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Јоаким Сџанковић, капелан и помоћник; 15. 5. 1796, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 2 ж.

Георџије Арсенијевић, ђакон; 15. 5. 1796, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 21 г.; ожењен.

2. Старчево, филијала²⁵

3. Хомољца

Сџефан Томић, парох; 29. 3. 1770, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 54 г.; ожењен; деца: 5 м., 1 ж.

Василије Јовановић, парох; 6. 4. 1796, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

4. Брестовац

Живан Пошџић, парох; 15. 10. 1787, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 44 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

*Григорије Сџеџовић*²⁶; 8. 10. 1782, митроп. Пајсије дабробосански²⁷ у Сарајеву; срп.; 40 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

5. Плочица

Јован Димитријевић, парох; 9. 11. 1764, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 53 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

²³ Примедба у тексту: „Глух и за немо[шч] своју спомошч в слу[жбе] имјејет“.

²⁴ Примедба у тексту: „Шлог ударил сего и говори не может“.

²⁵ Примедбе у тексту: „монастиру Војловице подлежит“; „сему мјесту јеромонаси парохију служат“.

²⁶ Напомена у тексту: „ожидајет парохију“. Примедба: „Сеј с[вја]шченик љета 1796. у м[есја]вгуст от Дубиц[и] Новој, с народом прише[л] и населисја у Границ[у]“.

²⁷ У питању је вероватно митрополит дабробосански Пајсије II (1780–1802).

6. Ковин

Арсеније Милошев, парох; 17. 1. 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 50 г.; удовац; деца: 2 м.

Георџије Предраџов, парох; 2. 7. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум., нем.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

*Петар Десић*²⁸; 27. 5. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 54 г.; ожењен; деца: 1 м.

*Иван Виџњевић*²⁹; 25. 3. 1780, еп. Јеремија³⁰ „в Белиградје“; срп., тур.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

*Сйојко Боџојевић*³¹; 1. 9. 1777, еп. београдски Јеремија; срп.; 45 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Гаврил Милошев, ђакон; 22. 3. 1797, еп. Јован (Јовановић); срп.; 23 г.; ожењен; деца: 1 ж.

7. Делиблато

Марко Ивацков, парох; 3. 12. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 53 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Филиј Сйојановић, парох; 29. 6. 1759, еп. Јован (Георгијевић); срп.; 55 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Андреј Ивацков, парох; 20. 3. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 24 г.; ожењен; деца: 2 м.

Арсеније Михајлов, ђакон³²; 19. 4. 1793, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 30 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

8. Баваниште

Панџелејмон Радивојевић, парох; 6. 6. 1762, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 54 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Јанко Димијријевић, парох; 1. 6. 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 54 г.; ожењен; деца: 5 м.

Јелисеј Милорадов, парох; 1. 6. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

*Панџелејмон Милорадов*³³; 5. 6. 1762, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 56 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

*Михаил Сйојанов*³⁴; 9. 3. 1780, еп. Јеремија „из Белиграда“; срп.; 53 г.; ожењен; 3 м., 1 ж.

Арсеније Радивојевић, ђакон; 1. 10. 1796, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 24 г.; ожењен; деца: 1 ж.

9. Долови

Христијфор Појовић, парох; 24. 11. 1770, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум., нем.; 48 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

²⁸ Напомена у тексту: „за немощ своју вољно парохију оставил“.

²⁹ Напомена у тексту: „прежде бившаго турецкаго рата пришел из Смедерева“.

³⁰ Јеремија (Папазоглу), митрополит београдски (1766–1784).

³¹ Напомена у тексту: „такождје како, и сеј пришел из Пожаревци“.

³² Примедба у тексту: „Сеј дијакон јест јуностији наставник“.

³³ Напомена у тексту: „за немощ своју парохију оставил“.

³⁴ Напомена у тексту: „прежде бившаго турскаго рата пришел из Пожаревца“.

Матјеј Појовић, парох³⁵; 21. 11. 1794, еп. Петар (Петровић); срп., рум., нем.; 27 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Јован Појовић, парох; 1. 4. 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 46 г.; ожењен; деца: 1 ж.

10. Ново Село

Живан Појовић, парох; 25. 5. 1757, еп. Јован (Георгијевић)³⁶; срп., рум.; 55 г.; ожењен; деца: 3 м., 3 ж.

Лазар Кнежевић, парох; 20. 5. 1773, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум., нем.; 47 г.; удовац; деца: 1 м., 2 ж.

Петар Михајлов, парох; 6. 8. 1772, еп. Јован (Георгијевић); срп., рум.; 46 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

11. Селеуш

Јосиф Појовић, парох; 8. 11. 1771, еп. Јован (Георгијевић); срп., рум.; 49 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Јован Појовић, капелан (помоћник пароха); 21. 1. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 26 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

12. Иланжа

Симеон Пуџников, парох; 1. 3. 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 50 г.; ожењен; деца: 1 м.

Андреј Грујић, помоћник³⁷; 3. 7. 1788, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 29 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Ненад Пуџников, ђакон; 3. 12. 1795, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп.; 20 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

13. Добрица

Арсеније Живоџин, парох³⁸; 24. 9. 1766, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 61 г.; удовац; деца: 3 ж.

14. Маргитица

Аџанасије Пожаровачки, парох; 25. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 34 г.; удовац.

15. Јарковац

Григорије Векеџки, парох; 11. 6. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 43 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Гаврил Вукојански, помоћник; 24. 11. 1793, еп. Павле (Авакумовић); срп.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

16. Уздин

Јован Шубоњ, парох; 1. 6. 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 56 г.; удовац.

³⁵ Примедба у тексту нерашчитљива због оштећења.

³⁶ Јован (Георгијевић), епископ вршачко-карансебешки (1749–1769), митрополит карловачки (1769–1773).

³⁷ Напомена у тексту: „ожидајет вторују парохију“.

³⁸ Примедба у тексту: „Сему с[вја]шченику спомошчник к служби потребујет“.

Траил Теодоров, парох; 30. 4. 1772, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 45 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

Андреј Физешан, ђакон; 25. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м.

Јован Теодоровић, ђакон; 20. 8. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

17. Идвор

Јован Симеоновић, парох; 22. 5. 1754, еп. Георгије (Поповић); срп.; 66 г.; удовац; деца: 3 м., 1 ж.

Пејтар Павловић, парох; 9. 1. 1790, еп. Петар (Петровић); срп.; 46 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

18. Сакула

Теодор Јовановић, парох; 8. 9. 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 32 г.; ожењен; деца: 2 м.

Георџије Сџејић, парох; 29. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 30 г.; ожењен.

19. Баранда

Аврам Зебић, парох; 19. 10. 1781, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум., нем.; 40 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Живојин Раданов, парох; 8. 9. 1754, еп. Георгије (Поповић); срп.; 64 г.; удовац.

20. Опаво

Теодор Појовић, парох; 21. 11. 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 54 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

Јован Цвејић, парох; 19. 5. 1773, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 45 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

21. Сефкерин

Пејтар Живановић, парох; 24. 4. 1797, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Михаил Појовић, парох-помоћник³⁹; 8. 7. 1762, еп. Теофил из Каравлахије⁴⁰; рум.; 62 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

22. Црепаја

Илија Јосифовић, парох; 11. 12. 1768, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 56 г.; удовац; деца: 4 м., 1 ж.

Михаил Илијевић, парох; 23. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 33 г.; ожењен; деца: 4 м.

23. Стара Борча, филијала

*Сџефан Берић*⁴¹; 2. 2. 1797, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 40 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

³⁹ Примедба у тексту: „Сеј с[вја]шчник прежде [...] љет пришел из Хер[цеговини со] неколикома фамилија[ма]“.

⁴⁰ Епископ неидентификован.

⁴¹ Напомена у тексту: „служашчији свјашчник“.

Хасијашки протопрезвитерат Темишварска жупанија

1. Белинц

Јован Пејровић, протопрезвитер; 4. 4. 1760, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 59 г.; ожењен.

Исак Александровић, парох; 14. 9. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 54 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Аврам Пејровић, парох; 6. 12. 1777, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м.

Јован Појовић, капелан; 20. 4. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 21 г.; ожењен; деца: 1 ж.

2. Кизетеу

Андреј Јанковић, парох; 3. 3. 1779, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 39 г.; удовац; деца: 4 м., 3 ж.

Григорије Јовановић, парох; 16. 3. 1753, еп. Георгије (Поповић); рум.; 65 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Израил Појовић, капелан; 27. 3. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 1 м.

3. Будинц

Пејру Михајлов, парох; 1. 9. 1767, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 58 г.; ожењен; деца: 1 м., 6 ж.

Михаил Јанковић, парох; 2. 2. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

4. Иктар

Исак Појовић, парох; 24. 3. 1784, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 38 г.; ожењен; деца: 4 м., 3 ж.

5. Тополовац и филијале Велики Коштеј и Мали Коштеј

Пејтар Појовић, парох; 23. 4. 1779, архиеп. Мојсеј (Путник); рум.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Георгије Појовић, парох; 25. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Јанку Рибар, ђакон; 20. 4. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 22 г.; ожењен.

6. Шуштрје

Павел Јаношовић, парох; 3. 2. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 3 м.

7. Крловац

Милован Живановић, парох; 2. 11. 1793, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

8. Лукарец

Марко Сфирац, парох; 30. 7. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 30 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

9. Хасијаш

Радујица Пејровић, парох; 10. 8. 1779, архиеп. Мојсеј (Путник); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

10. Шушановица

Јован Јовановић, парох; 3. 4. 1778, архиеп. Мојсеј (Путник); рум.; 52 г.; удовац; деца: 1 м., 2 ж.

Михаил Живановић, парох; 21. 11. 1794, еп. Петар (Петровић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

11. Пањова

Михаил Гавриловић, парох; 17. 1. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

12. Бабша

Живко Појовић, парох; 25. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 32 г.; удовац; деца: 1 м.

Марџин Појовић, капелан; 8. 9. 1795, еп. Петар (Петровић); рум.; 22 г.; ожењен; деца: 2 м.

13. Охаба

Јован Белч, парох; 10. 6. 1773, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 43 г.; удовац; деца: 4 м., 2 ж.

Марјан Консијанџиновић, парох; 13. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Паску Марџиновић, капелан; 20. 5. 1797, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; ожењен.

14. Фикатар

Јанош Вукан, парох; 29. 7. 1777, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 42 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Марко Георгџевић, капелан; 1. 6. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

15. Драгојешт

Хрисиофор Марџиновић, парох; 23. 2. 1779, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 40 г.; удовац; деца: 3 м., 7 ж.

Крашовска жупанија**16. Жабар**

Михаил Дума, парох; 25. 2. 1776, еп. Мојсеј (Путник); рум.

17. Велики Коштеј са филијалом Мали Коштеј

Драгој Марџинов, парох; 3. 3. 1789, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 54 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Георгџе Пејровић, парох; 19. 8. 1790, еп. Петар (Петровић); срп., рум.; 27 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Манојло Појовић, капелан; 3. 3. 1796, еп. Мојсеј (Путник); рум.

18. Грујин

Траил Лоџоџан, парох; 24. 3. 1778, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 42 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

19. Перул

Викенџије Појовић, парох; 3. 3. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 26 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

20. Терговеште

Павле Појовић, парох; 5. 6. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 40 г.; удовац; деца: 2 м., 2 ж.

21. Балинц

Димитрије Појовић, парох; 2. 4. 1779, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 45 г.; удовац; деца: 3 м., 2 ж.

22. Фадимак

Андреј Боркеску, парох; 16. 12. 1770, еп. Викенџије (Јовановић Видак); рум.; 48 г.; ожењен; деца: 4 м., 4 ж.

23. Кутина

Гаврил Лазаров, парох; 21. 10. 1793, еп. Петар (Петровић); рум.; 26 г.; удовац; деца: 1 ж.

24. Лејкушешти

Паску Марџинов, парох; 6. 12. 1777, еп. Мојсеј (Путник); рум.

25. Кладова

Павле Појовић, парох; 15. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м.

26. Јершник

Јован Несџоров, парох; 11. 6. 1785, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 39 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

27. Топла, филијала⁴²**28. Охаба⁴³****29. Дубешти**

[Непопуњено]; 6. 9. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

30. Буња

[Непопуњено]; 6. 10. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

31. Падурањи, филијала⁴⁴**32. Ракита**

Мојсе Марџинов, парох; 6. 12. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 40 г.; удовац; деца: 2 м., 3 ж.

⁴² Из таблице произлази да филијалу опслужује парох из Јершника.

⁴³ Напомена у тексту: „вакант“ (упражњена парохија).

⁴⁴ Из таблице произлази да филијалу опслужује парох из Буње.

Алексије Појовић, парох; 6. 8. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 30 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

33. Ремета

Пејтар Појовић, парох; 25. 12. 1775, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 51 г.; ожењен; деца: 3 м., 4 ж.

[34.] Моноштур

Георџије Појовић, парох; 21. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); рум.; 45 г.; ожењен; деца: 3 м., 3 ж.

Жебелски протопрезвитерат Темишварска жупанија

1. Жебелъ

Илија Мурџуловић, парох; 27. 10. 1751, еп. Георгије (Поповић); рум.; 67 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Павел Шубоњ, парох; 28. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 38 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Јован Сџефановић, парох; 12. 3. 1792, еп. Петар (Петровић); рум.; 23 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Сџефан Пејровић, парох.

Исак Појовић, капелан.

Илија Пелевић, ђакон.

2. Фоља

Сџефан Појовић, парох; 1. 11. 1768, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 56 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Симеон Појовић, капелан.

3. Опатица

Сџефан Појовић, парох; 30. 3. 1795, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); срп., рум.; 23 г.; удовац; деца: 4 м.

4. Бирда

*Траил Боџдановић*⁴⁵; 13. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); срп. рум.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Маџеј Појовић, парох; 21. 6. 1782, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 61 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Теодор Појовић, ђакон.

5. Скуља

Јован Балко, парох; 12. 5. 1793, еп. Петар (Петровић); рум.; 32 г.; удовац.

6. Шождја

Михаил Појовић, парох; 12. 6. 1764, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 58 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

⁴⁵ Напомена у тексту: „најместник п[рото].п[резвитерата]. жебелъс[каго].

Константин Појовић, парох; 8. 9. 1785, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; удовац; деца: 1 ж.

7. Шипет

Марин Белча, парох; 30. 6. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

Григорије Појовић, парох; 12. 12. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

Исак Бојан, парох; 12. 12. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 34 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

8. Кадар

Груја Мојсејовић, парох; 1. 11. 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 55 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Георгије Појовић, парох; 5. 6. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 35 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Јосиф Појовић, ђакон.

9. Черна

Алексија Труц, парох; 16. 2. 1779, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 41 г.; ожењен; деца: 1 м., 5 ж.

Павел Труц, парох; 3. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 26 г.; ожењен; деца: 1 м.

10. Берин

Јован Појовић, парох; 13. 4. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 40 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

Стефан Појовић, парох; 23. 5. 1794, еп. Јован (Јовановић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 2 м.

11. Стамора

Михаил Пејковић, парох; 15. 2. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 54 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

Симеон Појовић, парох; 21. 3. 1787, еп. Петар (Петровић); рум.; 37 г.; ожењен; деца: 4 м., 3 ж.

12. Иклода

Груја Палић, парох; 10. 8. 1793, еп. Петар (Петровић); рум.; 40 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

13. Унип

Кирил Стефановић, парох; 13. 5. 1773, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 48 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

Траил Гавриловић, парох; 20. 3. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 40 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

Георгије Појовић, ђакон.

14. Уљук

Стефан Појовић, парох; 12. 4. 1781, архиеп. Мојсеј (Путник); рум.; 40 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Траил Појовић, парох; 20. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м.

15. Сакош Туре[цкиј]

Јосиф Појовић, парох; 4. 7. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 57 г.; удовац; деца: 3 м., 2 ж.

Дамаскин Појовић, парох; 9. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 50 г.; ожењен; деца: 3 м., 4 ж.

Траил Јованов, парох; 18. 3. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 43 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

16. Кевереш

Јован Појовић, парох; 15. 9. 1782, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 4 м., 1 ж.

Пејтар Брешићин, парох; 27. 3. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 33 г.; ожењен; деца: 1 м., 4 ж.

Кирил Димитријевић, парох; 12. 8. 1794, еп. Петар (Петровић); рум.; 30 г.; ожењен; 2 м.

17. Дракшина

Пејтар Јовановић, парох; 25. 8. 1779, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 41 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Паун Појовић, парох; 9. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); рум.; 42 г.; ожењен; 2 м., 2 ж.

18. Србова

Мојсеј Појовић, парох; 6. 8. 1792, еп. Петар (Петровић); рум.; 26 г.; ожењен; 2 м.

19. Хитијаш

Игњатије Грујевић, парох; 10. 12. 1771, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 52 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Мартићин Јаковић, парох; 28. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 28 г.; ожењен; 2 ж.

20. Раковица

Михаил Лазаровић, парох; 13. 9. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 74 г.; удовац; деца: 2 м., 2 ж.

Траил Николајевић, парох; 12. 3. 1794, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

21. Кепет

Гаврил Појовић, парох; 20. 12. 1770, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 56 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Димитрије Појовић, парох; 21. 10. 1782, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

22. Базијаш⁴⁶

Самфир Појовић, парох; 25. 4. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 45 г.; удовац; деца: 1 м., 3 ж.

Јанош Брају, парох; 13. 9. 1794, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; ожењен; 1 м., 1 ж.

⁴⁶ Грешка у тексту, у питању је насеље Бузијаш.

23. Силађ

Паун Појовић, парох; 29. 6. 1770, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 53 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

Сава Појовић, парох; 10. 10. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; удовац; 2 м., 4 ж.

Георџије Појовић, парох; 22. 4. 1797, еп. Јосиф (Јовановић Шакабента); рум.; 23 г.; ожењен; деца: 2 м., 4 ж.

24. Вукова

Георџије Појовић, парох; 17. 3. 1784, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 43 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

Николаје Појовић, парох; 19. 10. 1794, еп. Петар (Петровић); рум.; 25 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

25. Блажова

Јован Пејровић, парох; 31. 3. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 31 г.; ожењен.

26. Дубос

Марџин Јаношовић, парох; 1. 6. 1765, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 54 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Пејтар Јовановић, парох; 5. 7. 1780, еп. Мојсеј (Путник); рум.; 44 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Георџије Појовић, ђакон.

Крашовска жупанија**27. Изгар**

Траил Ђурковић, парох; 1. 7. 1767, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 50 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

Михаил Марковић, парох; 18. 5. 1785, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 45 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

28. Вермеш

Марџин Албуловић, парох; 1. 1. 1772, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 49 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Павел Вујановић, парох; 16. 11. 1788, еп. Петар (Петровић); рум.; 42 г.; удовац; деца: 3 ж.

Трифун Појовић, парох; 23. 4. 1796, еп. Петар (Петровић); рум.; 24 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

29. Дулеу

Јован Појовић, парох; 23. 4. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 42 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

30. Ваља Маре

Георџије Недељковић, парох; 13. 5. 1788, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 38 г.; ожењен; деца: 1 ж.

31. Ваља Пај

Василије Појовић, парох; 1. 4. 1769, еп. Викентије (Јовановић Видак); рум.; 63 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Михаил Јо[ва]новић, парох; 29. 6. 1789, еп. Петар (Петровић); рум.; 42 г.; удовац; деца: 1 м., 3 ж.

32. Ерсиг

Георгије Василијевић, парох; 13. 8. 1782, еп. Софроније (Кириловић); рум.; 36 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Великокикиндски протопрезвитерат Торонталска жупанија

1. Велика Кикинда

Филиј Сјојковић, протопрезвитер; 27. 6. 1770, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 48 г.; ожењен; деца: 3 м.

Василије Адамовић, парох⁴⁷; 8. 3. 1757, еп. Георгије (Поповић); срп.; 70 г.; ожењен; деца: 2 м.

Павел Пујићковић, парох; 10. 6. 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 60 г.; ожењен.

Јован Сјојковић, парох; 9. 5. 1780, еп. Мојсеј (Путник); срп.; 42 г.; ожењен; деца: 2 ж.

Арсеније Симић, парох; 6. 5. 1787, еп. Петар (Петровић); срп.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 2 ж.

Гаврил Пујићковић, помоћник⁴⁸; 23. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 36 г.; ожењен; деца: 2 м., 1 ж.

Аџанасија Појовић, ђакон; 29 г.; ожењен; деца: 2 м.

2. Мокрин

*Георгије Живановић*⁴⁹; 10. 4. 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп., рум.; 52 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Стефан Весић, парох; 9. 3. 1753, еп. Георгије (Поповић); срп.; 65 г.; ожењен.

Арсеније Рикички, парох; 5. 6. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 37 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

*Максим Галецев*⁵⁰; 10. 7. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп., рум.; 34 г.; удовац; деца: 1 м., 1 ж.

Симеон Живановић, капелан⁵¹; 29. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 31 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

3. Меленци

Јоаким Појовић, парох; 9. 10. 1755, еп. Георгије (Поповић); срп.; 61 г.; удовац.

⁴⁷ Напомена у тексту: „старости ради, престао служити“.

⁴⁸ Напомена у тексту: „спомошчник пароху Васил[ију] Адамов[ићу]“.

⁴⁹ Напомена у тексту: „намјестник протопрезвитера“.

⁵⁰ Напомена у тексту: „супернумераријус“.

⁵¹ Напомена у тексту: „капелан намјестник“.

Лазар Појовић, парох; 19. 5. 1789, еп. Петар (Петровић); срп.; 34 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Јован Јовановић, парох; 8. 9. 1796, еп. Петар (Петровић); срп.; 32 г.; ожењен.

*Константин Павловић*⁵²; срп.; 28 г.; ожењен; деца: 1 ж.

4. Јозефово

*Јован Миоковић*⁵³, парох; 8. 5. 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 68 г.; удовац; деца: 4 м., 4 ж.

5. Керестур

Гаврил Блажић, парох; 30. 1. 1757, еп. Георгије (Поповић); срп.; 64 г.; удовац; деца: 4 м., 4 ж.

6. Комлоуш

Јован Шербан, парох; 20. 12. 1782, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 37 г.; ожењен; деца: 4 ж.

Георгије Грујић, парох; 20. 4. 1786, еп. Петар (Петровић); срп.; 35 г.; ожењен; деца: 2 м., 5 ж.

Николаје Појовић, парох; 15. 8. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 27 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

7. Фрањево

Теодор Пејровић, парох; 4. 4. 1753, еп. Георгије (Поповић); срп.; 78 г.; удовац.

Гаврил Јовановић, парох; 6. 8. 1760, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 54 г.; ожењен; деца: 1 м., 2 ж.

Симеон Појовић, парох; 4. 4. 1764, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 51 г.; ожењен; деца: 1 ж.

Павле Пејровић, помоћник; 29. 5. 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 33 г.; ожењен; деца: 1 м.

Јаков Гавриловић, ђакон и учитељ; срп.; 25 г.; ожењен.

8. Тараш

Лазар Појовић, парох; 6. 8. 1796, еп. Петар (Петровић); срп.; 26 г.; ожењен.

9. Куман

Стефан Секулић, парох; 20. 7. 1756, еп. Георгије (Поповић); срп.; 58 г.; ожењен; деца: 2 м.

Стефан Веселинов, парох; 10. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 32 г.; удовац; деца: 2 м., 1 ж.

10. Карлово

Христијофор Цуцић, парох; 20. 4. 1754, еп. Георгије (Поповић); срп.; 63 г.; ожењен; деца: 3 м.

Илија Цуцић, парох; 15. 5. 1761, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 61 г.; ожењен; деца: 2 м.

Јевђа Појовић, помоћник; 30. 3. 1793, еп. Петар (Петровић); срп.; 32 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

⁵² Напомена у тексту: „капелан намјестник“.

⁵³ У питању је отац потоњег епископа горњокарловачког Мојсија (рођ. 1770).

11. Беодра

Тимошеј Јовановић, парох; 7. 7. 1754, еп. Георгије (Поповић); срп.; 63 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Андреј Ковачев, парох; 21. 7. 1788, еп. Петар (Петровић); срп.; 37 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

Леониј[е] Јовановић, помоћник; срп.; 28 г.; деца: 2 ж.

12. Бочар

Константи́н Сџануловић, парох; 1779, еп. Мојсеј (Путник); срп., рум.; 40 г.; удовац; деца: 2 м.

Наум Јорџовић, парох; 6. 5. 1785, еп. Софроније (Кириловић); срп.; 32 г.; ожењен; деца: 2 м., 3 ж.

13. Хиђош

Павле Недић, парох; 1. 6. 1767, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 52 г.; ожењен; деца: 6 м., 3 ж.

Константи́н Појовић, парох; 7. 11. 1787, еп. Петар (Петровић); срп.; 29 г.; ожењен; деца: 2 м.

Јован Појовић, парох; 1. 3. 1773, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 50 г.; ожењен; деца: 4 м., 2 ж.

Живојин Недић, ђакон.

14. Падеј

Василије Појовић, парох; 24. 2. 1746, еп. Георгије (Поповић); срп.; 85 г.; удовац; деца: 4 м.

Лазар Појовић, помоћник; 20. 2. 1795, еп. Петар (Петровић); срп.; 38 г.; ожењен; деца: 2 м.

15. Башанд

Лазар Димитријевић, парох; 20. 7. 1772, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 50 г.; удовац.

Недељко Одажић, парох; 20. 6. 1791, еп. Петар (Петровић); срп.; 39 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

16. Бечеј

Јован Нецковић, парох; 13. 12. 1752, еп. Георгије (Поповић); срп.; 75 г.; ожењен; деца: 3 м., 1 ж.

Јефрем Кириловић; парох; 4. 4. 1791, еп. Петар (Петровић); срп., мађ.; 30 г.; ожењен; деца: 1 м., 1 ж.

Цвејко Цвејковић, помоћник; 2. 2. 1797, еп. Петар (Петровић); срп.; 37 г.; ожењен; деца: 1 м., 3 ж.

Симеон Појовић, ђакон; срп.; 19 г.; ожењен.

17. Тиса Сент-Миклеуш

Јаков Максимовић, парох; 8. 7. 1763, еп. Викентије (Јовановић Видак); срп.; 60 г.; ожењен.

Лазар Сџанковић, парох; 15. 5. 1790, еп. Петар (Петровић); срп.; 38 г.; ожењен; деца: 3 м., 2 ж.

Василије Димитријевић, ђакон и учитељ; 26 г.; ожењен.

STATISTICA PREOȚILOR DIN EPISCOPIA TIMIȘOAREI ÎN ANUL 1797 (2)

Dejan Popov

Rezumat

În Arhiva Academiei Sârbe de Științe și Arte de la Sremski Karlovci a fost consultată în urmă cu câțiva ani Descrierea Episcopiei Timișoarei din anul 1797. Lucrarea continuă redarea statisticii preoților de mir din Episcopia Timișoarei, începută în publicația *Темішварски зборник* nr. 8 (2015). Datorită volumului mare al datelor, în această a doua parte sunt cuprinse protopopiatele: Becicherecul Mare, Panciova, Hitiaș și Jebel.

THE CLERGY OF THE DIOCESE OF TIMIȘOARA IN 1797 (2)

Dejan Popov

Summary

The Description of the Diocese of Timișoara in 1797 was researched a few years ago in the Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts in Sremski Karlovci. The paper continues the presentation of statistical data for the clergy of the Diocese of Timișoara, which started in *Темішварски зbornik* no. 8 (2015). Due to the great amount of data, this second part pertains only to Veliki Bečkerek, Pančevo, Hitiaș and Jebel proto-presbyteries.

Дејан Јакшић

БИОГРАФИЈА ДИОНИСИЈА (ЖИВОИНОВИЋА) ПРИЛИКОМ ЊЕГОВОГ ПОСТАВЉЕЊА ЗА ИГУМАНА МАНАСТИРА БЕЗДИНА

САЖЕТАК: Архимандрит Дионисије (Живоиновић) по ономе што је учинио као игуман Бездина остао је упамћен као нови оснивач овог манастира. Мишљење цара Јосифа II о његовој склоности унији, стечено приликом посете Бездину и разговора са Живоиновићем, изазвало је извесне негативне реакције и нагађања. Представља се садржај једне књиге у фонду *Темичварска епархија* Архива Војводине која је припадала манастиру Бездину са својеручним уписима игумана. Због непотпуних и погрешних података у литератури овом приликом се у целисти преноси пронађена аутобиографија Дионисија (Живоиновића), као и његов попис манастирске братије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Дионисије Живоиновић, Бездин, Јосиф II, унија.

Архимандрит Дионисије (Живоиновић, Живојиновић, Живојновић) био је значајна народна и црквена личност осамнаестог века. По ономе што је учинио као игуман Бездина остао је упамћен као нови оснивач овог манастира. Трудио се да украси и прошири храм, ревносно је држао богослужења и одржавао љубав међу браћом, основао је и организовао пољопривредну фарму, увећао је приходе и добијао прилоге од којих су се помагали и други манастири.¹ О његовој важној црквено-политичкој делатности није остало много података.

Највише података добијамо из забелешки и преписке настале приликом посете цара Јосифа II Поморишћу 1768. године. Наиме, тада је између осталог савладар посетио Живоиновића у Бездину и с њим се задржао у отвореном и провокативном разговору који нам говори о тадашњем стању у вишем свештенству. Цар је стекао утисак да је игуман учен, мудар, умешан али и лукав човек. Пренео је своје мишљење да је склон унији па је наредне године био царичин могући кандидат за епископско звање на црквено-народном сабору.² Ток разговора, царско субјективно мишљење и негативне реакције о склоности унији говоре да је био занимљив, па и контроверзан човек.

¹ *Српски биографски речник*, III, Нови Сад 2007, 799–800 (О. М. Радосављевић).

² Никола Радојчић, *Цар Јосиф II њо њрви љуи међу Србима*, Српски књижевни гласник 28, 1911, 113–122.

Због непотпуних и погрешних података у литератури овом приликом преносимо пронађену аутобиографију Дионисија (Живоиновића), као и његов попис манастирске братије, са неколико нових чињеница. Истовремено ћемо подсетити на ову историјску личност.

Бездински манастир, да подсетимо укратко на његову историју до Живоиновића, налази се у близини Мориша и села Мунаре. На старим традицијама утемељили су је монашка заједница и овдашњи верници пре 1539. године на поседу властелинске породице Јакшић која се убраја у прве ктиторе. За време Турака, када је српска Пећка патријаршија уживала извесне привилегије, манастир није уништен. Када је Аустрија заузела Банат 1718. године, не само да је постојао него се и жилаво опирао покушајима нове администрације да му оспори право на раније стечени посед. Манастиру су материјално особито притекли у помоћ Текелије, који се од тада воде као „први ктитори“. Године 1740. сјединили су се монаси са избеглом браћом из Винче. Игуман Теодосије (Веселиновић), Винчанац, био је неуморан у обнављању манастира, стигавши чак до царице Марије Терезије на успешну аудијенцију. Он се, занимљиво, одважио на судски спор са карловачким патријархом Арсенијем IV због одузетих винчанских драгоцености. Приликом Теодосијеве смрти 1750. године манастир се увелико обнављао и украшавао, што је нови игуман Дионисије свесрдно наставио.³

*

На крају фонда *Темишварска епархија* Архива Војводине, међу разноврсним књигама које се односе на црквену управу, манастирска, привилегијална и друга питања, налази се једна стара књига тврдог повеза (бр. 325), састављена од више група накнадно спојених папира.⁴ Састоји се од 531 углавном празне неисписане странице. Изгледа да је предвиђена за књигу прилога за давање помена за живе и мртве (стр. 230–290), (1729–1742) – те странице су украшене луковима у боји. *Сйомен кийиџора ѿрвих манасџира Бездина* браће Поповић Текелија (11) доноси списак имена (1727). Мали уписи (1740–1741) су на почетку и крају књиге (1, 528–529, 532), као и запис (1737) о монаху Пајсеју (521). При крају је и аутобиографија епископа Јустина (Јовановића) (523–526).⁵ На једној страници, полеђини следећег текста (8), архимандрит Исак (Дошен)⁶ је записао осврт на речену наводну склоност према унији (1. јун 1895), почињући текст овако: „Је ли био архимандрит Д. Живојновић ‘достојнеји’ нека се види из овога“.

³ Љубомир Степанов, Стеван Бугарски, *Манастир Бездин, Крајки ѿриказ*, Темишвар 2003, 16–21.

⁴ Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 4, Темишварска епархија, бр. 325; Milan Petrov, *Темишварска епархија – Темишвар (1781–1939)*, Sumarni inventar, Novi Sad 1991 (необјављено, Архив Војводине). Вид. и: Дејан Јакшић, *Фонд Темишварске епархије у Архиву Војводине*, Темишварски зборник, бр. 7, Нови Сад 2014, 217–223.

⁵ Будимски епископ Јустин (Јован) Јовановић (1786–1834) био је једно време (1829) настојатељ Бездина: *Српски биографски речник*, IV, Нови Сад 2009, 531 (С. Божић).

⁶ Архимандрит Исак Дошен (1849–1928) се као настојатељ Бездина (1895–1919) такође веома залагао за економски напредак манастира: *Српски биографски речник*, III, Нови Сад 2007, 358 (О. М. Радосављевић).

Живоиновић је својеручно испунио бар три странице (5–7), а на рубовима обрезиваних листова видљиви су трагови сличног рукописа. Његов текст се састоји од четири сегмента написана различитих година: кратка белешка о инвентарисању и дугу манастира при његовом постављењу за игумана (6. мај 1751), попис братије, аутобиографија и белешка о набавци и изгледу архимандритске палице (18. септембар 1754).

Следи незнатно прилагођени препис текста савременом ортографијом, и то сегмената који се односе на попис братије и (ауто)биографију Дионисија (Живоиновића), са пропратним коментарима. Имена особа и каснија уписивања истакнута су курзивом.

Стр. 5.

При мојем доласку у Манастир налазило се братије на броју седам, а то су по имену:

1. Духовник *Тимоџеј Мириловић*, родом од Грбаве села Подлапача,⁷ постригом Бездинац, стар 48 лета, прошло је 22 лета од пострига његова. *Умро је 1767, маја 12.*

2. *Софроније Блажовић*, родом из Бачке села Мошорина, постригом Кобиљац, стар 36 лета, прошло је 25 лета од пострига његова. Дошао је 1749. лета.

3. *Јован Јовановић* родом из Ћулинска поља, села Надлака, постригом Бездинац, стар 30 лета, прошло је 11 лета од пострига његова.

4. *Исаија Ранисављевић*, родом из Србије, Великог Села, постригом Винчанин, стар 29 лета, прошло је 15 лета од пострига његова. *Поживео је 42 лета и умро је 1763. 22. новембра.*⁸

Стр. 6.

5. *Михаил Аџанасијевић*, родом из Ћулинска поља, села Шајетина постригом Бездинац, стар 34 лета, прошло је 2 лета од пострига његова. *Умро је 7. фебруара 1752. лета.*

6. *Симеон Маџејевић*, родом из бачке вароши Бача, постригом из Бођана, стар 30 лета, прошло је 15 лета од пострига његова. Дошао је у Бездин 1749, 28. јуна.⁹

7. *Климентий Сџефановић*, родом из Мале Русије, села Љубије, постригом Бездинац, стар 25 лета, прошло је 6 лета од пострига његова.

Стр. 7.

Ја *Дионисије Живоиновић* родио сам се 1720. године октобра 1. у самом Београду у Србији, где сам и књиге учио. 1738. године априла 2, на празник

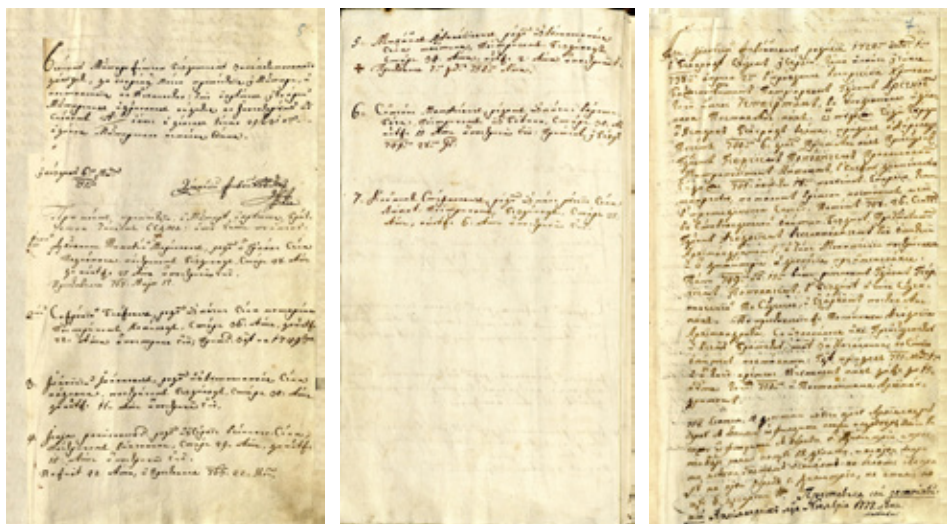
⁷ Највероватније је Мириловић, из села Подлапача у Крбави (Лика, Хрватска), био игуман пре Т. Веселиновића: Слободан Костић, *Срби у румунском Банату: Историски, бројни, економско-привредни преглед 1940 године*, Темишвар 1940, 46.

⁸ Ранисављевић је у том тренутку једини преостао од придружене винчанске братије.

⁹ Симеон Матејевић је постао игуман манастира Светога Георгија на Брзави у Банату 1763. године, који је такође имао материјалне и власничке неприлике: *Српски биографски речник*, VI, Нови Сад 2014, 275 (В. С. Дабих).

Воскресења Христова од блаженопочившег патријарха *Арсенија*, четвртог тога имена, у ипођакона и ђакона постављен бејаш. Од туда, када су Турци Београд од Немаца преузели, отидох у Карловце. 1740. године 6. децембра примљен бих од преосвештеног господина *Георгија Појовића*¹⁰ православног митрополита нишког у ђаконску службу, 1745. априла 18. дошао сам у Епархију темишварску, и за мало времена постави ме за протођакона свога. Потом 1748. септембра 26, у светововеденској обитељи Бездина, пречасни господин *Теодосије Веселиновић*, те обитељи архимандрит, у монашки чин постригао ме и од Димитрија у *Дионисија* преименован бих. Пақ, 1749. августа 15. од вишереченог господина *Георгија Појовића* у Бездину у свештенички чин посвећен и за екзарха постављен бих. По престављењу покојног *Теодосија* архимандрита, по вољи преосвештенства и целе братије, мене су за начелника у светој обитељи поставили: Где стигох 1751. маја 1, и од тога времена игуман бејаш, до сада 15 година.¹¹ Те 1751. постављен сам и за архимандрита.

Пресїавио се досїојнејши архимандриї месеца новембра 1777. године.

Уписи Дионисија (Живоиновића) у књизи манастира Бездина

¹⁰ Георгије Поповић (1700–1757) је као митрополит нишки активно подржао рат Аустрије против Турске па је 1737. године пребегло. Прво се ставио на располагање патријарху Арсенију у Карловцима а касније је именован за епископа темишварског: Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветио̄ до двадесет̄о̄ века*, Београд 1996, 113–114.

¹¹ Значи, текст је настао 1766. године.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Архив Војводине, Нови Сад, Ф. 4, Темишварска епархија.
 Сава Вуковић, *Српски јерарси од деветио̄ до двадесет̄о̄ века*, Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996.
 Дејан Јакшић, *Фонд Темишварске епархије у Архиву Војводине*, Темишварски зборник, бр. 7, Нови Сад 2014, 217–223.
 Слободан Костић, *Срби у румунском Банату: Историски, бројни, економско-привредни преглед 1940 године*, Темишвар 1940.
 Milan Petrov, *Тeмишварска епархија – Темишвар (1781–1939)*, Sumarni inventar, Novi Sad 1991 (необјављено, Архив Војводине).
 Никола Радојчић, *Цар Јосиф II њо први њуи међу Србима*, Српски књижевни гласник 28, 1911, 113–122.
Српски биографски речник, III, Нови Сад 2007.
Српски биографски речник, IV, Нови Сад 2009.
Српски биографски речник, VI, Нови Сад 2014.
 Љубомир Степанов, Стеван Бугарски, *Манастир Бездин, Крајки њриказ*, Темишвар 2003, 16–21.

BIOGRAFIA LUI DIONISIJE (ŽIVOINOVIĆ) CU OCAZIA
 NUMIRII LUI CA STAREȚ AL MĂNĂSTIRII BEZDIN

Dejan Jakšić

Rezumat

Pentru tot ceea ce a făcut ca stareț al mănăstirii Bezdin, arhimandritul Dionisije (Živoinović) a rămas în istorie ca noul fondator al acesteia. El și predecesorul său Teodosije (Veselinović) au avut o contribuție semnificativă la construirea, restaurarea, protecția juridică și înzestrarea mănăstirii. Opinia împăratului Iosif al II-lea cu privire la afinitățile acestuia pentru uniție, pe care și-a format-o cu ocazia vizitei la Bezdin și a discuției cu Živoinović, a declanșat anumite reacții negative și supoziții. Un volum din fondul „Episcopia Timișoarei“ de la Arhivele Voivodinei, care a aparținut mănăstirii Bezdin, conține înregistrări olomorfe ale starețului. Datorită datelor incomplete și greșite în literatura de specialitate de până acum, în lucrare este redată integral autobiografia găsită a lui Dionisije (Živoinović), cât și lista călugărilor mănăstirii, conținând câteva detalii inedite.

THE BIOGRAPHY OF DIONISIJE (ŽIVOINOVIĆ)
 ON THE OCCASION OF HIS NOMINATION AS HEGUMEN OF
 THE BEZDIN MONASTERY

Dejan Jakšić

Abstract

The archimandrite Dionisije (Živoinović) will be remembered, according to his deeds as the hegumen of the Bezdin monastery, as its new founder. He and his predecessor Teodosije (Veselinović) had had a lot of achievements regarding the erection, restoration, legal protection and material base of the monastery. Emperor Joseph II's opinion on his affinity towards the Union with Rome, formed based on the monarch's visit to

Bezdin monastery and the discussion with Živoinović, had triggered some negative reactions and certain suspicions. A volume in the fund “Diocese of Timișoara” from the Vojvodina Archives contains the hegumen’s original writings. Due to the incomplete and incorrect data in the specific literature, the uncovered autobiography of Dionisije (Živoinović) is entirely reproduced in the paper, along with his inventory of the monastery brethren and a few newly discovered facts.

Дејан Појов

ИЗ ПРЕПИСКЕ ЕПИСКОПА ТЕМИШВАРСКОГ НИКОЛАЈА (ДИМИТРИЈЕВИЋА)

САЖЕТАК: Николај (Димитријевић), православни епископ темишварски (1728–1744) још увек је непотпуно истражена личност међу српским јерарсима са територије Хабзбуршке империје у првој половини XVIII века. У прилог проучавању личности епископа Николаја, као и прилика у Београдско-карловачкој митрополији 1736. године, у раду је објављено девет до сада мање познатих епископових писама, насталих у трећој деценији XVIII века. Транскрибована, писма су пропраћена минималним коментарима и подацима о појединим личностима које се помињу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: епископ Николај (Димитријевић), Епархија темишварска, Београдско-карловачка митрополија, писма.

Приликом прикупљања грађе о српским насељима на територији данашње Румуније, у Архиву Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима (у наставку АСАНУК) наишли смо на неколико мање познатих писама епископа Николаја (Димитријевића), из времена његовог управљања Темишварском епархијом 1728–1744¹.

У српској историографији је током времена објављено неколико значајних радова о животу и раду епископа Николаја, понајвише у вези са његовом администрацијом Београдско-карловачке митрополије након смрти митрополита Мојсија (Петровића) 1730, односно Викентија (Јовановића) 1737, као и у вези са његовом кандидатуром за митрополитски престо 1730. године.²

Нађена писма потичу из периода када је Темишварска епархија већ пуноправно била у саставу Карловачке митрополије (чињенички од 1725, а

¹ Николај (Димитријевић) рођен је у Херцеговини. Монашки постриг примио је у Пећкој патријаршији. За епископа вршачког хиротонисан је 1726. године, а две године касније премештен је за епископа темишварског. За време аустријско-турског рата био је посредник између патријарха Арсенија и бечког двора. Током његовог архипастирствовања, усред избијања епидемије куге, налогом власти, спаљени су епископски двор и Саборна црква у Темишвару. Умро је 25. маја 1744. и сахрањен је у манастиру Бездину. Сажето према: Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветио̄ до двадесет̄о̄ века*, Београд–Подгорица–Крагујевац 1996, 373–374.

² Најобухватнији рад о владици Николају (Димитријевићу) објавио је епископ шумадијски др Сава (Вуковић): *Николај (Димитријевић) епископ темишварски (1728–1744)*, Темишварски зборник 3, Нови Сад 2002, 113–124.

формално од 1731. године³), а њен епископ Николај уживао наклоност бечког двора. Једно писмо је датирано пред крај 1732. године, друго средином 1733, а преосталих седам током 1736. године, када је владика Николај постављен за титуларног коадјутора оболелог митрополита Викентија (Јовановића).⁴

Писма објављујемо дипломатички, у изворном облику, у транскрипцији са словенског језика на српски. Графија, правопис и интерпункција одговарају оригиналима. Разрешене су скраћенице карактеристичне за писање тога периода. Писма су сврстана по хронолошком реду, а пропраћена су појединим коментарима.

I

[АСАНУК, МПБ, 108/1732]

Епископ Николај (Димитријевић) – Епископу Василију (Димитријевићу)⁵
Темишвар, 16. децембра 1732.

Из тона божићне и новогодишње честитке епископа Николаја владици будимском Василију произлазе веома добри, пријатељски односи ова два јерарха. Писмо превазилази границе формалног честитања празника, а посебно је занимљиво кориштење формуле обраћања: „братац“.

Преосвјашчениј, и бо̀гољубезнејшиј Госїодин, мње во Свјайїем Дусје браїшац важдељењејшиј!

По расходу нашѐго сїрошедша̀го национално̀го кон̀греса, не уллучихом никаво̀го слицанија о сасїојанију здравија љубезнејша̀го ми браїшац; дру̀гоже љакиј и должностї иривјеїсївованија зредушча̀го свјайїа̀го и свјеїоносна̀го ирзника Рождесїва Госїода Бо̀га, и Сїаса нашѐго Исуса Хрисїа; сим желају, ишој изволиви ваїлоїиши се и родиши, и род челољеч ва о̀град небеснују иривесїи, да дарујеї ваще́му Преосвјашченому браїсїву ва сеј бојујушчеј церкви – са осїалују иасївоју ваще́ју – дол̀годенсївије, благоїолучије, и ва сако вечнаја хрисїїанскому ишишулу исїолњеније радосїним сердцем и душе́ју – ва иоменушиј зредушчиј ирзндник са унаїред идушчим нова̀го љеїа иромењенијем – ишоржасївене и весело ироїроводиши и унаїред идушчаја љеїа иакожде усугубљаши оїи сердца желају и осїају мојѐго љубезна̀го браїшац ка услу̀гам зїоїов.

Смирениј еїскої шемецїварскиј,

Николај Димитријевић

*У Темишвару
декемврија 16го, 1732.*

³ С. Бугарски, *Еїархија иїемицїварска у оквиру Карловачке митроїолије*, у: *Три века Карловачке митроїолије 1713–2013*, Нови Сад 2014, 83.

⁴ Гр (= Д. Руварац), *Кoadјутор митроїолиїа Вићенїија Јовановића*, Српски Сион XVII, Сремски Карловци 1907, 329–330.

⁵ Василије (Димитријевић), епископ будимски (1728–1748).

Преосвјашчениј Госїодине, нам во Свјатѣм Дусје ѣрељубезниј Госїодине браїе,

Вчера сошедцимсја нам всјем ѣрем здје во Темшвар и ѣо должностїи нашеј најїреосвјашченија Госїодина архїеїскоїа ѣисаније со овдециними хрисїїјани, жшїели варошкїми, разгваралисја: ѣо којему образу и како наредїиї дейушїрїе ѣоїїи в Вијену; и људи, како ѣо себје наособїиїо, ѣако и с нами разгварајући, находе за најбоље код саборнаго догвора у Бјелїгладу закљученаго осїаїиї – да Госїодин архїеїскої како за обїчнују и ѣреїешкују а и Chesїују болезњ, ѣако и ѣременогїх ради шїроцков овїм временем осїанеї с народом дома, а дейушїрїиї да се оїраїе у Беч, какоїи не бивциї нужде сада ѣоходиїи Госїодину мїшїроїолиїу, кад су доїушїени дейушїрїиї. А ѣаки и ѣо људма ѣецко види се да Госїодин мїшїроїолиїї ѣисао за декреї на ѣолике команде оїї воїнсївених и коморских ѣо једна ѣерсона, како се ѣїразумјева да десейї ѣерсона кромје оїї клера дейушїроваїиї ѣоїреба.

Ако би се не доїусїїли шїроцки куїиїи око десейї ѣерсон и каждого со слугоју, коїих доходїиї 20 держайїи и кормїиїи и их дангубу ѣлаїаїи, а јеще ако се ѣродолжи време, а не бивциї и за ѣо оїї браїиїе еїскоїов и оїї народа искао воїума.

Сего ради Вашему браїсїїву, ѣоред наших душ и јураменїа учиненога Црквїи и народу ѣраво и за обїчеје добро, а не сваки за своје сїоїаїи, и свацїїо и ѣворїиїи и говорїиїи, нацїи и нацїих воїуме, како за добро находїмо, ѣоциїлемо да ѣаки и Ваше браїсїїво с Вацїици разгворїиїе се есїли ѣако и нїхма ѣоволно и обїчечему добру ѣолезно види се или инако како.

А најїаче наскоро сїе нам или бацїи на ѣервој ѣоциїи оїїициїиїе да знамо оїїгворїиїи согласно Госїодину мїшїроїолиїу којему днес ѣисмо ѣоциїлемо ѣаково, какову Вам коїиїу ѣоциїлемо. А да не на нас саме, него скуїа и на народ и онда бивше дейушїрїе, на ѣервој ѣоциїи једно ѣисмо заїїо ѣищейї како је, ѣаки и ми и народ своје воїуме оїїїсаяїи их будемо ѣочїиїу Ваше браїсїїво, да би во всем согласни били врло за добро се находи да до ѣосле другаго не узроковал би. Понеже в ѣаковїх сїївари које се доїиичу до душе и заклейїве учиїене, нїчиїега аїшара не гледаяїи, него чїїо находи за болше дїелаяїи, да не ми које ѣрекрашченије дїелу даїиї будемо.

Нїх Преосвјашченеїїїї Госїодин Архїеїскої љубу ѣоїи у Беч, а нам надлежїиї смойїрїиїи есї ли ѣолезно и намїереније и ѣредложеније.

И сїе да осїанеїї се ѣисмо у Вашего браїсїїва за благорасужденије.

Такожде и на наскоро јакоже ѣисахом оїївїещчаније чїїо и како Вашему браїсїїву и Вацїици за најбоље находи се, да и ми согласно оїївїещчаяем, а веї наше мїеније и оїї ового ѣисма и оїї коїиїе Госїодину архїеїскоїу ѣисаїе ѣред очїма имаїе. Како ѣїрїику видїиїе, ѣако и оїїїсаяїи Госїодину мїшїроїолиїу можеїе, да би он своїим ѣисмом народ возбудил даїиї своја мненија чїїо за болше им судїиїсја.

Ва ѣрочем јесми браїиїја ѣрељубезна и всегдациїиї богомолци ка услу-гам гоїшвїещїиї.

Како арадске команде људи, њако и ови находе за болше да један ейи-ской с дейуџириџи ѡође зорје у Беч, а не Госїодин архиейиской, и вичу; а и ми њако за добро находимо.

*Николај Димитријевић
Максим Несїоровић
Исаија Димитријевић*

В Темишварје авџусїа 7^{зо}, 1733.

Ваще оийициџиџе нам на сије у Темишвар на имје в. Николаја и њако ћемо сва џири имјеџи.

III

[АСАНУК, МПБ, 28/1736]

Епископ Николај (Димитријевић) – неидентификованом адресанту (епископу)

Темишвар, 16. фебруара 1736.

Занимљива је, у овом случају, мера предострожности коју епископ Николај предлаже свом брату епископу – да крену на пут истога дана када и митрополит из Београда, да их он не би сумњичио ако на одредиште стигну пре њега. Овакав став не чуди, ако се има у виду да је приликом избора митрополита Викентија владика Николај био кандидат аустријског двора, али и открива чињеницу да није намеравао да се на било који начин замери митрополиту.

Преосвјашчениј Госїодин, мње во архијерејсїџе свјайшом браїи љубезњејџиј,

Оїи осмаџо числа џекушчаџо браїискују ви зрамоїу к нам џрислаїују браїиљубезне восїријехом; не бивџих же здје зосїодина браїи себишчаџо, не џроїусїиш јесам објавленије восїјайи даїи.

Перво, џосїјещеније зосїодина јеноїолскаџо зауџира 16. бивајей, и њако не лезе свим скуїа биїи. К џоому же јещче и зосїодин Архимандрїи џосїељу, како разумемо, чува.

Тоџо ради и наще дощесїџије џамо ниње ничїоже џолзујей, џонеже с ким будемо раззлазлсїџије имјеџи, ашче не џи ним, џред џамошних зосудари народних да и мир дјејемаја разумјеџи будей. Понеже имайи сїара џословица, џо јесїи: не каже баба како сан снила неџо како је џо њу болесїи.

Тоџо ради, ашче бисмо џрежде зосїодина Архиейискойа и Миџроїолиїа џамо дощесїџије сажворили, може свакојако мислиїисја, а највише да смо дошли народ џодвизаїи на џроїивносїи а не и с џим сказаїи како и овамо досїа народ чудиїисја чїо се џишеїи и сјејей.

*То̀го ради ѿод ѿерва̀го осѿајемо: ко̀гда жѐго Архѿиасѿирсѿиво оѿи Бели-
гра̀да ѿо̀дѿеи, ѿо̀гда и ми оѿи зѿде, да бисмо сви скуѿа ѿамо мо̀гли биѿи и о
вјем ѿо̀йребиѿо раз̀ла̀золсѿивиѿи.*

Про̀чеје јесам и осѿају браѿи и слуга зѿо̀йвојѿиј.

Николај Димитријевић

*Сл. Темишвара
фебруара 16. 1736.*

Следећих шест писама припадају истом свежњу, на којем је, приликом сређивања фонда, архивски манипулант својевремено назначио: „6 писама вл. темишварског Николаја Димитријевића“.

Писма су настала у времену када је, међу осталим, широм митрополије тиња конфликт (првенствено материјалне природе) у клиру, који је у народу проузроковао пометњу, а о којем је опширније писао Милутин Јакшић.⁸

IV

[АСАНУК, МПБ, 71/1736]

Епископи Николај (Димитријевић) и Максим (Несторовић) – Епископу Василију (Димитријевићу) у Будиму
Темишвар, 30. јануара 1736.

*Преосвјащчениј Госѿодин Госѿодин архијереј, нам ѿо Свја̀тѿом Духсје
браѿи љубезњејѿиј!*

*Текуѿча̀го ѿредшѐдѿа̀го декембра 18. ѿисаније Вашѐго браѿисѿива ѿри-
мивше и нужду невозможносѿи, ѿачеже исѿолненије архиеѿискојска̀го ѿи-
санија разумеѿи, чѿо же ми не оѿѿисали, ѿо̀му ѿричина чѿо до ниње ника-
кова оѿѿовора не ѿолучили, на које 12 днеј у Бјелграду чекали смо; и како ѿу
ничѿо болше оѿѿвјеѿа не ѿолучали ѿо̀лико (докле ми дође оѿи Беча) и ѿак ниѿи
оѿи Беча ниѿи оѿи усѿи Жѐго Преосвјащченсѿива не ѿријали оѿѿвјеѿа, ѿо̀гда
ѿраздником Рождесѿива Хрисѿова изговорили се и до својих резеденциј ѿри-
цли. Ниње же извјесѿино и оѿѿворено разумјели да щлавонијскиј зѿо̀йодин
еѿиској и њекија оѿи Еѿархије миѿроѿолиѿске во имја клера и народа ѿисали
нам, које жеѿче не ѿримили смо до руке али оѿи ѿамо зрјадуѿча̀го зѿо̀йодина
браѿа ара̀дска̀го, ѿисмено и усѿимјено, Браѿисѿиво Ваше извјесѿињејѿе будѿе
разумјѿи, а мислимо да је ѿако и Вашѐму Браѿисѿиву, ѿо их обичају, једнако
ѿисаѿо, зѿде нас ѿеѿи обвѿијуѿи ѿроѿивне биѿи и виновне обѿицеј ѿроѿидло-
сѿи. А ми себје, ѿоред јурамениа наѿѐго, ѿо чисѿој наѿој совјесѿи, не ѿозна-
јемо себе ни в чем ѿроѿивне ни цесарскому величесѿиву, ни Жѐго Преосвја-
щченсѿиву, ниѿи народному и обѿичим ѿравицам нарушенију. И жеѿче не до
сѐго сѿало, но Жѐго Преосвјащченсѿиво зѿо̀йови се чѿо скорије ѿо̀ћи у Беч
(како се разуме). Заѿо и ми Вашѐму Браѿисѿиву о̀лаѿујемо да ѿамо какоѿи
људем разумњејѿим у злаву ѿосѿавѿиѿе да би се не ѿуѿцали без нас на щчо
ѿодѿисиваѿи Госѿодину Миѿроѿолиѿу, заѿчо и ми зѿо̀йови смо за Жѐго Пре-*

⁸ Упор. М. Јакшић, *О Вићенију Јовановићу*, Нови Сад 1909.

освјашченством њамо њоћи, заради оваких безузрочних узроков развидјеиши. Најџаче њамо во Еџархији Ващеј обрјеџајуџи се џосџодари разумњеџији между џроџицији нащеџо народа, да и ова сџвар како ходи џри воли или џраво разумјеиши моџли будуџи. И аџче сије за блаџо находџиџе Ваще Браџствџо њамо џриџи или џрежде џрищесџвиџа Жеџо Преосвјашченствџа или с ним или џо нем, џиџиџиџе нам, заџчо ако се њамо на добар разлоџ џо разсужденију народному и узроку виновни вини не сџаџи се будем, на далџе себе џоред своје џравице оџи увреждениџа и насилиџа браним (које џерџеџи се заисџо не може), џроџусџиџи не моџавџи да нас народ виновне не вознеџчуџеџи, бо ми доволно у Жеџо Преосвјашченствџа меџанисали и молили џравицу наџу нам извџесџиџи и никако ничџо ни оџи усџи ни оџи џисма нам не џоказуџеџи, џолико џо народу харџџиџама и чернилом кривце и џроџиџне имџенуџеџи. Проџџаџа Ваџему и браџиџа арадскаџо разсужденију џодлажемо и себе браџским молиџивџам џриваручамо и на ово скороџо оџивџеџа у Тамишвару оџидаџем. Пиџиџиџе, Ваще Браџствџо, аџче џрежде џрищесџвиџа браџиџа арадскаџо џолучџиџе сије џисаниџе. Дџело за сџаванье ниџе. Браџи же арадскиџ, аџче Госџодина Архиеџскоџа и нас њамо џочекаџи будеџи, мноџо лучџе и за обџче и за жеџово дџело будеџи.

Проџџеџе оџи свџаџаџема браџиџа и сослужџиџели,

Смирениџи еџискоџи

Николаџ Димџџриџеџиџ

Максим Несџоровџиџ

Из Темишвара

џенвара 30џо дна 736.

V

[АСАНУК, МПБ, 72/1736]

Епископи Николаџ (Димџџриџеџиџ) и Максим (Несџоровџиџ) – Епископу Василију (Димџџриџеџиџу)
Темишвар, 17. маџа 1736.

Преосвјашчениџ џосџодин, нам во Хрисџџе браџиџе џрежеланеџиџи!

На оџи 8џо фервара џисаџоје џисаниџе Ващеџо браџствџа ми уџе оџиџисали. Како џи џосџодину Архиеџскоџу њамо не џошедџу, и ми задержали се жеми, но џо сем чџо џосџедовало, се Вам извџесџино будеџи оџи џоџо џисаниџа обоџх наџиџх еџархиџ за блаџоразсудџвџаџо и џодџисавџаџо народа, како веџ џаковуџу коџиџу и молиџелноје џисаниџе жеми џослали и Госџодину Архиеџскоџу. На џубовниџ ми је склониџи се. Тако и Ваще Браџствџо изволиџе џамоџним џосџодарем џоказџи и с нихма разџовориџе се, да би не џеџали се мислиџом оџи мисли, но вси жединомыслено да усџануџи и желико возможно да џодџвџгнуџи се в нинеџње време џаковиџ боџаџо расџалениџ оџањ уџасџиџи, бо ниџе време и џадениџа и восџаниџа. Аџче вси соџласни обрешџемсџа и жединомыслено џораџим и џрежде всеџо џриџеџно Боџу џомолим се, џо уџоваџем на милосџџи Боџиџу да вражда со ненависџиџу искорениџи се и мир џубовниџ сосџавџиџи се и народ код своџих џравиц без увреждениџа џребудеџи, не бо жеми Павлови ни Аџџосови, но вси Хрисџови. Тоџо ради и вси куџно да џодџвџгнем се средсџиво удержџиџи и ни џокраџ коџа своџих џравиц,

мно̀го̀ју крoвију и́риѣжeних, не ио̀губиѣи. И бо̀лѣа о сем на усѣно̀је Ва̀шѐго̀ Бра̀йсѣва блага̀рeсужденѝе и увѣщанѝе ои́лага̀ем и в ѣом Ва̀шѐ Бра̀йсѣво изволѝе сѣремни бѣѝи, докул и́римим ои́вѣеи́ ои́ Госѣодина Архиѐйскаѣа. Ащче ио̀и́реба будей семо и́риѣи, ничим не задержати́ се. В и́рочем ои́ага̀ем Ва̀шѐго̀ Бра̀йсѣва молѝтвам и́риворучени.

Никола́ј Димитри́јевић
Максим Несѣорoвић

У Темишвару
маје 17. 1736.

PS. Можетѣ Ва̀шѐ Бра̀йсѣво гoсѣодину ара̀дскому ои́ ѣо̀га̀ кои́ју ио̀слаи́и, да и он зна у своју еѣархију ио̀слаи́и, ѣаковим начином учиниѣи и́санѝе и колико знали будейѣ Ва̀шѐ Бра̀йсѣво информoваи́и гa за бо̀лше, за̀що сад ни́е време ои́ молчанѝа и ои́чекива̀ња.

VI

[АСАНУК, МПБ, 73/1736]

Епископ Никола́ј (Димитри́јевић) – Епископу Васили́ју (Димитри́јевићу) Темишвар, 24. маја 1736.

Преосвѣщени́ј гoсѣодине, нам во Хрисѣи́је бра̀иѣ и́режелаетѣлнѣи́!
Ва̀шему бра̀йсѣву и́рошлѣа ио̀чѣи кои́ју ои́вѣеи́наго и́сма Госѣодину Архиѐйскаѣу и Ми́и́роѣоли́иу ио̀слахом. Си́јуже за недосѣаѣачесѣиво времени ѣо̀гда и́реѣсати́ не мо̀гохом. Сѐго ради днещне́ју ио̀чѣе́ју и си́е ои́и́равља̀ем и вкуи́е ѣаки ио̀ и́режднем наѣомина̀ем чѣо скори́е семо у Бѣли́град ио̀си́ециѣи, бо видиѣе каковим и́уи́ем на̀ше обѣчесѣиво ио̀си́уѣа́еи. И ащче не удобно нам будей си́ецаго сосѣарѣвѣаго недуга̀ уврачевати́, ѣо и́оне можем себе невиних ио̀казати́ и ои́ часѣи своју јури́сдикци́ју браниѣи, а ми завѣра ио̀ ли́и́урги́и ио̀ходим. В и́рочем јесми Ва̀шѐго̀ Бра̀йсѣва молѝтвам и́риворучени.

Никола́ј Димитри́јевић

В Темишварѣ
маје 24. 1736.

VII

[АСАНУК, МПБ, 74/1736]

Епископ Никола́ј (Димитри́јевић) – Епископу Васили́ју (Димитри́јевићу) Темишвар, 27. јуна 1736.

Преосвѣщени́ј Госѣодин мѣе во Свѣа̀и́ом Духсѣ бра̀и́ љубими́ј и во̀ждедени́ј,

Оба Ва̀ша, ои́ Сечу́ја и Свѣа̀и́их Андре́ј, и́римил јесам и зјело радујусја в и́уи́ещесѣиви́и и к својим и́рищесѣиви́и Ва̀шем. О и́рочим же гoсѣодина обрѣщчах ѣама̀јсѣора. Во Бѣли́граде не обрѣи́охом човека. Начерѣанѝе ио̀ си́гуру ои́слахом. За комисѣи́ју, како Бра̀и́ бачки́⁹ и́и́щей, не надеждоваѣи

⁹ Мисли се на Висариона (Павловића), епископа бачког (1731–1756).

јесѣ еја овамо; и Вам ѿсал јесѣ. Себицкаго¹⁰ ожидају зауѣра здје биѣти и ѿако оба скуѣа в Бјелиградје будемо нацирше ѿсати, ѿнеже мислиѣи је за оѣношеније дјела зорје. Ациче будей умоленѣм чиѣим, ѿо знаменуѣм да ѣрвада се между клиром и народом не изследи. Ациче ли истино ѿознал свјеѣлиј двор цесарскиј да важностѣи в ѿом никакве јесѣи за комисѣју, ѿочију зайовјесѣију онакова нейрилична смущченија искорениѣи, да се не чине найаденија нейрилична и зрабленија нейодобна – ѿо не зна.

В ѣрочем осѣају Госѣодина и мојеѣо Браѣиа ѣубезнаѣо слуга зѣѣовјесѣиј.
Николај Димѣириѣвић

Из Темишвара
Јунија 27ми дан 1736ѣо

VIII

[АСАНУК, МПБ, 75/1736]
Епископи Николај (Димитриѣвић) и Максим (Несторовић) – Епископу Василију (Димитриѣвићу)
Темишвар, 16. јула 1736.

Преосвјашчениј Госѣодине нам во Хрисѣије Госѣодине Браѣиѣ ѣрѣубезниј!
Писаније Вацѣѣо Браѣиѣсѣива ѣримивци и чиѣо за комисѣју нас войроцѣа-
јѣиѣ ради дјел бачкаѣо не двоѣим, а до ѣисма именовѣиѣаѣо зѣсѣодина Бач-
каѣо, како и ми, нисѣиѣ разумјели да Госѣодин Архиеѣискоѣ ѣред Свјеѣлоју
админисѣрацијеју бјелиградскоју а Госѣодин бачки ѣред здјѣшним зѣнерало-
наудиѣором минисѣром своѣи дјела ѣисмено ѣредлажѣиѣ. и ѿако уж содје-
лалосја. Именовѣиѣи аудѣиѣор у ѣроцѣли виѣорник оѣи суду во Сеѣѣдин ѣоцѣел
а за Госѣодина Архиеѣискоѣа ничѣиѣо не разумјели смо. Такожде Госѣодин зѣ-
нерал Енѣелсофен вчѣра ѣоцѣел за цѣлавонијску и срѣмску комисѣју, зѣдје – како
овуда се зѣовори – и вицѣе оѣи ѣол зѣодине задржайѣи се будѣиѣ. Зѣѣиѣо не знамо
на који начин комисѣја бачкоѣо держайѣи се будѣиѣ, овдје ли или у Бѣчу. Зѣѣиѣо
ѣисали смо Госѣодину бачком да нам оѣиѣицѣиѣи чиѣо онамо и на који начин
ѣред зѣнералонаудиѣором ѣредлажѣиѣи будѣиѣ.

Прочѣје ѣребиваѣем ѣриворучени молиѣивам Вацѣѣо Браѣиѣсѣива
Смирѣнији ѣискоѣи и во Хрисѣије браѣиѣија

Николај Димѣириѣвић
Максим Несѣоровић

У Темишвару
јулија 16. 1736

PS

Мислисмо сије ѣисаније ѣочѣиѣеју ѣослаѣиѣи, обачѣе не знам како у ѣуѣу
или ѣѣѣдје закаснѣла или книзѣоносѣц ѣрѣходја великија между Сеѣѣдином и
Кѣч[ке]мѣиѣом води удавилсја, јакоже зѣаѣѣѣуѣи. Тоѣо ради чѣез ѣѣѣѣо кало-
зѣра Дорѣиѣѣа ѣоцилѣмо и вѣуѣѣе ѣрѣлажѣемо ориѣинал ѣисма цѣлавонискоѣо.

¹⁰ Односи се на епископа вршачког и карансебешког Максима (Несторовића).

Между сим молимо изволийте нам ойийсайте ѓде сад Ваше Браийсйво находити се и јесй ли јещче йамо Госйодин сенски Данил¹¹.

И како Ми (себицки) молили смо Ваше Браийсйво да би нам изволили дайти йреийсайте йарију йривилеѓи на сербски љеийм словом а ми йтуде дјелавшам будем исйравийи йощчо йоѓодийе. И йодајте у Будим нащему куму Николи а он будеи или йослайи или и сам йринесийи, защчо надјејусја да скорим временем овамо будеи йријийи.

Усред болести митрополита Викентија, током јесени 1736. године, епископи и народни прваци састали су се у Петроварадину и затражили су од цара Карла VI да одобри одржавање црквено-народног сабора у Београду, где би изабрали коадјутора митрополиту. Одбивши њихову молбу, а такође и предлог сабора епископа да коадјутор буде епископ будимски Василије (Димитријевић), двор је именовао и убрзо потврдио епископа темишварског Николаја (Димитријевића) за коадјутора, наложивши му да отпутује у Карловце или Београд и ступи на своју нову дужност. У том својству је упутио и следеће писмо будимском владици.

IX

[АСАНУК, МПБ, 76/1736]

Епископ Николај (Димитријевић) – Епископу Василију (Димитријевићу) Београд, 25. децембра 1736.
(према концепту – копији)

Преосвјащчениј Госйодине нам во Хрисйје брайе љубезњејшиј!

По ойищесйвији Ващѓо Браийсйва не сйодобихом се ойи Вас никакова йосейийиелнаѓо йисанија йолучийи. Ми же йакожде овими, јещче ва својим сасйојанији йребивајущчими мейежсами зайеѓнуийи, не имали време не своју должност учинийи. Обаче ва месйо йоѓда, йоне ниње ден Преславнаѓо Рождесйва Хрисйова и ѓредущчаѓо Новаѓо лейа йо должностийи браийској йривјејсйвујем и ва йриходещчаѓо дочекайти и йраздновайи Все усердно желајем. Посреде же сих и сије не йусйихом начерйаийи јакоже и с некими здешними, йачеже ѓосйодаром Малешем Надаждијом, разѓоварали се јесмо йоради обйченародних йривилеѓи, ихже болще и не Ваше Браийсйво сасйојаније или йребиваније месйноје весте, да бисйе изволили чйо скорије смойрийти с неколикими народними йамощними неѓде на друѓо овим не знајемо месйо йремесйийи, ойкуд они не моѓли би без йозволенија обйченароднија узейи; и не само йо, но и друѓија йамо ойищенија вешчи, како знайе да су све йамо ойищели, йојеже усйројийи. Ибо йащчеија била и ниње јесй велми добра, јаже йо својеј майерији и царском уобеду йредложийи се моѓла би, но обаче сйари кухари и изреднијеже два мундукха, йо началсйвујущчими лийерами П и М и йаче П, иже не добрје начали и не блаѓо скончали и над сим йаки к йоумуже и ѓорщему народному йойлзновенију чрез исйочийеније йащчеиши всјачески йищчайи се, ойи неѓоже велми бљусйи се надлежйи. То-

¹¹ Данило (Љуботина), епископ карловачко-сељско-приморски (1713–1739).

Уредништво

СРБИ У ТЕМИШВАРУ ПРЕ ДВА ВЕКА

САЖЕТАК: Напис преноси текст објављен 1857. године о улози Срба у изгону Турака 1716. и обликовању модернога Темишвара у XVIII веку.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Темишвар, Рат 1716–1718, Димитрије П. Тирол, барон Франц Леополд Енгелсхофен, епископ Јоаникије (Владисављевић).

Непосредно по свом повратку у Темишвар 1851. године, Димитрије П. Тирол је окупио једномишљенике и основао Дружство Читалишта у темишварском предграђу Фабрики. Пошто се Дружство суочавало с финансијским тешкоћама, прионуло се издавању годишњака-алманаха под насловом *Тамишварскиј календар*, како је стојало: „на корист Дружства Читалишта фабричког“.

Први том *Тамишварскога календара* изашао је 1854. године и излазио је затим до смрти Димитрија П. Тирола 1857, а постоји и доштампано годиште за 1858. годину.

Иако је објављивао разнородне прилоге, најзначајнији део *Тамишварског календара* заузима историја. Између осталог, у тому за 1857. годину објављено је и опроштајно писмо генерала Енгелсхофена¹ упућено тадашњем Српском магистрату у Темишвару 28. октобра 1752. Оригинал писма на немачком језику чувао се у Градском архиву, а преписао га је капетан Стојковић и уступио Димитрију П. Тиролу за објављивање. У посебним околностима под којима се појавило издање годишњака 1858, писмо је и у њему поновљено.

У *Тамишварском календару* писмо је, уз одговарајућа појашњења, објављено у оригиналу на немачком језику и напореда у српском преводу. До сада није нађен оригинал са којег је преписано, али пошто садржи значајне податке о Србима у Темишвару почетком XVIII века, управо из времена изгона Турака 1716, оно може побудити интересовање читалаца и сада, након 160 година.

Ради приступачности савременом читаоцу прибегло се транслитерацији српскога превода, уз обзирност да се не повреди аутентичност тадањег изражавања.

Уредништво

¹ Franz Leopold Anton von Engelshofen (1692–1761), заповедник Баната 1740–1753.

ПИСМО ГЕНЕРАЛА БАРОНА ЕНГЕЛСХОФЕНА
бившем Србском Магистрату послано

Из овога писма барона Енгелсхофена, које сведочи како су се Србљи при избавленију Темишвара славно показали и пожертвованијем имаовине и живота свога задобили себи заслуге од Аустријскога Двора, види се да су христијански народи једва дочекали да се избаве од турскога порабоштенија и да подпадну под благословеном Аустријском владом. Овај документ, који ће се ставити у Летопис Темишварске вароши, добили смо ми од, по ослобођењу обсаде 1849. године преминушег пензиониратог капетана Стојковића, а он га је опет преписао из Архиве Темишварске вароши и нама предао да га са србским преводом издамо. Није сумњати да овакових важних докумената неће се јошт наћи не само у Архиви Земаљског камералног управитељства, него и у Архиви Темишварске вароши. Ево како гласи то писмо Барона Енгелсхофена:

Племенићј блаґоразумниј маґистѣраи!

Кад је Њеном царском и краљевском Величестѣву, нашој ѣремилосѣивој Госѣођи, било уґодно новоѡ ґрадскоѡ уѣравѣшеља у лицу ґенерала фелдвахѣ-мајсѣера Харѣца овде наименоваѣи, онда сам ја ово месѣо 19 ґодина одѣра-вљао и окром ѣоѡа јошѣи и више ґодина, ѣо височајшој милосѣи, био сам у Банаѣу уѣравѣшељ. Тако, дакле, као ѣѣо ми је од Високославноѡ Генерали-ѣеѣа наложено било да све у расмоѣреније узмем, ѣо сам за време бављења моѡ овде видио да су овдашњи Србски ґрађани, ѣако као ѣѣо је и ѣод ма-ђарским краљевима и за време оѣоманске владе било, своју маґистѣраѣску јурисдикѣију имали, сваґда су се изван и у ґраду у војеном искусѣиву уѣра-жњавали. Они су одма од деѣињсѣива своѡ, с ѣрезиранијем имања и живоѣа своѡ, особѣиу верносѣи и велике услуге Њеном римском цесаро-краљевском Величестѣву, а особѣио ѣри обсади овоѡ Темишварскоѡ ґрада, ѣоказали, јер они су ѣохвално оѣкрили ѣадашњем Генералиѣеѣу не само ѣајне куѣове и сакривена месѣа ґди се уѣок воде ѣресећи ѣреба и с које сѣране вароѣи и ґрад без млоѡѡ ѣроливања крви с ѣолзом најасѣи и свакојако ѣрисѣиуом освојѣи се може, неѡ су јошѣи за време ѣрајућеѡ раѣа ѣо крајњем моѡућ-сѣиву свом драґовољно у ѣомоћ ѣриѣиѣали с форѣианом и оѣѣалим необхо-димим ѣоѣребама, ѣа заѣо су млоѣи оѣмени ґрађани и ѣиов владика Јоани-киј оковани и у ѣамницу бачени били, који се ѣре сужањсѣива своѡ избавѣиѣи нису хѣтели док се најѣре ґрад не освоји. После ѣоѡа закључи се с Турѣима каѣиѣулаѣија, највише збоѡ ових србских ґрађана, који су, док је раѣи и ѣри-леѣиво време ѣрајале, лазарей и конѣумаѣ и све болесѣинике, на ѣревелику ѣолзу ѣубликума, ѣриљежно снабдевали, ґрадске каѣије у највећој оѣасно-сѣи и великом силом чували и на ѣоравњивање ґрадских оѣасних ѣанѣева свакиј дан млоѣе ѣосленике давали, ѣа оѣеѣ су, на височајшу корисѣи, своје куће, цркве, школу и Владикин двораѣ ѣоѡорели и разруѣили. Окром ѣоѡа, они су знаѣно ѣорезану конѣрибуѣију обѣѣалиѣиѣа војницима и форѣиане давали и височајше ґосѣодске службе ѣриљежно и ѣочно изврѣивали. Тоѡа ради, ѣосле закљученоѡа мира и уѣиѣане заразе, за ѣино обновљено ѣосе-леније оѣредели им се месѣо близу ѣадашње Фабрике и јошѣи једно друѡо

иза бивше камбијајуре находивше се. И будући да ова два предградија један од другога један сати, а обадва по сати од града у распојанију стоје, и да би Магистрати и његов персонал у свако доба и при сваком догађају одма на руци бити моћи, зато је овоме народу, од часи из предсказаних узрокара, од часи из призренија Њеном царском и краљевском Величеству за време рата и прилежливости указане верности и услуге и чрез то знајно получених заслуга, а највише због тога што једна прећина града лежи и њивој прећиној земљи (као што показује предања им начертаније цркве и владикиног двора), Цесарско-краљевска банајска земаљска администрација решила и дозволила да унапредак, ради удобног сасијанка свој грађанима у ове граду цркве, владикин дворац, училиште и часијна објектија за себе и за свој владику зидати и тоу училу имати могу.

Будући да сам ја србском грађанству због њакових многообразних и приликих догађаја и њиве велике прилежливости, верности и постојанства дужан благодарији, њима на велику славу њиву сведочанство дати, зато желим, свећујући све вас и сваког понаособ да и унапредак у дојакостиној верности према Њеном царском и краљевском Величеству, Њеном премилостивом Аустријском дому постојани заостанети и поштомке своје да научите примеру том, да и они од дужне верности никад и у никаквој прилици не одступају.

У прочем Њивом Магистрату и његовом објективу скуја или појединоме што пријати указати биће ми особито радост.

С искреном преданошћу остајем

Племенитом благоразумном Магистрату наклоњен.

Тамишвар 28. октоврија 1752.

Барон Франц Леополд Енџелсхофен, Ф. Ц. М. губернатор

У Архиви Темишварске вароши налази се још један акт, који такођер потврђује како су Србљи царском оружју ревностно помагали и много примера верности своје према Аустријскоме двору показали, оставивши тим славно име у повестници Баната Темишварског. Србљи, који овде од много столетија живе, имали су још под мађарским краљевима своје светске и духовне началнике и своју магистратску јурисдикцију у Тамишвару, која се одржала и под турском владом равним успехом. Кад је принц Евгениј Савојскиј 1717. године Тамишвар обсадио, то су ови началници народа србског, то јест србскиј владика Јоаникиј Владисављевић и тадашњиј судца Николај Мунча много освојенију града помогли и проливање христијанске крви предупредили тим, што су с опасношћу живота свог у поноћи у аустријскиј стан дошли и открили каквим се лакше начином градски бедеми освојити могу. У одсуствију падну они у позреније и, кад су се натраг вратили, одма и још с неколицином знаменитих лица, на заповест турскога паше, оковати и у тавницу бачени буду, гди би су они своју смрт нашли били, да нису наши одма град освојили и њих из ове опасности спасли. Принц Евгениј, којих је верност наградити желио, пошто се градска капија победитељу отворила, с крајњом силом настајавао је за тим да се сви, а особито владика и судца, одма из тавнице пусте, и кад су се они срећно спасли, онда их је Принц знаком милости удостојио.

ПИСМО ГЕНЕРАЛА БАРОНА ЕНГЕЛСХОФЕНА

бывшемъ Србскомъ Магистрату послано.

Изъ овога писма Барона Енгелсхофена, кое сведочи, како су се Србыли при избавленію Тамишвара славно показали и пожертвованіемъ имаовине и живота свога задобили себи заслуге одъ Аустрійскога Двора, види се, да су христіански народи едва дочекали, да се избева одъ Турскога порабощенія, и да подпаду подъ благословеномъ Аустрійскомъ владомъ. Овај документъ, кой ће се ставити у Лѣтопись Тамишварске вароши, добила смо мы одъ, по освобођењу обсаде 1849 год. преминувшегъ пензиониратогъ, Капетана Стойковића, а онъ га е опетъ преписао изъ Архиве Тамишварске вароши, и нама га предао, да га са Србскимъ преводомъ на свѣтъ издамо. Ние сумнати, да оваковихъ важнихъ документа неће се јошъ наћи не само у архиви земалскогъ камералногъ Управительства, него и у архиви Тамишварске вароши. Ево како гласи то писмо Барона Енгелсхофена!

„Wohl Edel Wohlweiser
Stadt-Magistrat!

Demnach Ihre Kais. und Königl. Majest. unserer allergnädigsten Frau gesällig gewesen neuen Festungs-Commandanten in der Person des General Feldwachtmeister Grafen v. Harfch anhero zu erwählen, welche Stelle ich 19 Jahr zu versehen, und über dieses noch mehrere Jahre in diesem Banat qua Commandant zu stehen die allerhöchste Gnade gehabt, so daß so wohl vor deme von der hohen Generalität mir verlässlich zu einem Nachdenken gesagt werden, als auch während meines hierseins, selbst zu sehen müssen, daß alldiesige Kaiserliche Bürgerschaft, so noch unter deren Hungarischen Königen, wie auch ganzer Ottomanischen Regierung ihre Magistrats-Jurisdiction in- und vor der Stadt exerciret, gleich a Cunabilis mit Verachtung ihres Guts und Blutes, viele Treue und nützliche Dienste Ihre Königl. K. f. Majest., besonders aber bei

ПЛЕМЕНИТЫЙ, БЛАГОРАЗУМНЫЙ
МАГИСТРАТЪ!

Кады с Нѣномъ царс. и кр. Величеству, вашей премилостивой Госпожи, было угодно новогъ градскогъ управителя у лицу генерала Феддвухмайстера графа Харша овде наименовати; овда самъ я ово мѣсто 19. година дана одправляю, и окромъ тога јошъ и выше година, по высочайшой милости, био самъ у Банату Управитель. Тако дакле, као што ми е одъ высокославногъ Генералитета вложено было, да све у рассмотреніе узмемъ; то самъ, за време биванія могъ овде, видіо, да су овдашњи Србски грађани, тако, као што е и подъ Маѣарскимъ краљѣвима и за време Отоманске владе было, свою Магистратску юрисдикцію имали, свагда су се званъ и у граду узвоеномъ искусству упражнявали. Они су овда одъ дѣтинства свогъ, съ презираніемъ имави и живота свогъ, особиту вѣрность и ве-

Belagerung dieser Festung Temesvar zu leisten angefangen, da nemlichen Sie lehrwürdig der damaligen Generalität nicht nur alle heimlich und verborgne Weeg, und Orter, wo der Zufluss deren Wassern abgeschnitten, und von welcher Seiten die Stadt und Festung ohne sonderbahrer Blutvergiess ungnüßlich angegriffen, und allenfalls mit stürmender Hand erobert werden könnte, angezeigt, auch während besagt ganzen Feldzug nach ihr äuffersten Vermögen mit Vorspann und anderen Dvnenbehrlichkeiten, willigst beigezungen, und daher auch ihr selber Zeiten alda gewisse Bischoff Joannalie nebst denen vornehmsten Bürgern in Eisen, und Wand geschlagen, und in die äufferste Gefängnis gewerfen worden, auch nicht ehender auf freyen Fuß gestellt werden wollten bis die Bestung nicht erobert worden Sondern auch nach der Zeit als wegen eben dieser Maigischen Bürgererschaft mit den Türken capitulirt werden, Sie bis zu letzteren Kriegs- und Contagions-Zeiten in welcher sie das Lazaret und Contumaz sambt allen Kranken zum grössten Nutzen des Publici außs sorgfältigste versehen, alle Stadt-Thör in sürgewesener Feindes Gefahr mit starker Macht besetzt und zu Planung deren vor der Bestung gefährlich gestanden greßen Schanzen viele Mobaths Leute täglich praectiret, dunnach aber wegen allenhöchsten Interesse alle Häuser, Kirchen, Schül und Bischöf. Residenz verbrenet, niedgerissen, und ein zimliches Stück von dem Groß Palankaer-Terrain zu der Bestung gezogen werden. Uiber dieses aber sowohl in Einrichtung des ihnen nahmhafft anrepartirten Contributualis, Inquartierung und Verspand-Leistung und allenhöchsten Herren-Dienst auf das sorgfältigste befördert haben. Ursach weissen dann auch ihr nach hergestellten Ansehdung nebst der, zur vormahlige Fabrike gehörig gewesen, auch ein anderer hinter der gewes- wolten Cambiatur befindlich, Platz angewiesen, und weilen diese zwey Verstadt eine gute Stunde von einander, breeder aber eine halbe Stunde von der Bestung entlegen, mithin umb den Magistrat, und dessen Personale jederzeit, und bey allen Vorfällenheiten an der Hand zu haben, ist dieser Nation theils auß ebvermelten Motivis, theils in Ansehung ihr — während beeden Kriegs- und Contagions-Zeiten Ihre Kais. und Königl. Majest: erwiesenen treuen Diensten, und dadurch erworbenen nahmhafften Meriten, sonderheitlich aber weilen über ein Drittheil von der Bestung

liche usluge Нѣномъ Римскомъ п. кр. Величеству, а особито при обсади овогъ Тамшварскогъ града, показали; ерѣ они су похвално открили тадашнѣмъ Генералитету не само тайне путове и сакривена мѣста, гди се утокъ вода престѣи треба, и съ кое стране варошь и градъ безъ многогъ проливаниа крви съ позвоомъ напастн и свакояко приступомъ освоити се може, него су юштъ за време траюгегъ рата, по крайнѣмъ могуству своомъ, драговожно у пожошь притицали съ форшпаномъ и остальимъ необходимымъ потребамъ; па зато су многи отъѣни грађани и нѣомъ владика Јоаникиѣ ковани и у тавлицу бачени биди, кои се пре сужанства свогъ избавити нису хтели, докъ се найпре градъ не освои. После тога залючи се съ Турцима капитулациа, найвше збогъ овыхъ Србскихъ грађана, кои су, докъ е рать и присливно време трајло, лазаретъ и Контумац и све болестнике на ирелскину ползу публикума прилжно свабдѣвали, градске капие у найвеоно опаности и великомъ силомъ чували, и на поравниванѣ градскихъ опаснихъ шанцева свакн данъ многе посленике давали; па опетъ су на височайшу користъ свое куће, цркве, школу и владикинѣ дворацъ погорели и резрушили. Окрож тога они су знатно порезану контрибуциу, обиталишта воианицма и форшпане давали, и височайше господске службе прилжно и точно извршивали. Тога ради после заключенога мира и утишане заразе за нѣомо обновдѣно поселение опредѣли нѣмъ се мѣсто близу тадашнѣ Фабрике, и юштъ едно друго иза бывше камбиатуре находивше се, и будући да ова два предгради, еданъ одъ другога еданъ сатъ, а обадва по сата одъ града у растојнию стою; и да бы Магистратъ и нѣговъ персоналъ у свако доба и при свакомъ догађаю одма на руци бити могли; зато е овоже народу одчасти изъ предсказанихъ узрокара, одчасти изъ призеви Нѣномъ Пес. и крал. Величеству за време рата и прилепчивости указане вѣрности и услуге и чрезъ то знатно полученихъ заслуга, а найвше збогъ тога, што една третина града лежи на нѣовой прѣсашнои земљи (као што показуе предато нѣмъ начертаніе цркве и владикиногъ двора) П. кр. Банатска земальска Администрація рѣшила и дозволила, да се у непредакъ, ради

THE SERBS IN TIMIȘOARA TWO CENTURIES AGO

Editorship

Summary

The article reproduces a text published in 1857 about the Serbian role in chasing away the Turks in 1716 and in the shaping of the modern city of Timișoara in the 18th century.

Сшеван Буџарски

БИБЛИОТЕКА МОНАСТИРА СВЕТОГА ГЕОРГИЈА НА БРЗАВИ

1. Књиге на словенским језицима

САЖЕТАК: Библиотека манастира Светога Георгија на Брзави нагло је обогашена године 1800. када је темишварски епископ Петар (Петровић) завештао половину својих књига архимандриту Павлу (Кенгелцу). Манастир је касније доживљавао страдања, борио се за голи опстанак, и то се морало одразити на библиотеку. После Другога светског рата, када је остао без братства а одузето му је све сем цркве, библиотека свакако није могла уцелити. У раду се наводи пред-ратни попис књига из 1924. године. Додата су објашњења са детаљима за идентификовање. Попис садржи засебно књиге на језицима: словенским, мађарском, немачком, латинском и неолатинском и грчком. Због обима биће објављиван у наставцима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Православна српска епархија темишварска, епископ Петар (Петровић), манастир Светога Георгија на Брзави, архимандрит Павле (Кенгелац), библиотека манастира Светога Георгија на Брзави.

Манастир Светога Георгија на Брзави од давнина припада Православној српској епархији темишварској. Постоји заснована тврдња да је основан у XV веку. Наводно, када је рушена дотрајала стара црква да би се подигла садања 1793, у темељима је нађен камен с натписом да је грађена 1485. године. Документарну потврду о свом постојању манастир има у *Пећком катихисџу* 1660. и 1666. године.

Услед многих ратова манастир је страдао, а током аустријско-турскога рата из 1737. године доведен је до руба пропасти. Затим му је 1772. године, у корист Ерара, одузет велики прњавор, село Шенђурац, а остављен само мали прњавор у непосредној близини. Ипак је почетком XX века манастир поседовао 1230 катастарских јутара шума и ораће земље, од чега се пристојно издржавао и заједно с манастиром Бездином потпомагао сиромашне манастире: Базјаш, Златицу, Кусић.

Доприносом приложника 1766. изграђен је већи део садањег конака, а 1793. нова, садања црква; манастирска здања дограђена су на размеђи XIX и XX века за време игумана Стефана (Николића).

На челу манастира било је више значајних старешина, од којих су поједини касније постали архијереји Српске православне цркве: Герасим (Адамовић), Самуил (Маширевић).¹

Према томе, није чудно што се у манастиру скупљала и попуњавала библиотека, особито за време књигољупца архимандрита Павла (Кенгелца), који је управљао манастиром 1803–1834. године.

Када је епископ темишварски Петар (Петровић) непосредно пред своју смрт писао тестамент, изразио је последњу вољу у погледу своје личне библиотеке, која је имала 389 књига у 910 томова. Тестаментом је, између осталог, одредио да половина књига припадне архимандриту Павлу (Кенгелцу), по избору који ће сама обавити:

*Volo ut una medietas Bibliothecae meae proferenter Dno Abbati Paulo Kengyelaz cedat, quia idem mihi constanter fidelia et utilia servitia usque ad mortem prestitit, ego vero, pro huic et nunc, propter subversantem pecuniae defectum eundem condcenter remunerari nequeo, et ideo secundum voluntatem et bene placitum ipsissimo libros quos vult pro se delegit ut cum pleno iure proprietatis praedictum Bibliothecae meae medietatem retineat.*²

Тако је манастир преко свога архимандрита одједном добио око 450 томова. Пошто је Павле (Кенгелац) остао настојатељ све до своје смрти 1834. године, разумно је претпоставити да је у библиотеку унео још књига из других извора.

У заоставштини једнога нашег старог монаха, коју сам откупио од његових рођака по бочној линији 1985. године, нашао се и попис књига библиотеке манастира Светога Георгија на Брзави. То је осам табака хартије величине 30 x 46 цм, пресавијених тако да чине 16 листова величине 30 x 23 цм, који су затим прошивени и, како изгледа, првобитно и запечаћени, али се печат није сачувао.

Писано је ручно црним тушем у правилним водоравним редовима, а за сваку књигу је, уз инвентарски број, назначен наслов (углавном скраћено) и број примерака (комада).

Странице пописа нису пагиниране; зато ће у овом приказу условно бити означене бројкама у угластим заградама [].

Стр. [1] важи као насловна и на њој је, сем наслова, назнака да је списак саставио настојатељ Стефан (Николић).

На стр. [2]–[8] пописане су књиге на словенским језицима; означене су бројкама од 1 до 234, али пошто су неке бројке изостављене и једна поновљена, има свега 204 позиције;

На стр. [9]–[10] нема уписа;

¹ Историјат манастира сажет према: Радослав М. Грујић, *Прилози историји срп. банайских манастира у другој половини XVIII-иога века*, Ср. Карловци 1906, стр. 24–26; Иларион Зеремски, *Српски манастири у Банату, њихов постанак, прошлости и односај према Румунима*, Сремски Карловци 1907, стр. 132–150; Слободан Костић, *Шемајизам Православне српске епархије темишварске у Краљевини Румунији за 1924. годину*, Тимишоара 1925, стр. 81–82; Свет. Матић, *Каталог ићећи из 1660–1666*, „Гласник Историског друштва у Новом Саду“, књига V, св. 1/1932, стр. 73.

² Мита Костић, *Темшварски епископ Петар Петровић по књигама његове библиотеке*, „Гласник Историског друштва у Новом Саду“, свеска 22, књига VIII, св. 3. 1929, стр. 452–464.

На стр. [11] пописане су књиге на мађарском језику; означене су бројкама од 1 до 31, али пошто су неке бројке изостављене, има свега 29 позиција;

На стр. [12] нема уписа;

На стр. [13]–[20] пописане су књиге на немачком језику, готицом; означене су бројкама од 1 до 250, али пошто су неке бројке изостављене, има свега 232 позиције;

На стр. [21] нема уписа;

На стр. [22]–[27] пописане су књиге на латинском и на неолатинским језицима; означене су бројкама од 1 до 166, али пошто су неке бројке изостављене, има свега 158 позиција;

На стр. [28] нема уписа;

На стр. [29] пописане су књиге на грчком језику, али са насловима преведеним на српски језик и уписаним ћирилицом; означене су бројкама од 1 до 33, те има свега 33 позиције.

На стр. [30]–[32] нема уписа.

Према томе, библиотека је на дан пописа имала свега 655 уписа, међу које је унета и периодика, а поједина вишетомна издања заузимају и по неколико позиција.

Нигде није назначено због чега су неки редни бројеви изостављени.

Списак није датиран, те се може само нагађати када је састављен.

Стефан (Николић) је био настојатељ у манастиру почев од 1891. па све до своје смрти 1937. године, с тим што је умировљен по молби 1. децембра 1922. а поново је примио управу манастира 1. октобра 1924. Мада су у питању углавном старе књиге, с обзиром на то да се у инвентару срећу понека издања из 1910, 1912, па и из 1922, велика је вероватноћа да је састављен после преузимања управе 1924. године.

У овом раду инвентарски списак је верно преписан.

Посебну тешкоћу представља шкртост описа и, особито, скраћено (можда и нетачно) навођење наслова, чиме је отежано идентификовање уписаних књига. Због тога су прегледани разни библиографски извори, по којима су махом сасвим одређено а махом и приближно идентификоване публикације уписане у инвентар; извесни број позиција остао је, ипак, неразјашњен.

Ради лакшег праћења та појашњења су унета ситнијим фонтом уз инвентарски редни број на који се односе.

Због обима рукописа и потребних објашњења текст ће бити објављен у овој публикацији по деловима.

Стр. [1]

СПИСАК КЊИГА
које се налазе у библиотеки
Манастира св. Ђурђа

Стеван Николић,
настојатељ

Стр. [2]–[8];

[КЊИГЕ НА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА]

Напомена:

У оригиналу су изостављени редни бројеви: 31, 49, 56, 68, 73, 82–83, 90, 98–99, 104, 111, 113–115, 123, 125–127, 129–130, 132–133, 135–140, 143, 188 а редни број 214 уписан је двапут.

Инв. број	Назив	кома- да
1	Библија Старог и Новог завјета год. 1756.	1
2	Камен вјери год. 1729. <i>Камен вјери</i> , соч. Стефана Јаворскога, Москва 1729.	1
3	Дјејанија церковнаја год. 1719. <i>Дјејанија церковнаја и гражданскаја</i> , соч. Баронија, Москва 1719. Књига је имала два тома. Пошто се у инвентару наводе 4 комада, вероватно су у питању два комплета.	4
4	Евангелион (једно у Темишвару)	2
5	Књига краткија поученија	1
6	Собраније недељних и празничних поучени Вероватно књига: <i>Собраније разних недељних и празничних правоучићелних поучениј в трьех часићех по особ сосијојашчеје</i> . [Превео Јован (Рајић)]. Књига је имала два издања, оба у Бечу, 1793. и 1794. године. Немогуће је утврдити које је издање и које делове (части) имала манастирска библиотека.	2
7	Велики Требник	1
8	Евангелије учитељноје	1
9	Собраније разних поучителних сочинениа	2
10	Правила молебнаја Св. серпских просветителеј <i>Синесије (Живановић), Правила молебнаја свјайић сербских просвје- шћителеј</i> , Римник 1761.	2
11	Кармчија	1
12	Велики псалтир	1
13	Служебник	1
14	Пентикостар	2
15	Еванђелије руком писано из год. 1529.	1
16	Октоих руком писан из 1537.	1
17	Типик руком писан из 1623.	1
18	Молебник Богородици (у Темишвару)	1
19	Чинovníк од митрополита Јосифа (у Темишвару)	1
20	Минеји руком писани (три у Темишвару)	8
21	Пролог. Житија Светих	4
22	Монашка правила Вероватно књига: <i>Правила монашескаја</i> , Беч 1777.	1

- 23 Собранија изабраних молитава 1
Собраније изабраних молићив во ујо̄ѣребленије ѡресѣарјелих духовнаѡ и мироваѡ чина особ в видје очес слабејущчих за велејноје благоѡвје- сѣво. Трудом и иждивенијем Јоана Георгијевича, Беч 1771.
- 24 Јестест[в]ословије од Павла Кенгелца 11
Јестѣсѣвословије. Павлом Кенгелцом, архимандритом Сто-Георгијев- ским сочиненоје, Будим 1911.
- 25 Српски речник од Даничића 8
Вероватно је у питању дело
Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних сѣарина*, који је издаван у Бео- граду у три дела по свескама 1862–1864, и у три књиге 1863–1864.
У инвентару су вероватно уписане свеске, али се не може установити које су.
- 26 Систем целокупне философије 8
Под овим насловом објављено је 10 томова аутора Михаила Христифора Ри- стића, и то:
• *Систѣма целокујне философије. Књ. 1. Енциклоједија и мејодолоѡија философије*, Карловци 1858; *Књ. 2. Основна философија*, Карловци 1858; *Књ. 3. Психолоѡија емѣирична*, Карловци 1859; *Књ. 4. Лоѡика*, Карловци 1859; *Књ. 5. Мејѣафисика*, Карловци 1860; *Књ. 6. Есѣеѣиѣка*, Карловци 1860; *Књ. 7. Арѣѣолоѡија*, Карловци 1860; *Књ. 8. Дикеолоѡија*, Карловци 1860; *Књ. 9. Евсевиолоѡија или еѣиѣкоѣеолоѡија*, Карловци 1860; *Књ. 10. Истѣорија философије*, Карловци 1860.
Од тога је у Инвентару наведено осам примерака, без назнаке о којим је то- мовима реч.
- 27 Српски Гласник 4
„Српски гласник. Лист за просвету, забаву, привреду и трговину“, из- лазио је у Сомбору једанпут недељно од 1892. до 1896. године. Лист са истим насловом, а са поднасловом: „Недељни политички лист“ изла- зио је у Сан Франциску 1909–1912.
У Инвентару је вероватно реч о сомборској публикацији.
- 28 Историја словенског права 1
Истѣорија славенски ѣрава од др Вацлава Мађејовског. Предео и са својим примјетбама, које се на српско право односе, попунио др Нико- ла Крстић, Пешта 1856.
- 29 Историја књижевности 1
Вероватно књига:
Истѣорија књижевности ѣоѡлавѣићих на свѣјѣу народа од најсѣаријѣх времена до садаѣњеѡа вјека. Часѣ I. Написао др Божидар Петрановић, Нови Сад 1858.
- 30 Кратка всемирна историја 1
Крайѣка всемирна истѣорија од Георгија Магарашевича, Будим 1831.
- 32 Повест о Првом вселенском сабору 1
Повјесѣ о Првом вселенском собору у ѡраду Никеји држаном ѡодине 325-ѣе ѣо Христѣу... предео архимандрит Гаврил [Поповић], Земун 1855.
Књига је исте 1855. године имала у Земуну два издања. Не може се утврдити које је издање постојало у манастирској библиотеци.
- 33 Летопис Матице српске 137
Овде је реч о најстаријем српском књижевном часопису, покренутом под насловом „Сербскаја ѡетопис“ 1825, затим имао наслове: „Новиј сербскиј ѡетопис“, „Сербскиј ѡетопис“, „Србскиј ѡетопис“, „Српски летопис“, а као „Летопис Матице српске“ излази и сада.
Судећи по броју примерака који је наведен овде и под редним бр. 96, мана- стир је имао можда и потпуну колекцију.

- 34 Путеводитељ 3
- 35 Сокровишче духовноје 4
- 36 Историја од Раића 4
 Књига (тачније: четворокњижје) имала је два издања:
 • *Историја разних славенских народоѡ, најйаче же Болгар, Хорватѡѡ и Сербѡѡ*. Из тми забвенија изјатаја и во свјет историческиј произведенаја Јоаном Раичем, Беч, Част перваја 1794; Част втораја 1794; Част третаја 1794; Част четвртаја 1795; друго издање: Част 1–4, Будим 1823.
 Не може се поуздано тврдити које је од њих забележено у Инвентару.
- 37 Совершен винодјелал [!винодјелац] 2
 • *Совершен винодјелац или Насѡавленије о винодјелију, ѡрављењу вина и оцѡа и ѡцевиу ракије из разноѡ вещьесѡва...* списано Прокопијем Божићем. Част прва, Будим 1816; Част друга, Будим 1816.
 У Инвентару су забележена два примерка, највероватније обе части.
- 38 Историја бугарског народа 1
- 39 Мислени вертоград 1
- 40 Руски лексикон 2
- 41 Искусни подрумар 1
 Књига је имала два издања:
 • Захарија Орфелин, *Искусниј ѡодрумар*, Вијена 1783; друго издање: Будим 1808.
 Не може се поуздано тврдити које је од њих забележено у Инвентару.
- 42 В. церковноје словарьу 1
- 43 Сокрашченија математики 1
- 44 Галерта правоученија 2
- 45 Нови Плутарх 1
Новиј Плуѡарх или Крайкоје ѡѡисаније славњејѡи ѡуди свију народа ѡѡ древњејѡи времена до данас ѡо Бланѡару и Шилеру свѡбодно ѡреведен и новими биоѡрафијами умножен Јевѡѡимијем Ивановичем. Част I – Будим 1809; Част II – Крагујевац 1834; Част III – Нови Сад 1840; Част IV – Нови Сад 1841.
 Пошто је у Инвентару овде и под бројем 118 убележен само по I комад, не може се установити о којим је томовима реч.
- 46 Библија сирјеч... 5
- 47 Свјашченија христѡјанскија размишленија 1
- 48 Изображеније Великаго Фридриха 1
- 50 Нови завјет од Карачића [!Карацића] 1
Нови завјетѡ Госѡода нашеѡ Исуса Христѡа. Предео Вук Стеф. Карацић, Беч 1847.
 Књига је имала 1847. године два издања у Бечу, а до времена када се претпоставља пописивање манастирске библиотеке још тридесетак издања ћирилицом и неколико латиницом. Немогуће је утврдити о којем је издању реч.
- 51 Требник мали 1
- 52 Акатист 1
- 53 Велики Часослов 1
- 54 Велики Псалтир 1
- 55 Молебних пјенији 1
- 57 Мали Србљак 1
- 58 Мали Минеј преко целе године 1

- 59 Граматика славенска 1
 Вероватно књига:
 [Мелетиј Смотрички], *Грамаџика в ѿолзу и уѿоѿребленије оѿроков сербских жезлајуѿщих основашелнаѿо наученија славенскаѿо дијалекѿа*, Римник 1755.
- 60 Краткаја граматика славено-латинска 1
- 61 Параклис Св. Вел. Георгија 1
- 62 Мали Требник 1
- 63 Слова и речи од Прокоповића 1
 Вероватно је реч о књизи:
Краѿкаја сказанија. Саставио Теофан Прокопович, Венеција 1767.
- 64 Поученија во свјатују Четиредесјатницу 1
- 65 Молитвослов 1
- 66 Полноје собраније сочиненији 1
- 67 Предложеније богословскаја 1
- 69 Краткоје толкованије законаго дјесатословија 1
- 70 Начертаније церковној историји 2
- 71 Јестественаја историја од Рафа 1
 Вероватно књига:
Јестешевословије в ползу најпаче јуности списано на њемецкиј јазик автором Господ. М. Георгијем Христијаном Рафом, а с того... преведено Јоакимом Вујичем, Будим 1809.
- 72 Соборних правил и учитељеј церковних 1
- 74 Предисловије штудија из полемике богословља 1
- 75 Граматика 1
- 76 Огледало човечности 1
Огледало човечности. Св. 1. Издано Павлом Атанацковићем, Беч 1823.
- 77 Иконостас славних и храбрих лица 1
Иконостас славних и храбрих лиц, Николајем Шимич произведен, Будим 1807.
- 78 Волфианскаја експерименталнаја физика 1
- 79 Руководство Богопознанија 1
- 80 Метафизика од Христиана Баумајстера 1
- 81 Началнаја основанија алгебри 1
- 84 Матица од 1867. до 1870. год. 4
 Периодик „Матица. Лист за књижевност и забаву“, издавала је Матица српска у Новом Саду трипут месечно. Први број је изашао 10. октобра 1865, последњи 30. јуна 1870.
 Пошто су у Инвентару убележена 4 комада, не може се установити на које се бројеве упис односи.
- 85 Дела Јована Хаѿића 1
 Под овим насловом изашла су два тома:
 • *Дјела Јована Хаѿића, у књижесѿиву названоѿа Милоѿа Свейѿића. Књ. 1*, Нови Сад 1855; *Књ. 2*, Карловци 1858.
 Пошто је у Инвентару убележен само 1 примерак, не може се одредити о којем је тому реч.
- 86 Чин бивајет на освјашченије цркве 1
- 87 Кратка правила ко изученији руског језика 1

88	Догматическоје богословије	1
89	Толкованије јевангелије	1
91	Библија од Фалка	5
92	Писма дужности	1
93	Пространи християнски катихизис	1
94	Грамматика славенска	1
95	Веденије православне богословије	1
96	Српски летопис од 1825. до 1891. год. Вид. назнаку под редним бр. 33	67
97	Московскије патриархи	1
100	Збирка разни предмета Вероватно књига: <i>Збирка разни полезни предмета</i> . Скупио, превео и у ред ставио Јован Петровић, Београд: Част I – 1843; Част II – 1844; Част III – 1844; Част IV – 1845; Част V – 1846; Част VI – 1847. Пошто је наведен само један примерак, не може се утврдити о којој је части реч.	1
101	Правила васионског сабора	2
102	Народно учебнаго устројства	1
103	Писменица српског језика <i>Писменица сербскога језика по говору просвијога народа</i> написана Вуком Стефановићем Србијанцем, Беч 1814.	1
105	Шематизам Патриаршије карловачке Карловачка митрополија штампала је своје шематизме 1878, 1900. и 1910. године. У Инвентару није назначено о којем је реч.	1
106	Житије Исуса Христа <i>Житије Исуса Христа за дјецу сисано и ко ујошребленију устројено либо ручнаја книжица за учишеље и родишеље и за дар шрудолубивој дјечици</i> . Списана од Јована Берића, Будим 1812.	1
107	Огледи умне науке <i>Огледи умне науке или Забава за разум и срце. IV. књижа</i> од докт. Јована Стеића, Пешта 1836.	1
108	Настављеније благодрављу <i>Настављеније к благодрављу</i> г. Ајзенманом за дјецу одређелено, с њемецкаго преведено Димитријем Давидович, Будим 1812.	1
109	Српски народни лист Вероватно је реч о недељнику „Србски народни лист“, који је излазио у Пешти 1835–1848. године.	2
110	Српски народни лист Вид. назнаку под редним бројем 109.	3
112	Карактеристика свију народа Вероватно књига: <i>Карактеристика или описаније народа по целој земљи живеће...</i> Аврамом Бранковићем сакупљена, Будим 1827.	1
116	Ладноводна лекарија	1
117	Пријатељ срп. младежи Под овим насловом изашла су три тома: • <i>Пријатељ сербске младежи. Књ. 1.</i> Преводи и оригинална сочиненија Тимитеја Илић, Нови Сад 1840; <i>Књ. 2.</i> Сегедин 1844; <i>Књ. 3.</i> Сегедин 1845. Према назнаци у Инвентару манастирска библиотека је имала само један од ових томова, а не може се одредити који.	1

- 118 Нови Плутарх
Вид. назнаку под редним бр. 45. 1
- 119 Католички проповедник 33
- 120 Хришћански весник 52
„Хришћански весник. Месечни духовни часопис за хришћанску поуку и црквену књижевност“ излазио је у Београду 1879–1895, 1901–1905. и 1914.
- 121 Радња Благовештенског сабора 1
Радња Благовештенског сабора народа србског у Сремским Карловцима 1861, Нови Сад 1861.
- 122 Наик [!Наук] Католичке вјере 1
- 124 Часови књижевне забаве 4
- 128 Рускаја библиотека 1
- 131 Православноје исповједаније 1
Православноје исповједаније вјери Соборнија и айосџолскија цркве восточнија. [Написао Петар Могила], Венеција 1763.
- 134 Беседе духовне 1
- 134 Проповеди светковне 1
- 141 Проповедник од Звечка 1
- 142 Православноје догматическоје богословије 4
- 144 Српске народне пословице 1
Вероватно је реч о српским пословицама које је сакупио Вук Стефановић Караџић. Књига је имала више издања:
• *Народне србске ѿсловице и друџе различне, као у обичај узетџе ријечи*. Издао их Вук Стеф. Караџић, Цетиње 1836;
• *Срџске народне ѿсловице и друџе различне као у обичај узетџе ријечи*. Издао их Вук. Стеф. Караџић, Беч 1849; следећа издања: Београд 1900; Београд 1933.
Судећи по уписаном наслову, искључено је прво, а могуће свако од три наредна издања.
- 145 Наказ комисији 1
- 146 Славенска граматика 1
Вероватно књига:
Славенска граматџика ѿрви ред на Срџском језику изјасњена Димџиријем П. Тиролом, Беч 1827.
- 147 Српска зора 1
„Српска зора. Забавно-поучни лист“ излазио је једанпут месечно у Бечу 1876–1881. Лист са истим насловом, а са поднасловом: „Лист за просвету и привреду“ излазио је двапут месечно у Дубровнику 1907–1912.
У Инвентару је вероватно реч о бечкој публикацији.
- 148 Недељна говорења 2
- 149 Рад и именик Матице српске 12
Публикација под овим насловом излазила је годишње као службени орган Матице српске у раздобљу 1887–1933.
Пошто се у Инвентару наводи 12 примерака, није могуће утврдити која су годишта у питању.

- 150 Књига Матице српске Говор у свечаној седници 1
У колекцији *Књи́ге Мати́це српске* објављена су четири говора на свечаним седницама Књижевног одељења. Пошто су оба говора Аркадија Варађанина идентификована под редним бројевима 151. и 152, на овом месту могао би бити један од преостала два:
• *У сйомен и славу д-ру Сїевану Павловићу, члану Књижевног одељења.* Говорио Ђорђе Дера, Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Број 35).
• *У сйомен и славу дру Ники Максимовићу, члану Књижевног одељења.* Говорио Милан Савић, Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Број 41).
Не може се поуздано тврдити о којем је реч.
- 151 Књига Матице српске Говор Аркадија Варађанина 1
У колекцији *Књи́ге Мати́це српске* објављена су два говора Аркадија Варађанина, одржана на свечаним седницама Књижевног одељења. Пошто је под бр. 152. један од говора идентификован, овде је вероватно у питању књига:
У сйомен и славу Миїи Јосићу, члану Књижевног одељења. Говорио Аркадије Варађанин, Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Број 39).
- 152 Књига Матице српске Говор у спомен Мити Нешковићу 1
У сйомен и славу Миїи Нешковићу, члану Књижевног одељења. Говорио Аркадије Варађанин, Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Број 38).
- 153 Књига Матице српске Живот Јована Суботића 1
Аутобиографија Јована Суботића објављена је у пет томова:
• *Живот д-ра Јована Суботића (аутобиографија). Први део. Идила,* Нови Сад 1901. (Књиге Матице српске. Бр. 1); *Друџи део. Пролеће,* Нови Сад. 1902. (Књиге Матице српске. Бр. 5); *Трећи део. Лејто,* Нови Сад 1905. (Књиге Матице српске. Бр. 13); *Књига IV. Лејто, ейоха њрећа и чейврїа,* Нови Сад 1909. (Књиге Матице српске. Бр. 31); *Књига V. Лејто, ейоха чейврїа,* Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Бр. 33 и 34).
Пошто ни на једном од четири инвентарска броја (153, 156, 161, 169) нема конкретне назнаке, не може се утврдити о којим је томовима реч.
- 154 Књига Матице српске Историја Срба у Угарској 1
- 155 Књига Матице српске Аграрни покрети у Риму 1
Аграрни покрети у Сїаром Риму с особїиїм обзиром на данашње наше пољопривредне ѓриликe. Написао Др Ђорђе Дера, Нови Сад 1901. (Књиге Матице српске. Бр. 2).
- 156 Књига Матице српске Живот др Јована Суботића 1
Вид. назнаку под редним бр. 153.
- 157 Књига Матице српске од Корнелија Тацит 1
Вероватно књига:
Корнелије Тацитї, римски великан филозоф-истїорик и његови погледи на свей. За поуку на власїиїо у обласїи ѓрактїичне пољиїике. Написао Ђорђе Дера, Нови Сад 1911. (Књиге Матице српске. Бр. 43).
- 158 Књига Матице српске Наша народна просвета 1
Наша народна просвета, задаће јој и поїребе. Написао и 1910. год. сазватом Срп. Народно-Црквеном Сабору приказује Љубомир Лотић, Нови Сад 1910. (Књиге Матице српске. Бр. 42).
- 159 Књига Матице српске Зборник историјских докумената 1
Вероватно књига:
• *Прилози за истїорију Срба у Угарској у XVI, XVII и XVIII веку* од Јована Радонића. Књига прва, Зборник историјских докумената II; Нови Сад 1908, 1909. (Књиге Матице српске. Бр. 25 и 26). Ово је у ствари један рад, из техничких побуда подељен у два тома, тако да том штампан 1908. има странице 1–144, а том штампан 1909. странице LXXXVIII + 145–382.
Иако је у Инвентару наслов недоследно скраћен, с обзиром на то да је назначен и под бројем 162, вероватно су у питању оба тома.

- 160 Књига Матице српске Живот и рад др Јована Хаџића Светића 1
Живот и рад дра Јована Хаџића Светића. У сјомен прославе сјоџодишњице од рођења њеџова, Нови Сад 1899.
 Књигу јесте издала Матица српска, али не у колекцији „Књиге Матице српске“, како је у Инвентару погрешно наведено.
- 161 Књига Матице српске Живот др Јована Суботића 1
 Вид. назнаку под редним бр. 153.
- 162 Књига Матице српске Зборник историјских докумената II 1
 Вид. назнаку под редним бр. 159.
- 163 Књига Матице српске Огело Црнац Млетачки 1
Ойело. Црнац млейтачки од Виљема Шекспира. Превео с енглеског Др Светислав Стефановић, Нови Сад 1908. (Књиге Матице српске. Бр. 24).
- 164 Књига Матице српске Српски народни вез 1
Српски народни вез и шекспирна орнаментика. Ориџинална моноџрафија на основу историјских докумената. Написала Јелица Беловић-Бернадзиковска. Са 14 оригиналних слика, Нови Сад 1907. (Књиге Матице српске. Бр. 21).
- 165 Књига Матице српске Византија и Срби 1
 Под овим насловом изашла су две књиге:
 • *Византија и Срби. Књига прва. Балканско џолуострво до VII века*. Написао Ст. Станојевић, Нови Сад 1903. (Књиге Матице српске. Бр. 7 и 8);
 • *Књига друџа. Колонизација Словена на Балканском џолуострву*. Написао Ст. Станојевић, Нови Сад 1906. (Књиге Матице српске. Бр. 14 и 15).
 Пошто је дело записано и под бројем 168, вероватно је манастирска библиотека поседовала обе књиге.
- 166 Књига Матице српске Западна Европа и балкански народи 1
Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој џоловини XV века. Написао Јован Радонић, Нови Сад 1905. (Књиге Матице српске. Бр. 11 и 12).
- 167 Књига Матице српске Косово. Опис земље и народа 1
 Књига је имала две свеске:
 • *Косово. Опис земље и народа*. Издање са сликама. Написао Бранислав Ђ. Нушић. I свеска, Нови Сад 1902. (Књиге Матице српске. Бр. 6); II свеска, Нови Сад 1903. (Књиге Матице српске. Свеска 9).
 Пошто је у Инвентару записан само I комад, не може се установити о којој је свесци реч.
- 168 Књига Матице српске Византија и Срби 1
 Вид. назнаку под редним бр. 165.
- 169 Књига Матице српске Живот Јована Суботића 1
 Вид. назнаку под редним бр. 153.
- 170 Књига Матице српске Успомене из нашег цркв. народ. живота 1
Успомене из нашег црквено-народног живоџа од дра Теодора Мандића. III. Од 1867–1876. I део, Нови Сад 1902. (Књиге Матице српске. Бр. 4).
- 171 Књига Матице српске Приповетке Јосипа Јурчића 1
Приповијетке Јосипа Јурчића. Са словеначког превео Симеон Кончар, Нови Сад 1911. (Књиге за народ. Свеска 139).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 172 Књига Матице српске Уму и срцу од Павла Аршинов 1
 Књига је имала два тома:
 • *Уму и срцу. Поуке за народно просвећивање*. Написао Павле Аршинов. I, Нови Сад 1906. (Књиге за народ. Свеска 119); II, Нови Сад 1907. (Књиге за народ. Свеска 122).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција; сем тога, записан је свега I комад, па се не може установити о којем је тому реч.

- 173 Књига Матице српске Поликушка. Приповетка од Николајевића *Поликушка*. Приповетка Лава Н. Толстоја. Превео с рускога Ник. Николајевић, Нови Сад 1910. (Књиге за народ. Свеска 136).
У Инвентару су погрешно назначени и аутор и колекција. 1
- 174 Књига Матице српске Посљедице домаћег васпитања I део *Посљедице домаћеџ васпийијања. У два дела*. Написала Даринка Буља рођ. Косићева. Први део, Нови Сад 1909. (Књиге за народ. Свеска 131).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 175 Књига Матице српске Посљедице домаћег васпитања II део *Посљедице домаћеџ васпийијања. У два дела*. Написала Даринка Буља рођ. Косићева. Други део, Нови Сад 1910. (Књиге за народ. Свеска 133).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 176 Књига Матице српске Одгајивање кудеље *Одгајивање кудеље. По домаћим и сѣраним изворима*. Приредио Жарко Алексић, Нови Сад 1908. (Књиге за народ. Свеска 124).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 177 Књига Матице српске Велики жупан Владислав и браћа му
У раздобљу 1903–1909. Матица српска је издала седам томова аутора Стевана Сремца под заједничким наднасловом *Из књиџа сѣтаросѣавних*; најближи потпуни наслов био би:
• *Из књиџа сѣтаросѣавних. IV. Велики жуѣан Власѣимир-Мунѣимир и браћа му – Велики жуѣан Пеѣтар – Велики жуѣан Захарија – Велики жуѣан Часлав*, Нови Сад 1907. (Књиге за народ. Свеска 121).
У Инвентару је погрешно наведена колекција, а по свој прилици и наслов, па је ово само оквирна претпоставка. 1
- 178 Књига Матице српске Два брата. Приповетка Сељака *Два браѣа. Приповеѣка сељака С. Т. Семјонова*. Превео с руског Ник. Николајевић, Нови Сад 1906. (Књиге за народ. Свеска 117).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 179 Књига Матице српске Разговори у доколици
Књига је издата у две свеске:
• *Разговори у доколици. [I]*. Саставио Ђока Михајловић, Нови Сад 1905. (Књиге за народ. Свеска 114); *II*, Нови Сад 1906. (Књиге за народ. Свеска 116).
У Инвентару је погрешно назначена колекција; сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч. 1
- 180 Књига Матице српске Грчки мудрац *Грчки мудрац Диоџен*. Написао П. И. Бирјуков. Превео с руског Ник. Николајевић, Нови Сад 1905. (Књиге за народ. Свеска 113).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 181 Књига Матице српске Велики жупан Часлав *Из књиџа сѣтаросѣавних. I. Велики жуѣан Часлав*. Од Стевана Сремца, Нови Сад 1903. (Књиге за народ. Свеска 104 и 105).
У Инвентару је погрешно назначена колекција. 1
- 182 Књига Матице српске Виноградарство
Књига је издата у две свеске:
• *Виноградарсѣтво*. За народ написао Јован Живковић. *I део. Подизање и неџа виноџрада*, Нови Сад 1902. (Књиге за народ. Свеска 99); *II део. Одбрана виноџрада од неѣриѣаѣеља*, Нови Сад 1903. (Књиге за народ. Свеска 103).
У Инвентару је погрешно назначена колекција; сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч. 1

- 183 Књига Матице српске Занати и наш народ
Књига је издата у две свеске: 1
  - *Занати, занатлије и наш народ*. Написао Љубомир Лотић. *I свеска*, Нови Сад 1901. (Књиге за народ. Свеска 95); *II свеска*, Нови Сад 1902. (Књиге за народ. Свеска 98).
 У Инвентару је погрешно означена колекција; сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч.
- 184 Књига Матице српске Мали пчелар 1
 Књигу под овим насловом издала је Матица српска двапут:
  - *Мали пчелар. Крајко ујуйсїво за пчеларе*. Написао Иван Маширевић, Нови Сад 1901. (Књиге за народ. Свеска 93); следеће издање: Нови Сад 1922. (Књиге за народ. Свеска 154).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција, а не може се утврдити ни о којем је издању реч.
- 185 Књига Матице српске Дете у првој години 1
Дете у првој години живоїа. За народ написао Д-р М. Јовановић-Батут, Нови Сад 1900. (Књиге за народ. Свеска 92).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 186 Књига Матице српске Породила. За народ. 1
Породиља. За народ написао Д-р М. Јовановић-Батут, Нови Сад 1899. (Књиге за народ. Свеска 89).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 187 Књига Матице српске О срећи. Како се до ње долази 2
 Књига је издата у две свеске:
  - *О срећи. Шта је срећа и како се до ње долази?* За народ написао Југ Станикић. *I део*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 83); *II део*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 84).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција. Пошто су записана два примерка, вероватно је библиотека имала обе свеске.
- 189 Књига Матице српске О користи и чувању шума 1
О користи и чувању шума. По разним изворима за народ изradio Јован И. Симоновић, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 82).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 190 Књига Матице српске Јектика и скрофулоза 1
 Књига је имала два тома:
  - *Јектика – сучија туберкулоза и скрофулоза. Опис болесїи са најуйком како да се бранимо*. За народ написао Др Радивој Симоновић. *I*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 78); *II*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 79).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција; сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч.
- 191 Књига Матице српске Оцеви и деца 1
 Књига је имала два тома:
  - *Оцеви и деца. Пријовейка за народ*. Написао Стеван Мамузић. *I*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 76); *II*, Нови Сад 1898. (Књиге за народ. Свеска 77).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција; сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч.
- 192 Књига Матице српске Наше одело. За народ 1
Наше одело. За народ написао проф. Стеван Милованов, Нови Сад 1895. (Књиге за народ. Свеска 56).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.

- 193 Књига Матице српске Топлота је извор животу 1
 Књига је имала два тома:
Топлоћа је извор живоћу на земљи. Израдио Андрија М. Матић, I, Нови Сад 1895. (Књиге за народ. Свеска 52); II, Нови Сад 1895. (Књиге за народ. Свеска 53).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција. Пошто је исти наслов уписан и под редним бројем 202, вероватно је библиотека имала обе свеске.
- 194 Књига Матице српске Дуван је отров 1
 Књига је имала два тома:
 • *Дуван је отров*. Написао Владимир Димитријевић. I, Нови Сад 1894. (Књиге за народ. Свеска 48); II, Нови Сад 1894. (Књиге за народ. Свеска 49).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција. Сем тога, записан је свега 1 комад, па се не може установити о којој је свесци реч.
- 195 Књига Матице српске Бока и Бокелји 1
Бока и Бокелји. За народ написао Симо Матавуљ, Нови Сад 1893. (Књиге за народ. Свеска 38).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 196 Књига Матице српске Подизање подлога и калемљење воћака 1
Подизање подлога и калемљење ђленићих воћака. За народ написао М. Д. Дејановић, Нови Сад 1892. (Књиге за народ. Свеска 34).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 197 Књига Матице српске Пијанство. За народ 1
Пијанство. За народ написао Др М. Јовановић-Батут, Нови Сад 1888. (Књиге за народ. Свеска 18).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 198 Књига Матице српске Недеља и празници 1
Недеља и празници. За народ написао Др Милан Јовановић-Батут, Нови Сад 1887. (Књиге за народ. Свеска 14).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 199 Књига Матице српске Бранич од зараза 1
Бранич од зараза. За народ написао Др М. Јовановић-Батут, Нови Сад 1886. (Књиге за народ. Свеска 7).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 200 Књига Матице српске Помози се сам, помоћ ће ти и Бог 1
„Помози се сам, помоћ ће ти и Бог“. За народ написао проф. др Ђорђе Дера, Нови Сад 1886. (Књиге за народ. Свеска 5).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 201 Књига Матице српске Нема здравља без чиста ваздуха 1
Нема здравља без чиста ваздуха. За народ написао проф. Стева Милованов, Нови Сад 1886. (Књига за народ. Свеска 4).
 У Инвентару је погрешно назначена колекција.
- 202 Књига Матице српске Топлота је извор животу на земљи 1
 Вид. назнаку под редним бр. 193.
- 203 Књига Матице српске Побожни. Расправа. Будимпешта 1
 Др. Владимир Димитријевић. „Побожни“. *Расправа*, Будимпешта 1903.
 У Инвентару је погрешно назначен издавач, такође и колекција. У ствари, књига је изашла као ауторово издање.
- 204 Књига Матице српске Живан оставио Назаренство 1
Како је наш деда-Живан оставио назаренство. Саопштно Владимир Димитријевић, Београд 1898.
 У Инвентару је погрешно назначен издавач, такође и колекција. У ствари, текст књиге је прештампан из „Весника Српске цркве“.

- 205 Патријарх српски Георгије Бранковић 1
 Вероватно књига:
*Његова Свештосӣ ња̄иријарх ср̄пски Георџије Бранковић и ср̄пска ѡро-
 свешта*, Сремски Карловци 1900.
- 206 Педесет година свештенства Георгија Бранковића 1
- 207 Споменица умрломе архимандриту Илариону Руварцу 1
*Споменица умрломе архимандрију ѓрџеиџком Илариону Руварцу од
 Брајсѣива Манасѣира Грџеиџа*. Приредио Димитрије Руварац, Кар-
 ловци 1905.
- 208 Споменица о педесетогодишњици патријарха Георгија Бранковића 1
*1855–1905. Споменица о њедесетѡгодишњици свештеничке службе
 Његове Свештосӣи Георџија Бранковића архиепископа Карловачкоџ,
 мѣтрополиѣта и ѡиријарха ср̄пскоџ*, Сремски Карловци 1906.
- 209 Статут Монашког удружења 1
*Правила Монашкоџ удружења Ср̄пске ѡправославне цркве у Краљевини
 Срба, Хрваѣта и Словенаца*, Београд 1922.
- 210 Рад и именик Монашког удружења 1
*Рад и именик Монашкоџа удружења у Мѣтрополији карловачкој за ѓод.
 1912...* Саставио архим. Иларион Руварац, Сремски Карловци 1912.
- 211 Изображеније челољеческаго житија 1
*Кевѣиѣта Тивејскаџ Икона или Изображеније челољеческаџо житѣиѣта и
 Еѣпѣиѣиѣта Сѣѡјѣскаџо Ручниѣта или Хравоучѣиѣлна књиѣиѣта*. Преве-
 дене... Димитријем Николајевичем Дарвар, Будим 1799.
- 212 Рад Епархијске управе темишварске од 1872. до 1905. 1
 Раздобље је обухваћено у две књиге:
 • *Рад Епархијске управе темишварске од 1872–1905. Прва књиѣа*, Срем-
 ски Карловци 1906; *Друѣа књиѣа*, Велика Кикинда 1906.
 Пошто је у Инвентару уписан само један примерак, не може се утврдити о
 којој је књиѣи реч.
- 213 Богословски гласник 1
 „Богословски гласник. Часопис за православно науку и црквени живот“
 излазио је месечно у Сремским Карловцима 1902–1914.
 Према упису у Инвентару не може се утврдити шта је библиотека поседовала.
- 214 Карловачко владичанство. I књига 1
- 214 Карловачко владичанство. II књига 1
 Рад има три књиге:
 • *Карловачко владичансѣво. Прилоџ к исѣиорији Ср̄пске ѡправославне цр-
 кве*. Написао Манојло Грбић... *Прва књиѣа...*, Карловац 1891; *Друѣа
 књиѣа...*, Карловац 1891; *Трећа књиѣа...*, Карловац 1893.
 Манастирска библиотека имала је, дакле, само прве две, а обе су записане,
 истина као засебне позиције, под истим редним бројем.
- 215 Беседи одношени цркви христѣјаним 1
- 216 Абдерити или Демокрит 1
- 217 Катихизис од Павла Хажѣић 1
 Бернхард Христовор Фауст, *Катихизис здравија. На ѡѡѣребу ѣколку
 и домаѣнее насѣавленије...* Преведен Павлом Хажичем, Будим 1802.
- 218 Слово похвалноје Генриху Франциску 1
- 219 Возсајединеније унијаѣта с Православном црквом у Руској имѣерији. 1
 Преведено с рускоје. [Превео Димитрије П. Тирол], Москва 1841.

- 220 Правило како се пишу писма 1
 Вероватно једна од књига:
 • *Србскиј секретар или Руководство како сочињати различњезја писма...* сочинен от Атанасија Стојковича, Будим 1802.
 • *Србскиј секретар или Руководишељ у сачињењу разностиручни писма.* Прерађено дело Стојковићево, Београд 1862.
- 221 Аристид и Наталија 1
Аристид и Наталија. От Атанасија Стојковића. Частица I, Будим 1801.
- 222 Чјем подерживајетсја православнија вјери 1
- 223 Петролог или Беседа Теодору Филиповићу 1
- 224 Житије свјатих серпских просветителеј Симеону и Сави 1
Житије Свјатих сербских просвјетителеј Симеона и Сави списаноје Дометијаном... сокращеноже и очишчено Кирилом Живковичем, Беч 1794. Књига је исте 1794. године имала у Бечу два издања (или два тиража), која су се разликовала по броју страница.
 Не може се утврдити о којем је издању/тиражу реч.
- 225 Слово пред избраније Архиепископа и Митрополита 1
Слово в пред избраније архиепископа и митрополија Аврамом Петрович... сочинено, Беч 1791.
- 226 Слово надгробноје Стефану Стратимировићу 1
Слово надгробноје при торжественном погребенији... митрополија го-сподина Стефана Стратимирович, Јевгенијем Јоанович говореноје, Будим 1837.
- 227 Слово надгробноје дје[е]ствителним членом 1
- 228 Живот Петра Великога 1
- 229 Српски народни лист 1
 Вид. назнаку под редним бројем 109.
- 230 Пештанско-Будимски скоротеча 1
 Лист „Пештанско-будимски скоротеча“ излазио је у Пешти од 1842. до 1844. године.
 Према упису не произлази шта библиотека поседује.
- 231 Евангелије и апостол 1
- 232 Архијерејски чиновник 1
- 233 Беседе под гором од Велимировића 1
 Вероватно једна од књига:
 • Др Н. Велимировић. *Беседа под Гором,* Београд 1912.
 • *Нове беседе под гором.* Од Николаја Велимировића, Београд 1922.
- 234 Опћа црквена историја од др Мојсеја Стојкова 2
Опћа црквена историја са црквеноститијичким додајком. Написао Јевсевије Појовић. С немачког превео ђакон др Мојсије Стојков. Књига I и Књига II, Сремски Карловци 1912.
 Према упису 2 примерка, извесно је библиотека имала обе књиге.

BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII SFÂNTUL GHEORGHE DE PE BÂRZAVA

I. Cărțile în limbile slavone

Stevan Bugarski

Rezumat

Mănăstirea Sfântul Gheorghe de pe Bârzava a reușit să strângă încă în secolul al XVIII-lea un însemnat fond de carte, în care se găseau, pe lângă cele de cult, și cărți cu conținut teologic, de geografie, istorie sau beletristică. Biblioteca s-a îmbogățit simțitor în anul 1800, când episcopul Timișoarei Petar (Petrović) a lăsat prin testament arhimandritului mănăstirii Pavle (Kengelac) o jumătate din fondul său personal de carte (acesta având 910 volume). Mănăstirea și împrejurimile ei au de suferit de-a lungul timpului, astfel că în repetate rânduri s-a luptat pentru supraviețuire, ceea ce s-a reflectat și asupra bibliotecii. Și în condițiile neprielnice de după cel de-al Doilea Război Mondial, când obștea mănăstirii a rămas fără viețuitori, iar întreaga avere – în afara bisericii – i-a fost uzurpată, fondul de carte s-a deteriorat datorită păstrării în condiții și încăperi necorespunzătoare, neputându-se păstra intact. În lucrare este redată lista cărților întocmită cu ocazia ultimului inventar antebelic cunoscut, din anul 1924. Copia exactă a inventarului este însoțită de explicații, multe poziții în original neconținând detalii, uneori nici măcar informații elementare pentru identificare. Inventarul din 1924 redă, pe capitole, cărțile în limbile slave, maghiară, germană, latină, neolatină, și greacă. Datorită volumului său, inventarul va fi publicat în mai multe părți. Prima parte conține cărțile în limbile slave.

THE LIBRARY OF THE SAINT GEORGE MONASTERY ON THE BÂRZAVA

I. Books in Slavic languages

Stevan Bugarski

Summary

The Monastery of Saint George on the Bârzava river gathered already during the 18th century a library containing not only service books, but also books on theology, geography, history and literature. The library suddenly grew large in 1800, when the bishop of Timișoara Petar Petrović bequeathed half of his books (he had 910) to the archimandrite of St. George monastery Pavle (Kengelac). Later, the monastery and its surroundings suffered numerous tribulations, fighting in several occasions for survival itself. This had imminently influenced the condition of the library as well. In the difficult conditions after the Second World War, the monastery remained without brethren, and its belongings – except the church itself – were confiscated through usurpation, the book fund degraded itself by being kept in unsuitable conditions and chambers and could not be entirely saved. The paper brings the list of the books that had been recorded in the last known inter-war inventory in 1924. The exact copy of the inventory has been completed with explanations, as numerous entries in the original copy contain no details, sometimes not even basic identification data. The 1924 inventory lists, per chapters, books in Slavic, Hungarian, German, Latin, Neo-Latin and Greek languages. The inventory will be published, due to its size, in parts. The first part covers the books in Slavic languages.

Сшеван Буџарски

ПРИЛОГ ЗАВИЧАЈНОЈ БИБЛИОГРАФИЈИ СРБА ИЗ РУМУНИЈЕ

САЖЕТАК: Почев од 1990, а званично од 1994. године Савез Срба у Румунији постао је издавач књига које припадају завичајној књижевности Срба у Румунији. Међутим, напоредо са издањима Савеза у завичајни библиографски домен спадају књиге их издавача у Румунији и у иностранству. При покушају да се сагледа и та делатност уочено је да она по обиму не само да није занемарљива, него не заостаје за издањима Савеза, те заслужује да буде обрађена. Пошто је библиографија издања Савеза Срба у Румунији приказана у наставцима у „Темишварском зборнику“ почев од бр. 6 (2012), отпочиње се опис издавачке делатности изван Савеза. Због обима грађе и ова библиографија биће објављивана у наставцима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Срби у Румунији, завичајна библиографија Срба у Румунији.

У „Темишварском зборнику“ бр. 6 (2012) започето је бележење издавачког подухвата Савеза Срба у Румунији почев од 1990. године, с намером да се након ретроспективног прегледа заведе текућа библиографија; то је у великој мери постигнуто.

Издаваштво Савеза Срба у Румунији значајан је део завичајне библиографије Срба у Румунији, али није једин; штавише, током писања ове библиографије дошло је до изражаја да је при иним издавачима објављено бар исто толико, ако не и више наслова који спадају у завичајну књижевност Срба у Румунији, замишљену као прожимање територијалног, језичког и етничког или националног начела. Значајно је, дакле, да буде пописано и што спада у завичајну библиографију Срба у Румунији а објављено је изван издаваштва њихове садање организације под називом Савеза. Идеално би било да таква библиографија понесе одлику опште, али за то, тренутно, нема услова. Сведен је, силом прилика, обим на монографске публикације (књиге) и на домене белетристике и хуманистичких наука (филологије, историје, географије, филозофије, религије и слично). Због многобројних разлога нису унети ни посебни отисци, иако они спадају у категорију монографских публикација како је дефинисана у ретроспективном попису *Српска библиографија. Књиџе. 1868–1944* (том 1–20, Београд, Народна библиотека Србије, 1989–2008). То уопште не значи да домен прилога у периодици, домен реалних наука (математику, физику, хемију, технику и слично) или ине необухваћене

области (уџбенике, годишњаке и слично) сматрам мање значајнима, можда чак обрнуто, али све то има својих особености, заслужује да буде засебно обрађено и гајим наду да ће таква обрада и уследити. Овако сужени и ограничени попис пригодан је за упоредни преглед са издаваштвом Савеза Срба у Румунији.

Начела за израду ове допунске библиографије слична су као и начела по којима је објављивана библиографија издаваштва Савеза Срба у Румунији, с тим што се прожимају завичајни и регионални прегледи, односно овај прилог завичајној библиографији обухвата домене белетристике и хуманистичких наука, а у том домену:

- све што су објавили Срби рођени у Румунији (односно на територији садање Румуније) као аутори, коаутори или преводиоци, било где и било на ком језику, али не у издаваштву Савеза Срба у Румунији;
- све што је у Румунији објављено на српском језику изван издаваштва Савеза Срба у Румунији, независно из чијег је пера;
- све што је у Румунији објављено изван издаваштва Савеза Срба у Румунији као превод са српског језика, независно ко је преводилац и на који језик је преведено.

Иако се не може назвати општом, ова библиографија није селективна, нити доноси оцене, него тек бележи што је урађено, да би се могла стећи објективна представа.

Срачуната на истицање разгранатих завичајних подухвата Срба и после оснивања организације под називом Савеза, библиографија је хронолошка, ретроспективна, омеђена годином 1990. као доњом границом. По начину израде она је самостална и примарна, односно рађена с књигом у руци; неколико наслова за које знам да постоје али их нисам могао додати означено сам астериксом и исписао курзивом.

У оквиру сваке календарске године редослед публикација је азбучни, по презименима аутора.

У случају појединачнога познатог аутора он се узима у одредницу.

Ако има више аутора, а било их је могуће утврдити, у одредницу се узима први аутор, ако их нема више од три. Но ако буде и аутора иних националности, у одредницу се узима аутор Србин, односно први аутор Србин, а остали се условно за овај попис сматрају пратећим ауторима. Ако има више од три аутора, одредница је наслов.

Ако ауторе – једнога или више њих – није било могуће утврдити, у одредницу се узима наслов.

Антологије, збирке и сличне публикације такође се воде на наслов, независно како је на насловној страници означен састављач или приређивач.

У свим случајевима када се прибегне наслову за одредницу, узима се наслов до три речи или почетни део наслова до три речи, ако је књига на српском језику; ако књига није на српском језику, као одредница се узима израз Аноним.

За књиге које садрже опис ЦИП узимају се као важећи подаци из описа; ако се на иним местима у књизи јаве различити подаци, они се уносе у угластим заградама [ ].

Због разуђености издавачке делатности после године 1990, због недисциплинованости нових издавача у Румунији и изван ње, због непостојања јединствене библиотеке завичајне збирке и због мојих ограничених могућности за путовањем и куповањем, тешко је претпоставити да и овакав преглед није у понечему крњ и да му се нема шта приговорити, тим више што му је намера да у догледно време прерасте у текућу библиографију.

Па и крај свих сужавања, сажимања и ограничавања, грађа се показала тако обимном да је наметнула потребу објављивања у наставцима. Први наставак обухвата почетно раздобље од десет година.

1. 1990–1999.

[б. г.]

Ђилас, Милован

Întîlniri cu Stalin / Milovan Djilas : traducere și postfață de Dorin Gămulescu. – Craiova : Editura Europa, [б. г.]. – 148 стр. ; 20,5 цм.

Postfață. Întîlnire cu Milovan Djilas: стр. 145–[149].

ISBN 973-9013-04-X (броширано).

Нови завет

Нови завет / превео др Емилијан М. Чарнић. – Београд : Издање Библијског друштва.

Преводилац је уступио ауторска права Библијском друштву и оно слободно штампа превод у стотине издања која се више и не могу пратити; наводе се подаци с првог издања. – Предговор / Преводилац. – Уводи у новозаветне списе: стр. 523–546. – Објашњења најважнијих појмова, назива и имена: стр. 547–589.

1990.

Бајски, Душан

Љубав међу сенкама : песме / Душан Бајски. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat”). – 98 стр. ; 19,5 цм.

ISBN 973-26-0160-4 (броширано).

Барзин, Влада

Непомирени простори сна : песме / Влада Барзин. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat”). – 108 стр. ; 19,0 цм.

ISBN 973-26-0165-5 (броширано).

Гвозденовић, Славомир

Камен за плакање : песме / Славомир Гвозденовић. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat”). – 67 стр. ; 22,0 цм.

ISBN 973-26-0239-2 (броширано).

Крстић, Борислав Ђ.

Болови рађања : проза / Борислав Ђ. Крстић. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 170 стр. ; 20,0 цм.
ISBN 973-26-0207-4 (броширано).

Милин, Миодраг

Timișoara : 15–21 decembrie '89 / Miodrag Milin ; [превод резимеа на енглески Constantin Chevereșan]. – Timișoara : [б. и.], 1990 (Timișoara : I.P.B.). – 188 стр., 1 мапа : илустр. ; 20,0 цм.
Argumentum (Abstract): стр. 178–186.
Броширано.

Мирјанић, Драга

Распевано детињство : песме за децу / Драга Мирјанић ; [Илустрације и насловна страна Калаб Франциск]. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 78 стр. : илустр. ; 21,0 цм.
ISBN 973-2-0215-5 (у тврдом повезу).

Рајкић, Љубица

Тишина пред српску реч / Љубица Рајкић. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1990 (Београд : НИП „Привредни преглед“). – 69 стр. ; 20,0 цм.
Тираж 1.000.
ISBN 86-367-0393-X (броширано).

Тодоров, Миодраг

Сновиђење : роман / Миодраг Тодоров. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 328 стр. ; 20,0 цм.
ISBN 973-26-0246-5 (броширано).

У плавом кругу

У плавом кругу звезда : српска поезија у Румунији : (1945–1990) / Славомир Гвозденовић (прир.). – Нови Сад : Дневник, 1990 (Бачки Петровац : „Култура“). – 174 стр. ; 20,0 цм. – (Едиција „Фрушка“ ; 4).
Тираж 1.000. – Уместо предговора / С. Гвозденовић: стр. 5–6.
Броширано.

Феликс, Милорад

Честице сунца на крилима сна : песме / Славко Веснић. – Букурешт : Критерион, 1990 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 240 стр. ; 22,5 цм.
Похвала сунцу и заблудама / Славомир Гвозденовић: стр. 5–14.
ISBN 973-26-0235-X (у тврдом повезу са омотом).

1991.

Бугарски, Стеван

Кад Мориш потече кроз перо / Стеван Бугарски, Љубомир Степанов. – Букурешт : Критерион, 1991 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 325 стр. : илустр. ; 20,5 цм.
ISBN 973-26-0205-8 (у тврдом повезу).

Гвозденовић, Славомир

Српска молитва у Темишвару / Славомир Гвозденовић. – Нови Сад : Светови, 1991 (Београд : „Култура“). – 72 стр. ; 20,0 цм.

Тираж 600.

ISBN 86-7047-105-1 (броширано).

Живковић, Мирко

Нама у аманет / Мирко Живковић. – Букурешт : Критерион, 1991 (Timișoara : Societatea Comercială „Helicon“ Banat S.A.). – 320 стр. ; 20,5 цм.

Студије о српским/југословенским књижевницима који су живели и у Румунији. – Предговор: стр. 5–6.

973-26-0245-7 (у тврдом повезу).

Јабукe с врха

Јабукe с врха : српска проза у Румунији / [антологију приредили] Небојша Поповић, Миленко Михаљчић, Недељко Радловић ; [цртежи Радивој Бербаков]. – Београд : Књижевна реч ; Кикинда : Књижевна заједница Кикинде ; Темишвар : Књижевни живот, 1991 (Суботица : ДП „Минерва“). – 288 стр. : илустр. ; 19 цм. – (Савремена проза ; књ. 4).

Тираж 1.000. – Предговор / Небојша Поповић: стр. 5–13. – Дијаспора – усуд и нада / Миленко Михаљчић: стр. 259–276. – Био-библиографски подаци о ауторима: стр. 277–280. – Белешке о састављачима: стр. 281–284.

ISBN 86-81441-20-5 (броширано).

Матић, Милисав

Монахово срце / Јеромонах Митрофан Матић ; сабрао и предговор написао Радослав-Браца Павловић. – Крагујевац : Каленић, 1991 (Крагујевац : ШИП „Никола Николић“). – VII, 40 стр. : илустр. ; 20,0 цм.

Мирско име аутора: Милисав Матић. – Тираж 1000. – Монашко срце Митрофана Матића: стр. V–VII. – Слово о монаху Митрофану / Сава, епископ шумадијски: стр. 39–40. – Белешка о писцу.

Броширано.

Мунћан, Иво

Недоречје : песме / Иво Мунћан. – Букурешт : Критерион, 1991 (Timișoara : Societatea Comercială „Helicon“ Banat S.A.). – 119 стр. ; 22,5 цм.

ISBN 973-26-0270-8 (броширано).

Николај, Десанка

Șatra de vînt : poezie / Desanca Nicolai. – Arad : Editura Concordia, 1991. – 106 стр. ; 17,0 цм.

Тираж 10.000. – Cuvînt înainte / Toader Ștețco: стр. 7–8. Броширано.

Перинац Станков, Љубинка

Нигдина : песме / Љубинка Перинац. – Панчево : Заједница књижевника Панчева : Панчево : Књижевна омладина Панчева, 1991 (Бор : „Бакар“). – 54 стр. : илустр. портрет ауторке ; 20,5 цм.

Тираж 600. – Белешка о аутору: стр. 54.

ISBN 86-81531-10-7 (броширано).

Радовић, Душан

Așează-te să stăm de vorbă / Dušan Radović, Dušan Petričić. – Craiova : Europa, 1991 (Craiova: Imprimeria „Oltenia“). – 40 стр. ; 26,0 цм.
ISBN 973-9013-13-9 (броширано).

Степанов, Љубомир

Младост жубори, срцу говори... / Љубомир Степанов. – Букурешт : Критерион, 1991 (Timișoara : Întreprinderea Poligrafică „Banat“). – 178 стр. : илустр. ; 20,5 цм.

И документ и есеј / Миомир Тодоров: стр. 5–6. – Напомене и објашњења: стр. 176–178. – Илустрације на 16 непагинираних листова.
ISBN 973-26-0256-2 (у тврдом повезу).

Томић, Миле

Размишљања једног обичног српског мањинца / Растко Савић. – Горњи Милановац : Дечје новине, 1991 (Београд : Graficom p.o.). – 213 стр. ; 20,0 цм.
Тираж 1.500.
ISBN 86-367-0480-4 (броширано).

Чарнић, Емилијан

Саборне посланице / протумачио др Емилијан Чарнић. – [Београд] : Свети архијерејски синод Српске православне цркве, [1991] ([Београд] : Штампарија Српске патријаршије). – 88 стр. ; 23,0 цм.

Година издања по казивању аутора. – Тираж 3.000. – Помоћна литература: стр. 83.
Броширано.

1992.

Адам, Дејан М.

Сећање на детињство у селу Златици / Дејан. М. Адам. – Београд : Етнографски институт САНУ, 1992 (Београд : Просвета). – 105. стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Библиотека Животопис ; књ. 2)

Тираж 600. – Присећање из младости опанта из Румуније Дејана М. Адама / Душан Дрљача: стр. 103–105.
ISBN 86-7587-010-8 (броширано).

Апостол са антифонима

Апостол са антифонима уз Господње празнике / [превео са грчког др Емилијан Чарнић]. – Крагујевац : [„Каленић“], 1992 [(ШИП „Никола Николић“]. – 136 стр. ; 25,0 цм.

Тираж 3.000. – Двобојна штампа. – Садржи апостоле за Господње, Богородичине и светитељске празнике, за Ускршњи пост, недеље од Ускрса до Духова, недеље после Духова, недеље пре и после великих празника, опште апостоле и апостоле на разна чинодејства.

У тврдом повезу.

Барзин, Влада

Atlantida : poeme / Vlada Barzin ; în românește de Carmen Blaga și Lucian Alexiu ; antologie și aparat critic de Carmen Blaga. – Timișoara : Hestia, 1992 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 40 стр. ; 26,0 цм.

ISBN 973-95406-4-3 (броширано).

Вукадиновић, Милурко

Приближавања : огледи из књижевности Срба у Румунији : роман / Милурко Вукадиновић. – Букурешт : Критерион, 1992 [1993] (Timișoara : S.A. „Helicon“ Banat). – 149 стр. ; 21 цм.

Rezumat: стр. 126–128. – Summary: стр. 129. – Библиографија романа: стр. 131–133. – Био-библиографски подаци о ауторима: стр. 134–144. – Литература: стр. 145–148.

У тврдом повезу са омотом.

Киш, Данило

Criptă pentru Boris Davidovici : șapte capitole ale uneia și același istorii / Danilo Kiš ; traducere de Simeon Lăzăreanu. – Timișoara : Editura de Vest, 1992 (București : „Coresi“). – 132 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția Conștiința Estului).

Наслов оригинала: Гробница за Бориса Давидовића. – Postfață. Calea spre Răsărit / Cornel Ungureanu: стр. 123–132.

ISBN 973-36-0134-9 (броширано).

Миленовић, Чедомир

7 incantații pentru femeie piatră și vînt : poeme / Cedomir Milenovici ; în românește de Carmen Blaga și Lucian Alexiu. – Timișoara : Hestia, 1992 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 32 стр. ; 24,0 цм.

ISBN 973-95744-2-4 (броширано).

Милин, Миодраг

Relațiile politice româno-sîrbe în epoca modernă : (secolul al XIX-lea) / Miodrag Milin. – București : Editura Academiei Române, 1992 (București : S.C. Universal S.A.). – 240 стр. ; 24,0 цм.

Abrevieri: стр. 5. – Cuvînt înainte / Camil Mureșanu: стр. 9–11. – Anexe: стр. 208–222. – Abstract: стр. 223–229. – Reprezentanții diplomatici ai României la Belgrad (1863–1918): стр. 230. – Reprezentanții diplomatici ai Serbiei la București (1839–1918): стр. 231. – Indice: стр. 232–240.

ISBN 973-27-0308-3 (броширано).

Петровић, Душан

*Autobiografie ermetică / Dușan Petrovici. – Timișoara : Editura de Vest, 1992.

Попин, Дору Еуђен

Coiful de ceară / Doru Eugen Popin. – Timișoara : Hestia, 1992 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 44 стр. ; 24,0 цм.

ISBN 973-95406-5-1 (броширано).

Текелија, Сава

Дневник Саве Текелије : бесмртног благодетеља народа српског : вођен у Бечу 1795–1797 / приредио и спомену његовом 21. септембра 1992. године приликом светковине сто педесетогодишњице његовог упокојења посветио Стеван Бугарски. – Нови Сад : Матица српска, 1992 (Нови Сад : Графо-офсет). – 190 стр. : илустр. ; 23,5 цм. – (Посебна издања / Матица српска : Темишварски одбор ; књ. 1).

Тираж 500. – Приступ / Стеван Бугарски: стр. 5–24. – Летописна белешка о Сави Текелији: стр. 27–36. – Напомене и објашњења: стр. 136–157. – Белешка о политичким и административним установама: стр. 158–159. – Белешка о личностима: 160–166. – Речник страних и ређе употребљаваних речи: стр. 167–178. – Извори и литература: стр. 179–180. – Именски регистар: стр. 185–188. Броширано.

Чарнић, Емилијан

[Светог апостола Павла] Посланица Галатима / превео и протумачио др Емилијан М. Чарнић. – Крагујевац : Каленић, 1992 (Крагујевац : ШИП „Никола Николић“). – 93 стр. ; 24 цм.

Тираж 1.100. – Помоћна литература: стр. 93. Броширано.

1993.

Из дечје собе

Из дечје собе : избор из српске књижевности за децу у Румунији / Славомир Гвозденовић, Драгољуб Зорић (прир.). – Ужице : Издавачки центар Кадињача, 1993 (Ужице : „Димитрије Туцовић“). – 112 стр. ; 20,0 цм.

Тираж 600. – Реч састављача: стр. 5–6. – Библиографија: стр. 103–110. Броширано.

Лаличић, Есад

Alunecând din vis / Esad Laličić ; tălmăciri de Sorin V. Copcea și Maria Blaj. – Drobeta Turnu-Severin : Lumina, 1993 ([Drobeta Turnu-Severin] : SCP „Mușatinii”). – 32 стр. ; 15,5 цм. – (Colecția Poezii de duminică).

Избор песама у преводу.
ISBN 973-9063-16-0 (броширано).

Сабљић, Душан

Српска мешовита гимназија у Темишвару / Душан Сабљић. – Темишвар [!]; Београд : „АВС Product“, 1993 (Београд : „АВС Глас“). – 80 стр. ; 17,0 x 22,5 цм.

Тираж 1.000. – Напомене и објашњења; стр. 39–45. – Директори српске ниже гимназије 1934–1948, српске више гимназије 1943–1993 (и Осме осмогодишње школе 1961–1978); стр. 47–50. – Полазници Више мешовите гимназије са српским наставним језиком у Темишвару по генерацијама од 1943–1993. године: стр. 51–80.

Броширано.

Текелија, Сава

Дневник Саве Текелије : бесмртног благодетеља народа српског, вођен у Бечу 1795–1797 / приредио и спомену његовом 21. септембра 1992. године приликом светковине сто педесетогодишњице његовог упокојења посветио Стеван Бугарски. – Друго издање. – Темишвар : Православна српска епархија темишварска, 1993 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 190 стр. : илустр. ; 23,5 цм.

Тираж 500. – Приступ / Стеван Бугарски: стр. 5–24. – Летописна белешка о Сави Текелији: стр. 27–36. – Напомене и објашњења: стр. 136–157. – Белешка о политичким и административним установама: стр. 158–159. – Белешка о личностима: 160–166. – Речник страних и ређе употребљаваних речи: стр. 167–178. – Извори и литература: стр. 179–180. – Именски регистар: стр. 185–188.

ISBN 973-9133-65-7 (броширано).

Црњански, Милош

Migrațiile : roman / Miloș Crnjanški ; traducere de Dușan Baiski și Octavia Nedelcu. – Timișoara : Editura de Vest, 1993 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 208 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția Conștiința Estului).

Наслов оригинала: Сеобе. – Drumul spre Răsărit. În loc de postfață / Cornel Ungureanu: стр. 205–208.

ISBN 973-36-0179-9 (броширано).

Чарнић, Емилијан

Исус Христос : живот и дело / Емилијан Чарнић. – Крагујевац : Каленић ; Химелстир : Српска православна епархија средњеевропска, 1993 (Крагујевац : ШИП „Никола Николић“). – 362 стр. : илустр. ; 24 цм.

Тираж 3.000.

Броширано.

1994.

Бајски, Душан

Luna și tramvaiul 5 : proză scurtă / Dușan Baiski. – Timișoara : Marineasa, 1994 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 154 стр. ; 20,0 цм.

ISBN 973-96379-0-6 (броширано).

Бајски, Душан

Piața cu raițe : comedie balcanică în două acte / Dușan Baiski. – Timișoara : Marineasa, 1994 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 88 стр. ; 20,5 цм.

ISBN 973-96379-8-1 (броширано).

Бански, Марија

Expoziția : icoane pe sticlă din Voivodina = Изложба : иконе на стаклу у Војводини : Timișoara, 22 decembrie 1994 – 22 ianuarie 1995 / [Марија Бански ;

traducere: Jovanka Ivanov]. – Timișoara : Muzeul Banatului ; Нови Сад : Музеј Војводине, 1994 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 16 стр. ; 24,0 цм.

Двојезично издање. – Броширано.

Бранковић, Ђорђе

Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије / Ђорђе Бранковић ; с румунског превео и издање приредио Стеван Бугарски : уводну студију написала Јелка Ређеп. – Нови Сад : Прометеј, 1994 (Београд : ГП Просвета). – 95 стр. ; 24,5 цм. – (Библиотека Историја [Стара књига]).

Наслов оригинала: Cronica slovenilor Iliricului, Mysii cei din Sus și cei din Jos Mysii. – Увод / Јелка Ређеп: стр. 5–11. – Приступ / Стеван Бугарски: стр. 13–15. – Додатак: стр. 65–77. – Азбучни преглед имена и назива: стр. 79–94.

ISBN 86-7639-069-5 (у тврдом повезу).

Бугарски, Стеван

Годишњице Српског Семартона / Стеван Бугарски. – Београд : ABC Product, 1994 (Београд : ABC Глас). – 71 стр. : илустр. ; 21,0 x 21,0 цм.

При штампању није испоштован ауторов рукопис. – Уместо уобичајеног предговора / Јован Чолаковић: стр. 3–6. – Завичајна мелодија (Избор из стваралаштва Књижевног кружока „Доситеј Обрадовић“): стр. 41–63.

Броширано.

Бугарски Биндер, Александра

Спомен на проф. Мирјану Бугарски. – Александра Биндер Бугарски. – Темишвар : Издавачка кућа SigNata, 1994 (Timișoara : Vatran Allianz). – 64 стр. : илустр. ; 18,0 цм.

Ауторкин текст на непарним стр. напоредо са утисцима бивших ђака на парним стр. – Достојанство – наше право и обавеза: стр. 57–59. – О овој књизи / Александра Биндер Бугарски: стр. 60–62.

ISBN 973-551-029-4 (броширано).

Бугарски Шолаја, Симонида

Док нико не куца / Симонида Бугарски. – Нови Сад : ИКА „Прометеј“, 1994 [1995] (Будисава : КриМел). – 30 стр. ; 18 цм.

ISBN 86-7639-146-7 (броширано).

Гвозденовић, Славомир

Реч и светлост : песме / Славомир Гвозденовић. – Темишвар : Хестија, 1994 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 48 стр.; 20,5 цм.

ISBN 973-9192-04-1 (броширано).

Дучић, Јован

Fericire, iubire, femeie : [carte despre soartă] / Iovan[!] Ducici[!]; [Превео Богољуб Писаров]. – București : Niculescu SRL, 1994 (Sibiu : „Polsib“). – 202 стр. ; 20,0 цм.

Три поглавља из књиге: Благо цара Радована, објављене на румунском 1938. и у другом издању 1946. – Despre carte: стр. 2.– Despre autor: стр. 2.

ISBN 973-568-033-5 (броширано).

Живковић, Мирко

Dicționar româno-sârbo(croat) / Mirco Jivcovići. – Timișoara : Editura Helicon, [1994] (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 580 стр. ; 16,5 цм.

Cuvînt înainte / M.J.: стр. 5–7. – Lista abrevierilor: стр. 9–10.

ISBN 973-9133-72-X (броширано).

Живковић, Мирко

Dicționar sârbo(croat)-român / Mirco Jivcovići. – [Timișoara : Editura Helicon, 1994] (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 594 стр. ; 16,5 цм.

Cuvînt înainte / Autorul: стр. 5–7. – Lista abrevierilor: стр. 9–10.

ISBN 973-9133-73-8 (броширано).

Максимовић, Десанка

Vara tîrzie / Desanka Maksimović ; selecție și traducere de Ivo Muncian. – Panciova : Libertatea, 1994 (Budisava : Krimele). – 86 стр. ; 19 цм. – (Biblioteca contact : Bicon : Colecția de poezii).

ISBN 86-7001-043-4 (броширано).

Перинац Станков, Љубинка

Закарпатско умиљеније : трагом Весне Перун и Радомира Андрића / Љубинка Перинац, Власта Младеновић. – Београд : Апостроф ; Крушевац : Багдала, 1994 (Београд : „М.С.Т. Гајић“. – 46 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Библиотека Шум времена).

Тираж 500. – Заувек отворени круг: стр. 35–44. – Магични шестопрег / Радомир Андрић: стр. 38–38. – На српско-румунском путу свиле / Љубиша Бидић; стр. 39–40. – Трагом плена и коментари / Миљурко Вукадиновић: стр. 41–44.

ISBN 86-82211-21-1

ISBN 86-7087-140-8 (броширано).

Петровић, Душан

Erotica hermetică / Dușan Petrovici ; traducere în limba germană de Balthasar Waitz. = Die hermetische Erotik / Dușan Petrovici ; Übersetzung ins Deutsche von Balthasar Waitz. – Timișoara : Hestia, 1994 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 53 стр. ; 20,5 цм. – (Colecția „Pan“).

Текстови напоредо на румунском и немачком језику.

ISBN 973-96647-6-8 (броширано).

Стефановић, Братислава Идвореан

Expoziția : furca de tors – unealtă și simbol = Изложба : преслица – алат и симбол : Timișoara, 22 decembrie 1994 – 22 ianuarie 1995 / [Братислава Идвореан Стефановић]. – Timișoara : Muzeul Banatului ; Нови Сад : Музеј Војводине, 1994 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 16 стр. ; 24,0 цм.

Двојезично издање. – Summary. A Distaff – A Tool and a Symbol: стр. 15–16.

Броширано.

Чанг Чеанг-хуа

Mătase și vin fiert / Chang Shiang-Hua ; versiunea românească : Dușan Baiski. – Timișoara : Paradox, 1994 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 202 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția Flora).

Избор песама. – Преведено са српског издања под насловом Свила и кувано вино, Крушевац 1993. – Prefață la versiunea românească / Dușan Baiski: стр. 5–6. – Prefață / Aleksandar Petrov: стр. 7–10.

ISBN 973-96448-1-3 (броширано).

Чоботин, Благоје

Чаша истине : песме / Благоје Чоботин. – Букурешт : Критерион, 1994. – 108 стр. ; 20,0 цм.

Чаша истине Благоја Чоботина / Славомир Гвозденовић: стр. 4–5.

ISBN 973-26-0381-X (броширано).

1995.

Аноним

Viața Sfinților și de Dumnezeu purtătorilor părinților noștri : Simeon și Sava : întâiul Arhiepiscop și apostolul sîrbilor. – București : Editura „Lumina din Lumină“, 1995. – 28 стр. : илустр. ; 24 цм. – („La izvoarele ortodoxiei balcanice“).

Садржи житија светитеља Симеона и Саве и ине богословске текстове. – Преводи с француског.

Броширано.

Бернард, Иванка

Belgradul pe puncte : (amintiri, amintiri) / Ivanka Bernède ; în românește de Octavia Nedelcu și Vlastimir Vukadinović. – București : Europoint ; Belgrad : „Sfântul Sava“, 1995 (Totovo Selo : Tipografia „Logos“). – 78 стр. : илустр. ; 20,0 цм.

Наслов оригинала: Београд педесете. – Prefață. Educație sentimentală în stil belgrădean / Miljurko Vukadinović: стр. 5–6. – Postfața. Belgradul Ivankăi / Sveta Lukić: стр. 77–78. – Белешка о аутору: стр. 79.

Броширано.

Бугарски, Стеван

Српско православље у Румунији : преглед Православне српске епархије темишварске / Стеван Бугарски. – Темишвар : Православна српска епархија темишварска ; Београд : Српска академија наука и уметности ; Нови Сад : Прометеј, 1995 (Београд : Студио Дизајн). – 283 стр. : илустр. ; 24,5 цм.

Напомене и објашњења: стр. 225–248. – Белешка о местима: стр. 249–250. – Белешка о уметницима: стр. 251–258. – Библиографија: стр. 258–264. – Регистри. – Сажети на руском, немачком, енглеском и румунском језику.

ISBN 86-7639-151-3 (у тврдом повезу).

Гвозденовић, Славомир

У кући са огњем и ледом / Славомир Гвозденовић. – Београд : Просвета, 1995 (Београд : Просвета). – 64 стр. ; 20,5 цм. – (Савремена поезија ; 1995).

Тираж 500. – Белешка о писцу.
ISBN 86-07-00861-7 (броширано).

Драшковић, Вук

Cuțitul : roman /Vuk Drašković ; Versiunea românească: Dușan Baiski. – Timișoara : Helicon, 1995 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 294 стр. ; 20,5 цм.

Наслов оригинала: Нож.
ISBN 973-574-077-X (броширано).

Комленац, Живка

Când se pornesc zidurile / Živka Komlenac ; în românește de Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu. – Timișoara : Hestia, 1995 (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 64 стр. ; 20,5 цм.

Наслов оригинала: Кад зидови крену. – Белешке о песникињи: стр. 61.
ISBN 973-9192-27-0 (броширано).

Мишковић, Жива

У потрази за дугом : песме за децу / Жива Мишковић ; [Илустрације и насловна страна Хадај Г. Клара]. – Букурешт : Критерион, 1995. – 68 стр. : илустр. ; 21,0 цм.

ISBN 973-26-0435-2 (броширано).

Мунђан, Иво

În hamacul Soarelui : (poezii pentru copii) / Ivo Muncian ; [copertă și ilustrații Dalibor Milovan și Ioana Banciu]. – Timișoara : Editura de Vest, 1995 (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 50 стр. : илустр. ; 24 цм.

ISBN 973-36-0253-1 (броширано).

Обрадов, Миодраг

Istoriei & Story Rock : volumul I : A–E : Mimo Obradov. – Timișoara : Editura Marineasa, 1995 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 259 стр. ; 20,0 цм.

ISBN 973-9185-30-4 (броширано).

Пејић, Милутин

În licărul candelii : sunete de credință și iubire / Milutin Ștefan Peici (compozitor), Olivian Bindiu (versuri). – Timișoara : Editura Mirton, 1995 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 38 стр. : илустр. ноте ; 29 цм.

Considerațiuni muzicale: compozitor Milutin Ștefan Peici / Elena Moldoveanu: стр. 3–4. – Versuri: Olivian Bindiu / Doina N. Drăgan: стр. 5–7. – Ing. Milutin Ștefan Peici – date biografice / Doina N. Drăgan: стр. 8–9. – Protosinghel Olivian Bindiu – date biografice / Doina N. Drăgan: стр. 10–11.

ISBN 973-9194-77-X (броширано).

Феликс, Милорад

Сва наша огњишта : роман / Славко Веснић. – Букурешт : Критерион, 1995. – 358 стр. ; 20,0 цм.

Неке мање познате и стране речи и изрази: стр. 350–358.

ISBN 973-26-0409-3 (броширано).

1996.

Аноним

Antologie de poezie chineză contemporană / Zhang Xianghua ; [превео] Radosav Pušić ; versiunea românrască Dušan Baiski. – Timișoara : Editura de Vest, 1996 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 210 стр. : портрети аутора ; 20,0 цм.

Превод са српског превода Радосава Пушића. – Prefață la versiunea românească / Dušan Baiski: стр. 5–7.

ISBN 973-36-9289-9 (броширано).

Бански, Марија

Expoziția : icoane pe sticlă din Voivodina = Изложба : иконе на стаклу у Војводини[!] : Timișoara, 05 decembrie 1996 – 22 ianuarie / Марија Бански. – Timișoara : Muzeul Banatului ; Нови Сад : Музеи [!] Војводине, 1996 (Timișoara : Mirton). – 16 стр. ; 23,5 цм.

Двојезично издање.

Броширано.

Батањац, Драгомир М.

Српски Свети Петар / др Драгомир М. Батањац. – Београд : Одбор САНУ за проучавање села ; Београд : Културно-просветна заједница Републике Србије, 1996 [1997] (Београд : Служба за заједничке послове савезних органа). – 702 стр. : илустр. ; 24,5 цм. – (Библиотека „Хронике села“ ; 46).

Тираж 300.

Броширано.

Вукадиновић, Миљурко

Magie și câlți : culegere din poeme scrise în Limba Română / Miľjurko Vukadinovic [!]. – București : „Europoint“ ; Belgrad : „Sfântul Sava“, 1996 (Totovo Selo : Tipografia „Logos“). – 36 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția „Cota zero“ : 1996).

Тираж 300.

Броширано.

Грујичић, Ненад

Limba maternă și poezii la îndemână : selecției de poezii / Nenad Grujičić ; În românește de Dușița Ristin. – București : „Europoint“ ; Belgrad : „Sfântul Sava“, 1996 (Totovo Selo : „Logos“). – 52 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția „Cota zero“ ; 1996).

Наслов оригинала: Матерњи језик и песме при руци.

Броширано.

Драгојловић, Драган

Cartea iubirii : poeme / Dragan Dragojlović ; versiunea în limba română de Dușan Baiski și Blagoe Ciobotin. – Timișoara : Hestia, 1996 (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 72 стр. ; 20,5 цм.

Наслов оригинала: Књига љубави. – Белешка о аутору: стр. 2.

ISBN 973-9192-32-7 (броширано).

Киш, Данило

Enciclopedia morților / Danilo Kiš ; Traducere de Mariana Ștefănescu. – București : Univers, 1996 (București : Metropol). – 168 стр. ; 20,0 цм.

Наслов оригинала: Енциклопедија мртвих. – Un Borges al Balcanilor / Laurențiu Ulici: стр. 5–6. – Tabel bio-bibliografic: стр. 7–8. – Scurtă autobiografie / Danilo Kiš: стр. 9–10.

ISBN 973-34-0367-9 (броширано).

Миленовић, Чедомир

Птица на сломљеној грани : песме / Чедомир Миленовић ; [илустрације Вук Лекић]. – Нови Сад : Књижевно-уметничка задруга Славија, 1996 (Кикинда : Графика). – 76 стр. : илустр. ; 20,5 цм.

Тираж 500.

Броширано.

Младеновић, Власта

Alegerea de minunății : poeme alese și neinedite / Vlasta Mladenović ; În românește de Arala Ciora și Vlastimir Vukadinović. – București : „Europoint“ ; Belgrad : „Sfântul Sava“, 1996 (Totovo Selo : „Logos“). – 34 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția „Cota zero“ ; 1996).

Наслов оригинала: Немам избора.

Броширано.

Мунђан, Иво

Исходиште : песме / Иво Мунђан. – Букурешт : Критерион, 1996. – 84 стр. ; 20,0 цм.

ISBN 973-26-0420-4 (броширано).

Перинац, Стева

Substratul mitologic în toponimia sud-est europeană / Steva Perinaț. – Timișoara : Editura Helicon, 1996 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 120 стр. ; 20,0 цм.

Ауторова докторска дисертација. – Cuvânt înainte: стр. 5–10. – Abrevieri: стр. 11. – Bibliografie: стр. 104–108. – Indice de cuvinte (toponime și antroponime): стр. 109–118.

ISBN 973-574-225-X (броширано).

Поменик манастира Крушедола

Поменик манастира Крушедола / приредили за штампу Миле Томић и Мирча Војкулеску. – Београд : Српска академија наука и уметности ; Београд :

Народна библиотека Србије ; Нови Сад : Матица српска, 1996 (Београд : ГИП „Култура“). – 65 стр., 155 л, 12 стр. : факсимили ; 28,5 цм. – (Фототипска издања ; књ. 17).

Тираж 500. – Фототипско издање. – Прво објављивање рукописа који се чува у Градској библиотеци Дробете Турн-Северина, где је регистрован као рукопис бр. 14.731. – I. Уводне напомене: стр. 1–6. – II. Манастир Крушедол: стр. 6–8. – III. Поменик: стр. 8–17. – IV. Топоними: стр. 17–21. – V. Лична имена: стр. 21–64. – VI. Потписи: стр. 64. – VII. Закључак: стр. 64–65.

ISBN 86-7025-223-6 (у тврдом повезу).

Поп, Октавијан

Људске патње / Октавијан Поп ; превод са румунског: Милутин Стеван Пејић. – Темишвар : Миртон, 1996 (Темишвар : Миртон ДОО). – 42 стр. : илустр. ; 16,0 цм.

Наслов оригинала: *Omenеștile suferințe*. – Белешка преводиоца: стр. 5–8. – Предговор / Миорица Урсулеску: стр. 9–10.

ISBN 973-578-139-5 (броширано).

Попин, Дору Еуђен

Living-room cu scară interioară = Living-room mit inntentreppe / Doru Eugen Popin. – Timișoara : Editura Hestia, 1996 (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 88 стр. ; 20,5 цм. – (Colecția „Pan“).

ISBN 973-9192-50-3 (броширано).

Поповић, Небојша

Тоамна, casa și răunii / Nebojša S. Popovici ; Ion Arieșanu (trad.). – Timișoara : Editura Mirton, 1996 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 125 стр. ; 20,5 цм.

Броширано.

Росић, Небојша

(О)Смех и (С)Узе Небојше Росића / Небојша Росић ; Стеван Бугарски (прир.). – Темишвар : Издање породице, 1996 (Темишвар : Mirton). – 48 стр. ; илустр. ; 20,5 цм.

Тираж 500.

Броширано.

Савић, Милисав

Pâine și frică / Milisav Savić ; traducere de Ioan Radin. – București : Nemira & Co S.R.L., 1996. – 132 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția Babel).

Наслов оригинала: Хлеб и страх. – *Povestirea și represiunea* / Cedomir Mirković: стр. 129–131.

ISBN 973-9177-88-3 (броширано).

Степанов, Љубомир

Православна српска црква у Кетфелју : 1746–1996 / Љубомир Степанов, Благоје Чоботин. – Кетфелј : Православна српска црквена општина, 1996 (Timișoara : S.C. Dinamis Print S.R.L.). – 96 стр. : илустр. ; 20,5 цм.

Тираж 500. – Biserica ortodoxă sârbă din Gelu (Ketfel): стр. 93–94.
 Броширано.

Стефановић, Братислава Идвореан

Furca de tors – unealtă și simbol = Преслица – алат и симбол / [Братислава[!] Идвореан Стефановић]. – Timișoara : Muzeul Banatului ; Нови Сад : Музеи[!] Војводине, [1996] (Timișoara : Mirton). – 16 стр. ; 24,0 цм.

Двојезично издање.

Броширано.

Хипиус, Зинаида Николајевна

Jurnal petersburghez [!]: 1919 : revoluția din octombrie văzută de victimele acesteia / Zinaida Hippus ; în românește de Pavel Ivanov și Lucian Alexiu ; postfață și tabel cronologic de Carmen Blaga. – Timișoara : Hestia, 1996 (Oradea : Imprimeria de Vest). – 128 стр. ; 16,5 цм. – (Colecția Arhivele unor lumi dispărute).

Преводац Чедомир Миленовић потписан псеудонимом. – Note: стр. 110. – Notă bio-bibliografică: стр. 111–116. – Postfață. Zinaida Hippus sau despre cealaltă parte a baricadei / Carmen Blaga: стр. 117–127.

ISBN 973-9192-43-2 (броширано).

Цветановић, Иван

Piciorul femeii gîtul lebedei : povestiri erotice sau Călimările frivolității / Ivan Cvetanović ; traducere de Antonie Șemineanu ; [Ilustrație Dragan Momčilović]. – București : „Europoint“ ; Belgrad : „Sfântul Sava“, 1996 (Totovo Selo : „Logos“). – 56 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Colecția „Cota zero“ ; 1996).

Наслов оригинала: Женска нога, врат лабуда. – Преводац Јоца Пејанов потписан псеудонимом.

Броширано.

1997.

Бојић, Бранислав

Noi granițe : izbor из поезије = Noaptea granițelor : selecție de poezii / Бранислав Бојић ; în românește Maria Mutici ; [Desen Marin Sorescu]. – București : Europoint ; Београд : Свети Сава, 1997 (Београд : Јанус). – 68 стр. ; 21,5 цм. – (Библиотека Двојезично = Colecția Bilingval).

Упоредни текст на српском и румунском језику. – Белешка о аутору = Notă despre autor: стр. 66–67.

Броширано.

Гвозденовић, Славомир

Рађање претка / Славомир Гвозденовић ; [Илустрације Милић од Мачве]. – Нови Сад : Прометеј ; Бања Лука : Задужбина „Петар Кочић“ ; Темишвар : Hestia, 1997 (Нови Сад : Duplex). – 54 стр. ; 20,0 цм.

Колико смо у стварности, а колико у књижевности / Матија Бећковић: стр. 5–6. – Белешка о писцу: стр. 51–52.

ISBN 86-7639-321-4 (броширано).

Ђидић, Љубиша

Konjanici Svetog Đurđa = Călăreții Sfântului Gheorghe / Ljubiša Đidić ; Traducere de Ioan Peianov. – Timișoara : Helicon, [1997] (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 128 стр. ; 11,5 цм.

Упоредни текст на српском и румунском језику.
ISBN 973-574-377[1372]-9 (у тврдом повезу).

Зивлак, Јован

Penitență / Jovan Zivlak ; în românește de Dușița Ristin ; selecție de Miljurko Vukadinović ; [ilustrația Dușan Zivlak]. – București : Nemira & Co S.R.L., 1997 (Iași : Multiprint). – 142 стр. ; 20,0 цм.

Наслов оригинала: Обретење. – Poezie sau destin / Miljurko Vukadinović: стр. 5–6.

ISBN 973-9301-84-2 (броширано).

Игњатовић, Срба

Când eram cu toții Tito : și alte povestiri / Srba Ignjatović ; traducere de Ioan Radin. – București : Universla Dalsi, 1997 (București : Semne 94). – 146 стр. ; 21,5 цм.

Едије њгритја де „Europoint“ și Miljurko Vukadinović. – Белешка о аутору: стр. 4. – Ironic, fantastic, parodic / Ioan Flora: стр. 5–6.

ISBN 973-9166-75-X (броширано).

Игњатовић, Срба

Potlaчени Ahil = Ahil subjugat / Srba Ignjatović ; selecție și traducere de Sima Lăzăreanu. – Timișoara : Helicon, [1997] (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 124 стр. ; 11,5 цм.

Упоредни текст на српском и румунском језику. – Име аутора на румунском написано: Sârba Igniatovici. – Bio-bibliografiska beleška = Nota bibliografică стр. 120–123.

ISBN 973-574-386-6 (у тврдом повезу).

Кокошар, Мирослав

Нова кућа : избор из поезије = Casa nouă : selecție de poezii / Мирослав Кокошар ; în românește Властимир Вукадиновић, Maria Mutici ; [илустрације Небојша Ђуретић]. – București : Europoint ; Београд : Свети Сава, 1997 (Београд : Јанус). – 54 стр. : илустр. ; 21,5 цм. – (Библиотека Двојезично = Colectia Bilingval).

Упоредни текст на српском и румунском језику.
Броширано.

Крстановић, Здравко

Povestiri din infern / Zdravko Krstanović ; traducere de Ioan Radin. – București : Universal Dalsi, 1997 (București : Semne 94). – 110 стр. ; 20,0 цм.

Едије њгритја де „Europoint“ și Miljurko Vukadinović. – Белешка о аутору: 4 стр. – Infernul suntem noi / Ioan Flora: стр. 7.

ISBN 973-9166-76-8 (броширано).

Миленовић, Чедомир

Време пуштања змајева : роман / Чедомир Миленовић. – Темишвар : Хестија, 1997 (? : „Manuscris“). – 196 стр. ; 20,5 цм.
ISBN 973-9192-58-0 (броширано).

Милин, Жива

Slavistica timișoreană XL : (1957–1997) : Bibliografie / Jiva Milin (îngrijitor de volum). – Timișoara : [б. и.], 1997 (Timișoara : Tipografia Universității de Vest). – 155 стр. ; 20,5 цм.

Abrevieri bibliografice: стр. 145–153.

Броширано.

Милин, Миодраг

Timișoara : în revoluție și după / Miodrag Milin ; cuvânt înainte de Livius Ciocârlie. – Timișoara : Editura Marineasa, 1997 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 224 стр. ; 20,5 цм.

Note: стр. 205–213. – Indice general: стр. 214–223.

ISBN 973-9185-84-3 (броширано).

Обрадов, Миодраг

Istorii & Story Rock : volumul II : F–K : Mimo Obradov. – Timișoara : Editura Marineasa, 1997 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 244 стр. ; 20,5 цм.

ISBN 973-9185-68-1 (броширано).

Поп, Октавијан

Romane zaboravljene na klaviru : (pesme) / Olivijan-Oktavijan Pop ; prevod sa rumunskog Vasile Barbu. – Temišvar : Ando-Tours, 1997 (Timișoara : Dinamis Print S.R.L.). – 36 стр. ; 20,0 цм.

Oktavijan Pop – pesnik nemira u večnoj potrazi za energijom života / Vasile Barbu: стр. 5–6.

ISBN 973-98046-6-7 (броширано).

Поповић, Јустин

Omul și Dumnezeu-om : abisurile și culmile filozofiei / Arhimandrit Iustin [!] Popovici [!] ; studiu introductiv și traducere Pr. Prof. Ioan Ică și diac. Ioan I. Ică jr. – Sibiu : Editura Deisis, 1997. – 221 стр. : портрет аутора ; 22,0 цм. – (Colecția Dogmatică : Seria teme și tratate).

Преведено са грчког издања које је приредио јеромонах Атанасије (Јевтић), Атина 1969. – Părintele Iustin [!] Popovici [!]. Lupta cu Protagoras sau criteriologia filozofiei ortodoxe a Adevărului / Pr. Prof. Ioan Ică ; diac. Ioan I. Ică jr: стр. 5–35. – Prefață la ediția neogreacă / Ioannis N. Karmiris: стр. 36–38. – Postfață. O carte pătrunzătoare pe o temă nevralgică / Panayotis Nellas: стр. 209–217. – Notă asupra ediției: стр. 218–220.

ISBN 973-97775-7-1 (броширано).

Рајкић, Љубица

Наука о илузијама = Știința despre iluzii / Љубица Рајкић. – Темишвар : Хестија, 1997 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 56 стр. ; 20,5 цм.

Ауторкин двојезични текст: на стр. 5–35 српски, на стр. 37–55 румунски.
ISBN 973-9192-77-1 (броширано).

Степанов, Љубомир

Православна српска црква у Кетфељу : 1746–1996. – Друго издање / Љубомир Степанов, Благоје Чоботин. – Кетфелъ : Православна српска црквена општина, 1997 (Timișoara : S.C. Dinamis Print S.R.L.). – 96 стр. : илустр. ; 20,5 цм.

Тираж 250. – Biserica ortodoxă sârbă din Gelu (Ketfel): стр. 93–94.
Броширано.

Стојчиновић Николић, Јованка

Босо биле : избор из поезије = Vegetație descultă : selecție de poezii / Јованка Стојчиновић-Николић ; în românește Arala Cioba. – București : Europoint ; Београд : Свети Сава, 1997 (Београд : Јанус). – 63 стр. ; 21,5 цм. – (Библиотека Двојезично = Colecția Bilingval).

Упоредни текст на српском и румунском језику. – Белешка о аутору = Notă despre autor: стр. 58–59.

Броширано.

Уљаревић, Радивој

Пământul făgăduinței / Radomir Uljarević ; versiune în limba română de Ioan Radin ; postfață de Miljurko Vukadinović. – București : Du Style, 1997. – 91 стр. ; 20,5 цм (Colecția Interferențe).

Volumul acesta a beneficiat de coordonarea de specialitate a Editurii Europoint. – Satirei multămire, cu ea am rezistat / Miljurko Vukadinović (traducere Ioan Radin): стр. 88–91.

ISBN 973-9246-18-4 (броширано).

Хармс, Даниил

Un spectacol ratat / Daniil Harms ; prefață de Dan Culcer ; traducere Ioan Radin-Peianov. – București : Paidea, 1997 ([București] : Atelierele Tipografice Metropol). – 220 стр. ; 19,5 цм.

Daniil Harms sau poetica faptului divers: стр. V–XLVII. – Daniil Harms. Lista publicațiilor antume și postume în limba rusă: стр. 213–214. – Bibliografie: стр. 215–216.

ISBN 86-83027-05-8 (броширано).

1998.

Алексиу, Лучијан

Четири јахача апокалипсе / Лучијан Алексиу ; предео с румунског Славомир Гвозденовић. – Београд : ИГП Санба, 1998 (Београд : ИГП Санба). – 59 стр. ; 20,5 цм. – (Поезија '98).

Тираж 500. – Објашњења страних речи: стр. 58. – Белешка о аутору: стр. 59.

ISBN 86-7386-004-0 (броширано).

Андрић, Радомир

Icoană românească = Румунска икона / Radomir Andrić : în românește de Ioan Radin. – Timișoara : Augusta, 1998 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 160 стр. ; 20,0 цм.

Двојезично издање. – Icoana care ne unește / Adam Puslojić: стр. 5–11. – Fișă bibliografică: стр. 12. – În loc de postfață. Andrić călătorul: стр. 157–158. ISBN 973-98481-7-6 (броширано).

Аноним

Porumbelul de argilă : poeți sârbi din România / O antologie de Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu ; cu o prefață de Lucian Alexiu și Slavomir Gvozdenovici ; schițe de portret liric de Doina Uricariu. – București : Editura Persona, 1998 (București : Tipografia Miron). – 239 стр. : илустр. ; 24,0 цм.

Заступљени само аутори у животу. – Уз ауторске портрете по библиографска белешка. – Преводе у књизи потписују Лучиан Алексиу, Душан Бајски, Кармен Блага, Василе Версавиа, Славомир Гвозденовић, Валериу Друмеш, Драга Мирјанић, Иво Мунћан, Љубинка Перинац Станков, Душан Петровић, Љубица Рајкић. – În loc de prefață: стр. 5–6.

ISBN 973-97780-9-4 (броширано).

Бугарски, Стеван

Православна српска саборна црква у Темишвару (Граду) : 1748–1998 / С. Б. С. – Темишвар : Православна српска црквена општина при саборној цркви храма Вазнесења Господњег у Темишвару (Граду), 1998 (Темишвар : Темпус). – 12 стр. : илустр. ; 21 цм.

Тираж 2000. – Сажечи на румунском и немачком језику: стр. 11–12.

Броширано.

Дучић, Јован

Rapoarte diplomatice din București : (1937–1939) / Jovan Dučić ; traducere Dorin Gămulescu ; cuvânt înainte Acad. Eugen Simion. – București : Universal Dalsi ; București : Europoint ; [Novi Sad] : Prometej, 1998. – 382 стр. ; 20,0 цм.

Cuvânt înainte / Acad. Eugen Simion: стр. 5–8.

ISBN 973-9409-05-9 (броширано).

Ђорђевић, Горан

Pământ risipit / Goran Djordjević ; În românește de Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu. – Timișoara : Hestia, 1998 (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 72 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția „Pan“).

Goran Djordjević (Notă bio-bibliografică): стр. 69.

ISBN 973-9420-05-2 (броширано).

Кољевић, Никола

Temele patriei / Nikola Koljević ; ediție îngrijită de Lucian Alexiu ; [echivalențe românești semnate de Borislav D. Krstici, Carmen Blaga, Cedomir Milenovici,

Lidia Handabura și Ileana Ursu ; Traducerea versurilor și note de Carmen Blaga]. – Timișoara : Hestia, [1998] (Oradea : Imprimeria de Vest R.A.). – 192 стр. ; 20,0 цм. – (Colecția Nord-Sud).

Наслов оригинала: Отацбинске теме. – Nikola A. Koljević: стр. 4.

ISBN 973-9192-63-3 (броширано).

Миленовић, Чедомир

Анђели у магли : роман / Чедомир Миленовић. – Темишвар : Хестија, 1998 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 205 стр. ; 20,5 цм.

Чедомир Миленовић: стр. [207].

ISBN 973-9420-18-4 (броширано).

Милин, Жива

Studii de slavistică / Jiva Milin. – Timișoara : Editura Mirton, 1998 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 214 стр. ; 20,5 цм.

Апехе: стр. 197–213.

ISBN 973-578-542-0 (броширано).

Милин, Миодраг

Rezistența anticomunistă din Munții Banatului : (Zona Domașnea–Teregoва) : Interviu și evocări / Miodrag Milin (coord). – Timișoara : Editura Marineasa ; Timișoara : Presa Universitară Română, 1998. – 219 стр. ; 20,5 цм.

Сувânt către cititor: стр. V–VII. – Indice general.

ISBN 973-9496-53-9

ISBN 973-98550-9-1 (броширано).

Обрадов, Миодраг

Istorii & Story Rock : volumul III : L–R : Mimo Obradov. – Timișoara : Editura Marineasa, 1998 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 277 стр. ; 20,0 цм.

ISBN 973-9496-34-2 (броширано).

Палер, Октавијан

Имагинарна писма / Октавијан Палер ; превод са румунског Милијана Вукадиновић. – Нови Сад : Прометеј ; [București] : Europoint ; [București] : Universal Dalsi, 1998 (Нови Сад : Прометеј). – 182 стр. ; 20,5 цм.

Наслов оригинала: Scrisori imaginare. – Тираж 500. – Природа је права култура / Миљурко Вукадиновић: стр. 7–8. – Уводна напомена / О. П.: стр. 9. – Белешка о аутору; стр. 179.

ISBN 86-7639-351-6 (броширано).

Попа, Василе

Rumunske političke i pravne institucije / Vasile Popa, Adrijan Bežan ; превод Ljubomir Stepanov. – Beograd : Pravno-istraživački centar, 1998. – 224 стр. ; 20,5 цм.

Naslov originala: Instituții politice și juridice românești. – Predgovor / Đorđe Lazin: стр. 5–6. – VI Poglavlje. Selektivna bibliografija: стр. 214–216.

ISBN 86-83027-05-8 (броширано).

Поповић, Јустин

Epistolele Sfântului Ioan Teologul : comentariu / Arhim. Justin Popovici / Traducere de Sabin Preda, Cornel Coman. – București : Editura Bizantină, 1998 (București : Tipografia Fed). – 126 стр. ; 20,0 цм. – (Comentarii la Noul Testament : 22).

Преведено са француског издања под насловом Commentaire des Epîtres de Saint Jean le Théologien. – Notă asupra ediției / Traducătorii: стр. 5–6.

ISBN 973-98521-0-6 (броширано).

Пуслојић, Адам

Nulti stepen poezije = Gradul zero al poeziei / Adam Puslojić ; în românește de Nichita Stănescu și Ioan Flora. – Timișoara : Helicon, [1998] (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 272 стр. ; 11,5 цм.

Избор из песама на српском и на румунском језику. – Преведени текстови упоредно на српском и румунском. – Adam Puslojić / Mircea Tomuș: стр. 252–263. – Notă biobibliografică: стр. 264–265.

ISBN 973-574-465-1 (у тврдом повезу).

Раичковић, Стеван

Точак за мучење / Стеван Раичковић ; избор, препев и пословље Иво Мунџан = Roata supliciului / Stevan Raičković ; selecție, traducere și postfață Ivo Muncian. – Panciova : Libertatea, 1998 (Budisava KriMel). – 101 стр. ; 21 цм. – (Colecția Lumina ; Seria 1996 Nr. 3(17)).

Напоредо оригинални српски и преведени румунски текст. – Запис уз један цртеж = Însemnare la un desen / И. М.: стр. 4–5. – Пословље = Postfață: стр. 94–97.

YU ISSN 0350-4147 (броширано).

Скоробете, Јон

Геометрија снега / Јон Скоробете ; [превели Славомир Гвозденовић, Љубинка Перинац]. – Бања Лука : Књижевна заједница „Васо Пелагић“, 1998 (Бања Лука : Графид). – 64 стр. ; 17 цм. – (Библиотека Братимљења ; књига 1).

Тираж 500. – Белешка о писцу: стр. 64.

ISBN 86-7997-015-9 (броширано).

Српска књижевна награда

Српска књижевна награда : награђена дела од 1991. до 1996. године. – Београд : Драган Стојковић, 1998 (Београд : „Јован“). – 280 стр. ; 20,5 цм.

Тираж 500. – Боље да смо живи него мртви / Драган Стојковић: стр. 3–4. – О овој књизи / Славомир Гвозденовић: стр. 5–6. – Библиографске белешке: стр. 239–257. – Поговор / Небојша С. Поповић: стр. 259–266. – Записници Српске књижевне награде од 1991–1996. године: стр. 267–275.

Броширано.

Станеску, Никита

Belgradul în cinci prieteni / Nichita Stănescu ; traducere de Adam Puslojić = Beograd u pet prijatelja / Nikita Stanesku ; s rumunskog Adam Puslojić. –

Ediția a doua. – Timișoara : Helicon, 1998 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 104 стр. ; 11,5 cm.

Прво издање: Вршац 1971. – Упоредни текст у румунском оригиналу и у српском преводу. – Belgradul în cinci prieteni / Anghel Dumbrăveanu: стр. 5–10.

ISBN 973-574-454-6 (у тврдом повезу).

Улић, Лауренцију

Номо fictus : есеји / Лауренцију Улић ; превео Борислав Крстић Велимиров. – Београд [!]; Нови Сад : Прометеј ; București : Europoint ; București : Universal Dalși, 1998 (Нови Сад : Прометеј). – 182. стр. ; 20,5 cm.

Недостаје Белешка о аутору, најављена у садржају и у Каталогизацији СР.

ISBN 86-7639-379-6 (броширано).

У плавом кругу

У плавом кругу звезда : српска послератна поезија у Румунији : (до 1996) / Славомир Гвозденовић (прир.). – Београд : ОР експорт-импорт, 1998 (Београд : ОР експорт-импорт). – 341 стр. ; 20,5 cm.

Тираж 1.000. – Уместо предговора / Славомир Гвозденовић: стр. 7–9.

Броширано.

Чоботин, Благоје

Сеоба напуштених кућа / Благоје Чоботин. – Темишвар : Хестија, 1998 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 52 стр. ; 20,5 cm.

ISBN 973-9420-11-7 (броширано).

1999.

Аноним

Ruinele Ortodoxiei : biserici și mănăstiri ortodoxe sârbe distruse, pângărite și devastate : 1991–1999 / traducere din limba engleză de Ionuț Gurgu. – București : Scara, 1999 (Timișoara : Brumar). – 255 стр. : илустр. ; 24 cm. – (Colecția Prigoana : 1).

Садржи две целине: Genocid spiritual : o privire de ansamblu asupra bisericilor și mănăstirilor distruse, devastate sau pângărite în timpul războiului : 1991–1995(1997) / Slobodan Mileusnić: стр. 8–223. и Kosovo crucificat : biserici ortodoxe sârbe din Kosovo și Metohia distruse și desacralizate : (iunie–octombrie 1999): стр. 224–245.

Свџнт ђнаинте ла едиџиа ромђнрасџа: стр. 5. – [Предговор] / Patriarhul Sărbilor Pavle: стр. 9–10. – Spiritual genocide: стр. 246–251. – Shame and blame in the face of christian Europe / Amfilohije, Metropolitan of Montenegro and the Littoral: стр. 252–255.

ISBN 973-99208-2-9 (броширано).

Аноним

Nordul sărbesc : poeți sârbi din secolul XX / O antologie de Draško Redžep ; traducere de Slavomir Gvozdenovici, Lucian Alexiu ; note bibliografice de Mirjana

Brković. – Timișoara : Hestia, [1999] (Oradea : Imprimeria de Vest). – 224 стр. ; 20,0 см.

Avertisment / D. Redjep: стр. 6. – Nordul, partea sârbească a lumii și a luminii / Draško Redjep: стр. 9–16.

ISBN 973-9420-31-1 (броширано).

АНОНИМ

Timișoara în Arhivele Europei Libere : 17–20 decembrie 1989 / ed. Miodrag Milin (coord), Andrei Milin, Alina Șoșdean. – București : Fundația Academia Civică, 1999 (Timișoara : Tipografia Marineasa). – 310 стр. : портрет гл. коорд. ; 20,0 см. – (Documente ; 3).

Садржи 224 документа на енглеском, немачком, француском и румунском језику. – Introducere / Miodrag Milin: стр. 7–9. – Notă asupra ediției: стр. 10. – Indice: стр. 303–310.

ISBN 973-98437-7-8 (броширано).

Велимировић, Николај

Învățături despre bine și rău / Episcopul Nicolae [!] Velimirovici [!]; Traducere din limba sîrbă de părintele Teofil Petrescu. – București : Σοφία, 1999 (București : Tipografia Miron). – 208 стр. ; 20,5 см.

Наслов оригинала: Мисли о добру и злу. – Episcopul Nicolae [!] Velimirovici [!], martir al poporului sîrb / Editura: стр. 5–10.

ISBN 973-98947-1-2 (броширано).

Гвозденовић, Славомир

И. : песме / Славомир Гвозденовић. – Темишвар : Хестија, 1999 (Oradea : Imprimeria de Vest). – [4], А–Ш, [9] стр. ; 16,0 см. – (Biblos : Српски песници 20. века).

Рекли су: [1]–[2] треће паг. – Белешка о писцу: [3]–[6] треће паг.

ISBN 973-9420-30-3 (броширано).

Живковић, Мирко

Dicționar : sârb-român : român-sârb / Mirco Jivcovici. – [București] : Teora, 1999. – 314 стр. ; 24,0 см.

Cuvânt înainte: стр. 4. – Lista abrevierilor: стр. 6.

ISBN 973-601-955-1 (броширано).

Илијин, Небојша

Lupta pentru supremație în șah / Pius Brînzeu, Neboișa Illijin. – Timișoara : Helicon, 1999 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 264 стр. : илустр. ; 24,0 см.

ISBN 973-574-541-0 (броширано).

Марјанов, Миодраг

*Trecerea nimicului prin ceva / Bata Marianov. – București : Crater, 1999.

Миленовић, Чедомир

Ветар кроз празну собу : стихови / Чедомир Миленовић. – Темишвар : Хестија, 1999 (Timișoara : S.C. A&H Urzică S.R.L.). – 120 стр. ; 20,5 см.

ISBN 973-9420-22-2 (броширано).

Милин, Жива

Одабрани осврти / Живко Милин. – Темишвар : Миртон, 1999 (Timișoara : Imprimeria Mirton). – 156 стр. ; 16,5 цм.

О овим освртима / Живко Милин: стр. 5.

ISBN 973-578-841-1 (броширано).

Милин, Жива

Din vechile relații culturale sârbo-române : Circulația manuscriselor slavone sârbe și a scrierilor sârbești în Țările Române / Jiva Milin. – Timișoara : Editura Eurostampa, 1999 (Timișoara : Tipografia Eurostampa). – 223 стр. ; 20,5 цм.

Rezime: стр. 207–213. – Abrevieri: стр. 214–215. – Tabel sinoptic al manuscriselor și scrierilor: стр. 216–221.

ISBN 973-8027-12-8 (броширано).

Мирковић, Чедомир

Frica de liniște / Čedomir Mirković ; traducere de Vișlava Vinchi. – Timișoara : Helicon, 1999 (Timișoara : S.C. „Helicon“ Banat S.A.). – 108 стр. ; 20,0 цм.

Избор. – Белешка о аутору: стр. [109].

ISBN 973-574-556-9 (броширано).

Њагуљ, Славко

Аскетска шибана / Славко Њагуљ ; поговор Миливоје В. Исаиловић. – Фототипско издање. – Темишвар – Београд – Нови Сад : Издање пријатеља и породице, 1999 (Темишвар : Темпус). – 86 стр. : илустр. ; 16 цм.

Фототипски преузето панчевачко издање из 1936. – Тираж 500. – Белешка о аутору: стр. 75–77. – Из књиге *Бела чајља*: стр. 79–83. – О овом издању / Стеван Бугарски: стр. 84–86.

Броширано.

Перинац Станков, Љубинка

Питоми звук. – Београд : Елит, 1999 (Београд : Интерпринт). – 58 стр. ; 20,0 цм.

Питоми звук / Борислав Крстић Велимиров: стр. 5–7.

Броширано.

Петровић, Душан

Zaruri de apă / Dușan Petrovici ; cu șapte desene de Dan Ursachi. – Timișoara : Brumar, 1999. – 72 стр. : илустр. ; 21,0 цм.

ISBN 973-9295-52-5 (броширано).

Поповић, Јустин

Biserica și statul : adevărul despre Biserica Sârbă în Yugoslavia comunistă / Arhimandrit Iustin [!] Popovici [!]. – [Salcia] : Schitul Sfântul Serafim de Sarov, 1999. – 80 стр. : илустр. ; 20,0 цм.

Наслов оригинала: Истина о Српској православној цркви у комунистичкој Југославији. – Луптатор contra ereziei tuturor erezilor – ecumenismul: стр. 5–6. – Кратки изводи из богословских текстова у вези са темом: стр. 52–75.

ISBN 98655-4-X [!] (броширано).

Станковић, Војин

Harța arheologică a Clisurii Dunării / Voin Stancovici. – Reșița : Editura Timpul, 1999 (Reșița : ТироТех). – 44 стр., 1 мапа : илустр. ; 21,0 цм.
ISBN 973-9249-73-6 (броширано).

Станојловић, Александар

Српска свадба у јужном Банату : крајем XIX века / Александар Станојловић ; [у ноте ставио Михајло Шипош]. – Нови Сад : Владан Станојев ; Нови Сад : Архив Војводине, 1999 (Нови Сад : Будућност). – 44, 18 стр. : илустр. ноте ; 24,5 цм.

Тираж 200. – Благо завичаја / Весна Башић: стр. 3–4. – Белешке о писцу / Богдан Т. Станојев.

Броширано.

Фируловић, Драгољуб

**Ape murinde / Dragoljub Firulović ; traducere Liubinca Perinaț Stancov. – Râmnicu Sărat, 1999.*

CONTRIBUȚII LA BIBLIOGRAFIA RETROSPECTIVĂ A SÂRBILOR DIN ROMÂNIA

Stevan Bugarski

Rezumat

Începând cu anul 1990, iar oficial cu 1994, Uniunea Sârbilor din România a devenit editorul volumelor care aparțin literaturii sârbilor din România. Dar alături de edițiile Uniunii, aceluiași domeniu bibliografic aparțin și volumele apărute la alte edituri din România și străinătate. Cu ocazia încercării de a se trece în revistă și această activitate editorială, s-a constatat că ea nu este deloc neglijabilă din punct de vedere al volumului, nerămânând în urma edițiilor Uniunii, meritând așadar să fie tratată în mod distinct. Bibliografia edițiilor Uniunii Sârbilor din România fiind prezentată începând cu numărul 6 (2012) al revistei „Темишварски зборник”, urmează acum descrierea activității editoriale în afara Uniunii. Datorită volumului mare, și aceasta va fi publicată pe perioade. Sunt cuprinse publicații monografice din domeniul beletristicii și științelor umaniste (filologie, istorie, geografie, filozofie, religie, etc.), cuprinzând:

- tot ceea ce au publicat sârbii născuți în România (respectiv pe actualul teritoriul a României) ca autori, coautori sau traducători, oriunde și în orice limbă, însă nu la Editura Uniunii Sârbilor din România;
- tot ceea ce s-a publicat în România în limba sârbă, exceptând Editura Uniunii Sârbilor din România, indiferent de autor;
- tot ceea ce s-a publicat în România în limba sârbă, exceptând Editura Uniunii Sârbilor din România, ca traducere din limba sârbă sau din autori sârbi, indiferent de traducător, respectiv de limba în care s-a tradus.

Această primă parte cuprinde perioada 1990–1999.

CONTRIBUTIONS TO THE RETROSPECTIVE BIBLIOGRAPHY
OF THE SERBS IN ROMANIA

Stevan Bugarski

Summary

Starting in 1990 and officially in 1994, the Union of Serbs in Romania has become the publisher of the books belonging to the literature of the Serbs in Romania. Along with the editions of the Union, books from other publishers in Romania and abroad belong to the same bibliographical domain as well. Upon the attempt to make an overview of that publishing activity too, it has been ascertained that it is not only unneglectable, but that it is comparable to the activity of the Union, deserving therefore to be distinctly analyzed. As the bibliography of the Union's editions has been presented in several parts starting with number 6 (2012) of "Temišvarski zbornik", the description of the publishing activity outside the Union follows next. Due to the volume of information, this bibliography will be published in parts, as well. Monographic editions from the domain of humanistic sciences (philology, history, geography, philosophy, religion, etc.) are comprised, as follows:

- everything that was published by Serbs born in Romania (respectively on the territory of today's Romania) as authors, co-authors or translators, anywhere or in any language, except at the Publishing House of the Union of Serbs in Romania;
- everything that was published in Romania in the Serbian language, except at the Publishing House of the Union of Serbs in Romania, no matter by which author;
- everything that was published in Romania, except at the Publishing House of the Union of Serbs in Romania, as a translation from Serbian or from Serbian authors, no matter by which translator and in which language.

This first part comprises the interval between 1990–1999.

Адриана Сида Мањеа

ИЗДАВАЧКИ ПОДУХВАТ САВЕЗА СРБА У РУМУНИЈИ 2015/16.

САЖЕТАК: Савез Срба, мањинска организација Срба у Румунији, основана 1989, имала је извесну издавачку делатност још од 1990. а регистровала се као издавач 1994. године. У наставку ретроспективне библиографије Савеза Срба у Румунији, објављене у *Темишварском зборнику* бр. 6 (2012) и 7 (2014), која је доведена до године 2011/12, настављено је вођење текуће библиографије од бр. 8 (2015) за године 2013/14, а овде следи библиографија за раздобље 2015/16. Методологија је детаљно описана на самом почетку рада у *Темишварском зборнику* бр. 6 (2012). Посебно се поново наглашава да се описују монографске публикације које су самостална издања Савеза Срба у Румунији и издања где је Савез Срба у Румунији главни издавач.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Савез Срба у Румунији, издаваштво Срба у Румунији, Темишвар, монографске публикације Срба у Румунији, периодика Срба у Румунији.

1. Самостална издања и издања где је Савез Срба у Румунији главни издавач

1.1. Монографске публикације (наставка)

2015.

Банатски алманах

Банатски алманах : 2015 / приредили: Љубомир Степанов, Славомир Гвозденовић, Адријан Николић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 320 стр. : илустр. ; 24 цм. – (Посебна издања : Алманаси и календари ; Књига 5).

ISSN 2069-5845 (броширано)

Јовановић, Јелена

Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији : сведочанства на истеку XX века. – Београд : Музиколошки институт САНУ ; Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Темишвар : URC. Xedos). – 338 стр. : илустр. ; 24 цм. – (Посебна издања : Алманаси и календари ; Књига 5).

Тираж 400. – Литература: стр. 177–192. – Имена места, певача и казивача: стр. 193–194. – Прилози: стр. 195–284. – Сажечи на српском, румунском и енглеском језику: стр. 285–335. – О аутору: стр. 337–338.

ISBN 978-606-8079-68-4 (у тврдом повезу)

784(498.5)

Корња, Рајко

„Limbajul urii“ : exprimarea mediatică în conflictul din fosta Iugoslavie / Raico Cornea. – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 200 стр. : илустр. ; 24,0 цм.

Текст књиге је ауторова докторска дисертација. – Prefață / Alexandru Radovan: стр. 7–8. – Bibliografie finală: стр. 165–177. – Anexe: стр. 178–192. – Summary: стр. 193. – Index: стр. 194–198. – Despre autor: стр. 199.

ISBN 978-606-8079-64-6 (броширано)

94(497.1)

Крстић, Борислав Ђ.

Народни живот и обичаји Клисурска и Пољадијаца / Борислав Ђ. Крстић. – Друго, допуњено издање. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 356 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Монографије ; књ. 79).

Прво издање објављено посмртно код истог издавача 2002. – Додатак: стр. 339–342. – Библиографија и напомене: стр. 343–348.

ISBN 978-606-8079-60-8 (броширано)

39

Марков Јоргован, Јаворка

Тражим занат којег више нема : (есеји о скоро несталим занатима и занимањима у Поморишју) / Јаворка Марков Јоргован. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 152 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Монографије ; књ. 80).

Мајсторско писмо Јаворке Марков Јоргован / Људмила Шајтинац: стр. 149–150.

ISBN 978-606-8079-68-0 (броширано)

331.54

Мирјанић, Драга

Песме за малу и велику децу. – Драга Мирјанић ; [илустрације Исидора Стојанов Беринде]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015. – 107 стр. : илустр. ; 20,0 цм. – (Књижевност за децу ; књ. 14).

Посмртно издање. – Књига за стоноге, стокрилне јунаке песникове / Славомир Гвозденовић: стр. 95–99. – Белешка о аутору: стр. 101–107.

ISBN 978-606-8079-62-2 (броширано)

82

Мунђан, Иво

Ћутње и сновиђења : (песме) / Иво Мунђан. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : Tipografia Bistra). – 160 стр. ; 20,0 цм. – (Књижевност ; књ. 56).

Белешка о писцу: стр. 154.

ISBN 978-606-8079-63-9 (броширано)

82

Радичевићи у Темишвару

Радичевићи у Темишвару : радови међународнога научног скупа : Темишвар, 29–30. август 2014 / Стеван Бугарски, Љубомир Степанов (прир.). – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 192 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Научна литература ; књ. 21).

ISBN 978-606-8079-59-2 (броширано)

323.1

Степанов, Љубомир

Талија – 45 : (1970–2015) / Љубомир Степанов, Весна Рошка. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 160 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Монографије ; књ. 78).

Уз ово издање / Љубомир Степанов: стр. 5. – На стр. 27–109 текстови преузети из периодичних публикација. – Фото-албум Талија-45: стр. 117–158.

ISBN 978-606-8079-58-5 (броширано)

792

Степанов, Љубомир

Каталог изложбе : „Арадска тврђава – аустроугарски логор за српске интернирце у Првом светском рату“ / Љубомир Степанов (аутор каталога). – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2015 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 88 стр. : илустр. ; 14,5 x 21,0 цм. – (Научна литература ; књ. 22).

У организацији Савеза Срба у Румунији изложбу приредили: Љубомир Степанов, Божидар Панић, Славољуб Стојадиновић-Регрут и Сима Жарков. – Текст на српском и румунском језику.

ISBN 978-606-8079-65-3 (броширано)

94(=163.41)(498)

2016.

Андрић, Иво

Domnișoara / Ivo Andrić ; traducere de Dorin Gămulescu. – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 246 стр. ; 20,5 цм.

Наслов оригинала: Госпођица. – Ivo Andrić – un Homer al Balcanilor / Octavia Nedelcu: стр. 7–36.

ISBN 978-606-8079-71-4 (броширано)

821.163.41-84=135.1

Арад кроз време

Арад кроз време : 16 : зборник радова са међународнога научног скупа : Арад, 11–12. септембра 2015 : [зборник радова са Шеснаестог симпозијума у Араду 2015. године] / [Оперативни организатори: Љубомир Степанов, Стеван Бугарски] ; приредили Стеван Бугарски, Љубомир Степанов = *Aradul de-a lungul timpului* : [16] : [culegere de texte de la al XVI-lea simpozion din Arad în anul 2015] / [Organizatori operativi: Ljubomir Stepanov, Stevan Bugarski]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 142 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Научна литература ; књ. 23).

ISSN 1843-3642 (броширано)

94(=163.41)(498)(063)

Банатски алманах

Банатски алманах : 2016 / приредили: Славомир Гвозденовић, Адријан Николић Шулц. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 392 стр. : илустр. ; 24 цм. – (Посебна издања : Алманази и календари ; Књига 6).

Број посвећен преминулом Љубомиру Степанову.

ISSN 2069-5845 (броширано)

Бугарски, Стеван

Лексикон Срба књижевника са данашње територије Румуније : 1705–2015 / Стеван Бугарски, Живко Милин. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 251 стр. : илустр. портретима заступљених аутора ; 25,0 цм. – (Научна литература ; књ. 25).

Приступ / Аутори: стр. 5–9. – Белешка о периодицима: стр. 235–250.

ISBN 978-606-8079-74-5 (у тврдом повезу)

821.163.41(498).09

Гвозденовић, Славомир

Са српског лимба = *De pe limbul sârbesc* = *A szerb limesröl* = *From the Serbian Border* / Славомир Гвозденовић, Петар Милошевић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016. – 80, 80 стр. ; 20,5 цм. – (Преводи ; књ. 22).

По 10 песама свакога од двојице аутора, груписано, на српском и у преводима на румунски, мађарски и енглески.

ISBN 978-606-8079-78-3 (броширано)

821.163.41-1=00

Ђого, Гојко

Navigare în ceață / Gojko Djogo ; [Slavomir Gvozdenovici, Aleksandar Stolicovici (trad.). – Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 84 стр. ; 20,0 цм. – (Traduceri ; cartea 23).

Белешка о писцу: стр. 81.

ISBN 978-606-8079-79-0 (броширано)

821.163.41-1=135.1

Милин, Миодраг

Sârbii în Golgota Bărăganului : noi contribuții / Miodrag Milin, Țvetco Mihailov, Andrei Milin = Срби у Бараганској Голготи : нови прилози / Миодраг Милин, Цветко Михајлов, Андреј Милин. – Timișoara : Editura Mirton ; Timișoara : Uniunea Sârbilor din România, 2016 (Imprimeria Mirton). – 432 стр. : илустр. ; 23,5 цм.

Сви текстови узастопно на румунском и српском језику. – О nouă carte = Joш једна књига / Petru Micșiov: стр. 7–10. – Сажеци на немачком и енглеском језику: стр. 430–431.

ISBN 978-973-52-1645-0

ISBN 978-606-8079-70-7 (броширано)
323.1

Мицић, Милан

Невидљива сеоба : (улога Срба из Румуније у колонизацији југословенског Баната 1920–1941) / Милан Мицић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 84 стр. ; 20,0 цм. – (Научна литература ; књ. 24).

Прилози: стр. 71–79. – Извори: стр. 80–81. – Литература: стр. 81–82. – Белешка о писцу: стр. 83.

ISBN 978-606-8079-76-9 (броширано)
94(=163.41)(498)

Мунћан, Иво

Реквијем у дуету : (монографске забелешке о Сави Илићу) / Иво Мунћан, Мирослав Росић. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 . – 151 стр. : илустр. ; 20,5 цм. – (Монографија ; књ. 82).

На стр. 35–42, 48–61, 93–109 текст преузет из разбук аутора. – Библиографија: стр. 134–136, – Фото албум: стр. 137–149.

ISBN 978-606-8079-69-1 (броширано)
821.163.4-4=135.1=163.4

Перинац Станков, Љубинка

Женска линија : колумне / Љубинка Перинац Станков. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L.). – 168 стр. ; 20,0 цм. – (Публицистика, есеји ; књ. 19).

Мултижанровске особености прозе Љубинке Перинац Станков: стр. 151–160. – Белешка о аутору: стр. 161–163.

ISBN 978-606-8079-75-2 (броширано)
821.163.41-32

Смех није грех

Смех није грех : српски хумор и сатира у региону и дијаспори : зборник / Александар Чотрић (прир.) ; [илустрације Анастасија Васић]. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Imprimeria Mirton). – 424 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Антологије ; књ. 28).

Заступљена 93 аутора из 23 земље са пет континената. – У зборнику аутори азбучним редоследом презимена. – Код сваког аутора биобиблиографска белешка. – Писци који су прешли све границе / Александар Чотрић: стр. 5–33. – Одисеја са завичајем у срцу / Витомир Теофиловић: стр. 34–42. – О приређивачу: стр. 417–418. – Поговор. Скупи брке, вреди путовати / Славомир Гвозденовић: стр. 419.

ISBN 978-606-8079-72-1 (броширано)

821.163.41-7(082)

Степанов, Љубомир

Савез Срба у Румунији : 25 / Љубомир Степанов. – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L). – 224 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Монографије ; књ. 76).

Уместо увода, поводом 25 година Савеза Срба у Румунији: стр. 5–6. – Прилози: стр. 141–163. – Сажети на румунском и енглеском језику: стр. 164–168. – Фото-хроника наше активности: стр. 169–221.

ISBN 978-606-8079-53-0 (броширано)

061.1(=163.41)(498)

Степанов, Љубомир

Срби у Великом Семиклушу : књига прва (до 1975. године) / Љубомир Степанов, Весна Рошка – Темишвар : Савез Срба у Румунији, 2016 (Timișoara : S.C. U.R.C. Xedos S.R.L). – 308 стр. : илустр. ; 24,0 цм. – (Монографије ; књ. 72).

У опису ЦИП година издања 2013. – О овом издању: стр. 5–6. – Прилози и грађа: стр. 257–280. – Библиографија: стр. 281–284. – Сажетак на румунском језику: стр. 285–286. – Фото албум: стр. 287–306.

ISBN 978-606-8079-37-0 (броширано)

323.1(=163.41)(498)

ACTIVITATEA EDITORIALĂ A UNIUNII SÂRBILOR DIN ROMÂNIA 2015/16.

Adriana Sida Manea

Rezumat

Uniunea Sârbilor, organizație a minorității sârbe din România, înființată în anul 1989, a avut o oarecare activitate editorială încă din anul 1990, înregistrându-se ca editură în 1994. În continuarea bibliografiei retrospective a Uniunii Sârbilor din România, publicată în numerele 6 (2012) și 7 (2014) ale prezentei reviste, care a ajuns la anul 2012, s-a trecut la biografie curentă pentru anii 2013/14 în numărul 8 (2015) și se continuă aici pentru perioada 2015/16. Metodologia de lucru este descrisă detaliat în numărul 6 (2012) al revistei. Se menționează încă odată faptul că sunt descrise publicațiile monografice care reprezintă ediții la care Uniunea Sârbilor din România este singurul sau principalul editor.

THE PUBLISHING ACTIVITY OF THE UNION OF SERBS IN ROMANIA 2015/16

Adriana Sida Manea

Summary

The Union of Serbs, the Serbian minority organisation in Romania, founded in 1989, has had a certain publishing activity since 1990. Its publishing house was registered in 1994. Following the retrospective bibliography of the Union of Serbs in Romania, published in numbers 6 (2012) and 7 (2014) of this journal, which reached the year 2012, the conscription of the current bibliography was continued in number 8 (2015) for the years 2013/14, while in the current article the bibliography for the period 2015/16 is given. The methodology is described in detail in number 6 (2012). It is once again mentioned that only the editions where single or main editor is The Union of Serbs in Romania are described.

ДАН СРПСКОГ ЈЕЗИКА У РУМУНИЈИ

На предлог Савеза Срба у Румунији
Парламент Румуније усвојио је следећи законски текст:

Parlamentul României
Legea nr. 177/2016 pentru instituirea Zilei Limbii Sârbe
Text publicat în M. Of. al României. Partea I nr. 812 din 14. 10. 2016
În vigoare de la 17. 10. 2016

Parlamentul României adoptă prezenta lege.

Art. 1. –

Se instituie ziua de 21 noiembrie ca Ziua Limbii Sârbe.

Art. 2. –

(1) Anual, cu prilejul sărbătoririi Zilei Limbii Sârbe, în localitățile în care trăiesc membri ai comunității sârbe se organizează manifestări dedicate acestei zile.

(2) Autoritățile administrației publice centrale și locale, organizațiile neguvernamentale și alte instituții pot sprijini logistic și/sau financiar, după caz, sărbătorirea acestei zile.

Art. 3. –

În instituțiile de învățământ în care este studiată limba sârbă, în ziua de 21 noiembrie se organizează programe cultural-artistice dedicate acestei sărbători.

Art. 4. –

Societatea Română de Radiodifuziune și Societatea Română de Televiziune, în calitate de servicii publice, pot include în programele lor momente sau aspecte de la manifestările dedicate acestei sărbători.

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 și ale art. 76 alin. (2) din Constituția României, republicată.

PREȘEDINTELE CAMEREI
DEPUTAȚILOR

FLORIN IORDACHE

București, 7 octombrie 2016.

Nr. 177.

PREȘEDINTELE SENATULUI
CĂLIN-CONSTANTIN-ANTON

POPESCU-TĂRICEANU

Превод:

Парламент Румуније
Закон бр. 177/2016. о завођењу Дана српског језика
Текст објављен у Сл. листу Румуније, Одељак I бр. 812 од 14. 10. 2016.
Ступа на снагу 17. 10. 2016.

Парламент Румуније доноси следећи закон.

Чл. 1.

Установљава се 21. новембар као Дан српског језика.

Чл. 2.

(1) Свакогодишње, приликом празновања Дана српског језика, у местима где живе припадници српске заједнице организоваће се манифестације посвећене том дану.

(2) Централне и локалне власти јавне управе, невладине организације и друге установе могу подржати, према случају, логистички и/или финансијски прослављање тога дана.

Чл. 3.

У наставним установама у којима се изучава српски језик организоваће се 21. новембра културно-уметнички програми посвећени том празнику.

Чл. 4.

Румунско друштво радио-дифузије и Румунско телевизијско друштво, у својству јавних служби, могу укључити у своје програме моменте или призоре са манифестација посвећених том празнику.

Овај закон усвојио је Парламент Румуније, уз поштовање предвиђања чл. 75 и 76 (2) поново објављенога Устава Румуније.

ПРЕДСЕДНИК
ПОСЛАНИЧКОГ ДОМА
ФЛОРИН ЈОРДАКЕ

Букурешт, 7. октобра 2016.
Бр. 177.

ПРЕДСЕДНИК СЕНАТА
КАЛИН КОНСТАНТИН АНТОН
ПОПЕСКУ ТАРИЧАНУ

Напомена:

**На дан 21. новембра 2016. први пут је прослављен
Дан српског језика у Румунији.**

Горан Мракић

БАНАТ, ПРОСТОР ИНТЕРЕТНИЧКЕ ХАРМОНИЈЕ – МИТ ИЛИ ИСТИНА?

САЖЕТАК: Упркос недаћама, несугласицама и проблемима, Банат је доста дуго функционисао као Европа (не као Европска унија) у малом. Уз неминовне изузетке, овај простор може многим послужити као пример за добре међуетничке односе. Да ли је ова слика била стварна у прошлости или је савременици помало „дотерују“, не би ли се додворавали тежњама Европске уније, није толико ни битно. Свако житије има своја претеривања, недостатке и лакуне, али важно је да људи извуку неку поуку из своје сложене прошлости. По много чему специфичан и особен, Банат нам се поново открива као заборављена авангарда модерне Европе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Банат, Европа, међуетнички односи, плурилингвизам, мултикултуралност.

Иако период турске владавине није био ни приближно тако црн као што то покушавају да покажу неки савремени историчари, долазак Хабзбурговаца је, са било које тачке гледишта, засигурно представио значајан помак. Данас наилазимо на ставове који предлажу скоро идолопоклонски однос према принцу Евгенију Савојском, али и на оне који тврде да је 1716. године једна окупациона власт заменила другу и да ту нема шта да се слави и обележава, поготово што су обе гајиле непријатељска осећања према аутохтоном становништву. Истина је негде у средини, пошто се значајан број банатских Румуна и Срба материјално и духовно развио управо уз импресивна достигнућа аустријске администрације, која је, на велику жалост неких савременика, поставила недостижне стандарде за оне који су је наследили.

Доживљаван првобитно као неприступачан географски простор који су католички калуђери у средњем веку упоређивали са земљом смрти и заразе, Банат се у хабзбуршком периоду, уз доста мукотрпног рада и људских жртава, претворио у успешан економско-друштвени експеримент. Мешавина више народа и религија, као и недостатак апсолутне етничке већине, довели су до успостављања крхке али ипак функционалне политичке равнотеже.

Наравно, није увек све ишло као по лоју, као што то мисле носталгични наивци који, разочарани садашњицом, идеализују прошлост. Није никаква тајна да је православно становништво било мање или више *шолерисано*,

али чак и тако, између православних Румуна и Срба искрсле су несугласице. Разилажење православаца дошло је и као последица унијатске пропаганде. За почетак тога процеса узима се време митрополита Стевана (Стратимировића), да би се румунско црквено питање званично покренуло 1851. на једном састанку свих православних епископа Карловачке митрополије. Када је Самуило (Маширевић) постао патријарх, Свети синод Карловачке митрополије пристао је на оснивање засебне румунске митрополије, и то је потврђено 9. законским чланком угарског сабора из 1868. Тако је настала Сибињска митрополија на челу са Андрејом (Шагуном); уз њега је пристао и део водеће банатске породице Мочоњи.

Људи су у Банату живели у релативном миру, који је у неколико наврата ипак брутално нарушен. Мађарске трупе, предвођене Лајошем Кошутом, опселе су и бомбардовале Темишвар 1848. Било је на хиљаде мртвих. Односи Беча и мађарског становништва додатно су се погоршали после угушења Кошутовог покрета, али је пораз Аустрије у рату против Прусије довео до поновног зближавања између Аустријанаца и Мађара, које је резултирало стварањем Аустроугарске монархије 1867. Упркос значајним остварењима на скоро свим друштвено-економским плановима, агресивни процес мађаризације надвијен над осталим становницима ћесаревине (Србима, Румунима, Словацима, Хрватима, итд.) довео је до многих несугласица и протеста. Примера ради, Апоњијеви закони били су уперени против вероисповедних школа на немачком, румунском, словачком и српском језику, а једини њихов циљ био је наметање мађарског језика на подручју читаве Транслајтаније (Краљевине Мађарске у оквиру Аустроугарске). Свака школа и сваки наставник, без обзира на њихов карактер и на то да ли су уживали или не државну помоћ, били су дужни да развијају и учвршћују у дечијој психи приврженост мађарској отаџбини и свест о припадности мађарској нацији. Апоњијев закон је потпуно уништио аутономију осталих народа у Угарској, поготово што се тиче школства. Неколико година пре тога, 1897, био је изгласан и Банфијев закон, сходно којем су сви називи насеља морали да буду помађарени. Ово је само неколико примера како се тадашња угарска власт опходила према представницима осталих народа и народности у Аустроугарској.

После Светскога рата 1914–1918. новонастале државе нису се сложиле у вези са поделом неких територија бивше ћесаревине. Краљевина Румунија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца нису биле задовољне поделом Баната. Тројна Антанга је у току рата била контрадикторна у обећањима према Русији и Румунији, Румунији и Србији или Србији и Италији, тако да је после капитулације Централних сила дошло до жестоких неспоразума. Војска Краљевине Србије, коју је Антанга упутила са задатком да одржава ред на територији од Дунава до Мориша, остала је у главном граду Баната до јула 1919, односно до поновног налога Антанте да се повуче на линију границе коју су зацртале велике силе у Версају. По војничкој послушности она је тако и поступила, мада је Темишвар за Србију имао двоструки значај: као поседнути град непријатељске и поражене Аустроугарске, али и као старо упориште српске културе.

Подељен између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Румуније и Републике Мађарске, Банат је полако почео да губи своју особеност. Рођен као модеран ентитет у царевини која је, упркос извесним шовинистичким испадима, подоста улагала у регионализам, источни део Баната је после рата припао Румунији, која је, са престоницом у Букурешту, примењивала ултрацентралистички рецепт Француске. У таквим условима број Румуна је у Банату почео константно да расте, а број припадника осталих народа да се смањује.

Румунски палеограф и лингвиста Дан Унгуреану у свом есеју „*N-avem de dat armonie*“ [Немамо хармоније за давање] сматра да је ова провинција имала велику историјску срећу: пошто су их својевремено Аустријанци ослободили од Турака, банатски Румуни су у аустријској владавини видели своју шансу. Швапски колонисти дошли су убрзо и брзо су се одомаћили. Чеси, Словаци, Мађари и Бугари су доведени касније, као уосталом и део Румуна из Олтеније. У Банату, за разлику од Ердеља, није постојало старо и утицајно племство. Као саставни део царевине, ова провинција је очувала везу са Бечом, тиме што су многи колонисти били управо Аустријанци, а не досељеници из других крајева немачкога говорног подручја. Највећи банатски хероји су Флоримунд Клаудије Мерси, француско-белгијско-лоренско-луксембуршког порекла, и полу-Француз-полу-Италијан Евгеније Савојски.

Хармонија се – ако уопште можемо говорити о њој – непрестано трансформисала. Долазак и одлазак Немаца трајао је дуги низ деценија, исто као и долазак Срба и Румуна у градове након 1918. Немци и Румуни су почели да губе вероисповедне школе после „Аусглајха“ из 1867. и нису нимало били срећни због тога. После Светскога рата 1914–1918. Банат је како-тако запосела војска Краљевине Србије и Румуни се нису томе обрадовали; напротив, прозвали су то окупацијом. Година 1945. је била грозна по немачко становништво – део је пребегао у Немачку, део је депортован у Сибир. Њихова заједница није никад успела да се опорави после тог шока. До 1965. многи Мађари су били комунистички пропагандисти и агитатори, учествујући у процесу колективизације земљишта и добара, а после Чаушескуовог доласка на власт ступио је на снагу румунски националкомунизам, који је довео до лагане али масовне румунизације Баната. Економска криза је узроковала одлазак Немаца, док је број Мађара у Темишвару преполовљен: 1977. године било их је 36.000, а 2015. само 15.000, закључује професор Унгуреану.

Према томе, може се рећи да је свако полетео према своме јату у извесном историјском тренутку. Мађари су се безрезервно прикључили Кошутовом националистичком покрету, румунско становништво у Караш-северинској жупанији у међуратном периоду било је врло наклоњено Легионарском покрету, многе банатске Швабе су с великим ентузијазмом приступиле Вермахту и СС дивизији „Принц Ојген“, док су Срби махом били разочарани што су после Великога рата остали са ове стране границе; неки су се од њих у Другом светском рату придружили партизанима, не толико из идеолошких колико из националних побуда. Сви су, на крају, пропали на свој начин. Судбина Банаћанина.

Па ипак, упркос свим недаћама, несугласицама и проблемима, Банат је доста дуго функционисао као Европа (не као Европска унија) у малом. Ако бисмо га, примера ради, упоредили са Босном и Херцеговином, где живе припадници једног те истог језичког корпуса, али подељени на три религије, који су и у самом XX веку неколико пута жестоко заратили међу собом, може се устврдити да, уз неминовне изузетке, Банат може многим послужити као пример за добре међуетничке односе. Да ли је ова слика била стварна у прошлости или је савременици помало „дотерују“, не би ли се додворавали тежњама Европске уније, није толико ни битно. Свако житије има своја претеривања, недостатке и лакуне, али важно је да људи извуку неку поуку из сложене им прошлости.

Данашњи мултилингвизам у Банату у Румунији постоји више у теорији него у пракси и свакодневной употреби. Немачки језик је скоро нестао из употребе после масовног егзодуса Немаца, док се српски, бугарски и словачки све више повлаче ка периферији и користе искључиво у кругу породице или у малобројним школама где се још увек изучавају. Мултикултуралност се чешће користи као слоган који добро звучи и лепо одзвања у данашњем европском контексту него као функционални, органски ентитет. Слично је у Банату у Србији, а већ у Мађарској, процес асимилације мањина скоро да је приведен крају, и оне постоје више на папиру него у збиљи. Но да ли је кривица само до већине? Нису ли се мањине исувише ослониле на већину, очекујући да их она негује и чува? А ваљало би да и оне дају свој допринос, како би равни Банат остао мултиетничан и вишејезичан, како би очувао своју надалеко препознатљиву својственост прожимања језика и садржаја којима се сваки народ издваја и разликује. Већинци и мањинци... И једни и други одговорни су за Банат. Питање је само да ли се довољно одговорно постављају или неодговорно сваљују одговорност једни на друге.

Као и у другим историјским приповеткама, и овде се, нажалост, јавља све већи процеп између реалног Баната и Баната из наших сећања и нечијег памћења; између онога што *јесмо* и онога што бисмо *желели*, а то није ва-зда идентично са оним што би *шребало* да будемо.

BANATUL, SPAȚIU AL ARMONIEI INTERETNICE – MIT SAU ADEVĂR?

Goran Mrakić

Rezumat

Banatul, o zonă geografică inițial foarte ostilă, s-a transformat în perioada habsburgică, nu fără sacrificii semnificative, într-un experiment economico-social reușit. De voie sau de nevoie, oameni de diferite etnii au învățat să conviețuiască unii alături de ceilalți. Din cauza realităților și transformărilor istorice foarte specifice, relațiile dintre ei n-au fost întotdeauna armonioase, dar mulți au ales să pună omenia înaintea orgoliilor. Banatul a funcționat o vreme ca o Europă (nu ca o Uniune Europeană) în miniatură, dar în ziua de astăzi multilingvismul există mai mult în teorie decât în practică, având în vedere că și unele limbi minoritare au devenit periferice, folosindu-se pe spații tot mai

restrânse, la limita extincției. Chiar și multiculturalitatea este uneori doar un slogan care sună bine, fără o corespondență foarte certă în realitate. Se poate vorbi, în asemenea condiții, despre Banat ca despre o avangardă a Europei moderne, sau ne-am creat noi un mit pentru a ne hrăni nostalgiile?

BANAT, A SPACE OF INTERETHNIC HARMONY – MYTH OR TRUTH?

Goran Mrakić

Summary

Banat, an initially hostile geographical region, had been transformed during the Habsburg period, not without significant sacrifices, into a successful social and economical experiment. Without too much choice, people belonging to different ethnic groups have learnt to cohabitate. Due to existing realities and to very specific historical transformations, their relationships were not always in harmony, but many chose to put humanity in front of self-pride. Banat functioned for a while as a miniature Europe (not a miniature European Union), but today the multilingualism exists more in theory than in practise, as some of the minority languages have become peripheral, being used in restrained spaces, thus reaching the limit of extinction. Even the multiculturalism is sometimes just a slogan that sounds good, without having a clearly determined corresponding reality. Can one talk, in such conditions, of Banat as an avantgarde of the modern Europe, or we have just created a myth for ourselves, in order to feed our nostalgies?

Стеван Бугарски, *Српска ѱериодика на ѱлу данашње Румуније: иреглед и библиографиа*, Нови Сад 2014.

Крајем 2014. године у издању Друштва новинара Војводине и Малог историјског друштва из Новог Сада појавила се књига *Српска ѱериодика на ѱлу данашње Румуније*. Она је плод вишегодишњег неуморног, мукотрпног и студиозног рада Стевана Бугарског, познатог и цењеног истраживача српског културног наслеђа у Румунији, аутора више значајних књига и текстова и добитника неколико престижних награда како у Румунији тако и у Србији.

Периодика као посебна врста публикација која, за разлику од књиге, излази у континуитету под истим насловом у одређеним временским размацима, због својих специфичности није тако честа тема стручних и библиографских истраживања. Прикупљање свих годишта, томова, свезака и бројева периодичних издања, поготово оних која су изашла у старијем временском периоду, захтева предан и дуготрајан рад, умешност, снажљивост, стрпљење и упорност. Такви послови, на националном нивоу, углавном се обављају тимски у институтима или библиотекама у оквиру великих и вишегодишњих пројеката. Када такав посао уради појединац, онда то представља прави подухват. Стеван Бугарски прихватио се тако тешког и одговорног задатка и сакупио и представио српску периодику насталу у Румунији од њеног појављивања 1827. до 2013. године.

Познато је у каталожно-библиографској пракси да некада није лако одредити да ли је нека публикација монографија или периодика. С тим проблемом суочио се и Стеван Бугарски, који је одлучио, како сам каже, да обради „све што се у најширем смислу подразумева под периодиком“, а то су алманаси, календари, годишњаци, часописи и листови.

У уводном тексту аутор истиче да је прва његова замисао била да приреди само библио-

графију. Међутим, током прелиставања и описа прикупљене грађе наилазио је на значајне и интересантне податке које је у почетку бележио у облику анотација, а потом је одлучио да их прошири и уобличи у текстове који приказују свако периодично издање понаособ. Ти прегледни текстови чине први и највећи део књиге који обухвата око 400 страна. У њима су наведени време и друштвенополитичке прилике у којима је настала публикација, тешкоће које су је пратиле током излагања и разлози који су довели до њеног гашења. Истакнута је програмска опредељеност сваког гласила, анализиран је садржај, некада веома детаљно, а често цитирањем делова текстова у њему објављених. Свугде су наведени уредници, наглашена је њихова улога у покретању и опстанку гласила. Назначена су и имена сарадника који су својим прилозима утицали на садржај гласила, његово трајање и одржавање програмске оријентације. Забележена су и имена издавача и штампарија, као и подаци о тиражу, броју страница, начину њиховог обележавања, врсти илустрација и формату, односно висини и ширини публикације. Сви ови подаци, углавном наведени истим редоследом уз свако гласило, дају могућност да се сагледају структура, садржај, као и значај публикације у времену у којем је излазила. У оквиру сваког текста истичу се међунаслови, а најчешћи су: *Околности*, *Покрећање*, *Уредничко*, *Власничко*, *Сарадничко*, *Програмски уводник*, *Садржај*, *Технички подаци*, *Динамика излагања*, *Пресјанак излагања*... А појављују се и ови: *Штампариа као иредуслов*, *Ход штампарие по мукама након иресјанка излагања* *Гласника*, *Кобна илемика*, *Трн у оку и иресјанак излагања*, *Изненадно раћање*, *Финансијске ирилке*, *Издавачко лућање* и други. Посебно су зани-

мљиви делови са насловом *Поглед с временског одстојања* у којима аутор износи свој поглед, са данашњег становишта, на улогу и значај периодичног издања у времену у којем је настало.

У оквиру првог дела књиге текстуални описи периодичних издања подељени су у три групе. У првој су *Алманаси, календари, зодишњаџи*, у другој *Серијске љубликације са излажењем више љућа у месецу*, а у трећој *Серијске љубликације са месечним и вишемесечним излажењем*. Унутар сваке групе описи публикација разврстани су према првој години излажења хронолошким редоследом. Поред описа дата је и слика насловне странице или корица.

Прва група почиње описом најстарије периодичне публикације а то је *Банайски алманас* који је излазио у Темишвару од 1827. до 1829. године. Уређивао га је и издавао Димитрије П. Тирол, угледни српски писац, историчар, сликар и уредник. Он је покренуо и уређивао и *Темишварски календар*, публикован у периоду 1854–1858. Овде је описано укупно једанаест публикација, а међу њима је и зборник радова са научних скупова одржаних у Араду, који излази као годишњак под насловом *Арад кроз време*. Последњи у овој групи је обновљени *Банайски алманас*, са почетном годином 2010, у издању Савеза Срба у Румунији и под уредништвом Љубомира Степанова.

У другој групи разврстано је и описано осамнаест издања различитог садржаја и периодичности, са почетним годинама излажења од 1851. до 2008. Први је *Земаљско-законски и љравителствени лист за српску Војводовину и Темишчки Банай* који је излазио по потреби, а штампан је двојезично, на немачком и српском. Овај лист је један од првих службених гласника у Румунији. Следе описи првих српских новина издаваних у Темишвару: *Љужна љчела*, чији је покретач и уређивач био новинар и историчар Милорад Медаковић. Овај политички лист после једанаестог броја пресецање је у Нови Сад. Након тога Александар Андрић, пензионисани потпуковник, покренуо је књижевни и информативно-културни лист *Светљовид*, који је после 39. броја наставио излажење у Бечу, а потом у Београду. У овим новинама сарађивале су многе познате личности међу којима и Јован Стерија Поповић. Следе описи листа са политичко-друштвеним садржајем као што су *Љугославија*: лист за умно и политичко уједињење Југословена, *Восток*: српско-бугарски весник за политику, забаву и науку, затим *Народни гласник, Поморишанин,*

Сложа, Славенска сложа, Недељне новостји, Темишварски весник (то је значајан приватни лист чији је власник био чиновник Милутин Манојловић), затим *Правда, Под засијавом инђерационализма, Банайске новине, Наща реч* и на крају *Нови љемишварски весник*, који је почео да излази као пројекат новооснованог Српско-румунског центра за развој. После дужег прекида наставио је излажење у електронском облику. У овој групи описан је и један лист за науку, књижевност и забаву под називом *Смојџа*, као и *Гласник православне Српске епархије темишварске*.

Последња група обухвата гренаест публикација, а прва међу њима је *Службено гласило Епархије љемишварске* у којем су штампани епархијски акти, прописи о црквеном пословању, вести из црквеног живота и друго. Сличног садржаја је и *Билђен Српског љравославног викаријалја у Темишвару*. Са црквеном тематиком и локалним карактером публиковани су *Бездински весник, Текелђино звоно*: лист Православне српске црквене општине арадске и *Ченејски блађовесник*. Политичког садржаја је *Приручник ађиђађџора*, а културно-књижевног *Кулђурни уђуђџник, Народна кулђура, Нови живођи, Кђиђевни живођи, Зелени кођ и Прејород*. Последњи у низу је *Фабрички блађовесник*, који је у почетку излазио као месечни додаток верског садржаја *Новом љемишварском веснику*, а касније се осамосталио као месечни лист за православној културу.

У овом поглављу укупно су описане 43 периодичне публикације настале на простору данашње Румуније, највише у Темишвару, а затим у Букурешту, Велуком Семиклушу, Турну Северину, Варђашу, Ченеју. Све ове публикације почеле су да излазе у XIX и XX веку, а неке од њих наставиле су излажење и до данас.

После детаљних анализа и описа периодичних публикација следи друго поглавље *Библиођрађија*, које обухвата око 100 страница. Ту су те исте публикације библиографски описане, а добијене јединице распоређене су у три групе, по истом принципу као у првом поглављу (1. *Алманаси, календари, зодишњаџи*, 2. *Серијске љубликације са излажењем више љућа у месецу*, 3. *Серијске љубликације са месечним и вишемесечним излажењем*). Редослед јединица у оквиру сваке групе је азбучни према наслову, нумерација је посебна за сваку групу, а укупан број јединица је 103.

При опису нису примењена правила међународног стандарда него су коришћена два различита поступка употребљена у неким

библиографијама. Алманаси, календари и годишњаци описани су као монографске публикации по узору на српску ретроспективну библиографију књига (*Српска библиографија*, књиге 1868–1944), док је за листове и часописе узор била *Панчевачка библиографија* Миодрага Живанова. Свака свеска алманаха, календара и годишњака описана је посебно, чини једну јединицу и уз остале елементе садржи и попис садржаја са насловима прилога, њиховим ауторима и страницама на којима се налазе. Описи новина и часописа, поред главних елемената, садрже преглед излагања по годиштима, где су наведени година излагања, број објављених свезака у оквиру те године, као и нумерација првог и последњег броја. Подаци о уредницима, власницима и приређивачима дати су у напоменама, а ту се појављују и тираж, периодичност, повез и друго.

Библиографију прате три регистра: Хронолошки регистар, Регистар места излагања и Регистар места штампања. Посебно је приређен именски регистар који обухвата имена из целе књиге, укључујући и библиографију.

Књига је снабдевена и додатним текстовима у којима аутор даје завршни осврт на српску периодику у Румунији и на публикације које су најављиване, а нису никада изашле. Ту су и списак библиотека и приватних

колекција које су биле извор за прикупљање грађе, белешке о издавачима и главним уредницима, као и резимеи на румунском, руском, немачком, мађарском и француском језику. Графички је добро опремљена, штампана на финој белој хартији са картонским лепо дизајнираним корицама.

Иако наслов и поднаслов књиге упућују на то да она садржи само фактографско исписивање и набрајање података, ипак то није тако. Захваљујући разумљивом и лепом стилу уз употребу старих и заборављених речи, аутор је исписао збирку кратких и занимљивих прича о сваком гласилу које, као коцкице мозаика, у коначном збиру дају читаоцу комплетну слику о публикованим периодичним издањима на српском језику у Румунији.

На крају треба одати признање аутору Стевану Бугарском који је урадио тако значајан, тежак и одговоран посао на истраживању и презентацији српске периодике у Румунији. Књига обилује подацима прикупљеним први пут и представљеним на два начина, хронолошким и библиографским азбучним редоследом. Она представља неисцрпни извор за сва даља научна, стручна и библиографска истраживања. Њен садржај је националног значаја, а библиографија представља добру грађу за српску ретроспективну библиографију.

Марија Јованцаи

UDC 821.163.41(498):929(031)(049.32)

ЗНАЧАЈАН ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ДУХОВНОГ ЖИВОТА СРБА У ДИЈАСПОРИ

Стеван Бугарски, Живко Милин, *Лексикон Срба књижевника са данашње територије Румуније 1705–2015*, Савез Срба у Румунији, Темишвар 2016.

Овај лексикон је још један научни допринос Србима књижевницима у Румунији. Пре ове књиге били су успешно објављени: *Лексикон њорашњих Срба њосленика њисане речи у Румунији* (Живко Милин, Темишвар 2004) и *Завичајна књижевност Срба из Румуније 1918–1947. Преглед и библиографија* (Стеван Бугарски, Темишвар 2007).

Стеван Бугарски је, као члан Одбора Лексикографског одељења Матице српске, при-

знат стручњак у области лексикографије а Живко Милин је као аутор *Лексикона њорашњих Срба њосленика њисане речи у Румунији* (2004) успешно доказао своје лексикографске способности. Аутори *Лексикона* су дали историјски преглед рада српских аутора у Румунији. Следећи норме и најбоље традиције југословенских и српских енциклопедиста, они су на 222 стране текста приказа-ли 182 биографске одреднице о писцима из

области белетристике, педагогије, администрације, привреде и технике.

Румунска културна јавност признаје историјски значај Срба у културном животу Румуније. Познато је да Срби заузимају важне положаје у просвети, привреди и администрацији Румуније. Библиографски подаци у *Лексикону* такође доказују да су српски књижевници и просветни радници активно учествовали и у културном животу Румуније, преводили су са српског на румунски и са румунског на српски многа дела ових нација које су увек живеље у слози и у заједничком стваралаштву.

Иако се број Срба у Румунији смањило последњих година, Срби су на тим просторима успели да сачувају свој језик, културу и традицију захваљујући великом ангажовању наставника у српским школама и пожртвованости посленика писане речи. Овај рад је још један доказ виталности Срба у Румунији.

Ова књига, као и сваки речник, лексикон или енциклопедијско издање, представља мукоотрпан рад, пун изазова и дилема. Многи

биографски лексикони садрже само кратке личне податке, а не и детаље о школовању и делатности појединаца, те и исцрпну библиографију и податке о књижевним наградама, објављивању радова у периодици. Овај пак *Лексикон* је ослобођен тих пропуста и грешака.

Аутори *Лексикона* су показали одлично познавање лексикографије и битну технику у прикупљању биографских и библиографских података у проучавању књижевности и књижевне периодике. Тај посао аутори су урадили веома професионално и са великом акрибијом. Зато ће овај лексикон бити незаобилазна литература у будућем потпунијем проучавању духовног живота Срба у Румунији, некада и сада.

Лексикон Стевана Бугарског и Живка Милина је велик допринос укупном духовном богатству Срба у матичној земљи и Срба у ширем расејању.

Михаило Фјодорович Олејников

UDC 94=(163.41)(498.5)''1920/1941''(049.32)

Утисци уз рукопис Милана Мицића *Невидљива сеоба*
(који сачињавају поглавља: *Формирање банайтске границе, Банайтска граница и процес колонизације Банайта, Пресељење у Краљевину СХС, У банайтским колонијама, Закључак, Прилози*)

После Великога рата 1914–1918. било је померања становништва на ширим просторима бивше Аустроугарске, а знали смо да их је било и на подручју Баната које је припало Краљевини Румунији. А више по колективном памћењу и по неспремности да то пратимо по документима, тврдили смо да су одсељавања Срба била појединачна, из личних породичних и имовинских разлога, и да није била у питању опција у класичном смислу, какву су, рецимо, доживели Срби из Мађарске. Могли смо да наведемо имена интелектуалаца, највише свештеника и учитеља, који су напустили места службовања и прешли у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца; све остало били су случајни подаци и сазнања.

Наша нагађања у вези са опцијом добила су лепу потврду у раду Милана Мицића згодно насловљеном: *Невидљива сеоба. Уложа*

Срба из Румуније у колонизацији југословенског Банайта 1920–1941. Детаљно прегледајући архивске изворнике, аутор нам је саопштио имена наших земљака који су се у вртлогу збивања нашли по колонијама на простору од Црње до Великог Бечкереча. Међу њима има добровољаца који су ратовали у саставу војске Краљевине Србије (35 их је дошло из САД да би се укључили у борбу), има беземљаша који су се надали да ће се у својој националној држави материјално окупити, има пребеглице из непознатих разлога (згодно их је аутор дефинисао као „избеглице са правима оптаната“) и има незнатан део оптаната, од којих неки ипак нису поседовали потребне документе да би остварили своја права. Аутор потврђује наша сазнања: „Српско становништво које је остало у румунском делу Баната могло је да се осећа сигурним, што је у

великој мери смањило снагу ‘позива’ у сеобу ка матичној земљи”.

То нама већ значи много.

Али он је саздао и оквир настанка и развоја колонистичких насеобина и указао на удео Срба са територије Румуније у њиховом настанку и развоју.

Пре свега, разграничење у Банату потрајало је годинама и није било лишено напетости, особито што је граница померана, па дуго људи нису били начисто с тим којој ће држави коначно припасти. Ако се искључе добровољци са јасно дефинисаним статусом (а то је скоро половина од свега 75 породица које је аутор набројао по документима), за остале пребеглице из румунског Баната само пресељење било је разочарење: они су *овде* оставили своју сиротињу, у којој су бар имали кров над главом у неком банатском селу (а сва су та села била мање-више сређена и организована), и били сматрани сељанима, а *ишамо* су се затекли у ишпанским котаркама и грофовским шталама, неретко изван насеља, без икаквих саобраћајних веза, сасвим у неред, и приде их је домаће становништво (и то не само људи иних народности, него и банатски Срби) доживело као странце, као „дођоше“, малтене као отимаче.

Земљу су ипак добијали, али не као што су се надали: добијали су на порцију, по броју чланова породице, добијали је на великој раздаљини од места становања, а нису имали ни марве ни оруђа којима да је обрађују; трагично се то свело да они добијену земљу дају у аренду а да раде туђе земљиште као закупници или као наполичари. Уз то премештали су их као непожељне са одредишта на одредиште, и то су Банаћани, навикнути на стабилност, доживљавали као погубно.

Краљевина у коју се неки беху уздали није ни носила чисто национално обележје; као

новостворена држава имала је многих брига и великих невоља, а на терену било је и небриге, и неправде, и бахатости. Њихова малобројност, неорганизованост, најзад и лалинска сталоженост – све их је то одгурнуло на некакву периферију заинтересованости надлежних органа или, по речима самога аутора: „Српске породице из румунског дела Баната које су имале колонизациони статус оптаната биле су надељиване са мање земљишта, и у колонизационом процесу, услед своје малобројности, расутости и неорганизованости, биле су рубна појава“.

Неки су се, разочарани, вратили својим селима и свом убожеству у румунском делу Баната. Неки су остали.

То је утисак који се стекне читањем рукописа Милана Мицића.

Али да би се дошло до тога уопштеног утиска, аутор је морао пажљиво проучити захтевну грађу, крцату детаљима о надељивању земљом, о местима боравка, о пресељењу из места у места, о многобројним тужбама и јадиковкама упућиваним надлежнима, о појединцима који су се ипак, као и у старом крају, сналазили (узимали кредите, отварали трговине, куповали тракторе и вршалице и слично), о првим рођењима у колонистичким породицама, о каснијим доласцима, о повратницима, о тихом, ако и невољном, уклапању (или утапању) нашег живља у шаренило колонистичких насеља, у којем нису представљали више од 1%.

Таквим штивом, сатканим од многобројних архивских објективних података и субјективних казивања и бележења, написаним читљиво и осветљеним из више угла, заокружена је страница наше новије историје, рашчишћене су недоумице и предочена потреба и храброст да се уздамо у се и у кљусе.

Стеван Буџарски

САРАДНИЦИ У ОВОМ БРОЈУ ЗБОРНИКА

Стеван Бугарски, рођен 1939. у Српском Семартону, Румунија. Завршио је Српску гимназију у Темишвару (1956) и две године Факултета руског језика на Педагошком институту у Букурешту (1958). Осуђен је на шест година поправног затвора због вербалног деликта, а робовао четири до помиловања 1962. По повратку из затвора запослио се као физички радник и машинбравар и завршио Машински факултет на Техничком универзитету у Темишвару (1971). Радио је у струци и сарађивао у српској периодици и Српској емисији Радио Темишвара. Сада је пензионер, живи у Темишвару. Прву књигу *По Семарџону кроз њосџор и време*, објавио је 1982. До сада његово дело обухвата тридесетак књига из домена културне и друштвене историје Срба у Румунији.

Николета Демиан, рођена 1970. у Ташнаду (Tășnad), жупанија Сату Маре, Румунија. Дипломирала је на Историјско-филозофском факултету Универзитета „Бабеш–Бољај” у Клужу 1993, а докторирала на истом факултету 2012. У Историјском одељењу Националног музеја Баната у Темишвару радила је као музеограф 1993–2015, а од 2015. ради као научни истраживач; кустос је Нумизматичке збирке Музеја од 1994, члан Румунскога нумизматичког друштва од 1996. године. Под потписима Николета Тома, Николета Тома-Демиан и Николета Демиан сарађује у стручној периодици у Букурешту, Темишвару, Сегедину (Мађарска) и Шпајхингену (Немачка). Коаутор је књига *Muzeul Banatului. File de cronică, 1872–1918* [Музеј Баната. Дневнички листови], vol. I, Timișoara, 1997 (уз Флорина Меделеца) и *Colecția de antichități egiptene a Muzeului Banatului din Timișoara. The Collection of Egyptian Antiquities in the Museum of Banat in Timișoara*, Timișoara 2016 (уз Бранислава Анђелковића).

Дејан Јакшић, рођен 1973. у Новом Саду. Историчар, архивски саветник, дипломирао је на Филозофском факултету у Новом Саду, на Катедри за историју (1998). Завршио је постдипломске студије на смеру Национална историја средњег века и магистрирао са тезом „Белопољски летопис“ (2009). Од 2001. године ради у Архиву Војводине где се бави старијим архивским фондовима и обрадом грађе на латинском језику (стекао је звање архивског саветника). Током три истраживачка боравка у Темишвару (Румунија) систематски је проучавао садржај архивске грађе везане за данашњу територију АП Војводине, Банат и српски народ у тамошњем Државном архиву. Аутор је већег броја научних радова и приказа које објављује у стручним

часописима и у посебним зборницима радова. Био је сарадник/редактор/уредник у припреми и објављивању више публикација. Објављене књиге: *Бачко-бодрошка жујанија 1688–1849, Кашалоџ одабраних садржаја докумената (1801–1805)*, св. 10, 2005; *Торонџалска жујанија 1731–1849, Кашалоџ одабраних садржаја докумената (1731–1785)*, св. 1, 2008; *Приручни вишејезични речник за архивисте* (коаутор), 2012; *Бачко-бодрошка жујанија 1688–1849, Кашалоџ одабраних садржаја докумената из фонда број 2 (1806–1809)*, св. 11, 2014.

Марија Јованцаи, рођена 1951. у селу Љуба код Шида. Дипломирала је на Групи за руски језик и књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду. Од августа 1978. године била је запослена у Библиотеци Матице српске све до децембра 2014, када је отишла у пензију. Радила је на пословима именске и предметне обраде књига на словенским језицима, као и на библиографским пословима. Дуго година била је руководилац Одељења каталошко-библиографске обраде публикација. Учествовала је у припреми и издавању *Библиографија књиџа у Војводини, Годишњака БМС и Весли БМС* и објавила неколико библиографија. Добитник је Награде „Душан Панковић“ за изузетна остварења у области српске библиографије, коју додељује Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“ у Инђији.

Адријана Сида Маџеа, рођена 1966. у Темишвару, Румунија. Завршила је Српску гимназију (1985) и Машински факултет на Политехничком универзитету „Трајан Вуја“ (1990) у Темишвару, где је одбранила и докторску дисертацију из области механике флуида (1999). Сада је ванредни професор на Политехничком универзитету у Темишвару. Објавила је више радова из области механике флуида и хидрауличних машина и из културне историје Срба у стручној периодици и колективним збиркама у земљи и иностранству.

Зоран Марков, рођен 1984. у Темишвару, Румунија. Завршио је Српску теоретску гимназију „Доситеј Обрадовић“ (2003), дипломирао историју (2007) и завршио мастер студије (2009) на Западном универзитету у Темишвару. Припрема докторску дисертацију из области балканског оружја на Историјском факултету Универзитета „Бабеш–Бољај“ у Клужу. Од 2007. године ради као кустос у Музеј Баната у Темишвару. Истражује војну историју и оружарство, али и историју Срба на територији Баната у Румунији. Објавио је више стручних радова из области историје оружарства и историје Срба на територији Баната, организовао је више тематских изложби у Румунији и Србији. Објављене књиге: *Cold Arms* (коаутор Драгутин Петровић), 2012; *Pistoale și revolvare: Colecția de arme a Muzeului Banatului din Timișoara* (коаутор Серђу Галиш), 2014.

Илона Миклошик, рођена 1951. у Темишвару, Румунија. Дипломирала је 1974. на Одсеку историје Историјско-филозофског факултета на Универзитету „Бабеш–Бољај“ у Клужу. Радила је у настави, од 1976. ради као музеограф у Музеју Баната у Темишвару, а од 2005. као музеограф у Музеју ликовних уметности у Темишвару, који је заснован издавањем из Музеја Баната. Ближе занимање: збирка банатске ликовне уметности од XVIII века до 1940. године. Пензионисана је 2010. године. Сарађује у стручној периодици у Румунији и Мађарској. Књиге: *Arta bănățeană*

interbelică (Међуратна банатска ликовна уметност), 2006; *Ormós Zsigmond. A múzeumalapító* (Ормош Жигмонд. Заснивач музеја), коаутор, 2013.

Горан Мракић, рођен 1979. у Варјашу, Румунија. Дипломирао на Филолошком, историјском и богословском факултету Западног универзитета у Темишвару 2001. године. Био је уредник у редакцији листа *Наџа реч* у Темишвару 2001–2015, а после тога директор за издаваштво Савеза Срба у Румунији. Као новинар, песник и афористичар члан је Савеза писаца Румуније и добитник више књижевних награда. Сарађује у периодици у Румунији и Србији. Пише на српском и румунском језику, преводи са српског и хрватског на румунски и обрнуто. Објављене књиге: *Роман-џична хирурџија*, 2003; *Хулиџанске баладе* (песме), 2006; *Српски хард корени*, 2008; *Терористички контраатак / Contra atac terorist*, 2012; *Punk Requiem*, 2015.

Михаило Фјодорович Олејников, рођен 1937. у Мостару (усвојио га у Београду Теодор Олејников, руски инжењер, који је емигрирао из Русије после октобарских догађаја 1917). Основну школу и два разреда гимназије завршио је у Београду. Године 1950. отишао је из Југославије и прво боравио у Трсту, па потом у Винипегу (Канада), где је завршавао средњу школу (1952–1954). Студирао је хемију, физику, математику, астрономију, геологију и психологију на Природно-математичком факултету Унивезитета у Манитоби у Винипегу (1954–1957), такође је студирао у Центру за славистичке студије на Филозофском факултету Монреалског универзитета у Монреалу (1957–1964), где је дипломирао 1961, магистрирао 1962. са тезом „Живот и рад Ђуре Јакшића“ и завршио докторске студије (осим дисертације коју није предао на време због рада у Уједињеним нацијама). Учествовао је у активностима многих клубова српске дијаспоре, активно радио на очувању и јачању односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону. Предавао је на неколико универзитета у свету, а у стручној периодици објавио више научних радова из природних и друштвених наука.

Дејан Попов, рођен 1979. у Темишвару, Румунија. Завршио је Банатски национални колеџ (1998), дипломирао (2003) и мастер студије завршио (2005) на Факултету електронике и телекомуникација Универзитета „Политехника“ у Темишвару. Ради у струци у Темишвару. Сарадник је недељника *Наџа реч* и Српске емисије Радио Темишвара. Бави се историјом Срба на територији Баната у Румунији. Објавио је књиге *Хор Православне српске саборне цркве у Темишвару 1997–2007 (Монографске белешке)*, 2007; *Православна српска парохија у Улбечу*, 2015; више радова из области културне историје Срба у Румунији, као и из области технике у стручној периодици.

Душан Ј. Попов, рођен 1948. у Нађвали, Румунија. Завршио је гимназију у Араду (1966) и Факултет физике на Универзитету у Темишвару (1971). Докторску дисертацију из области физике одбранио је на Универзитету у Крајови (1987). Био је уредник за српске уџбенике у Дидактичкој и педагошкој издавачкој кући из Букурешта до 1977. године, а затим је прешао на Универзитет „Политехника“ у Темишвару, где је од 2006. редовни професор. Вршио је дужност научног секретара и шефа Катедре за физику. У пензији је од 2013. године. Проучава прошлост Срба у Поморишју. Објавио је неколико научних и дидактичких књига из области физике,

а у стручној периодици и колективним зборницима у земљи и иностранству више прилога о историјском доприносу Срба развоју науке и културе (*Арад кроз време, Банатске новине, Бездински весник, Књижевни животи, Наша реч, Правда, Темишварски весник*); сарађивао је у Српској емисији Радио Темишвара.

Љиљана Пузовић, рођена 1979. у Ваљеу. Ваљевску гимназију завршила је 1997. године. Дипломирала је 2003. на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. На истом факултету магистрала је 2010. са темом „Никола Димитријевић, епископ темишварски (1728–1744)“. Ради као виши библиотекар у Одељењу за археографију Народне библиотеке Србије у Београду.

Миодраг Ђурушкин, рођен 1958. у Ченеју, Румунија. Дипломирао на Историјско-филозофском факултету Универзитета у Букурешту 1982. године. Одбранио докторску дисертацију *Relații politico-diplomatice ale României cu Serbia în perioada 1903–1914* (Политичко-дипломатски односи Румуније са Србијом у раздобљу 1903–1914) на Западном универзитету у Темишвару (2009). Ради у гимназијској настави у Темишвару. Сарађује у стручној периодици и учествује на научним скуповима.

Приредио
Бранислав Карановић

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР*

А

Адам, Дејан М. 198
 Адамовић, Аурелија уд. Ердељан 69–70, 88
 Адамовић, Матија 50
 Адамовић, Милка 50
 Ајзенман, писац 182
 Аладар, Варга (Aladár Varga) 101
 Александру, Радован (Radovan Alexandru) 222
 Алексић, Жарко 186
 Алексић, Стеван 47
 Алексиу, Лучијан (Lucian Alexiu) 199, 205, 209, 212–213, 216
 Амфилохије (Радовић) 216
 Андреј (Шагуна) 232
 Андрић, Александар 238
 Андрић, Иво 223
 Андрић, Радомир 203, 213
 Аничкић, Тоша 66
 Антоније (Храповицки) 51
 Апоњи, Алберт 232
 Арађанин, Милан 111
 Аријешану, Јон (Ion Arieşanu) 208
 Арсеније (Бранко Гигић) 44, 48, 57
 Арсеније (Радивојевић) 24, 30
 Арсеније III (Чарнојевић) 9
 Арсеније IV (Јовановић Шакабент) 9, 21, 150, 152, 155
 Арсенијевић, Андреј 23, 37
 Аршинов, Павле 185
 Атанасије (Јевтић) 211
 Атанацковић, Павле 181

Б

Бабчањи, Фрања/Ференц (Babcsányi Ferenc) 109–110, 116, 123–124
 Бајски, Душан 195, 201, 204–207, 213
 Бакић, Милан 69, 87
 Бански, Марија 201, 206
 Банфи, Деже 232
 Банчиу, Јоана (Ioana Banciu) 205

Барбу, Василе (Vasile Barbu) 211
 Барзин, Влада 195, 199
 Барзин, Давид 66
 Батањац, Драгомир М. 206
 Баумајстер, Христиан 181
 Баумстарк, власник фирме 118
 Бачић, Маргита 69
 Башић, Весна 219
 Бежан, Адријан 214
 Беловић Бернадзиковска, Јелица 185
 Бенард, Лајош (Lajos Benárd) 98
 Бербаков, Радивој 197
 Берић, Јован 182
 Беркеси, Иштван (István Berkeszi) 94, 96, 98–101
 Бернард, Иванка (Ivanka Bernède) 204
 Бећковић, Матија 209
 Бикар, Милутин 50
 Биндију, Оливијан (Olivian Bindiuc) 205, 208, 211
 Бирјуков, Павле Иванович 186
 Блага, Кармен (Carmen Blaga) 199, 209, 213–214
 Блаж, Марија (Maria Blaj) 200
 Божић, Софија 150
 Бојић, Бранислав 209
 Болић, Проконије 180
 Борота, Јован 77–78
 Бранковић, Аврам 182
 Бранковић, Ђорђе 202
 Бринзеу, Пиус (Pius Brînzeu) 217
 Брковић, Мирјана 216–217
 Бугарски, Стеван 19, 37, 41–60, 47, 51–55, 58, 107–113, 119, 150, 153, 156, 175–191, 193–220, 223–224, 237–240, 240–241
 Бугарски, Мирјана 202
 Бугарски Биндер, Александра 202
 Бугарски Шолаја, Симонида 202
 Буља, Даринка рођ. Косић 186

В

Вајц, Балтазар (Balthasar Waitz) 203
 Варађанин, Аркадије 184

* У регистар нису унета имена на стр. 128–146.

Варнава, епископ скопски 44
 Василије (Димитријевић) 156–158, 160–164
 Василије (Василије Миливојев) 44, 48, 57–58
 Васић, Анастасија 225
 Венијамин (Таушановић) 53
 Версава, Василе 213
 Весели, Јохан (Johann Weszely) 91
 Веселиновић, Даринка в. Мијатов Веселиновић, Даринка
 Веснић, Славко в. Феликс, Милорад
 Викентије/Вићентије (Јовановић Видак) 19, 22, 24, 128
 Викентије (Проданов) 47, 51
 Виктор (Љубичић) 43–44, 46, 57, 69
 Виктор (Велимир Поповић) 44, 49, 57, 68, 87
 Винки, Вишислава (Višislava Vinchi) 218
 Висарион (Костић) 47
 Висарион (Павловић) 22, 162
 Витковић, Гаврило 30, 36
 Вићентије/Викентије (Јовановић) 21, 23, 29–30, 34, 36–37, 155–156, 159–165
 Вићентије (Поповић) 27
 Вићентије (Стефановић) 30, 37
 Војкулеску, Мирча 207
 Воштинар, Јован 66, 74
 Воштинар, Јулка 80
 Вртипрашки, Василије/Васа 44, 48, 68
 Вујић, Јоаким 181
 Вујић, Милева 52
 Вујић, Симеон 52
 Вукадиновић, Властимир 204, 207, 210
 Вукадиновић, Милијана 214
 Вукадиновић, Миљурко 199, 203–204, 206, 210, 212, 214
 Вулетић, Ружица 69
 Вуловић, Светислав 91
 Вученовић, Јован 23

Г

Гаврил (Поповић) 179
 Гаврил (Чепур) 49, 54
 Гаврило (Дожић) 50
 Гаврило (Змејановић) 42, 45
 Гавриловић, Борислава 72, 89
 Гал, Јосиф 112
 Галас, Фердинанд 118
 Галгон, Јулије (Iulius Galgon) 109–110, 115, 123–124
 Гамулеску, Дорин (Dorin Gămulescu) 195, 213, 223
 Гвозденовић, Славомир 195–197, 200, 202, 204–205, 209, 212–213, 215–217, 221–222, 224, 226
 Георгије (Бранковић) 189
 Георгије (Ђура Драгић) 43–44, 46–47, 58
 Георгије (Летић) 44–52, 54–55, 77–78
 Георгије (Георгије/Ђока Малошевић) 44, 49–50, 57

Георгије (Поповић) 19–20, 22–24, 37, 128, 152
 Герасим (Адамовић) 176
 Гигић, Александар 117
 Главан, Чипријан 107
 Грбић, Деспот 54
 Грбић, Манојло 28, 37, 189
 Грбић, Паулина 54
 Григорије (Комша) 118
 Грујић, Радослав М. 20, 29–30, 32, 34–36, 176
 Грујичић, Ненад 206
 Гургу, Јонуц (Ionuț Gurgu) 216

Д

Дабић, Војин С. 30, 37, 151
 Давидовић, Димитрије 182
 Данило (Драгутин Адамовић) 44, 50, 57
 Данило (Љуботина) 164
 Даничић, Ђура/Ђуро 91, 179
 Дејановић, М. Д. 188
 Демиан, Николета **107–125**
 Дера, Ђорђе 184, 188
 Дечермић, Невенка 72
 Дивјак, Душан С. 72
 Димитрије, патријарх српски 44
 Димитрије (Драгомир Поповић) 44, 50
 Димитријевић, Владимир 188
 Дионисије (Димитрије Живоиновић, Живоиновић, Живојновић) 149–154
 Дишић, Илија 71, 82, 88
 Доментијан, писац 190
 Доситеј (Димитрије Обрадовић) 202
 Дошен, Бојана 45
 Дошен, Јосип 45
 Драган, Дојна Н. (Doina N. Drăgan) 205
 Драгић, Лиђија 107
 Драгојловић, Драган 207
 Драшковић, Вук 205
 Друмеш, Валериу 213
 Дунајски (Dunaiszky), породица 92, 99, 102–103
 Дунајски, Антал (Antal Dunaiszky) 99, 101
 Дунајски, Георгије Едвард (Georgius Eduardus Dunaiszky) 99
 Дунајски, Јанош Леринц (János Lőrinc Dunaiszky) 92
 Дунајски, Карло (Carolus Dunaiszky) 99
 Дунајски, Корнелија Доминика (Cornelia Dominica Dunaiszky) 99
 Дунајски, Ласло (László Dunaiszky) 92
 Дунајски, Леринц (Lőrinc Dunaiszky) 92, 101
 Дунајски, Хенрик Августин (Henrik Agost Dunaiszky) 91–93, 95–105
 Дучић, Јован 202, 213

Ђ

Ђеорђеску, Константин 118
 Ђидић, Љубиша 203, 210
 Ђилас, Милован 195

Бисаловић, Веселин 77
 Бого, Гојко 224
 Ђорђевић, Горан 213
 Ђорђевић, Лучијан 116
 Ђуретић, Небојша 210
 Ђурица, свештеник 31, 33

Е

Евгеније (Летица) 46–47
 Енгел, Карол 118
 Енгелсхофен, Франц Леополд (Franz Leopold Anton von Engelshofen) 163, 167–170, 172

Ж

Жарков, Сима 223
 Живан, кмет 21
 Живанов, Миодраг 239
 Живановић, Александар 77–78, 81
 Живковић, Јован 186
 Живковић, Кирил 190
 Живковић, Мирко 197, 203, 217
 Жуџи, Бурџард (Burghardt Zsuzsi) 109–110, 123–124

З

Зивлак, Душан 210
 Зивлак, Јован 210
 Зорић, Драгољуб 200

И

Иванов, Јованка 202
 Иванов, Павел (Pavel Ivanov) 209
 Ивановић, Јевтимије 180
 Игњатовић, Срба 210
 Ика, Јоан (Ioan Ică) 211
 Ика, Јоан И. млађи (Ioan I. Ică jr.) 211
 Иларион (Зеремски) 176
 Иларион (Руварац) 46, 189
 Илија, поп 32
 Илијин, Небојша 217
 Илић, Сава 225
 Илић, Тимотеј 182
 Иринеј (Иван Јовановић) 44, 51, 53, 57
 Иринеј (Ћирић) 45
 Исаија (Антоновић) 23, 157, 159
 Исаија (Ранисављевић) 151
 Исаиловић, Миливоје В. 218
 Исак (Дошен) 45, 150

Ј

Јаворски, Стефан 178
 Јакоби, Коломан 118
 Јакшић, српска властеоска породица 44, 150
 Јакшић, Дејан 149–154

Јакшић, Ђура 91–92, 98, 102–103
 Јакшић, Милутин 34, 37, 160
 Јанков, Влада 66
 Јаношев, Милутин 11
 Јевсевије (Поповић) 190
 Јелена, румунска краљица 78
 Јоаникије (Владисављевић) 19, 167, 169
 Јован, свештеник из Омољице 31–32
 Јован, свештеник из Опова 31, 33
 Јован (Георгијевић) 179
 Јован (Рајић) 178, 180
 Јованов, Славко 80
 Јовановић, Јевгеније 190
 Јовановић, Јелена 221
 Јовановић, Лазар 26
 Јовановић Батут, Милан 187–188
 Јованцаи, Марија 237–239
 Јонеску, Аурел 118
 Јорговић, Димитрије 26
 Јордаке, Флорин (Florin Iordache) 229–230
 Јосић, Мита 184
 Јосиф, митрополит 178
 Јосиф II, аустријски цар 93, 149, 153
 Јосиф (Цвијовић) 53–54
 Јурчић, Јосип 185
 Јустин (Јован Јовановић) 150–151
 Јустин (Поповић) 211, 215, 218

К

Карло I, румунски краљ 45
 Карло II, румунски краљ 77
 Карло VI, аустријски цар 164
 Кармирис, Јоанис Н. (Ioannis N. Karmiris) 211
 Кеверешан, Константин (Constantin Cheveresan) 196
 Керпенишан, Ђура 82
 Керпенишан, Невенка 69, 88
 Кесеги, Ласло (László Kőszeghy) 94
 Кимштетен, Франц (Franz Kimstetten/Kimstätten) 94
 Кирило (Богдан Јовановић) 44, 51, 57, 59
 Кириловић, Пантелејмон 24
 Киш, Данило 199, 207
 Киш, Сигмунд (Sigmund Kiss) 98
 Клајк, власник фирме 118
 Клара, Хадај Г. 205
 Климент (Стефановић) 151
 Кнежевић, Владимир 11
 Кокошар, Мирослав 210
 Колезин, Васа 66
 Кољевић, Никола А. 213
 Коман, Аугустин 118
 Коман, Корнел (Cornel Coman) 215
 Комленац, Живка 205
 Константин, свештеник 31–32
 Константин (Грк) 19
 Кончар, Симеон 185
 Кончијату, Јанку 118

Копчеа, Сорин В. (Sorin V. Corcea) 200
 Корња, Рајко (Raico Cornea) 222
 Коронги, Јохан фон Коронг (Johann Koronghy) 91, 98
 Костеску, писац румунског буквара 77
 Костић, Константин Т. 48, 58
 Костић, Мита 22, 24, 27–28, 35–36, 176
 Костић, Немања 12
 Костић, Петар 13
 Костић, Слободан 12, 15, 41, 45–55, 58, 62–63, 74, 86, 151, 153, 176
 Котру, Љубомир 121
 Кочић, Петар 209
 Кошут, Лајош 232–233
 Краул, Георг (Georg Kraul) 99
 Краул, Едвард (Eduard Kraul) 101
 Кремер, Јозеф (Joseph Krämmer) 95
 Крижанич/Крижанић, Николаје (Nicolae Krizsanics) 84–85
 Крстановић, Здравко 210
 Крстић, Борислав Д. Велимиров 213, 216, 218
 Крстић, Борислав Ђ. 49, 58, 196, 222
 Крстић/Крстић, Викиентије 26
 Крстић, Никола 179
 Ксијангхуа, Занг (Zhang Xianghua) 206
 Кузман, свештеник 31, 33
 Кузманов, Ђурђевка 73–74, 78, 89
 Кулчер, Дан (Dan Culcer) 212
 Кун, Рихард 116

Л

Лазареану, Симеон/Сима (Simeon / Sima Lăzăreanu) 199, 210
 Лазин, Ђорђе 214
 Лаличић, Есад 200
 Лекић, Вук 207
 Леонида, професор 118
 Леополд I / Липот, аустријски цар 9, 27
 Лефлер, Антон (Anton Löffler) 91
 Лихт, Филип 120–121
 Лонгин (Томић) 47
 Лоновић, Јозеф (József Lonovics) 91, 96, 98, 100
 Лотић, Љубомир 184, 187
 Лудажич, Максим 34, 36
 Лукијан (Богдановић) 46
 Лукијан (Љубомир Лолић) 44, 52, 57
 Лукић, Света 204
 Лупуловић, Васа 47, 49, 58

Љ

Љуба, Корнел 118

М

Магарашевић, Георгије 179
 Мајер, Франц (Franz Mayer/Mager) 95–96, 100
 Макри, Персида уд. Стојковић 109

Макри, Тома Наум 109
 Максим (Несторовић) 157, 159–163
 Максимилијан (Хајдин) 44, 53–54
 Максимовић, Десанка 203
 Максимовић, Ника 184
 Малетић, Никола 83
 Малитки, Деме (Döme Malitchi) 98
 Мамузић, Стеван 187
 Мандић, Теодор 185
 Манојловић, Милутин 238
 Мањеа, Адриана Сида **221–227**
 Мардан, Д. члан жирија 118
 Марија Терезија, аустријска царица 10, 93, 150, 168–169
 Марјанов, Миодраг 217
 Марков, Зоран **107–125**
 Марков Јоргован, Јаворка 119, 222
 Матавуљ, Симо 188
 Матић, Андрија М. 188
 Матић, Свет. 176
 Мађејовски, Вацлав 179
 Маширевић, Иван 187
 Медаковић, Милорад 238
 Мерси, Флоримунд Клаудије 233
 Мијатов, Константин (Коста) 66, 69–71, 73–74, 82, 87–88
 Мијатов Веселиновић, Даринка 66, 71–72, 82–83, 89
 Миклеуш, поп 21
 Миклоши, Корнел 118
 Миклошик, Илона (Ilona Miklosik) **91–105**, 120
 Милачек, Јанош (János Milacsek) 100–101
 Миленовић, Чедомир 199, 207, 209, 211, 213–214, 217
 Милер, Франц (Franz Müller) 91
 Милеуснић, Слободан 216
 Милин, Андреј 217
 Милин, Живко/Жива 211, 214, 218, 224, 239–240
 Милин, Миодраг 196, 199, 211, 214, 217, 225
 Милић од Мачве в. Станковић, Милић
 Милић, Ђока 78
 Милован, Далибор 205
 Милованов, Владимир 66
 Милованов, Катица рођ. Лунгулов 66
 Милованов, Стеван 187–188
 Миловановић, Марко 23
 Милошевић, Петар 224
 Милошевић, Радомир 53
 Милутин (Милан Вујић) 44, 52, 57
 Мирјанић, Драга 196, 213, 222
 Мирковић, Предраг 53, 58
 Мирковић, Чедомир 208, 218
 Мирон (Милисав Јовичин) 44, 52–53, 57
 Мирчетић, Јосиф 108
 Мирчетић, Јулијана 108, 119
 Мирчетић, Јулијана рођ. Бочановић 108
 Мирчетић, Марија рођ. Моц 108
 Мирчетић, Меланија 108

Мирчетић, Светозар 108
 Мирчетић, Франц Бранислав 107–125
 Мирчов, Петру (Petru Mirciou) 225
 Митошевић, Душан М. 53, 58
 Митрик, Атанасије 8
 Митрофан (Милисав Матић) 197
 Михаил (Атанасијевић) 151
 Михаило/Михајло (Милош Јовановић) 44, 51, 53, 57
 Михајлов, Цветко (Tvetco Mihailov) 225
 Михајловић, Ђока 186
 Михајловић, Милутин 84
 Михаљчић, Миленко 197
 Мицић, Милан 225, 240–241
 Мишковић, Жива 205
 Младеновић, Власта 203, 207
 Могила, Петар 183
 Мојсије (Петровић) 27, 29–30, 34, 36–37, 155
 Мојсије (Путник) 19, 23, 34, 37, 128
 Мојсије (Стојков) 190
 Молдован, Жарко 69, 88
 Молдовеану, Елена (Elena Moldoveanu) 205
 Момчиловић, Драган 209
 Моран, Мар (Mar Moran) 91
 Мочоњи, породица 232
 Мракић, Горан 231–235
 Мунћан, Иво 197, 203, 205, 207, 213, 215, 223, 225
 Мунча, Николај 169
 Мурешану, Камил (Camil Mureşanu) 199
 Мутић, Марија (Maria Mutici) 209–210

Н

Наловић, Михајло Ј. 72
 Неделку, Октавија (Octavia Nedelcu) 201, 204
 Нелас, Панајотис (Panayotis Nellas) 211
 Немањићи, породица 44
 Ненад, поп 31, 33
 Нешковић, Мита 184
 Никанор (Савић) 44
 Никола, кмет 21
 Никола, свештеник 31–32
 Никола/Николај (Димитријевић) 19–21, 23, 29–30, 32–36, 155–157, 159–165
 Николај (Велимировић) 50, 190, 217
 Николај, Десанка (Desanca Nicolai) 197
 Николајевић, Никола 186
 Николајевић Дарвар, Димитрије 189
 Николић, барон 10
 Николић, Адријан в. Николић Шулиц, Адријан
 Николић, Милан 81, 89
 Николић, Спасоје в. Стефан (Николић), архи-мандрит
 Николић Шулиц, Адријан 221, 224
 Нистор, Димитрије 118
 Новак, свештеник 31, 33
 Нушић, Бранислав Ђ. 185

Њ

Њагул. Славко 218

О

Обрадов, Миодраг 205, 211, 214
 Олејников, Михаило Фјодорович 239–240
 Опреа, Јоан 116
 Орфелин, Захарија 180
 Остоја, парох 31
 Остојин, Милорад 49, 58

П

Павле (Кенгелац) 175–176, 179, 191
 Павле (Ненадовић) 24
 Павле (Стојчевић) 216
 Павлов, Тома 22–23, 37
 Павловић, Драгољуб М. 28, 37
 Павловић, Радослав Браца 197
 Павловић, Стеван 184
 Пајсеј, монах 150
 Палер, Октавијан 214
 Панић, Божидар 223
 Пантелејмон/Пантелија, свештеник 31–32
 Пантелејмон (Дошен) 43–47, 49–52, 54–55, 57, 81
 Пантелејмон (Петар Јоцин) 44, 54, 57
 Папин, Василије 47
 Папин, Јован 44, 47
 Папин, Олга рођ. Попов 47
 Паха, Аугустин 118
 Пејанов, Јоца/Јован в. Радин Јован/Јоан
 Пејић, Милутин Стеван 205, 208
 Перицац, Стеван 207
 Перицац Станков, Љубинка 197, 203, 213, 215, 218–219, 225
 Перун, Весна 203
 Петар, поп из Староре 21
 Петар, поп из Сефкерина 33
 Петар (Петровић) 19, 128, 175–176, 191
 Петков, Ђока 66
 Петков, Зорка 80
 Петков, Лаза 66
 Петков, Љуба 66, 74
 Петков, Маријана 80
 Петковић, Велимир 114, 121
 Петрановић, Божидар 179
 Петреску, Теофил (Teofil Petrescu) 217
 Петричић, Душан 198
 Петров, Александар 204
 Петров, Милан 150, 153
 Петров(ић), Роксанда уд. Србован 68, 87
 Петровић, Аврам 190
 Петровић, Душан 199, 203, 213, 218
 Петровић, Јован 182
 Писаров, Богољуб 202
 Поп, Октавијан (Olivian-Octavian Pop) в. Биндиу, Октавијан

Попа, Василе (Vasile Popa) 214
 Попеску Таричану, Калин Константин Антон
 (Călin-Constantin-Anton Popescu-
 Tăriceanu) 229–230
 Попин, Дору Еуђен (Doru Eugen Popin) 199, 208
 Попов, Дејан **61–90**, **127–147**, **155–165**
 Попов, Душан Ј. **61–90**
 Попов, Јефта 66, 69
 Попов, Манојло 72, 77–78, 82
 Поповић, Анастасије /Атанасије 83–84
 Поповић, Димитрије 26
 Поповић, Душан Ј. 32, 61
 Поповић, Јован Стерија 238
 Поповић, Максим 26
 Поповић, Милош А. 50, 52, 58
 Поповић, Небојша С. 197, 208, 215
 Поповић, Никола 26
 Поповић Текелије, породица 150, 238
 Поповићи, кандидати за свештенике 21
 Прајер, Јохан Непомук (Johann Nepomuk Preyer)
 91, 98
 Преда, Сабин (Sabin Preda) 215
 Предић, Душан 9, 36
 Прејс, Михаел 117
 Прокопович, Теофан 181
 Пузовић, Љиљана И. **19–39**, 22–23, 37
 Пуслојић, Адам 213, 215
 Пушић, Радосав 206

Р

Радин, Јован/Јоан 208–210, 212–213
 Радичевићи, породица 223
 Радловић, Недељко 197
 Радовић, Душан 198
 Радојчић, Никола 149, 153
 Радонић, Јован 22, 24, 27–28, 35–36, 184–185
 Радосављевић, Озрен М. 51, 59, 149–150
 Раичковић, Стеван 215
 Рајбер, Аугуст (August Reiber) 91
 Рајкић, Љубица 196, 211, 213
 Ранко, кмет 21
 Ранковић, Никола 21
 Ратковић, Максим 30, 36
 Раф, Георгије Христијан 181
 Ређеп, Драшко 216–217
 Ређеп, Јелка 202
 Рис, Сигмунд (Siegmund Riss) 91
 Ристин, Душица 206, 210
 Ристић, Михаило Христифор 179
 Росић, Мирослав 225
 Росић, Небојша 208
 Рошка, Весна 223, 226
 Руварац, Димитрије 19–20, 22–24, 27–30, 34–
 37, 59, 156, 189

С

Сабљић, Душан 53, 59, 62–65, 69, 72, 82–84, 86,
 200

Сава (Вуковић) 49, 152–153, 155, 197
 Сава, Свети 113
 Савић, Милан 184
 Савић, Милисав 208
 Савић, Растко 198
 Савко, свештеник 31, 33
 Савојски, Еуген/Евгеније 109, 169, 231, 233
 Самуил/Самуило (Маширевић) 176, 232
 Сана, Сигмунд 116
 Светић, Милош в. Хаџић, Јован
 Сеги, Ласло (Szögi László) 92
 Семјонов, Сергеј Т. 186
 Сечански, Живан 32, 36
 Симеон (Чедомир Грбић) 44, 54–55, 57
 Симеон (Матејевић) 151
 Симеон (Станковић) 48
 Симион, Еуген (Eugen Simion) 213
 Симоновић, Јован Ђ. 187
 Симоновић, Радивој 187
 Синесије (Живановић) 178
 Скоробете, Јон 215
 Слијепчевић, Ђоко 28, 37
 Смотрички, Мелегиј 181
 Сореску, Марин (Marin Sorescu) 209
 Софроније (Блажовић) 151
 Софроније (Кириловић) 19, 128
 Србован, Кирило/Ћира 67–71, 87
 Србован, Милорад 80
 Сремац, Стеван 186
 Сретеновић, Михаило 82
 Стаморан, Владимир 80
 Стаморан, Душица 80
 Стаморан, Зорка 80
 Стаморан, Иван 66, 71–74, 81–84, 89
 Стаморан, Михајло 80
 Стаморан, Равосија 66
 Стаморан, Светозар 80
 Станеску, Никита (Nichita Stănescu) 215
 Станикић, Југ 187
 Станишић, Предраг 71
 Станков, Миле 55
 Станковић, Војин 219
 Станковић, Милић 209
 Станојевић, Богдан Т. 219
 Станојевић, Владан 219
 Станојевић, Иван 67
 Станојевић, Станоје 185
 Станојевић, Александар 50, 59, 219
 Стеван/Стефан (Стратимировић) 190, 232
 Стејић, Јован 182
 Степанов, Љубомир 107, 109, 111, 113, 150, 153,
 196, 198, 208, 212, 214, 221, 223–224, 226, 238
 Стефан (Николић), архимандрит 42–44, 46,
 48–57, 109–110, 113, 115, 119
 Стефан (Николић), игуман 175–177
 Стефан (Живојин Орбулов) 44, 55, 57
 Стефан (Станко Станков) 44, 55
 Стефановић, Светислав 185
 Стефановић Идворсан, Братислава 203, 209

Стефановић Караџић, Вук 180, 182–183
 Стојадиновић, Славољуб Пергут 223
 Стојанов, Сара уд. Галетин 71, 88
 Стојанов Беринде, Исидора 222
 Стојановић, Јован 26
 Стојков, Јован 26
 Стојковић, капетан 167–168, 170
 Стојковић, Александар 224
 Стојковић, Атанасије 190
 Стојковић, Драган 215
 Стојчиновић Николић, Јованка 212
 Суботић, Јован 184–185

Т

Таборски, Франц (Franz Taborszky) 91
 Текелија, Сава 200–201
 Текелије в. Поповић Текелије
 Теодосије (Веселиновић) 150–153
 Теофиловић, Витомир 226
 Тилшнајдер, трговац 109
 Тимотеј (Мириловић) 151
 Тирол, Димитрије П. 167, 183, 189, 238
 Тодоров, Миодраг 196
 Тодоров, Миомир 198
 Толстој, Лав Н. 186
 Тома, свештеник 20
 Томић, Миле 198, 207
 Томуш, Мирчеа (Mircsa Tomuş) 215
 Тот, Петер (Tóth Péter) 93
 Тот, Ференц (Tóth Ferenc) 100
 Тотис, Рудолф 116
 Точанац, Исидора 27–29, 37
 Трлајић, Пера 66
 Тунсу/Тонсу/Тонзу/Дунзу, Јован/Јон 22, 34
 Туцовић, Димитрије 200

Ћ

Ћирић, Михајло 113
 Ћурушкин, Миодраг 7–18

У

Улић, Лауренцију 216
 Уљаревић, Радивој 212
 Унгуреану, Дан 233
 Унгуреану, Корнел (Cornel Ungureanu) 201
 Урикарију, Дојна (Doina Uricariu) 213
 Урсаки, Дан (Dan Ursachi) 218
 Урсу, Илеана (Ileana Ursu) 214
 Урсулеску, Миорица 208

Ф

Фауст, Бернхард Христофор 189
 Феликс, Милорад 196, 206
 Фенлачки, Радивој 84
 Фердинанд, румунски краљ 109, 116

Филиповић, Теодор 190
 Фино, Јозеф (Joseph Fino/Finó) 95
 Фируловић, Драгољуб 219
 Фишер, Стефан фон (Stephan von Fischer) 91
 Флора, Јоан (Ioan Flora) 210, 215
 Франц II, аустријски цар 93
 Франц Јозеф, аустријски цар 100
 Франчиск, Калаб 196

Х

Хабзбурговци, владарска породица 231
 Хабингер, Јозеф (Josef Habinger) 96
 Хандабура, Лидија (Lidia Handabura) 214
 Хармс, Даниил (Daniil Harms) 212
 Харш, генерал 168
 Хаџић, Јован 181, 185
 Хаџић, Павле 189
 Хецел Саму, С. М. (S. M. Hetzel Samu) 94, 96,
 100–101
 Хиппиус, Зинаида Николајевна (Zinaida Hippius)
 209
 Хофбауер, Јанош (János Hofbauer) 92, 96
 Хуњади, Јанош 120

Ц

Цветановић, Иван 209
 Циглер, Вилхелм 117
 Цифка, Петерне (Cifka Péterné) 92, 96
 Цојман, Михаел (Michael Zeumann) 84
 Црепајац, Бранислав 51, 59
 Црковнику, Виктор (Victor Țircovnicu) 61
 Црњански, Милош 201

Ч

Чанг Чеанг-хуа (Chang Shiang-Hua) 204
 Чарнић, Емилијан М. 195, 198, 200–201
 Чарнојевић, Иван в. Арсеније III (Чарнојевић)
 Чаушеску, Николаје 233
 Чекић (Кекић), Анка 80
 Чекић, Драгољуб 80
 Чернић, Софија 70, 82, 88
 Чиора, Арала (Arala Ciora) 207, 212
 Чоботин, Благоје 204, 207–208, 212, 216
 Чокарлије, Ливијус (Livius Ciocărlie) 211
 Чолаковић, Јован 202
 Чотрић, Александар 225–226

Шајерман, писац румунске читанке 77–78
 Шајгинац, Људмила 222
 Шапка, Франц (Franz Schapka) 95
 Шапка, Франц Антоније (Franz Antonius
 Schapka) 95
 Шекспир, Виљем 185
 Шеминеану, Антоније (Antonie Şemineanu) в.
 Радин Јован Јоан
 Шепецан, Милан 107

- Шимић, Николај 181
Шипер, Еуген 117
Шипош, Михајло 219
Шиц, Јохан (Johann Schütz) 95
Шмикл, Ана (Anna Schmickl) 99
Шмит, Ференц (Ferenc Schmidt) 98
Шомођи, Миклош (Somogyi Miklós) 92
Шопен, Фр. (Fr. Chopin) 99
- Шошдеан, Алина (Alina Şoşdean) 217
Шпулберјану, Дулфу 78
Шрам, Криштоф (Christoph Schramm) 91
Шталер, Адам 118
Штефанеску, Маријана (Mariana Ştefănescu)
207
Штромајер, Франц (Franz Strohmayr) 91

ГЕОГРАФСКИ РЕГИСТАР

А

Адашевци (Срем) 26
 Ајуд (Aiud, затвор, Р) 89
 Арад (Arad, град, седиште истоимене жупаније, Р) 48, 52, 89–90, 197, 224, 238, 245–246
 Арад-Гај (Arad-Gai, сада кварт Арада, Р) 45, 47, 88
 Арадац 55, 129
 Арадска жупанија 61
 Атина 211

Б

Бабша (Babşa, село, Тамишка жупанија Р) 138
 Баваниште 134
 Базјаш (Baziaş, манастир Р) 41, 45, 47, 58, 175
 Балинци (Balint, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Банат 7, 9, 11–12, 14–15, 18–19, 23, 26–28, 38, 56, 58, 61–62, 85, 94, 99, 107, 111, 117, 120, 123, 125, 150–151, 153, 167–168, 176, 203, 206, 221, 225, 231–235, 240–241, 243–245
 Бањалука 46, 209, 215
 Бараган (Bărăgan, обласно подручје Р) 225
 Баранда 52, 136
 Бач 151
 Бачка 10, 26, 151
 Бачки Петровац 196
 Бачко Петрово Село 26
 Бачко-бодрошка жупанија 244
 Башаид 26, 146
 Бега Сент Ђурађ (сада Житиште) 54, 129
 Бездин (Bezdin, манастир Р) 13, 41–57, 59, 68, 81, 87–88, 149–153
 Бела Црква 49, 52, 59, 87–88
 Белинци (Belint, Тамишка жупанија Р) 137
 Белобрешка (Belobreşca, село, Караш-северинска жупанија, Р) 49, 54–55, 87
 Београд 12, 19, 22, 26, 28, 36–37, 44, 49, 58, 91, 134, 151–152, 158, 160, 162, 164–165, 179, 183, 188, 190, 193, 195–198, 200, 202–210, 212, 214–216, 218, 221, 238, 245–246
 Беодра 146

Беочин (манастир) 44
 Берин (Berini, село, Тамишка жупанија Р) 141
 Берлин 108–109, 115, 120
 Беч 95–96, 157–160, 163, 178–183, 190, 200–201, 233
 Бечej 26, 146
 Бечкеречки дистрикт 32
 Бешеново (манастир) 46
 Бзовик (вероватно Bözovici, град, Караш-северинска жупанија, Р) 32
 Бирда (Birda, село, Тамишка жупанија Р) 140
 Блажова (Blajova, село, Тамишка жупанија Р) 143
 Боговађа (манастир) 48
 Бођани (манастир) 151
 Бока 131
 Бока [каторска] 188
 Бор 197
 Босут 46
 Ботош 132
 Бочар 26, 146
 Браничево 58
 Брестовац (Brestovăţ, село, Тамишка жупанија Р) 133
 Будим (Buda) 92, 95–96, 160, 164, 179–182, 189–190
 Будимпешта (Budapest) 92, 94, 120, 188
 Будинц в. Иктар
 Будисава 202–203, 215
 Бузијаш (Buziaş, град, Тамишка жупанија Р) 142
 Букурешт 53, 61, 64, 110, 112, 195–199, 202, 204–210, 212–217, 229–230, 233, 238, 243, 245–246
 Буња (Bunea Mare, Тамишка жупанија Р) 139

В

Валеа Неагра (Valea Neagră, затвор Р) 89
 Валкањ (Valcani, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 16
 Ваља Маре (Valea Mare, село, Караш-северинска жупанија Р) 143
 Ваља Пај (Valeapai, село, Караш-северинска жупанија Р) 144

Ваљево 246
 Варјаш (Vargaş, село, Тамишка жупанија Р) 9–14, 16–17, 55, 73, 80–81, 88, 113, 238, 245
 Велика Кикинда в. Кикинда
 Велика Плана 53
 Велики Бечкерек в. Зрењанин
 Велики Будмир 48
 Велики Жам (Jamu Mare, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 16
 Велики Коштеј (Coşteiu, село, Тамишка жупанија Р) 137–138
 Велики Семиклуш (Sănnicolau Mare, град, Тамишка жупанија Р) 8–14, 16–17, 22, 30, 34, 47, 51, 80, 87–89, 226, 238
 Велики Семпетар (Sânpetru Mare, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–14, 16–17, 83, 88–89
 Велики Тополовац (Topolovăţu Mare, село, Тамишка жупанија Р) 9–10
 Велики Торак 130
 Велики Чанад (Cenadu Mare, село, Тамишка жупанија Р) 10, 12–13, 16–17
 Велико Село (Србија) 151
 Венеција 181, 183
 Вењ (Foeni, село, Тамишка жупанија Р) 10, 13, 16–17, 52, 87
 Вермеш (Vermeş, село, Караш-северинска жупанија Р) 143
 Версај (Versaille) 232
 Виљан 48
 Винга (Vinga, село, Тамишка жупанија Р) 8, 10–11, 14
 Винипег (Канада) 245
 Винча 150
 Витовница (манастир, Петровац на Млави) 53
 Вишњићево 54
 Војводина 32, 36, 61, 150, 153–154, 201–203, 206, 209, 219, 237, 243–244
 Војловица (манастир) 49–50, 52, 54, 109, 133
 Врањево 26
 Врдник (манастир) 44
 Вршац 58, 87, 89, 216
 Вукова (Vucova, село, Тамишка жупанија Р) 143
 Вуковар (Vukovar Hg) 30, 37

Г

Гад (Gad, село, Тамишка жупанија Р) 10, 13, 16–17, 52
 Гардиновци 46
 Гагаја (Gataia, село, Тамишка жупанија Р) 8–11
 Гомјеница (манастир) 46
 Горња Мужља 52
 Горњак (манастир) 53, 58
 Горњи Милановац 196, 198
 Грачаница (манастир) 44
 Гргетег (манастир) 44, 46, 189
 Грујин (Крашовска жупанија) 139

Грун (Gruni, село, Тамишка жупанија Р) 20

Д

Дахау (Dachau, логор) 50
 Дебељача 50, 55
 Дебрецин (Debreczen, град М), 26
 Дежан (Dejan, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–13, 16–17, 48, 53, 87
 Делиблато 134
 Дента (Denta, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–13, 16–17, 47, 88
 Дeroње 30, 37
 Дета (Deta, град, Тамишка жупанија Р) 9–12, 14
 Дивић (Divici, село, Караш-северинска жупанија Р) 55
 Дињаш (Diniaş, село, Тамишка жупанија Р) 10, 13, 16–17, 47, 88
 Добрица 135
 Долац (Dolaţ, село, Тамишка жупанија Р) 10
 Долови 134
 Долово 52
 Домашња (Domaşnea, село, Караш-северинска жупанија Р) 214
 Драгојешт (Drăgoieşti, село, Тамишка жупанија Р) 138
 Драгутиново (сада Ново Милошево, Србија) 88, 26, 145
 Дракшина (Dragşina, село, Тамишка жупанија Р) 142
 Дреновац (манастир) 50
 Дробета Турн-Северин (Drobeta Turnu Severin, град, седиште жупаније) 200, 208, 238
 Дубешти (Dubeşti, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Дубос (Duboz, село, Тамишка жупанија Р) 143
 Дубровник 183
 Дулеу (Duleu, село, Караш-северинска жупанија Р) 143

Ђ

Ђала 30
 Ђер (Győr, град М) 92
 Ђир (Giera, село Р) 10–14, 16–17, 48, 53

Е

Елемир 129
 Ердeљ (географска област) 25–26, 233
 Ерсиг (Ersig, село, Караш-северинска жупанија Р) 144
 Ечка 52, 131

Ж

Жабар (Jabǎg, село, Тамишка жупанија Р) 138
 Жебeљ (Jebel, село, Тамишка жупанија Р) 88, 140

- Житиште 52, 55
 Жомбољ (Jimbolia, град, Тамишка жупанија Р) 9–11, 14, 17
- 3
- Земун 179
 Златица (манастир) 41, 47, 50–51, 54–55, 175
 Златица (Zlatița, село, Караш-северинска жупанија Р) 47, 71–72, 89, 198
 Зрењанин 54, 58, 128, 240
- И
- Иванда (Ivanda, село, Тамишка жупанија Р) 10, 13, 16–17, 20–21, 52
 Идвор 136
 Иклода (Icloda, село, Тамишка жупанија Р) 141
 Извин (Izvin, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 17
 Изгар (Izgar, село Караш-северинска жупанија Р) 143
 Иктар (Ictar-Budunți, село, Тамишка жупанија Р) 137
 Иланџа (Иланжа) 28, 31, 135
 Илоћац 48
 Инђија 244
 Итебеј 30, 32, 37, 130
- Ј
- Јабука 21, 28, 31
 Јанкаид 129
 Јанова (Janova, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 17
 Јарковац 33, 135
 Јершник (Ierșnic, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Јозефово в. Нови Кнежевац
- К
- Кадар (Cadar, село, Тамишка жупанија Р) 141
 Караш-северинска жупанија 233
 Карловац 10, 189
 Карлово в. Драгутиново
 Кевереш (Chevereșu Mare, село, Тамишка жупанија Р) 142
 Кепет (Căpăt, село, Тамишка жупанија Р) 142
 Кетвељ (Geu, село, Тамишка жупанија Р) 8–10, 13, 16–17, 45, 81, 87–89, 208–209, 212
 Кеча (Chesea, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–13, 17, 87–88
 Кечкемет (М) 163
 Кизетеу (Chizățau, село, Тамишка жупанија Р) 137
 Кикинда 26, 35, 41, 44, 48–49, 51–52, 54–55, 58, 144, 189, 207
- Кладова (Cladova, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Кларија (сада Радојево С) 45, 47, 52, 55
 Клек 129
 Клуж (Cluj-Napoca, град, седиште жупаније Р) 110, 243–244
 Кнез (Satchinez, село, Тамишка жупанија Р) 8–10, 13, 16–17, 47, 87–88
 Ковин 28, 32–33, 134
 Комлош/Комлоуш (Comloșu Mare, село, Тамишка жупанија Р) 26, 145
 Копорин (манастир) 53
 Косово 185, 216
 Косово Поље 44
 Крагујевац 153, 155, 180, 197–198, 200–201
 Крајова (Craiova, град, седиште жупаније Р) 195, 198
 Кракови 67, 75
 Краловац в. Краљевац
 Краљевац (Cralovăț, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–13, 17, 48–49, 54, 88, 137
 Крашовска жупанија 138, 143
 Крбава 151
 Крстур (Керестур) в. Руски Крстур
 Крушевац 203–204
 Крушедол (манастир) 44, 207–208
 Кумане 26, 145
 Кусић (манастир) 41, 175
 Кутина (Cutina, село, Тамишка жупанија Р) 139
- Л
- Лејкушешти (Leucusșești, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Леополдово (сада Чента С) 132
 Лесковица (Lescovița, село, Караш-северинска жупанија Р) 47–48, 54
 Либлинг (Liebling, село, Тамишка жупанија Р) 117
 Лика 45, 151
 Лугош-фачетски дистрикт 20
 Лукаревац (Lucareț, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 13, 17, 48, 50–51, 53, 88, 137
 Лукарец в. Лукаревац
- Љ
- Љуба (Шид) 244
 Љубија (Мала Русија) 151
 Љубјетова (Libetbánya/Lubietová) 96
 Љупкова (Liubcova, село, Караш-северинска жупанија Р) 47, 49, 53–54, 87
- М
- Мађарбоја 48
 Мајлат (Mailat, село, Арадска жупанија Р) 8–9
 Мала Кикинда в. Башаид

Мали Бечкерек (Besiccheresu Mic, село, Тамишка жупанија Р) 10–11, 13–14, 16–17, 45, 87–89
 Мали Гај (Gaiu Mic, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 13, 16, 48, 50, 53
 Мали Жам 51
 Мали Коштеј (Coșteiu Mic, село, Тамишка жупанија Р) 137–138
 Мали Торак 130
 Манасија (манастир) 53
 Манастир (Mănăstire, село, Тамишка жупанија Р) 10, 12–13, 16–17, 48, 53, 87–88
 Манитоба (Канада) 245
 Маргитица 33, 135
 Мартонош 26
 Мачевић (Măcești, село, Караш-северинска жупанија Р) 47, 87, 89
 Међа 52
 Меленци 26, 144
 Месић (манастир) 45, 51–52, 54–55
 Метохија 216
 Миљков (манастир) 53
 Минхен (München) 92
 Модош (Јаша Томић) 48, 52, 54–55, 131
 Мокрин 26, 49, 87, 144
 Моноштор (Mănaștur, село, Арадска жупанија Р) 10, 12–13, 16–17, 50, 52–53, 87, 89
 Моноштур (Mănaștiur, село, Тамишка жупанија Р) 140
 Монреал 245
 Москва 178, 189
 Мостар 245
 Мошорин 151
 Мунара (Munag, село, Арадска жупанија Р) 13, 16–17, 45, 49, 51, 53–54, 69, 81, 83, 87–88, 150

Н

Надлак (Nădlac, град Арадска жупанија Р) 45, 47, 151
 Наћвала (Satu Mare, село, Арадска жупанија Р) 9–10, 12, 16–17, 46, 54, 61–75, 79–90, 245
 Немет (Beregsău Mic, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–13, 17, 54, 88
 Неузина 28, 31, 49, 54, 87, 131
 Ниш 44
 Нова Дубица 133
 Нови Бечеј 49, 53, 145
 Нови Кнежевац 26, 145
 Нови Сад 19, 30, 32, 34, 36–37, 61, 108, 128, 131, 149–151, 153, 155–156, 176, 179–188, 196–197, 200, 202–204, 206–209, 213–214, 216, 218–219, 237–238, 243–244
 Ново Село 135

О

Овсеница (Ofsenița, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 13, 16

Олтенија 233
 Омољица (Хомољица) 28, 31, 133
 Опатица (Opatița, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 16, 140
 Опово 21, 28, 31, 33, 136
 Оравица (Oravița, град, Караш-северинска жупанија Р) 95
 Орадеа (Oradea, град, Бихорска жупанија Р) 199, 201–203, 205, 207–209, 213–214, 217
 Орловат 132
 Оросламош (Банатско Аранђелово) 47
 Осијек (Osijek Hg) 67, 81, 87
 Охаба (Ohaba-Forgaci, село, Тамишка жупанија Р) 138–139

П

Падеј 51, 146
 Падурањи (Pădurani, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Панчевачка регимента 133
 Панчевачки дистрикт 28, 31–32, 34
 Панчево (Panciova) 50, 133, 197, 203, 215
 Пањова (Paniova, село, Тамишка жупанија Р) 138
 Параћин 53
 Парац (Pața, село, Тамишка жупанија Р) 10, 12–13, 16–17, 45, 47
 Пардањ (Међа) 52, 130
 Партош (Partoș, село, Тамишка жупанија Р) 9
 Перјамош (Periam, село, Тамишка жупанија Р) 9–11, 14, 80, 88–89, 120
 Перлес 132
 Перул (Păru, село, Тамишка жупанија Р) 139
 Петроварадин 164
 Петровград (сада Зрењанин) 50
 Петрово Село (Petrovaselo, село, Тамишка жупанија Р) 9–10, 12–14, 17, 45, 47–49, 53, 87–88
 Печка (Pecsa, град, Арадска жупанија Р) 26, 45, 48, 81
 Печуј (Pécs M) 110
 Пешта (Pest) 92, 96, 99, 179, 182, 190
 Пивнице (Бачка) 26
 Плочица (Банат) 133
 Поарта Алба (Poarta Albă, затвор Р) 89
 Подгорица 153, 155
 Подлапача (Крбава) 151
 Пожаревац 53, 134
 Пожега 46
 Пожежена (Ројежена, село, Караш-северинска жупанија Р) 47, 55, 88
 Поморишје 26, 61, 149, 222, 245
 Почитељ (Лика) 45
 Предеал (Predeal, град, Брајковска жупанија Р) 89
 Преподобна Меланија Римљанка (манастир у Зрењанину) 50
 Приштина 44
 Путниково 55

P

Радимна (Radimna, село, Караш-северинска жупанија P) 51, 55
 Радојево 55
 Ракита (Răchita, село Караш-северинска жупанија P) 139
 Раковица (манастир) 43
 Раковица (Racovița, село, Тамишка жупанија P) 142
 Рекаш (Recaș, град, Тамишка жупанија P) 8–10, 14, 17, 88
 Рељево 46
 Ремета (Remetea, село, Тамишка жупанија P) 140
 Решица (Reșița, град, седиште жупаније P) 219
 Рудна (Rudna, село, Тамишка жупанија P) 10, 13, 16–17, 45, 50, 88
 Руски Крстур 26, 145
 Руско Село 50

C

Сакош Туре[цкиј] (Sacoșu Turcesc, село, Тамишка жупанија P) 142
 Сакуле (Сакула) 33, 136
 Сан Франциско 179
 Саравола (Saravale, село, Тамишка жупанија P) 9–10, 12–14, 16–17, 46–47, 51, 54–55, 69–70, 87–89
 Сарчија 131
 Сату Маре (жупанија P) 243
 Света Гора 44, 113
 Света Петка (манастир код Параћина) 53
 Света Троица (манастир у Кикинд) 51–52
 Светандраш (Sănandrei, село, Тамишка жупанија P) 9–11
 Свети Георгије (манастир на Брзави) 41, 45–46, 48–50, 52–55, 87, 151, 175–177, 191
 Свиница (Svinița, село, Жупанија Мехединц P) 49, 55, 87
 Сегедин (Szeged M) 163, 182, 243
 Секусић (Secusigiu, село, Арадска жупанија P) 65
 Селеуш 135
 Семиклуш в. Велики Семиклуш
 Сент Ђурађ в. Бега Сент Ђурађ (Житиште) Сента 47
 Сефкерин 21, 28, 136
 Сечањ 131
 Сибиу (Sibiu, град, седиште жупаније P) 211
 Сига (шанац) 26
 Силађ (Silagiu, село, Тамишка жупанија P) 143
 Скопље 44
 Скуља (Sculea, село, Тамишка жупанија P) 140
 Славонија (географска област) 26
 Смедерево 134

Сока (Soca, село, Тамишка жупанија P) 9–13, 16–17, 48, 52, 88
 Сомбор 48, 58, 89, 179
 Србова (Sârbova, село, Тамишка жупанија P) 142
 Срем 26
 Сремска Рача 46
 Сремски Карловци 19–20, 36–37, 46–47, 49, 51, 53–54, 58–59, 62, 81, 127, 152, 155–156, 176, 179, 181, 183, 189–190
 Српски Арадац 52
 Српски Итебеј 47, 52 Сјединити са Итебеј
 Српски Семартон (Sânmartinu Sârbesc, село, Тамишка жупанија P) 10, 13, 16–17, 243
 Стајићево 52
 Стамора (Stamora Română, село, Тамишка жупанија P) 20–21, 32, 141
 Станчево (Stanciova, село, Тамишка жупанија P) 9–11, 13–14, 17, 45, 47–49, 51, 53–55, 88–89
 Стара Борча 136
 Стара Молдава (Moldova Veche, кварт града Moldova Nouă, Караш-Северинска жупанија) 49, 89
 Стари Врбас 89
 Старчево 133
 Ступовача (Хрватска) 26
 Суботица 44, 197

T

Тамиш-торонталска жупанија 7–8, 11, 13, 15, 18, 110
 Тамишки Банат 238
 Тараш 52, 145
 Ташнад (Tășnad, град, жупанија Сату Маре P) 243
 Темишвар (Timișoara град, седиште жупаније P) 9, 11–15, 17, 19, 21, 32, 35, 37, 41–44, 47, 49–56, 58–59, 62, 65, 74, 76, 80, 87–89, 91–94, 96–103, 107–124, 129, 150–151, 155–163, 165, 167–173, 176, 178, 195–218, 221–226, 233, 238–239, 243–246
 Темишварска жупанија 137, 140
 Терговеште (Târgoviște, село, Тамишка жупанија P) 139
 Терегова (Терегова, Караш-северинска жупанија P) 214
 Тиса Сент Миклош (Тиса Сент-Миклеуш, сада Остојићево) 45, 50, 146
 Толвадија (Tolvădia, сада Livezile, село, Тамишка жупанија P) 10–13, 16–17, 53–54
 Томашевац 132
 Топла (Topla, село, Караш-северинска жупанија P) 139
 Тополовац (Topolovățu Mare, село, Тамишка жупанија P) 9, 17, 137
 Топуско 28, 37
 Торња (Turnu, село, Арадска жупанија P) 45, 47–48, 51, 71, 88–89

Торонталска жупанија 144, 244
 Тотово Село 204, 206–207, 209
 Трансилванија (географска област) в. Ердeљ

У

Ужице 200
 Уздин 135
 Улбеч (Pescu Nou, село, Тамишка жупанија)
 9–10, 14
 Уљук (Uliuc, село, Тамишка жупанија Р) 141
 Унип (Unip, село, Тамишка жупанија Р) 141

Ф

Фабрика (кварт Темишвара) 23, 51, 53, 59, 99,
 121, 167–168, 171
 Фадимак (Fădimac село, Тамишка жупанија
 Р) 139
 Фаркаждин 26, 52, 132
 Фенлак (Felnac, село, Арадска жупанија Р)
 9–10, 12–13, 16–17, 45, 50, 83
 Фикатар (Ficătar, село, Тамишка жупанија Р)
 138
 Фоља (Folea, село, Тамишка жупанија Р) 9–10,
 16, 140
 Фрањев. Нови Бечеј
 Фрателија (Fratelia, сада квартал Темишвара)
 9–10

Х

Хајдучица 52
 Хасијаш (Hisiaș, село Тамишка жупанија) 138
 Хиђош 146
 Хиландар (манастир) 113
 Хитијаш (Hitiaș, село, Тамишка жупанија Р)
 142
 Хомоље 53
 Хопово (манастир) 45–46

Ц

Цетиње 183
 Црвена Црква 52
 Црепаја 136
 Црна Бара 54
 Црња 240

Ч

Чавош (Ciavoș сада Grănicerii, село, Тамишка
 жупанија Р) 10, 16
 Чаково (Ciacova, град, Тамишка жупанија Р)
 9–14, 16–17
 Чанад (Cenad, село, Тамишка жупанија Р) 9,
 45, 88–89, 99
 Чанадски дисктрикт 26
 Ченеј (Cenei, село, Тамишка жупанија Р)
 9–10, 12–13, 17, 47–49, 87, 238, 246
 Чента 20, 23, 32
 Черна (Cerna, село, Тамишка жупанија Р) 141

Ш

Шањ (Македонија) 26
 Шејтин (Șeitin, Арадска жупанија) 151
 Шенђурац (Sângeorge, село, Тамишка жупа-
 нија Р) 9–10, 12–13, 16–17, 55, 88, 175
 Шид 244
 Шипет (Șipet, село, Тамишка жупанија Р) 141
 Шождја (Șoșdea, село, Караш-северинска
 жупанија Р) 140
 Шпајхинген (Немачка) 243
 Шурјан 52
 Шушановица (Șuşanovăț, село, Тамишка жу-
 панија Р) 138
 Шуштра (Șuștra, село, Тамишка жупанија Р)
 9–10, 17, 137

Регистре сачинио
Драган Тубић

ТЕМИШВАРСКИ ЗБОРНИК 9

За издавача
Проф. др Ђорђе Ђурић
Генерални секретар Матице српске

Сврхуни сарадник Одељења
Владимир Николић

Преводи на румунски
Дејан Попов

Преводи на енглески
Дејан Попов

Лектор и коректор
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Компјутерски слоџ
Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
94(=163.41)(498)(082)

ТЕМИШВАРСКИ зборник = The Timisoara
Review = Culegere de Studii – Timișoara / главни и
одговорни уредник Стеван Бугарски. – 1994, 1– . –
Нови Сад : Матица српска, Темишварски одбор,
1994– . – 25 cm

ISSN 0354-6721

COBISS.SR-ID 37976332

Штампање овог *Зборника* омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије